Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”

Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі

Матеріали ІІ Всеукраїнської
науково-практичної конференції
14–15 березня 2013 року

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2013

УДК [027.7:021.2] (06)
ББК78.347.57я43+78.305.8я43
С91

Сучасна бібліотека в інноваційному
С91 освітньому просторі : матеріали ІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. (14-15 березня 2013 року, м. Луганськ) / ред. кол.: Ж. В. Марфіна, О. В. Бикова, К. А. Зладюшкіна. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. – 308 с.

У матеріалах ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції висвітлено роль бібліотек вищих навчальних закладів у забезпечені якості освітнього процесу розглянуто проблеми автоматизації основних бібліотечних процесів та шляхи їх вирішення, представлено нові форми й методи формування інформаційної культури, користувачів, а також організації внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів.

УДК [027.7:021.2] (06)
ББК78.347.57я43+78.305.8я43

©ДЗ „ЛНУ імені
Тараса Шевченка”, 2013

Шановні друзі!

Науковій бібліотеці Луганського національного університету імені Тараса Шевченка виповнюється 90 років.

Для будь-якого вищого навчального закладу бібліотека – це найголовніша інформаційна артерія.

Важко переоцінити ту роль, яку відіграє колектив бібліотеки, її фонд і послуги в розвиткові ЛНУ, у навчальному-виховному та науково-дослідній процесах. З електронного формуляру, з перших сторінок наукових праць і методичних видань, які будуть перегорнуті студентом у читальному залі, починається шлях молодої людини, що прагне здобути якісну вищу освіту. І мені приємно відзначити, що в історії Луганського національного університету багато прикладів того, як той, хто приходив до бібліотеки ЛНУ шукати відповіді на актуальні питання, через певний час сам ставав автором видатних наукових трактатів, монографій, проектів, цінованих провідними ученими всього світу.

Університет сьогодні бачить перед собою завдання зберегти той культурний, науковий, інтелектуальний потенціал, який містить наша бібліотека, зробити її цікавою, сучасною, корисною для кожного, хто працює чи навчається в ЛНУ. І я з гордістю відзначу, що своє 90-ліття наукова бібліотека Луганського національного університету зустрічає оновленою, оснащеною технічно, популярною й перспективною.

Об’єднаний фонд бібліотеки на сьогодні нараховує понад 1 млн. екземплярів, щорічне надходження – близько 20 тис. екземплярів. Майже 300 тисяч читачів щороку відвідують нашу бібліотеку. Це книгообіг до 850 тисяч екземплярів щорічно. Обслуговування читачів відбувається на 5 абонементах, у 5 читальних залах та на веб-сайті.

Особлива гордість бібліотеки ЛНУ – раритетні видання. Це художні книги, наукові роботи, які старші за наш навчальний заклад на 150 років. Тож для Луганщини бібліотека ЛНУ – це інтелектуальна скарбниця, що містить ексклюзивні, унікальні та надзвичайно рідкісні видання, це зібрана в електронному та друкованому вигляді частка світового інтелектуального надбання.

Перефразовуючи класика, можна стверджувати, що університетська освіта починається з книжкової полиці. Тож я хочу побажати, аби попри роки, бібліотека ЛНУ завжди була сучасною та популярною.

З повагою,

ректор Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАПНУ Віталій Курило

О. М. Климочкіна
(ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”)

Інформаційно-бібліотечне забезпечення вищого навчального закладу в контексті інноваційного розвитку освіти

Наука і освіта – це провідні рушійні сили соціального прогресу. У зв’язку з цим функціонування бібліотек вищих навчальних закладів потенційно пов’язане зі станом вищої освіти, і як наслідок, мають вагоме суспільне значення.

Головна задача будь-якої бібліотеки – „поєднати” користувача з документом, в якому вміщена необхідна інформація, тому однією з основних функцій університетської бібліотеки є інформаційне забезпечення навчального процесу та наукових досліджень. Провідні фахівці в галузі управління навчальними закладами сьогодні визначають три найголовніші завдання, які постають перед бібліотеками вишів. „Перше – обробка у бібліотеках інтелектуальних інформаційних технологій, друге – максимальне використання інтелектуальних інформаційних технологій для забезпечення її діяльності, третє – забезпечення доступу до інформаційного продукту” [3, с. 35]. Діяльність бібліотеки ЛНУ ім. Тараса Шевченка спрямована на виконання цих завдань, і насамперед на задоволення різноманітних запитів користувачів у навчальній і науковій інформації за профілем вищого навчального закладу.

Вища освіта безпосередньо пов’язана з корінною реорганізацією його інформаційно-бібліотечного забезпечення. На сьогодні Наукова бібліотека ЛНУ ім. Тараса Шевченка здійснює свою діяльність за такими напрямками:

– систематичне поповнення фондів виданнями не тільки на традиційних носіях, але і в електронному вигляді, враховуючи навчальні та наукові потреби користувачів та перспективи розвитку освітніх послуг університету;

– комп’ютеризація всіх бібліотечно-інформаційних процесів;

– організація нових автоматизованих робочих місць для користувачів із доступом в мережу Інтернет в електронному читальному залі;

– формування інформаційної культури студентів та співробітників вишу:

– науково-дослідна та методична робота, спрямована на удосконалення всіх напрямків діяльності бібліотеки;

– підвищення професійного рівня співробітників бібліотеки.

Якісні зміни в діяльності бібліотеки ЛНУ ім. Тараса Шевченка відбуваються завдяки активному застосуванню сучасних інформаційно-бібліотечних технологій, використанню методів створення, збереження, обробки інформації, наданню користувачам доступу до ресурсів Інтернету, а також впровадженню нових інформаційних і традиційних технологій в їх обслуговуванні.

Гармонізація традиційних і новітніх інформаційних ресурсів є стратегією розвитку бібліотеки, головна мета діяльності якої – науково-інформаційне забезпечення науки, освіти і практики. Для задоволення оперативного доступу до всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних, бібліотека опановує і застосовує сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікативних і мультимедійних технологій, активно впроваджує їх в бібліотечні процеси, формує електронну бібліотеку, як середовище швидкого доступу до інформації [1, 22].

Попри те, що сьогодні простежується тенденція загального зменшення звернень користувачів до бібліотеки, ми з впевненістю можемо зазначити: бібліотека ЛНУ імені Тараса Шевченка є осередком інформаційно-освітнього середовища університету. Сьогодні послугами бібліотеки користуються 92% студентів, 88,9% викладачів і співробітників. Така статистика є найкращим свідченням високого рівня якості послуг, які надає бібліотека, а також її статусу серед користувачів.

Найважливіше завдання сучасної системи вищої освіти полягає в тому, щоб підготувати і виховувати фахівців, здатних включитися в якісно новий етап розвитку суспільства, тісно пов’язаний з інформатизацією, сформувати їхні уміння швидко

знаходити, аналізувати, опрацьовувати та творчо застосовувати інформацію, потребу в постійному самовдосконаленні, створити передумови для їх безперервної самоосвіти, тобто формувати інформаційну культуру особистості. З цією метою у нашій бібліотеці створено оптимальне ядро книжкового фонду та збалансованого комплектування відносно динамічного навчального процесу, а саме появи нових курсів за вибором, нових спеціальностей.

Для бібліотеки нашого університету організація інформаційного навчання і формування інформаційної культури студентів стає найбільш важливим завданням. Тому була розроблена і впроваджена програма курсу „Робота з інформаційно-пошуковими бібліотечними системами", яка розрахована на студентів І курсу денного та заочного відділень усіх спеціальностей в загально університетському курсі „Пропедевтика".

Основна мета цього курсу – дати студентам знання, уміння і навички інформаційного самозабезпечення його навчальної і науково-дослідної діяльності. Більшість студентів усвідомлює важливість формування інформаційної культури в процесі навчання та здобування професії, бо тільки 20% мають навички роботи з каталогами.

Бібліотека як науково-інформаційний центр університету систематично забезпечує споживачів бібліографічною інформацією відповідно до їхніх довготривалих або постійнодіючих запитів згідно із інформаційними потребами споживачів, тобто інформує їх про вихід із друку нових видань, а також тих, що вже має бібліотека з тем їх досліджень.

Одним із базових засобів доведення інформації до користувачів є „Дні кафедр", де проводяться інформаційні огляди літератури, ознайомлення із ГОСТами, умовами та можливостями пошуку на сайті. Бібліографічне інформування абонентів в режимі ВРІ (вибіркового розповсюдження інформації) охоплює три теми: „Лінгводидактичні засади мовної освіти в освітніх закладах різного типу": „Інтеграція науково-дослідної роботи в університетській підготовці майбутніх учителів"; „Становлення суб'єктів життєвого шляху в сучасному соціально-психологічному просторі", та абонентів в

системі **ДЗК** (диференційне забезпечення керівництва науково-технічною інформацією) одну тему „Управління якістю освіти”.

Працівники бібліотеки, які постійно вивчають асортимент існуючих інформаційних продуктів і послуг, здійснюють пошук релевантної інформації за межами нашої бібліотеки – у вітчизняних і закордонних бібліотеках, а також в державній системі науково-технічної інформації, яка б максимально задовольняла освітні та наукові потреби користувачів.

Організовано електронну довідково-бібліографічну служба, завдяки якій здійснюється обслуговування віддалених користувачів: студентів, аспірантів та викладачів. Співробітниками бібліотеки було створено інформаційно-пошуковий навігатор інтернет-ресурсів психолого-педагогічного напрямку. Це путівник за сайтами вітчизняних і закордонних бібліотек, які пропонують науково-інформаційні ресурси. Він дає можливість максимального забезпечити оперативний доступ до всесвітнього інформаційного простору.

На основі аналізу читацьких попитів бібліотека створює масив власних електронних продуктів: довідників, бібліографічних покажчиків, письмових довідок тощо.

Електронні бібліотеки й бази даних стають невід’ємною частиною діяльності практично всіх бібліотек. Такі повнотекстові бази як бази авторефератів дисертацій, дисертацій, магістерських, збірників наукових праць, матеріалів наукових конференцій, монографій, періодичних видань, праці викладачів, створені в науковій бібліотеці ЛНУ імені Тараса Шевченка, підвищують якість інформаційного обслуговування, розширюють номенклатуру інформаційних послуг, роблять доступною інформацію будь-яких видів і тематики, збільшують кількість користувачів.

Отже, бібліотека як підрозділ університету спрямовує свою діяльність, виходячи із стратегічного завдання закладу на інформаційне забезпечення навчального та наукового процесу відповідно до європейських освітніх стандартів.

Література

1. Інновації і менеджмент якості в діяльності бібліотек вищих навчальних закладів : матеріали міжнар. наук.-практ.

конф., 21–22 жовт. 2010 р. Донецьк, 2010. – С. 22–26. **2. Лазарев В. С.** Миссия библиотеки : принципы формирования / В. В. Лазарев // Науч. и техн. б-ки. – 2000. – № 9. – С. 5–18. **3. Левківський К.** Бібліотека вищого навчального закладу – ключова ланка інформаційного забезпечення навчального процесу на сучасному етапі / К. Левківський // Вища шк. – 2008. – № 5. – С. 33–41. **4. Марфіна Ж. В.** Бібліотека вищого навчального закладу : сучасний стан та перспективи розвитку / Ж. В. Марфіна // Бібліотеки ВНЗ та основні напрямки їх роботи в системі підвищення якості освіти : матеріали регіон. наук.-практ. конф., 12–13 берез. 2009 р. – Луганськ, 2009. – С. 15–21.

Ж. В. Марфіна
(ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка")

Від минулого до майбутнього: історія створення й розвитку бібліотеки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Віддавна бібліотеки були невід'ємною частиною життя суспільства: вони "одухотворяли й освічували людство, були сховищем соціальної пам'яті й обителлю культурного дозвілля" [3]. Особливу роль вони відігравали у вищих навчальних закладах. Недарма Чарльз Уїльям Еліот, один із президентів Гарвардського університету, слушно назвав бібліотеку "серцем університету" Як університети не виникають за один день, так і створення бібліотеки визначається певними історичними умовами [1].

Бібліотека ЛНУ імені Тараса Шевченка веде відлік свого існування від 1923 року, коли Народний Комісаріат освіти УРСР ухвалює своєю постановою створення в Луганську Донецького інституту народної освіти, якому було передано із Центральної бібліотеки Харкова ряд необхідних для забезпечення навчального процесу науково-педагогічних видань, що стали основою фонду нової бібліотеки. Від цієї події починає відлік *І*

період історії нашої бібліотеки. Згодом до фонду було залучено й книжки колишніх губернських педагогічних курсів. На той час загальний фонд складав усього 3 190 примірників.

Приємно усвідомлювати, що навіть у найскладніші для країни часи бібліотекам вишів приділялася належна увага. Так, бібліотеку було включено до переліку закладів, які отримували примірник усіх видань, що друкувалися в СРСР, і вже на початок 40-х рр. її фонд нараховував понад 400 000 примірників з усіх спеціальностей, за якими йшлося навчання в університеті. Бібліотека одержала статус фундаментальної.

ІІ періодом історії розвитку бібліотеки вважаємо роки Великої Вітчизняної війни. У період окупації в приміщенні інституту розташовувалися німецькі казарми. Фонд бібліотеки, який не вдалося своєчасно евакуювати, було фактично знищено або розграбовано.

Після звільнення міста у 1943 році було поновлено роботу інституту, а разом з ним почала працювати й бібліотека. За свідченням сучасників, бібліотека працювала в надзвичайних умовах: у напівзруйнованому приміщенні, без опалення й світла здійснювалося обслуговування читачів, було відновлено й впорядковано фонд.

Наступний, *ІІІ період*, визначаємо межами 50-60-х рр., коли завдяки особистим зусиллям співробітників відбувається активний розвиток і становлення нашої бібліотеки. Уже на початок 60-х рр. фонд досяг довоєнного рівня, було створено довідковий апарат, каталоги, зростає рівень і якість обслуговування читачів.

У 1971 році розпочався новий, *IV етап,* розвитку бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка. У зв'язку з відкриттям другого навчального корпусу інституту бібліотека додатково отримала нові приміщення. Було відкрито 3 галузевих читальних зали на 250 місць, також почав діяти зал каталогів та довідково-бібліографічний відділ, у якому проводилися заняття з основ бібліотечно-бібліографічних знань, створено відділ рідкісної та цінної книги, основу яких складають прижиттєві видання класиків художньої літератури та праці видатних науковців.

Останній, *V eman*, починає відлік з 2000 року, коли бібліотека починає активно впроваджувати в свою діяльність комп'ютерні технології. За десять років було здійснено справжній прорив. На сьогодні всі внутрішні технологічні процеси здійснюються в автоматизованому режимі, організовано обслуговування віддалених користувачів, бібліотека має власний потужний web-сайт, створено власні повнотекстові БД, упорядковується репозиторій, урізноманітнюються її послуги тощо.

Сьогодні бібліотеки як соціальні інституції переживають глобальні зміни, пов'язані насамперед зі "збільшенням ролі інформації та знань у житті суспільства,.. створенням глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення соціальних і особистісних потреб в інформаційних продуктах і послугах" [3]. Для бібліотек вишів ці зміни зумовили стрімкий спад кількості читачів, зменшення інших статистичних показників, пов'язаних з книговидачею, відвідуваннями тощо.

Це змушує бібліотеки бути динамічними, швидко реагувати на зміни, які відбуваються в суспільстві, оновлюватися, трансформуватися відповідно до сучасних освітніх вимог.

У зв'язку із цим виникає необхідність окреслити перспективні напрямки розвитку університетської бібліотеки.

1. Забезпечення конкурентоспроможності на ринку інформаційних послуг.

Для цього, на нашу думку, необхідно досягти максимальної відкритості ресурсів і для локальних, і для віддалених користувачів. Перші кроки на цьому шляху вже зроблено. Зокрема, для віддалених користувачів відкрито доступ до бази даних авторефератів дисертацій, захищених у спеціалізованих вчених радах університету, створено репозиторій, який у якому представлено наукові інформаційні продукти, що сприяють високому міжнародному рейтингу університету, тощо.

2. Забезпечення освітніх потреб користувачів протягом усього їхнього життя.

Бібліотека як структурний підрозділ вишу має формулювати власні завдання й стратегічні цілі, виходячи із основних положень місії університету. Для ЛНУ імені Тараса Шевченка визначальним у місії є підготовка елітних спеціалістів, готових до самоосвіти протягом усього життя, здатних успішно працювати в динамічних умовах сучасного ринку [4, 5]. Тож для нашої установи здатність забезпечувати освітні потреби користувачів протягом їхнього життя є найважливішим стратегічним завданням. Це, відповідно, вимагає якісних змін фонду і принципів комплектування в цілому, вивчення й впровадження нових мережевих методів навчання, зміцнення зв'язків із університетськими структурними підрозділами з метою оптимального забезпечення користувачів інформаційними продуктами тощо.

3. Робота з користувачами, що мають особливі освітні потреби.

Кілька років тому ЛНУ імені Тараса Шевченка поставив перед собою актуальне соціальне завдання: працювати над вирішенням проблеми рівного доступу до освіти людей з обмеженими психофізичними можливостями. В університеті були створені умови не лише для навчання таких студентів, а й для їхньої психологічної, соціокультурної адаптації і реабілітації. Бібліотека не залишилася осторонь у вирішенні цієї проблеми. Оскільки щороку кількість студентів, які мають порушення зору, студентів, що мають обмеження в пересуванні, планомірно збільшується, постає проблема їхнього вільного доступу до інформаційних ресурсів. У найближчий час у рамках Програми освіти та фахової підготовки студентів з інвалідністю заплановано облаштування в приміщеннях читальної зали декількох АРМ для інвалідів з порушенням зору. На web-сайті організовано рубрику для цієї категорії користувачів, де вони можуть замовити необхідну літературу, отримати консультацію бібліографів тощо.

Наступна категорія користувачів, яку ми умовно відносимо до цієї групи – це студенти-іноземці. Останнім часом простежується тенденція якісних змін у контингентів студентів, які є основними користувачами послуг бібліотеки. На сьогодні в університеті навчається 939 студентів з 35 країн світу. Різні

культури, традиції і мовний бар'єр (частина студентів не спілкується ані російської, ані українською, ані англійською мовами) створюють комунікативні труднощі при обслуговуванні. Це, відповідно, зобов'язує до пошуку нових методів і форм роботи з іноземними студентами, створює у співробітників мотивацію для навчання іноземним мовам.

4. Корпоративна діяльність з бібліотеками різних установ і відомств.

На наше переконання, в умовах економічної нестабільності співпраця з бібліотечними установами дозволить не лише стабілізувати діяльність бібліотеки, а й забезпечити максимальний доступ користувачів до інформаційного простору, реалізувати принцип рівності о триманні інформації.

5. Зміни в кадровій політиці.

Нові вимоги висуваються не лише до університетської бібліотеки, а й до тих, хто в ній працює. Ми вже відійшли від стереотипу ролі бібліотекаря як "спеціаліста, що видає книжки". Сьогодні співробітник університетської бібліотеки – це особистість всебічно розвинена, ерудована, конструктивно мисляча, яка одночасно є і тонким психологом, і мудрим педагогом, має навички роботи з комп'ютером, з інформаційними пошуковими системами, володіє іноземними мови, має бажання професійно зростати й самоудосконалюватися тощо. Робота бібліотекаря повинна спрямовуватися на створення позитивного іміджу не тільки установи, у якій працює фахівець, а й навчального закладу, структурним підрозділом якого є бібліотека.

Отже, бібліотека ЛНУ імені Тараса Шевченка – це установа, яка має багату історію, традиції. Перед нами постає важливе завдання: зберегти досвід, залишений у спадок нашими попередниками, примножити професійні надбання і водночас реагувати на стрімкі зміни, які відбуваються в соціумі, освітньому середовищі, і враховувати їх у своїй діяльності. Успішна діяльність бібліотеки є запорукою позитивного іміджу університету вцілому.

Література

1. **Брофи П.** Современная библиотека ученого заведения / Питер Брофи ; пер. с англ. А. Б. Лисица, Е. В. Малявской. – М. : Издательство “Омега-Л”, 2009. – 307 с. 2. **Климов А. О.** Луганський державний педагогічний університет імені Тараса Шевченка : іст. нарис / А. О. Климов, В. С. Курило. – Луганськ : “Альма-матер”, 2003. – 118 с. 3. **Соколов А. В.** Зачем библиотеки информационному обществу? // magazines.russ.ru/neva/2011/9/so16.html. 4. **Стратегія** розвитку Луганського національного університету імені Тараса Шевченка на 2009 – 2015 рр. : зб. док. – Луганськ : ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2009. – 46 с.

Т. П. Ткаченко
(Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського)

Формування моделі системи управління якістю бібліотеки як складової механізму управління якістю її діяльності

Фундаментом конкурентоспроможності бібліотеки на ринку інформаційних послуг є якість інформаційних ресурсів та послуг, які вона надає користувачам. Висока якість інформаційних послуг досягається не лише шляхом удосконалення технологічних процесів, автоматизацією бібліотечних процесів, велику роль відіграє система управління бібліотекою.

Найбільш ефективною моделлю управління бібліотекою на сьогодні є модель, у якій удосконалення управлінської діяльності базується на принципах міжнародних стандартів серії ISO 9000. Стандарти являють собою рекомендації з удосконалення управлінської діяльності і розповсюджуються на всі підприємства, незалежно від їхнього типу, розміру та продукції, яку вони постачають та охоплюють [1].

Стандарти серії ISO 9000 передбачають:

- розроблення політики і цілей;

- визначення основних процесів;

- планування дій, необхідних для реалізації політики і цілей;

- встановлення і розподіл відповідальності та повноважень між працівниками;

- моніторинг процесів, що реалізують політику та цілі;

- проведення внутрішніх аудитів;

- прийняття коригувальних і попереджувальних дій;

- аналізування ефективності системи менеджменту якості вищим керівництвом.

Якщо розглядати стандарти стосовно бібліотеки, можна визначити, що їх застосування є основою системної орієнтації всіх підрозділів бібліотеки на якість з кінцевою метою виправдання очікувань та сподівань користувачів бібліотеки і, як наслідок, надання якісних інформаційних послуг. Політика бібліотеки у сфері якості закладається в основу політики бібліотеки з усіма її складовими: маркетинговою діяльністю, проектним та процесним підходами, роботою з поставщиками і т. п.

Модель системи управління якістю, що побудована на вимогах міжнародних стандартів якості серії ISO версії 9000, передбачає побудову системи управління якістю засновану на процесному підході. Суть підходу полягає у тому, що організацію треба розглядати як сукупність потоків діяльності і процесів. У вимогах стандартів зазначається, що під процесом мається на увазі будь-яка діяльність, перетворення входів у виходи [1, с. 42].

При процесному підході до розробки системи управління якістю організації значна роль належить процесам, які визначають вимоги споживачів як входи процесів, а також необхідності побудови мережі процесів, що відслідковують рівень задоволення вимог споживачів і відповідності їхнім вимогам.

Якщо бібліотека при побудові системи управління якістю, буде використовувати модель засновану на принципах міжнародних стандартів якості серії ISO версії 9000 вона повинна:

- визначити процеси, необхідні для системи менеджменту якості;
- визначити послідовність і взаємодію цих процесів;
- визначити критерії і методи, необхідні для ефективної діяльності процесів і управління ними;
- гарантувати одержання інформації, необхідної для підтримки діяльності і моніторингу цих процесів;
- вимірювати, відслідковувати і аналізувати процеси, здійснювати необхідні дії для досягнення запланованих результатів і постійного удосконалення [4].

Основним інструментарієм менеджменту даної моделі є документована система управління, орієнтована на якість.

Відповідно до вимог міжнародних стандартів серії ISO версії 9000, система якості трактується, як система управління якістю і складається з трьох підсистем: система управління якістю, система забезпечення якості, система підтвердження якості [1, 5]. Управління якістю базується на створенні цілісної системи документованих процедур та дій учасників процесів для досягнення необхідного рівня якості діяльності.

Розглянемо основний зміст восьми принципів системи менеджменту якості відносно діяльності бібліотеки:

1. *Орієнтація на користувача*. Діяльність бібліотеки залежить від користувачів. Бібліотека повинна вивчати поточні і майбутні потреби користувачів, виконувати їх вимоги і прагнути до перевищення їх очікувань.

2. *Провідна роль керівництва*. Керівники бібліотеки повинні забезпечувати єдність мети з напрямом розвитку, створювати атмосферу для залучення персоналу бібліотеки для досягнення поставленої мети. Завданням керівників вищого рівня є забезпечення атмосфери довіри, ініціативності, підтримка відкритих та чесних відношень. Керівники бібліотеки повинні проводити навчання персоналу, створювати комфортні умови праці, забезпечувати персонал необхідними ресурсами. Одним із засобів реалізації цього принципу є визначення керівництвом бібліотеки довгострокової політики і місії у сфері якості і трансформація цієї політики у цілі і завдання бібліотеки.

3. *Залучення всього персоналу*. Цей принцип дає можливість бібліотеці з вигодою використовувати особисті здібності персоналу для досягнення поставленої мети. Система якості та її механізми повинні спонукати співробіників бібліотеки до постійного поліпшення якості своєї діяльності, брати на себе відповідальність у вирішенні проблем якості, активно підвищувати знання, працювати з користувачами бібліотеки на упередження.

Керівники бібліотеки повинні організовувати для персоналу постійне навчання, що спрямоване на роз'яснення мети впровадження системи якості та її переваг, призначення і змісту настанови з якості, плану впровадження системи якості. Персонал бібліотеки треба навчити використовувати документовані процедури та методики, які створені в рамках розробки документації з системи якості, залучати до робіт, що впливають на якість діяльності усієї бібліотеки.

Визначення необхідних вимог до компетенції персоналу, постійне підвищення кваліфікації, розробка системи регулярного обміну інформацією надають можливість прискорити процесс впровадження системи якості в бібліотеці.

4. *Процесний підхід.* Представлення всієї діяльності бібліотеки як сукупності процесів – основна мета формування СУЯ на основі стандартів серії ISO версії 9000. Визначення основних та допоміжних процесів, входів та виходів для кожного процесу, їх опис, складання карт технологічних процесів, розробка нормативних документів, відповідно до яких виконується процес, визначення індікаторів для вимірювання результативності процесів – все це дасть змогу удосконалити внутрішню діяльність бібліотеки, ефективно використовувати ресурси, оперативно змінювати технологію та організацію роботи, в результаті чого створювати для користувачів якісні послуги.

5. *Системний підхід.* Виділивши процеси, необхідно їх ураховувати, здійснювати керівництво і управління ними як єдиною системою з метою підвищення результативності і ефективності діяльності бібліотеки. Системний підхід вимагає координації всіх аспектів діяльності, застосування проектного

підходу в організації роботи, залучення всіх співробітників для досягнення найбільшої якості.

6. *Постійне поліпшення діяльності бібліотеки* слід розглядати, як її незмінну мету. Прийняття стратегії постійного поліпшення припускає переосмислення стереотипів, які складалися роками, наприклад, впровадження нових форм бібліотечної діяльності. Для цього необхідно ретельно проаналізувати існуючі форми і методи на предмет ефективності досягнення мети в сфері якості. Необхідно навчити лідерів різного рівня використовувати апробовані способи аналізу процесів (цикл Шухарта-Демінга, факторні діаграми Ісікави, внутрішній аудит, статистичні методи та інше.).

7. *Прийняття рішень заснованих на фактах*. Ефективні рішення повинні ґрунтуватися на аналізі даних. Для реалізації цього принципу використовуються статистичні методи. Об'єктами статистики у бібліотеці можуть бути дані виконання планових показників роботи підрозділами бібліотеки, вивчення стану формування фонду бібліотеки, кількості студентів, охвачених бібліотечним обслуговуванням, кількість персоналу бібліотеки, які беруть участь у науковій роботі та інше.

8. *Відносини з постачальниками*. Обов’язковою вимогою у роботі бібліотеки є визначення критеріїв відбору постачальників, вимог до якості книжкової та іформаційної продукції, яку вони поставляють, їх стабільності та оперативності.

Дуже часто можно спостерігати, що в бібліотеках до управління якістю ставляться як до звичайного спеціалізованого виду управління разом з управлінням персоналом, фінансами, проектами, тощо. Все це негативно впливає на побудову системи управління якістю бібліотеки.

Найбільш ефективним способом управління бібліотекою є модель, у якій управління якістю із спеціалізованого виду управління стає визначальним. В основі такої моделі лежить системна орієнтація усієї діяльності бібліотеки на якість.

Управління бібліотекою на основі системи управління якістю дозволяє бібліотеці створити ефективно діючу систему інформаційно-бібліотечних послуг для задоволення інформаційних потреб користувачів. Орієнтуючись на один із основних принципів системи управління якістю, орієнтація на користувача, бібліотеки удосконалюють свою діяльність на основі вивчення запитів користувачів, розширення спектру послуг, формування та підтримки іміджу бібліотеки, що активізує попит на бібліотечні послуги, привертає нових користувачів до її послуг, підвищує активність існуючих користувачів.

Побудова моделі досягнення операційної та культурної найвищої досконалості бібліотеки дозволить одержати ряд переваг:

- Орієнтувати бібліотеку на загальні цілі діяльності з урахуванням інтересів зацікавлених сторін;
- Ефективно використовувати усі види ресурсів, спрямовані на досягнення намічених цілей;
- Зменшити суперечності між різними аспектами діяльності;
- Створити систему навчання і підвищення компетентності персоналу бібліотеки, спрямовану на досягнення намічених цілей;
- Залучати більшу кількість персоналу бібліотеки до поліпшення діяльності;
- Створити єдину систему управління документацією бібліотеки;
- Підвищити імідж та популярність бібліотеки серед потенційних користувачів.

Література

1. ДСТУ ISO 9001:2009 (ISO 9000:2008,IDT). Системи управління якістю. Вимоги [Електронний ресурс] : на зміну ДСТУ ISO 9001-2001 ; чинний від 2009-09-01 // ДСТУ 1.0-2003…Р 50-046-95 змін 1 : рєестрац. номер 07015101 / Леонорм. – Л., 2009. – 1 електрон. Опт. Диск (CD-ROM). – Систем. вимоги : Pentium-266 ; 32 Mb PAM ; CD-ROM Windows 98/2000/ИТ/XP.

– Назва з титул. екрану. **2. Агеев Э. В.** Управління якістю : навч.-метод. посіб. для самостійної роботи по вивченню дисципліни. – Львів : Новий світ – 2000, 2010. – 240 с. **3. Ахмадова А**. Менеджмент качества и библиотека : учебно-практическое пособие / Ю. А. Ахмадова, Е. А. Галимова. – М. : Либерея-Бибинформ, 2007. – 88 с. – (Библиотекарь и время. XXI век ; № 55). **4. Векслер Е. М.** Менеджмент якості : навч. посіб. / Е. М. Векслер, В. М. Рифа, Л. Ф. Василевич. – К. : Професіонал, 2008. – 320 с. **5. Момот О. І.** Менеджмент якості та елементи системи якості : підручник / О. І. Момот – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 368 с.

О. В. Єпіфанова, В. В. Савельєва
(Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля)

Формування повнотекстових баз даних на основі АІБС „УФД/ Бібліотека”

З 1998 року в Науковій бібліотеці СНУ ім. В. Даля розпочалася автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів. Для цього була створена локальна мережа, що об'єднувала спочатку всього 5 комп'ютерів, яка функціонує і в даний момент і налічує 35 комп'ютерів. Першою програмою, з якою працювала бібліотека, була автоматизована бібліотечна інформаційна система „MARK”. Первинним завданням, як і для більшості бібліотек в той час, було створення електронного каталогу. Було вирішено розпочати з електронного каталогу нових надходжень документів. У 2001 році перейшли до нової автоматизованої інформаційної бібліотечної системи „УФД/Бібліотека”.

У вузах України використовуються різні автоматизовані інформаційні бібліотечні системи (АІБС) – ALEPH, ІРБІС, UNILIB та інші. З декількох систем була обрана саме „УФД/Бібліотека”, тому що вона, крім того, що відповідає міжнародним стандартам, підтримує формати USMARC і UNIMARC, надає, на нашу думку, більше можливостей для

автоматизації бібліотечних процесів. Розробником цієї програми є Український фондовий дім, це український інформаційний продукт, який інстальований в багатьох вищих навчальних закладах України (більш ніж у 170) та в бібліотеках інших систем та відомств (більш за 200 впроваджень в Україні). Програма має сучасний інтерфейс, орієнтована на роботу в комп'ютерній мережі, на велику кількість користувачів. Система побудована за архітектурою клієнт-сервер, базується на управлінні базами даних, які підтримують стандарт SQL.

В програмі передбачена можливість експорту-імпорту інформації, що дозволило нам експортувати базу даних із АІБС „MARK" в нове програмне середовище. Треба відзначити і велику роботу, яку провели співробітники бібліотеки після конвертації записів із однієї програми в іншу. Це корегування та редагування бібліографічних записів документів, відновлення відсутніх бібліографічних даних про документи.

Зараз ми вже точно знаємо, що не помилилися з вибором АІБС і до теперішнього моменту комплексна автоматизація охоплює всі сторони діяльності бібліотеки:

· адміністрування;

· комплектування, каталогізація та систематизація документів;

· створення комплекту каталожних карток (відповідно до ДСТУ);

· створення та ведення електронних каталогів та повнотекстових баз даних;

· ведення бази даних періодичних видань з аналітичним описом статей;

· обслуговування читачів;

· контроль забезпеченості літературою дисциплін, що викладаються в університеті;

· багатофункціональний пошук за будь-якими критеріями;

· автоматичний облік місцезнаходження книги з використанням штрихкодової технології;

· облік бібліотечних фондів;

· формування та друк вихідних форм у форматах XML, HTML, Excel;

· підтримка форматів USMARK, UNIMARK;

· статистика;

· віддалений доступ до ЕК через web-сервер.

Сучасний стан освіти висуває нові вимоги до функціонування вузівської бібліотеки. Зараз вона розглядається як відкрита система, що обмінюється інформацією з навколишнім середовищем. Зміна інформаційних потреб користувачів, впровадження автоматизованих технологій кардинально змінила політику, напрямки і можливості бібліотечного обслуговування, та й бібліотечної роботи в цілому.

Діяльність бібліотеки вищого навчального закладу (ВНЗ) має свої особливості і орієнтована на виконання основної функції – інформаційне забезпечення освітньої, наукової, виховної, культурно-просвітницької та іншої діяльності вишу, самостійної роботи студентів та надання користувачеві різних сучасних сервісів. Вузівська бібліотека перетворилася в інформаційно-освітній центр, що відкриває доступ і формує вміння та навички орієнтування в інформаційному середовищі. Особлива увага приділяється формуванню у бібліотеках електронних інформаційних ресурсів.

Наукова бібліотека (НБ) СНУ ім. В. Даля не стала винятком. Робота з формування електронних інформаційних ресурсів у нас ведеться в наступних напрямках:

· комплектування фонду бібліотеки електронними (CD, DVD) носіями (книги, довідники, навчальні програми, навчальні фільми, додатки до періодичних видань, книг тощо);

· використання електронних ресурсів інших бібліотек та інформаційних центрів (електронних каталогів, баз даних, бібліотечних систем). Прикладом також може бути організація тестових доступів до ресурсів;

· використання відкритих електронних ресурсів мережі Internet (матеріали, вільно розміщені в мережі на сайтах і порталах різноманітних установ та організацій);

· створення власних повнотекстових баз даних (БД).

Створення повнотекстових БД в нашій бібліотеці розпочалося у 2005 році із зібрання повнотекстових методичних вказівок. Одним з найважливіших показників роботи сучасної вузівської бібліотеки є книгозабезпеченість навчальних дисциплін. У навчальному процесі широко використовуються навчально-методичні матеріали, розроблені безпосередньо викладачами вищого навчального закладу. Кількість наявних у фонді бібліотеки методичних посібників повинна повністю задовольняти потребу в них студентів. Відсутність достатніх за обсягом підсобних приміщень для зберігання літератури, територіальна роз'єднаність університетських корпусів, недостатнє фінансування зумовили необхідність створення повнотекстової бази даних видань, що випускаються на поліграфічній базі університету. Надання доступу до електронних версій документів дозволяє досягти 100% забезпеченості дисципліни методичними вказівками.

Пропозиція про створення повнотекстової БД і надання доступу до неї активно обговорювалося на Вченій раді університету, і було визнано актуальним і своєчасним.

АІБС „УФД/Бібліотека" дозволяє зв'язати ці бази з електронним каталогом і дає можливість використовувати його пошуковий апарат.

При реєстрації в електронному каталозі і створенні бібліографічного опису в записах відмічають, що документ має повнотекстовий варіант і прописують де знаходиться цей документ (електронна адреса). Користувач, відібравши матеріал, має можливість скористатися повнотекстовим файлом.

Повнотекстова БД методичних вказівок – перший етап створення електронної бібліотеки (ЕБ). „Реальность ЭБ – это взаимодействие людей, техники, организаций и технологий" [1].

Рішенням Вченої ради університету в грудні 2009 року було визначено створення в Науковій бібліотеці вузу електронної бібліотеки. Були розроблені „Положення про електронну бібліотеку СНУ ім. В. Даля" і „Правила користування ЕБ СНУ ім. В. Даля".

Незважаючи на різноманітні концептуальні підходи до поняття електронної бібліотеки, ми розглядаємо електронну бібліотеку як інтегровану інформаційну систему, що включає

депозитарний і активний фонди, каталог електронних ресурсів, інтерфейс користувача, комплекс апаратно-програмних засобів, що забезпечують довгострокове збереження та оперативний доступ до ресурсів, і ефективну навігацію за ресурсами.

На сервері системи „УФД/Бібліотека” (СУБД MS SQL на ОС Windows Server 2003), додатково встановлене наступне програмне забезпечення: web-сервер Apache з підтримкою PHP, що забезпечує взаємодію web-сервера (Aphache) і сервера MS SQL. Архіви файлів з повними текстами електронних документів зберігаються на окремому диску сервера. Через спеціально створений php-скрипт, користувачі, що авторизовані на сторінці електронної бібліотеки, отримують доступ до повнотекстових документів із внутрішньої мережі та мережі Internet. У системі „УФД/Бібліотека” однією з характеристик документа є мережеве розміщення файлу (стандартизований рядок символів, що вказує його місцезнаходження в локальній мережі) – посилання на пов'язаний з документом файл. Є також можливість вказати URL документа, що знаходиться поза бібліотекою, у відкритих архівах підрозділів університету.

Всі електронні документи, призначені для розміщення в електронній бібліотеці, зафіксовані в електронному каталозі наукової бібліотеки і в каталозі електронної бібліотеки. Таке дублювання обумовлене наступними причинами: по-перше, користувач, починаючи пошук необхідного видання, що знаходиться у фонді бібліотеки, насамперед, звернеться до електронного каталогу, при цьому в результаті пошуку він одержить перелік видань, у тому числі й електронних; по-друге, деякі об'єкти електронної бібліотеки СНУ є електронними копіями існуючих традиційних документів. Читач вправі сам вибрати форму, у якій він хотів би одержати видання, що його цікавить. Для пошуку тільки тих видань, що присутні в електронному виді, існує каталог електронної бібліотеки.

В електронній бібліотеці реалізований атрибутний пошук — інформаційний пошук об'єктів за значеннями їх характеристик (метаданих). Пошук можливий як за окремими полями у бібліографічному запису, так і за їх комбінацією з використанням логічних операторів, наприклад, за автором, назвою і роком видання. Можливий пошук за будь-яким полем

із безлічі полів формату UNIMARC. Тематичний пошук можливий з використанням предметних рубрик, а також предметних термінів (ключових слів). Результати пошуку видаються у вигляді списку бібліографічних записів із зазначенням всіх необхідних елементів. Самі документи постають перед користувачем у форматі Word-, HTML- або PDF-файлів.

Однак зрозуміло, що не всі види документів, які знаходяться в електронній бібліотеці, можуть бути представлені для вільного доступу в електронному вигляді з точки зору правових та інших обмежень. Донедавна доступ до повнотекстових документів існував лише в локальній мережі університету.

Для більш раціонального використання електронних ресурсів і розширення функціональних можливостей електронної бібліотеки та поліпшення якості обслуговування користувачів, було прийнято рішення створити авторизований доступ до ресурсів електронної бібліотеки, тобто надати можливість зареєстрованим користувачам віддалено завантажувати електронні документи, а нам вести відповідну статистику.

Реалізована структура електронної бібліотеки основана на використанні АІБС та організації зв'язування об'єкта електронної бібліотеки з його бібліографічним описом, електронною адресою даного ресурсу. Дане рішення є, скоріше, типовим для більшості бібліотек вищих навчальних закладів, оскільки забезпечує створення електронної бібліотеки на базі вже наявного програмного забезпечення типової АІБС без додаткових фінансових витрат. Крім того, читач-користувач електронної бібліотеки, який опанував навички роботи з електронним каталогом бібліотеки, легко здійснює пошук необхідних електронних документів в електронному каталозі електронної бібліотеки [2].

Структура електронної бібліотеки в існуючому вигляді не відповідає повною мірою тим вимогам і критеріям, що пред'являються до повнофункціональної електронної бібліотеки. Програмний засіб для формування електронної бібліотеки первісно не був призначений для управління об'єктами

електронної бібліотеки, відсутні механізми ефективного контролю використання ресурсів електронної бібліотеки, не передбачена можливість лексичного пошуку за повними текстами електронних документів, що є істотним недоліком електронної бібліотеки у її нинішній реалізації. Але в теперішніх економічних умовах для нас це найкращий вихід зі скрутного становища.

На даний момент створені і поповнюються наступні електронні колекції:

· навчально-методичні матеріали (навчально-методичні комплекси дисциплін, конспекти лекцій, інтерактивні підручники, навчальні і методичні посібники, навчальні програми, методичні вказівки тощо);

· наукові фахові видання;

· матеріали конференцій;

· електронна версія газети „Університетський вісник”;

· електронна версія університетського періодичного видання „Dahl's Horizon”.

Обсяг ЕБД становить 27 Gb.

Надання сервісних послуг з використанням документів в електронному форматі вимагає створення автоматизованих робочих місць читачів. Для цього в бібліотеці створено зону Wi-Fi.

З метою якісного та своєчасного поповнення і функціонування електронної бібліотеки, розроблений механізм координації діяльності Наукової бібліотеки зі структурними підрозділами університету, які є основними постачальниками електронних матеріалів.

Сьогодні вже нема сумнівів у доцільності існування цифрових (електронних, віртуальних) бібліотек. Швидкий доступ до достовірної і максимально повної інформації – невід'ємна складова фундаментальної науки, якісної освіти та ефективного бізнесу. Ряд бібліотек західних країн, насамперед, бібліотеки американських університетів, вже декілька років забезпечують своїм читачам можливість користування подібними ресурсами. Поступово це стає стандартною бібліотечної послугою і в Україні. Безсумнівно, що в

майбутньому, з подальшим розширенням в бібліотеках доступу до мережі Інтернет, повнотекстові БД будуть складати більшу частину фонду, надання користувачам повнотекстової інформації буде основною складовою бібліотечного обслуговування, а передплата на повнотекстові бази даних буде складовою частиною бюджету, що витрачається на комплектування фонду.

Література

1. Армс В. Электронные библиотеки : пер с англ. – М. : ВИНИТИ, 2001. – 274 с. **2. Єпіфанова О.** Інформаційні ресурси бібліотеки вищого навчального закладу: організація, використання, управління (з досвіду роботи Наукової бібліотеки Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля) / О. Єпіфанова, В. Савельєва // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. „Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології". – Л., 2011. – Вип. 6. – С. 279–290. **3. Лаппо П. М.** Введение в электронные библиотеки [Электронный ресурс]. / П. М. Лапо, А. В. Соколов. 2005 – Режим доступу: http://natlib.org.by/html/news2005/7iuly/data/index.html. – Назва. з екрана.

И. В. Морозюк
(Луганская областная библиотека для юношества)

Маркетинговый инструментарий в деятельности Луганской областной библиотеки для юношества

Формирование рыночных отношений в обществе оказало влияние и на работу библиотек. Термины рыночной экономики "менеджмент", "маркетинг", "фандрейзинг", "паблик рилейшнз", "имидж" «проект» плотно вошли в библиотечною практику и стали привычными в библиотечной лексике. Изменившиеся политические, экономические, социальные условия поставили перед библиотеками проблему выбора – существовать не только на средства, выделяемые государством, но и искать другие способы обеспечения функционирования

библиотек. Это вызвало повышенный интерес к маркетингу, фандрейзингу. Анализ процессов, происходящих в библиотеках, позволяет проследить эволюцию внедрения маркетинга в их деятельность: от полного отрицания и бурных дискуссий о совместимости понятий “рынок”, “маркетинг”, “коммерциализация” и “библиотека”, до полномасштабной поддержки процессов внедрения маркетинга, разработки теоретических, методических, практических вопросов использования маркетинга и фандрейзинга в библиотеках. Если проанализировать прошедшее десять – пятнадцать лет библиотечной практики то можно выявить 5 этапов на пути внедрения маркетинговых разработок в работу библиотек

Первый этап характеризуется нерешительными шагами по изучению и обобщению зарубежного опыта и в первую очередь американского. Для этого периода характерны горячие дискуссии по поводу необходимости и объединения понятий “библиотека” и “рынок”, різноголосся “за” і “проти”. Начинается разработка первых теоретических обоснований еще не самого маркетинга, а близких к нему экономических вопросов хозяйственной деятельности библиотек. На этом этапе маркетинг ассоциируется с платными услугами и возможностью получит библиотекой прибыль, т. е. активно исследуется коммерческий маркетинг. Для этого в средине 80-х годов было определено 13 базовых библиотек с целью проведения эксперимента по внедрению платных услуг, по результатам которого был принят “Приблизительный перечень видов платных услуг, которые могут предоставляться населению культурно – образовательными, внешкольными организациями и спортивными сооружениями на договорных формах организации и стимулирования труда” (Дополнение 1 к Рекомендациям, утвержденных Постановлением Государственного Комитета по труду СССР и Секретариата ВЦСПС от 25.01.1989 р. № 44/4–55).

Второй этап. Для него характерно повсеместное внедрение платных услуг, начинается своеобразная мода на платные услуги, библиотеки экспериментируют, дополняя “Приблизительный перечень видов платных услуг”, создаются кооперативы, и т. д. То есть это еще не внедрение маркетинга, а

коммерциализация библиотек. Начинается создание разных структур, которые должны заниматься привлечением средств в библиотеки. В профессиональной прессе в этот период как инновация отображается опыт внедрения платных услуг в разных библиотеках.

Третий этап характеризуется усилением внимания к изучению, обобщению и разработке теории, методики и практики маркетинга. В этот период расширяется круг исследователей маркетинга в библиотеки этот этап характеризуется большим количеством публикаций и проведением семинаров по этой тематике. Повышенный интерес библиотековедов и специалистов – практиков к маркетингу подтверждает перспективность данного направления в работе библиотек.

Четвертый этап. После общеэкономического и теоретического обоснования маркетинга в библиотеке в целом начинается глубокое изучение и разработка его отдельных элементов. Большое внимание уделяется маркетинговым исследованиям, коммуникационной функции (рекламе), проблеме ценообразования, и постепенному осознанию того, что маркетинг – это система не только для получения прибыли, но и для преобразований в библиотеке. Активизируются дискуссии о необходимости внедрения маркетинга не только для платных услуг, но и как средство сменить стереотипы и влияние на трансформацию библиотеки. Маркетинг рассматривается как система, которая требует инновационной деятельности.

Пятый этап. Этот этап характеризуется полномасштабным внедрением и использованием маркетинга от сельской до научной библиотеки. Единственным недостатком является то, что не всегда маркетинг используется в комплексе, в большинстве случаев это маркетинговый подход к некоторым направлениям работы в библиотеке или использование его отдельных элементов например рекламы, ценообразования и т. д. Доказано, что маркетинг как система будет эффективным только в случае его использования в комплексе.

Главная цель деятельности библиотеки – быть полезной каждому конкретному читателю, а главный объект – это

пользователь, его интересы, требования и пожелания, поэтому библиотеки широко используют маркетинг в различных направлениях своей деятельности

Что такое маркетинг в библиотеке? Это концепция обслуживания, направленная на максимально полное удовлетворение реальных и потенциальных потребностей пользователей, это управление процессом обслуживания, эффективное управление взаимоотношениями с различными группами населения. Основным назначением библиотечного маркетинга является создание благоприятных условий для удовлетворения запросов населения. Он помогает выявить рациональные пути коммуникации между библиотекой и ее пользователями. Библиотечный маркетинг способствует более высокому качественному уровню работы библиотек, стимулируют приток читателей через различные информационные, досуговые формы, объединения по интересам, кружки, рекламу и т. д., что повышает посещаемость, книговыдачу, читаемость, обращаемость фондов библиотеки. Библиотеки с помощью маркетинга могут получить необходимую для их деятельности информацию:

- как формировать общественное мнение о своей библиотеке;
- как построить рекламу своих услуг;
- как организовать процесс продвижения своих услуг;
- какую цену готовы платить пользователи за те или иные услуги. Но главная задача маркетинга – это определение содержания и методики обслуживания. Библиотечный маркетинг должен включать три основных компонента:

1. Анализ деятельности библиотеки:

- выявление ее достижений и недостатков, сильных и слабых сторон;
- определение основных направлений в работе, что именно необходимо сделать на данном этапе;
- проведение социологических исследований (чтобы знать, кто посещает библиотеку, кто и почему не посещает, какие меры могут повлиять на работу библиотеки);
- прогнозирование деятельности библиотеки с целью формирования библиотечных фондов в соответствии с

запросами потенциальных пользователей.

2. Анализ круга потенциальных пользователей:

- выявление основных целевых групп, с которыми может работать библиотека;
- изучение их запросов: какие услуги они хотели бы получить за плату и какие бесплатно и др.;
- пользуется ли библиотека авторитетом у населения, если не пользуется, то почему.

3. Анализ имеющихся ресурсов:

- что может предложить библиотека в данный момент и что необходимо приобрести в первую очередь;
- создание номенклатуры возможных услуг с расчетом затрат и прибыли;
- поиск партнеров для сотрудничества.

Юношеские библиотеки как отдельные структурные подразделения возникли в конце 70-годов XX века. И так случилось, что просуществовав 5–7 лет, нам пришлось столкнутся с такой проблемой как необходимость постоянно доказывать постоянно нужность этой организации. А это в свою очередь стимулировало инновационные процессы в нашей деятельности,

направленные на качественные изменения, отвечающие потребностям времени и касались они самых разнообразных сфер деятельности библиотеки: структурных, организации досуговой деятельности, проведения массовых мероприятий.

В 90-е годы первые инновационные изменения коснулись структуры библиотеки и отразились в проекте “Областная молодежная библиотека – центр информации и развития”. Главная задача проекта – создание современного молодежного информационного центра, способного в полной мере изучать, прогнозировать и удовлетворять потребности современной учащейся, рабочей, студенческой молодежи в соответствии с требованиями времени и постоянно изменяющимися информационными, образовательными и социальными запросами. Одна из основных задач этого проекта создание “мозгового центра библиотеки” структуры способной отслеживать, накапливать и обрабатывать новые идеи ив библиотечном, поэтому модернизация коснулась в первую

очередь методического отдела. Он был преобразован в проблемно-аналитический отдел с развернутой структурой, секторами маркетинга, связи с общественностью, автоматизации, издательского дела. Главные задачи отдела – проектная деятельность, поиск и внедрение в работу библиотеки новых информационных, образовательных, педагогических воспитательных технологий, маркетинговых и социологических исследований. Результатом работы отдела стало внедрение в практику досуговых мероприятий долгосрочных комплексных программ, современных интерактивных форм работы с молодежью, активное участие сотрудников библиотеки в разработке проектов, процесс компьютеризации и автоматизации библиотечных мест. В практику работы библиотеки вошли регулярные маркетинговые и социологические исследования что позволили своевременно выявлять изменение социальных и информационных запросов потребителей библиотеки, и оперативно реагировать на них определять приоритетные направления в работе и предлагать новые комплексы услуг. В ходе реализации проекта сектора заявленные в структуре проблемно- аналитического отдела получили статус отделов, так в структуре библиотеки появились отдел автоматизации и отдел маркетинга и появилась должность заместителя директора по менеджменту инновационным технологиям. Сегодня для успешного существования библиотеки необходима эффективная работа отдела маркетинга, поэтому деятельность маркетинговых служб насущная потребность в структуре библиотеки и выбор перед которым стоят библиотеки заключается не в том внедрять или не внедрять маркетинг, а в том как это сделать лучше.

Маркетинг конкретной библиотеки базируется на ее социальных задачах, внутренней структуре, распорядке работы, приближает библиотечные технологии к оптимальному варианту обслуживания пользователей.

Библиотека не должна стремиться удовлетворить запросы всех слоев населения, всех социальных групп. Это невозможно. Главная задача в условиях нынешнего состояния общества – качественная постановка организации библиотечного обслуживания определенных групп, изучения потребностей

потенциальных пользователей.

Как мы изучаем рынок спроса

Согласно маркетинговой концепции библиотеки существуют для пользователей (читателей). Поэтому маркетинговая служба Луганской областной библиотеки для юношества постоянно отслеживает реакцию на свою деятельность, изучает общественное мнение.

Маркетинговые исследования проводятся очень оперативно, потому что

перед нами стоит задача постоянно изучать взаимодействие систем:

1. Библиотека – читатель
2. Библиотека – общество.
3. Библиотека – партнеры.

1. “**Библиотека – читатель”** – одно из главных направлений в работе. Чтобы соответствовать информационному спросу читателей, надо постоянно проводить исследования и мониторинг их читательских запросов, а именно:

- кто сегодняшние читатели;
- какие у них интересы;
- какой они хотят видеть библиотеку;
- какие услуги хотят получить;
- каковы прогнозы чтения на ближайшие годы.

Только за последние 3 года были проведены:

- локальное маркетинговое исследование “Дополнительные услуги в библиотеке”, уровень качества обслуживания читателей (методика “Светофор”, анализ востребованности;
- периодических изданий (метод контент-анализа);
- Всеукраинское социологическое исследование “Утраченный читатель юношеской библиотеки”;
- комплексное исследование чтения молодежи Луганщины “Молодежь читает”,
- областное комплексное исследование “Моральные ценности и жизненные ориентиры молодежи”;

- в течении года читатели библиотеки оставляли свои пожелания и замечания в ящик предложений “Я пропоную”. В рамках года чтения проходило такой новый вид опроса смс-голосование “Книжный хит”.

Исследования проводились через интервьюирование, анкетирование, тестирование, экспресс- опросы. Результаты исследований обрабатывались, анализировались и обсуждались на Советах при директоре и помогли четко обозначить приоритеты в работе с учетом интересов личности, провести анализ реального состояния читательских предпочтений.

Результаты исследований легли в основу долгосрочной комплексной “Программы привлечения читателей в юношескую библиотеку”

Ориентация на определенные социальные и возрастные группы, определение приоритетов, четкое осознание функций библиотеки и прогнозирование ее деятельности позволяют ей укрепить свои позиции в системе социальных институтов.

2. **“Библиотека - общество”** – не менее важное направление в работе. Библиотеки не могут быть свободны от процессов, происходящих в обществе, обязаны постоянно следить за происходящими изменениями, быть в курсе событий, реагировать на них, организуя работу в нужном направлении. Библиотеки, сосредоточив в своих книжных собраниях опыт, злободневные потребности пользователей (читателей), откликаться на события сегодняшнего дня. Изменения, происходящие в обществе, во многом определяют направления деятельности библиотек.

Поэтому важной составляющей маркетинговой работы в информационном учреждении является регулярный мониторинг государственных и региональных программ, а также внесение предложений в эти программы. Для того, чтобы стать “видимой” для властных структур необходимо инициировать проведение в регионе крупномасштабных акций и долгосрочных программ. В качестве примера хочу привести те предложения с которыми наша библиотека выступала и которые получили поддержку местных властей. Это областной литературный конкурс

“Молодые голоса”, региональная комплексная программа поддержки культуры молодежи села “Живи, Луганская глубинка! ”, Акция “Год чтения”, проведение Форума молодых библиотекарей Луганщины, новый проект “Мультикультурный молодежный центр “Земляки”.

В последние годы коллектив библиотеки реализует проекты которые получают положительную оценку наш их пользователей и позволили нам стать “видимыми” для нашего руководства и общества: проект “Личности”, цель которого познакомить нашу молодежь с известными знаковыми людьми Луганщины: политиками, бизнесменами, деятелями культуры и искусств, меценатами, фестиваль “Библиотека в шоколаде”, который проходил совместно с кондитерской фабрикой “АВК”, весенняя фотосессия наших читателей “Я читаю, ты читаешь, мы читаем” и многие другие яркие необычные мероприятия.

3. “Библиотека-партнеры”

Анализ окружения библиотеки помогает выявлять и расширять круг партнеров. Партнерами могут быть учебные заведения, музеи, Дома культуры, клубы, театры, редакции местных периодических изданий.

Содружество с другими организациями помогают сделать более интересной работу библиотеки. Партнерство может быть очень продуктивным при расширении номенклатуры услуг, внедрении сервисных услуг.

Эффективность деятельности библиотек в значительной мере определяется использованием всех возможностей партнеров. И опыт работы нашей библиотеки еще раз подтверждает это: половина мероприятий и проектов не состоялись бы без наших партнеров. Сегодня у нас сложился широкий круг партнеров – это и структуры облгосадминистрации: Департамент образования и науки молодежи и спорта, Головное управление юстиции в Луганской области, Луганский областной центр поддержки молодежных инициатив и социальных исследований, областные учреждения культуры. Местные органы исполнительной власти: управление образования Луганского городского Совета, Луганский городской методический центр, Областной центр здоровья, областной центр борьбы со Спидом, Областной наркодиспансер,

областной центр планирования семьи, творческие объединения писателей и поэтов Луганщины, молодежные организации и объединения: Луганская областная группа “Медиация” Луганский областной центр развитии я детского движения “Лугари”, молодежный треннинговый центр “Апельсин”.

Активно поддерживало и спонсировало мероприятия для учащейся молодежи такие как финал областной интеллектуальной игры “Самый умный” и финал городского конкурса “Читатель года” руководство нашего нового партнера книжного супермаркета “Буклет”. И, конечно, же наши коллеги – библиотеки публичные, вузовские, школьные. Библиотека это открытый социальный институт и поэтому мы всегда готовы к сотрудничеству с нашими постоянными партнерами, но и открыты для сотрудничества с новыми, потому что только кооперация и сотрудничество может дать сегодня позитивный результат. А задача маркетинговых служб найти тот объединяющий и взаимовыгодный момент, который усилит позитивный результат сотрудничества, будет способствовать положительному имиджу организаций и самое главное поможет предоставить пользователю уникальную и интересную услугу или продукт.

Одной из важных составляющих в работе над маркетинговой концепцией является разработка рекламных компаний, мероприятий “паблик рилейшенз” В последние годы мы все больше в свой работе используем этот коммуникационный канал маркетинга. **И я хочу особо остановится на рекламе в нашей библиотеке.**

В жизни современного человека реклама заняла значительное место, позволяя найти работу, организовать отдых, приобрести необходимые вещи.

И поскольку пользователь библиотеки это как правило обычный человек, поэтому деятельность современной библиотеки невозможно представить без рекламной деятельности. Еще несколько лет назад понятие “библиотечная реклама” практически отсутствовало в профессиональной лексике. Употреблялись привычные для слуха слова и сочетания “пропаганда”, “привлечение читателя”, “продвижение литературы”. Реклама является одним из самых действенных

инструментов маркетинга. Цель библиотечной рекламы – повысит популярность библиотеки и спрос на ее ресурсы и услуги. В нашей библиотеке сложилась довольно стройная системы проведения рекламных мероприятий и распространения рекламной продукции. Это:

1. Информационно-рекламные выезды “Юнацька читає на вас” в учебные заведения города: презентация библиотеки и ее ресурсов, приглашение стать читателем, информация об акциях, новых услугах, презентация или

2. “Знакомьтесь библиотека” экскурсионная программа по отделам библиотеки.

3. Выездные читальные залы.

4. Акции с популяризации услуг библиотеки и формирования ее позитивного имиджа:

“День св. Татьяны” – бонусы студентам и Татьянам

“День св. Валентина”

“День св. Николая”

“Запиши друга в библиотеки” постоянко действующая ежегодная

5. Имидж через рекламу: печатная продукция, выступление в СМИ, информационные интернет – порталы издательская деятельность

6. Анонс мероприятий на сайте библиотеки ,в социальных сетях ,городском информационным портале 0642.ua. Обмен баннерами об услугах и сервисах библиотеки, информация о мероприятиях на сайтах библиотек – партнеров.

7. Проведение имиджевых мероприятий .

Реклама позволяет сделать библиотеку “видимой” для общества. Сегодня библиотекарь должен уметь раскрыть многообразие сторон ее деятельности. Информация о библиотеке и ее услугах, их яркая реклама должны быть направлены на то, чтобы вызвать желание посетить библиотеку, воспользоваться ее услугами. Отклики на рекламные приемы помогают оценить реальную эффективность инновационных поисков библиотекарей.

Одной из самых ярких рекламных акций в библиотеке стала акция “Книжные сладости Святого Николая”. Задача этой акции – привлечение внимания и создание положительного

образа современной библиотеки.

Акция была рассчитана на рабочую неделю и каждый день был тематическим. Например, понедельник “День возвращенной книги”. В этот день читатели имели возможность возвратить задержанные книги без штрафных санкций, вторник “День бесплатного читательского билета”,

среда “День бонусов” все дополнительные библиотечные услуги предоставляются бесплатно, четверг “Несекретные фонды или Посторонним вход разрешен!” открытый доступ в отдел центрального книгохранения,

пятница “День везунчика”. Каждый пятый пользователь получал сладкий приз конфеты, а счастливчики подарки от книжного супермаркета “Буклет”.

Для информационно-рекламных выездов разработана специальная программа и заказан на ЛОТе рекламный 5-минутный ролик о библиотеке.

Реклама становится индикатором библиотечной деятельности, которая в последнее время выдвигает новые приоритеты.

Библиотеки готовят широкомасштабные акции, посвященные юбилеям библиотек или сотрудников, памятным датам, презентации изданий, встречи местных поэтов, прозаиков, выставки художников или умельцев. На них приглашаются представители администрации различных учреждений, СМИ.

Так называемаемые, имиджевые массовые мероприятия играют очень важную роль в позиционировании учреждения культуры. Как правило, для проведения такого мероприятия требуются объединение усилий всего коллектива. Эти мероприятия широко освещаются в средствах массовой информации и дают возможность населению города еще раз напомнить о библиотеке. Для нашей библиотеки такими мероприятиями стали ежегодный литературный праздник “Биение сердец крылатых” по итогам областного конкурса молодых литераторов “Молодые голоса”, ежегодный фестиваль патриотического кино “Живут они с нами и в книгах и в фильмах”, День знаний, мероприятия ко Дню библиотек, “Осенний бал первокурсников”.

Основным направлением рекламной деятельности библиотеки является информационная реклама ее ресурсов, интеллектуальной продукции, поэтому регулярно обновляются буклеты отделов, клубов, комплексных программ. Все крупные мероприятия сопровождаются афишами.

Рекламная деятельность библиотеки не сводится к использованию разнообразных средств рекламы. Важным ее направлением является распространение рекламных материалов и обеспечение результативности ее рекламной политики. Эффективность этой деятельности определяется количеством пользователей библиотеки и ее услугами, частотой обращения.

Распространение рекламы

Хотелось бы остановится на каналах распространения рекламы.

Библиотекам необходимо уметь продвигать свои услуги, продукцию. Существуют несколько способов распространения рекламной продукции. Наиболее популярной, как отмечалось ранее, – рекламное информирование.

Анонсы мероприятий библиотеки регулярно рассылаются на телевидение, интернет-порталы, радио, периодические издания, учебные заведения. Для средств массовой информации готовятся пресс-релизы, статьи.

Важно использовать такие информационные каналы как социальные сети.

Мы также попробовали новый рекламный канал, рекламу в маршрутном такси

Каналы рекламы: СМИ, стены, плакатные тумбы и стенды, компьютеры, обратная сторона листа читательского требования.

Формируем образ привлекательной библиотеки.

Чтобы составить мнение или впечатление о библиотеке, не обязательно заходить внутрь. Проходя мимо библиотеки, человек может увидеть оригинальную или, наоборот, была “избитую” вывеску, уютное крылечко или давно немытые окна, изобретательно оформленную витрину или выгоревшее объявление. Это наша реклама или антиреклама. Сегодня привлекательное оформление библиотеки, дизайн ее помещений должны стать самоцелью.

Внешний и внутренний вид библиотеки также способствует созданию ее положительного имиджа.

Под наружной рекламой понимают совокупность средств стабильного территориального размещения сведения о библиотеке, ее возможностях, услугах, призванных заинтересовать население. Наружная реклама очень эффективна, ведь не случайно ее используют коммерческие организации. Мы постарались максимально использовать наружное и внутреннее пространство библиотеки. У входа в библиотеку висят яркие навесные щиты “Читати престижно!” – фотоколлажи интерьера библиотеки и ее информационных ресурсов, “Сучасна бібліотека молодим”, где перечислены все услуги, которые библиотека предоставляет своим читателям.

Самое главное средство рекламы – это внешний вид здания и прилагающей территории.

Привлекательный облик библиотеки создается и ее внутренним дизайном, интерьером, комфортом для пользователей, разумным размещением в ее стенах рекламных материалов.

Внутренняя реклама – совокупность средств, позволяющих ориентироваться в библиотечном пространстве, делая его комфортным. Среди них можно назвать объявления, плакаты, схемы, указатели т.п., электронные средства информации о библиотеке.

Ведущая роль во внутренней рекламе принадлежит оформлению библиотечного интерьера. Библиотека, как правило, начинается с вестибюля/холла.

Наша библиотека начинается с мини-холла, в котором есть следующие информационные зоны: “Калейдоскоп мероприятий”, “Библиотека сегодня”.

Здесь представлена информация о наиболее интересных событиях библиотеки, которые имели место или будут предложены нашим читателям. Наши посетители имеют возможность не заходя в библиотеку полистать журналы в удобных бескаркасных креслах, познакомиться с новостями библиотеки.

В холле 1 – го этажа находятся стенды, где размещена: информация о библиотеке, которая может понадобиться

читателю, особенно пришедшему впервые; схема помещений, красочный план мероприятий на ближайшее время; история создания библиотеки; Возле каталогов и картотек расположены специальные плакаты с алгоритмами поиска информации. Холлы и вестибюли библиотек могут стать не только местом для получения информации, но и местом для отдыха посетителей. Так в холлах 2-го этажа мы создали информационно – релаксационные зоны. Здесь представлены документально – иллюстративные выставки актуальной тематики, зона свободного доступа к Интернет Wi-Fi, особое настроение посетителям создает коллекция фоторобот “Природа очима душі” фотохудожника Сергея Иванова. Цветы, декоративные и искусственные растения создают особую атмосферу уюта.

Нужно помнить и о благожелательном, вежливом отношении сотрудников библиотеки к пользователям, о создании комфортной психологической среды в библиотеке, что также имеет большое значение в формировании положительного образа библиотеки.

Мир сегодня перенасыщен рекламой, и поэтому библиотеки, желая привлечь пользователей, должны бороться за свое место в информационно-образовательной среде. Формируя привлекательный образ библиотеки, реклама позволяет оценить нелегкий труд библиотекарей. Современная библиотека, несмотря на финансовые трудности, имеет все условия для позитивного рекламного воздействия на сознание пользователя и повышение собственного престижа.

Выводы, маркетинг позволяет:

Организовать работу на основании запроса пользователя формировать и стимулировать спрос, получать прибыль за счет предоставления некоторых услуг за плату;

Оптимизировать библиотечную технологию, кардинально изменяя подход к делу;

Изменить стереотипы в представлении о библиотеке как консервативной организации и введение инноваций, чтобы существовать среди конкурентов;

Сохранить и даже увеличить штат библиотеки, для удовлетворения возрастающих потребностей и запросов пользователей;

Повысить престиж библиотеки.

Нацеливает:

На приоритетный учет потребностей пользователей в системе управления библиотекой, на более разумное распределение и использование ресурсов (финансовых, кадровых, технических), исходя из потребностей пользователей.

Способствует тому, что собранные и обобщенные данные позволяют оценить качество работы библиотеки.

Можно сделать вывод о том, что маркетинг позволяет выжить библиотекам в кризисные часы, когда сокращается финансирование, когда библиотеке приходится доказывать право на дальнейшее существование. Внедрение маркетинга как системы управления и трансформации библиотеки в рыночной экономике ставит ее в более выгодное положение по сравнению с традиционно работающими библиотеками. Маркетинг принципиально перестраивает библиотеку, мышление библиотекарей, поворачивает их в сторону пользователя и тем самым облегчает идентификацию их реакции на требования рынка.

Таким образом, маркетинг является социально необходимым явлением, так как при его использовании выигрывают обе стороны. Выгода библиотеки заключается в том, что ее работа оценивается определенным уровнем, растет ее престиж, улучшается материально-техническое обеспечение. Пользователь выигрывает потому, что библиотекари определяют их потребности, желания и предоставляют услуги, которые удовлетворяют эти запросы.

Литература

1. Суслова И. М. Основы библиотечного менеджмента : учеб.-практ. пособие / И. М. Суслова. – М. : Издательство „Либерия”. – 2000. – 232 с. **2. Суслова И. М**. Практический маркетинг в библиотеках : учеб.-метод. пособие / И. М. Суслова. – М. : Издательство „Либерия”. – 2004. – 144 с. **3. Матлина С. Г.** Привлекательная библиотека, или Что может реклама : практ. пособие / С. Г. Матлина. – изд. 2-е, доп. и перераб. – М. : „Издательство Либерия”, – 2000. – 128 с. **4. Мешалкина Ю. В.** Маркетинг в библиотечной деятельности:

Новые подходы и тенденции / Ю. В. Мешалкина // Библиотечное дело – XXI век. – 2008. – № 2. – С. 195–211. **5. Барабаш С.** Паблік рилейшнз як інструмент маркетингової комунікації бібліотеки / С. Барабаш // Вісн. книжк. палати. – 2010. – № 6. – ил. **6. Сорокина Н. В.** PR, маркетинг и другое: маркетинговые коммуникации библиотеки являются обязательными составляющими ее успеха / Наталья Васильевна Сорокина // Современная библиотека. – 2012. – № 6. – С. 76–81.

О. Б. Айвазян, О. М. Великосельська
(Хмельницький національний університет)

Наукова діяльність як стратегічний напрямок розвитку НБ ХНУ

У вересні 2012 року наукова бібліотека Хмельницького національного університету (НБ ХНУ) відзначила свій 50-літній ювілей. Лауреат обласної премії імені Мелетія Смотрицького в галузі бібліотечної роботи, ровесниця університету, книгозбірня пройшла не простий, але яскравий шлях свого становлення, розвитку, модернізації. Сьогодні НБ ХНУ – одна з найбільших книгозбірень Подільського краю, що функціонує в статусі наукової. Вона є потужним інтелектуально-інформаційним комплексом та просвітницьким центром студентської молоді, методичною базою бібліотек вищої школи області, активним членом Української бібліотечної асоціації (УБА). Бібліотека займається науковою та видавничою діяльністю, ефективно впроваджує новітні інформаційні технології [1]. В книгозбірні автоматизовано основні бібліотечні процеси – від прийому, обробки і обліку літератури – до обліку документовидачі, що дало змогу досягти нового, більш якісного рівня бібліотечного обслуговування читачів.

Свою місію Наукова бібліотека вбачає в підтримці навчального процесу та науково-дослідницької роботи в університеті шляхом створення необхідних умов для доступу до інформації та сучасних сервісних послуг, підвищення інформаційної культури користувачів по використанню науково-

освітніх інформаційних ресурсів та сприяння розвитку інтелектуального потенціалу університету.

До послуг студентів та викладачів університету бібліотечні фонди, які складають понад 620 тис. документів, фонд електронної бібліотеки – понад 5 тис. текстів, 3 комфортні галузеві читальні зали на 640 посадочних місць, три абонементи, МБА, літературна вітальня, сектор науково-технічної документації, зал каталогів та електронної інформації на 24 АРМ для читачів, у всіх читальних залах книгозбірні встановлено Wi-Fi. На замовлення науковців проводиться електронна доставка документів. Щороку в бібліотеці обслуговується 38 тисяч користувачів, видається понад 700 тисяч документів, надається 30 тисяч довідок і консультацій, проводиться понад 150 інформаційних та просвітницьких заходів. Головною складовою єдиного інформаційного середовища став Web-сайт НБ ХНУ (http://library.tup.km.ua/), який надає можливість 24 години на добу мати доступ до електронних ресурсів книгозбірні: електронного каталогу, електронної бібліотеки, віртуальної довідкової служби, бібліографічної інформації, світових БД наукових журналів. Щорічно Web-сайт відвідує до півмільйона користувачів.

Серед різноманітних напрямків діяльності НБ ХНУ наукова та науково-дослідницька робота займає особливе місце і здійснюється за двома напрямками: дослідження історії книгозбірень подільського регіону „Становлення і розвиток бібліотечної справи на Поділлі наприкінці XIX – на початку XX століття" та вивчення сучасних проблем бібліотекознавства в рамках програми "Удосконалення обслуговування користувачів в умовах запровадження новітніх технологій на 2007–2012 рр.".

Програма „Удосконалення обслуговування користувачів в умовах запровадження новітніх технологій на 2007–2012 рр." спрямована на дослідження виробничих бібліотечних процесів з метою їх удосконалення, а саме: формування та раціональна організація інформаційних ресурсів; удосконалення технології обслуговування користувачів; видання науково-допоміжних та біобібліографічних покажчиків; створення електронних бібліографічних БД, інформаційна підтримка наукових досліджень професорсько-викладацького складу університету,

аналітична обробка інформації; формування наукового фонду бібліотеки та надання доступу до віддалених БД, що забезпечує науково-дослідницькі завдання творчого колективу університету та бібліотеки.

У виконанні Програм беруть участь всі структурні підрозділи наукової бібліотеки, з окремих питань – співробітники обласного методичного об'єднання бібліотек ВНЗ та інших бібліотек.

У науковій роботі працівники використовують загальнонаукові методи (описовий, класифікаційний, концептуального й покомпонентного аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування) та спеціальні науково-практичні методики, зумовлені об'єктами дослідження (емпіричний, логічний, метод аналітико-синтетичної поелементної обробки документа (індексування, систематизація, предметизація, анотування, реферування, використання УДК та ББК та метод аналогії).

Результати наукової роботи готуються у вигляді звітів, аналізів, довідок, доповідей на наукові конференції, семінари, статей для публікацій у фахових виданнях, наукових збірниках, інформаційних бюлетнях та ін. Щорічне проведення соціологічних досліджень дозволяє оптимізувати діяльність бібліотеки, максимально наблизивши її до сучасн. „Удосконалення обслуговування користувачів в умовах запровадження новітніх технологій на 2007–2012 рр.” було проведено 7 соціологічних досліджень: „Робота з науковою інформацією в бібліотеці університету” (2007–2008 рр.), „Комфортність обслуговування користувачів в НБ ХНУ” (2009 р.), „Мотиви та фактори, що впливають на читання української художньої літератури” (2009 р.), „Масові заходи бібліотеки в оцінці їх учасників” (2010 р.), „Готовність бібліотекарів НБ ХНУ до змін” (2010 р.), „Майбутнє наукової бібліотеки університету очима читачів” (2011 р.), бліц–опитування під час „Днів кар'єри” (2010 р.). Анкети було розміщено на Web-сайті бібліотеки, і студенти мали можливість відповідати на питання через мережу Інтернет. В опитуванні взяло участь 1657 респондентів, серед них: 80,5% студентів, 5,4% викладачів, 4,1%

аспірантів, 10% співробітників. Фахівцями бібліотеки була створена програма для автоматизованого опрацювання анкет.

На основі зібраної інформації та підсумків анкетних опитувань в книгозбірні приймаються управлінські рішення, виробляються конкретні рекомендації щодо переорієнтації домінуючих функцій бібліотеки, розвитку інформаційних ресурсів та послуг для створення позитивного іміджу у суспільстві, здійснюється планування роботи книгозбірні з урахуванням думок читачів. Так, в результаті проведення дослідження „Мотиви та фактори, що впливають на читання української художньої літератури" було розроблено і впроваджено в 2012 році просвітницький проект „Читання книги та її популяризація в науковій бібліотеці Хмельницького національного університету". Бліц-опитування серед студентів-випускників університету під час проведення інформаційних заходів „Днів кар'єри" підтвердило доцільність організації таких заходів щорічно, адже всіх випускників турбують проблеми працевлаштування, психологічні аспекти входження в новий колектив. Дані отримані під час анкетування „Комфортність обслуговування користувачів в НБ ХНУ", „Майбутнє наукової бібліотеки університету очима читачів", показали, що перевагу при пошуку інформації користувачі надають електронному каталогу та електронним базам даних, тому слід дбати про якість ведення ЕК та оперативне наповнення БД інформацією [12]. З цією метою проводиться інтенсивна робота з редагування ЕК, розробки нових БД та програмних продуктів, інформаційного наповненню електронної бібліотеки.

Наукова бібліотека приділяє увагу популяризації наукового та педагогічного доробку професорсько-викладацького складу Хмельницького національного університету. Особливе місце належить біобібліографічним покажчикам серії „Бібліографія вчених Хмельницького національного університету" (надруковано 21 покажчик) та бібліографічним покажчикам серії „Публікації викладачів Хмельницького національного університету" (створено 11 випусків). Раніше базою для них слугував лише фонд бібліотеки, то з 2006 року проводиться додаткова робота з річними звітами з НДР кафедр (для виявлення документів,

відсутніх у фонді бібліотеки). Завдяки такій роботі досягається більш достовірний ступінь повноти реєстрації інформації. З 2008 року в покажчиках „Публікації викладачів університету" використовуються гіпертекстові посилання до статей, що мають електронну версію. До 45-ї річниці НБ ХНУ з метою висвітлення діяльності бібліотеки було створено довідково-бібліографічне видання „Бібліотека – ключ до пізнання світу" [4] та довідково-бібліографічний ресурс на оптичних дисках „Бібліографія праць вчених Хмельницького національного університету" [3], а до 50-річного ювілею – створено електронні ресурси: „Хмельницький національний університет у дзеркалі періодичних видань" та бібліографічний покажчик „Хмельницький національний університет", які містять статті з державних та регіональних газет і журналів, що висвітлюють розвиток і життя університету та наукової бібліотеки за десять останніх років (2001–2011 рр).

У рамках дослідження історії бібліотек регіону „Становлення і розвиток бібліотечної справи на Поділлі наприкінці XIX – на початку XX століття" протягом трьох років проведено величезну дослідницьку роботу: опрацьовано матеріали Державних архівів Хмельницької та Вінницької областей. Засобами Інтернету проведено пошук інформації за темою в електронних каталогах та повнотекстових базах Національної бібліотеки академії наук ім. Вернадського, Всеросійської державної бібліотеки та інших. Вивчено матеріали Хмельницької та Вінницької обласних наукових універсальних бібліотек, бібліотек Вінницького обласного краєзнавчого музею, наукових бібліотек Хмельницького та Кам'янець-Подільського національних університетів. На основі досліджених матеріалів опубліковано статті про церковні, окружні та бібліотеки історико-статистичного комітету: Давньосховища і Єпархіальну.

Вивчення 50-річної історії своєї бібліотеки та університету, результат досліджень матеріалів Державного архіву Хмельницької області та архівних документів Хмельницького національного університету були покладені в основу книги з історії бібліотеки „Бібліотека університету: витоки та сучасність" [7]; загальноуніверситетського науково-

методичного збірника „Матеріально-технічна база в освітній діяльності” [11]; матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції „Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності ВНЗ” [6], рекламних та інформаційних буклетів; спецвипуску загальноуніверситетської газети „Університет”; опублікованих статей у фахових журналах.

З метою надання методичної та практичної допомоги бібліотекам обласного методичного об'єднання з основних питань бібліотечної діяльності з 2005 року видано 14 номерів інформаційного бюлетеня „Бібліотека в освітньому просторі”, у яких опубліковано 78 публікацій провідних фахівців бібліотеки та об'єднання [5]. Всі бібліографічні видання та наукові публікації співробітників книгозбірні представлені на web-сайті бібліотеки.

Крім традиційних форм наукової діяльності, бібліотека організує роботу з такої актуальної проблеми, як участь в корпоративних проектах. Так, у рамках загальнодержавної програми „Бібліотека XXI століття” бібліотека університету, як методичний центр ВНЗ Хмельницької області (з 2001 р.), здійснює корпоративну діяльність з метою інтеграції електронних ресурсів книгозбірень області. Відділом інформаційних технологій розроблено програмне забезпечення та сформовано зведений електронний каталог бібліотек Хмельницької області, який подає на web-сайті бібліотеки ресурси шести книгозбірень регіону і надає можливість науковцям і студентам проводити пошук інформації в них та робити замовлення через сервіс електронної доставки документів.

НБ ХНУ – це єдина книгозбірня на Хмельниччині, що розпочала роботу зі створення наукового репозитарію, котрий накопичує, зберігає, систематизує та розповсюджує електронні публікації та електронні версії документів (творів) наукового, освітнього та методичного призначення, які створені вченими, викладачами, аспірантами, магістрами, співробітниками Хмельницького національного університету. Інституційний репозитарій (електронний архів) Хмельницького національного університету (повна назва ElarKhNU) є частиною загальної

електронної колекції Наукової бібліотеки університету, яка виступає координатором і основним виконавцем процесу створення ElarKhNU. ElarKhNU – ресурс відкритого доступу, який можна знайти за адресою http://library.khnu.km.ua/jspui/ [9].

Одним із напрямків науково-дослідної роботи книгозбірні та важливим джерелом формування нових інновацій для подальшого їх впровадження в роботу для НБ ХНУ є організація та проведення щорічних науково-практичних конференцій, семінарів для бібліотек ВЗО Хмельницької області; активна участь у міжнародних, Всеукраїнських наукових конференціях та семінарах; підготовка тез доповідей та виступів на конференціях; проведення занять з підвищення кваліфікації. У рамках науково-дослідницьких програм проведено 11 науково-практичних конференцій, семінарів, „круглих столів"; підготовлено 73 нових регламентуючих документів стосовно впровадження новітніх технологій; опубліковано 130 наукових статей та доповідей на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних конференціях та семінарах.

Важливим напрямком наукової роботи є проектна діяльність. Успішно діє з 2002 року довгострокова програма „Молодий спеціаліст XXI століття", яка сьогодні активно реалізується в окремих проектах: „Від інформаційної культури – до якості освіти", „Презентаційний проект", "Виставковий проект", „Кар'єра", „Конкурсні проекти"; екологічний проект „Майбутнє планети – в наших руках"; правовий проект „Правова культура як фактор цілісного виховання особистості" та ін. [8].

Таким чином, наукова бібліотека Хмельницького національного університету не тільки виконує інформаційне забезпечення освітнього та наукового процесів, а й здійснює наукову та науково-дослідницьку роботу широкого спектру, що є складовою багатогранної наукової діяльності університету.

Література

1. Айвазян О. Б. Наукова бібліотека у системі класичного університету / О. Б. Айвазян // Матеріально-технічна база в освітній діяльності : зб. наук.-метод. пр. / за заг. ред.:

М. Є. Скиби, С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 49–64. **2. Айвазян О. Б.** Університетська книгозбірня як частина єдиного освітнього простору в історичній перспективі // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету, – 2008. – Вип. 1. – С. 271–273. **3. Бібліографія** праць вчених Хмельницького національного університету (2002–2007) : Войнаренко М. П., Калда Г. С., Кіницький Я. Т., Локазюк В. М., Нижник В. М., Рудницький В. Б., Скиба М. Є. [Електронний ресурс]. – Електрон. текстові дані (824 Кб). – Хмельницький : НБ ХНУ, 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : цв. ; 12 см. – Систем. Вимоги : Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з вкладиша контейнера. **4. Бібліотека** – ключ до пізнання світу. (До 45-річчя наукової бібліотеки Хмельницького національного університету) : довід.-бібліогр. вид. / уклад. О. М. Бичко. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 50 с. **5. Бібліотека** в освітньому просторі : інформ. бюл. – Хмельницький : ХНУ. № 1. – № 14. – 2005–2012. **6. Бібліотека** та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів : матеріали наук.-практ. конф. присвяч. 50-річчю НБ ХНУ, 15–16 березня 2012 р. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – 263 с. **7.** Бібліотека університету: витоки та сучасність : зб. наук. статей та матеріалів, присвячений 50-річчю з дня заснування наукової бібліотеки університету / редкол.: О. Б. Айвазян, В. О. Глухенька, О. О. Мацей, О. М. Великосельська, О. О. Костюк. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – 296с. **8.** Василишина В. Сучасними методами бібліотечної роботи формуємо у студентів потяг до інновацій / В. Василишина // Бібл. пл. – 2007. – № 3. – С. 15–17. **9. Глухенька В. О.** Сучасний стан використання новітніх інформаційних технологій у науковій бібліотеці Хмельницького національного університету / В. О. Глухенька // Комп’ютеризація освітньої діяльності : зб. наук.-метод. пр. / за заг. ред.: М. Є. Скиби, С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 108–114. **10. Драчук Р. В.** Ми в душах храм будуємо... (До 45-річчя наукової бібліотеки Хмельницького національного університету) / Р. В. Драчук, Л. І. Іщенко. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 63 с. **11.** Матеріально-технічна

база в освітній діяльності : зб. наук.-метод. пр. / за заг. ред.: М. Є. Скиби, С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – 108 с. **12. Петрицька В. М.** Комфортність обслуговування очима користувачів / В. Петрицька // Бібл. форум України. – 2010. – № 1. – С. 32–36. **13. Програмні** продукти наукової бібліотеки Хмельницького національного університету [Електронний ресурс] : рекламний ролик. – Електрон. дані і прогр. (7 Мб). – Хмельницький : НБ ХНУ, 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) : цв. ; 12 см. – Систем. вимоги: Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з вкладиша контейнера. **14. Скарбниця** знань університету (до 40-річчя бібліотеки Технологічного університету Поділля) / уклад.: О. Б. Айвазян, К. А. Чабан. – Хмельницький, 2002. – 130 с.

В. В. Прошкін
(ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка")

Роль наукової бібліотеки в університетській педагогічній освіті

Удосконалення університетської підготовки майбутніх учителів ми розглядаємо в контексті вирішення проблеми інтеграції науки й освіти у вищій школі. У свою чергу, така інтеграція може бути реалізована через переосмислення ролі наукової роботи в діяльності сучасного університету. Дійсно, більшість ВНЗ прагнуть до позиції лідера в науковому просторі. Виходячи з цього, їх стратегічна мета повинна полягати в досягненні такої інтеграції науки й освіти, коли побудова навчального процесу ґрунтується на спільних наукових дослідженнях викладачів, аспірантів і студентів. Важлива роль в інтеграції науки й освіти відводиться сучасній бібліотеці.

Останнім часом університетська бібліотека вже не сприймається лише як осередок обслуговування потреб навчального процесу. Вона перетворилася на самодостатній науково-дослідний, інформаційний центр, який не тільки надає оперативний і широкий доступ до наукової інформації, а ще й

формує рівень інформаційної культури користувачів, навички науково-дослідної роботи тощо.

У різні періоди історії робилися чисельні спроби інтегрувати науково-дослідну й навчальну діяльність в університеті. Для цього використовувалися певні механізми, серед них – активізація студентської науки, покращення діяльності наукових структурних підрозділів, посилення взаємодії ВНЗ з академічними інститутами тощо. Ці теоретичні, методологічні й методичні результати подані в різних науково-педагогічних роботах. Більшість із них мають цінність для нашого дослідження. Виділимо найбільш значущі: дисертаційні дослідження українських авторів (О. Адаменко, О. Гнізділова, Г. Кловак, М. Князян, О. Микитюк та ін.), дисертації російських учених (О. Глущенко, А. Козлов, З. Сазонова, П. Середенко, А. Шайдулліна, Т. Яркова та ін.), наукові видання, монографії (В. Андрущенко, О. Глузман, О. Дубасенюк, Ю. Козловський, В. Краєвський, В. Кремень, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, С. Сисоєва та ін.).

Разом з тим, до сьогодні залишається відкритим питання – як організувати наукову роботу в університеті, щоб вона максимально сприяла ефективній підготовці майбутніх учителів. Одним із аспектів поставленого завдання є розкриття ролі наукової бібліотеки в університетській педагогічній освіті. Це й стало метою нашої статті.

У межах дослідження „Інтеграція науково-дослідної й навчальної роботи в університетській підготовці майбутніх учителів” (державний реєстраційний номер 0108U07930), що розробляється в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, вважаємо за необхідне перш за все розглянути поняття університетської педагогічної освіти.

Останнім часом з’явилося чимало нормативних документів, публікацій, в яких робляться спроби надати змістовну оцінку відмінностей університетської підготовки майбутніх учителів від традиційної освіти в педагогічних ВНЗ.

Наша робота ґрунтується на положеннях збірника нормативних документів „Організація навчального процесу в ЛНУ імені Тараса Шевченка” [1], відповідно до якого університетська освіта продуктує не вузькоспеціалізовані, а

системні, методологічно важливі, інваріативні й міцні знання, які сприяють інтелектуальному розвитку особистості, її адаптації до швидко змінюваних технологічних і соціально-економічних умов.

Під терміном університетська освіта розуміється сукупність загальнонаукових і спеціальних знань і навичок, що дозволяють випускникам ВНЗ вирішувати актуальні завдання педагогічної практики, вести науково-дослідну, педагогічну роботу відповідно до отриманої спеціальності.

Для більш чіткого розуміння проблеми ми звернулися до роботи О. Глузмана [2], який зазначає, що університетська педагогічна освіта відображає сутність, характер і ціннісно-функціональний аспект професійно-педагогічної підготовки випускників університету.

В основі університетської педагогічної освіти лежать фундаментальні дисципліни, що забезпечують майбутньому учителю глибокі знання свого предмету. Загальновідомим є той факт, що педагоги, які отримали університетську освіту, мають більш міцні знання в галузі профілюючих наук, на відміну від тих, хто закінчив педагогічні інститути.

Сильною стороною університетської педагогічної освіти є наявність в її змісті науково-дослідного компоненту. Університети з їх чітко вираженою фундаментальною підготовкою фахівців, науково-дослідною спрямованістю формують викладача, який добре знає горизонти своєї науки та здатний поєднати предметне викладання з науково-дослідною роботою. Такий фахівець зможе принести в навчальні заклади елементи дослідницьких пошуків, зуміє поставити навчальні експерименти й оцінити їх результати [2, с. 95–97].

Значення класичного університету для підготовки учителів-дослідників знайшло відображення в ряді наукових досліджень. Зокрема, як зазначає М. Каримов, традиційні форми навчання майбутніх учителів-дослідників, доповнені науковими конференціями, семінарами класичного університетського типу, надають студентам ефективні інтелектуальні й творчі інструменти для постановки й вирішення навчальних і наукових завдань, сприяють розвитку потребово-мотиваційної, емоційно-ціннісної і пізнавально-вольової сфер студентів, виводять їх на

рівень самостійного пізнання [3, с. 40–41].

На думку М. Розова, класична університетська освіта є нерозривною єдністю двох компонентів – наукової, що полягає у фундаментальному вивченні однієї з галузей знань, активному засвоєнні початкових дослідницьких навичок, і педагогічної, що забезпечує глибоку теоретичну підготовку й практичне засвоєння основ мистецтва навчання та готує до кваліфікованої викладацької діяльності [4, с. 15].

Змістовний аналіз сучасної університетської педагогічної освіти поданий М. Сергєєвим. На думку автора, університет повинен виступати як генератор ідей, моделей і зразків педагогічної діяльності, ініціатор інноваційних процесів у регіональному освітньому просторі. Виконання цієї місії забезпечується через фундаментальні дослідження в галузі перспектив розвитку освітніх і культурних процесів у регіоні; вивчення й актуалізацію механізмів впливу науки й освіти на економіку, соціальну й етнокультурну сфери; підготовку кадрів – носіїв новітніх освітніх стратегій [4; с. 54–55].

Виходячи з цього, провідною місією університету є вплив на суспільство через науку й освіту, посилення ролі університету в поширенні національних та європейських культурних цінностей. На наш погляд, однією з найважливіших умов реалізації такої місії є зміцнення науково-дослідної бази університету, інтеграція наукових досліджень і освітньої діяльності, спільна науково-дослідна робота викладачів і студентів, наукове й навчально-методичне співробітництво з ВНЗ України та зарубіжних країн у контексті Європейського наукового простору.

Дійсно, бажання сучасних педагогів максимально наблизити навчальну діяльність до наукової поступово трансформується з декларації у реальну потребу. Ми вважаємо, що ця тенденція особливо проявляється в процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Поступово зростає роль навичок дослідницької діяльності в професійній педагогічній діяльності, а також дослідницьких методів у процесі навчання при підготовці творчих і конкурентоздатних фахівців, які спроможні до безперервного саморозвитку й самоосвіти. Тому визначимо завдання викладача вищої школи – створювати умови для

активного залучення студентів до науково-дослідної роботи, озброївши їх відповідними методами та прийомами. Розглянемо один із найважливіших аспектів активізації університетської науки, який розкриває роль наукової бібліотеки в університетській підготовці майбутніх учителів.

Як приклад, наукова бібліотека ЛНУ імені Тараса Шевченка – це корпоративне об'єднання понад 20 бібліотечних філій і підрозділів, які працюють на засадах партнерського співробітництва. Саме це визначає основні напрямки діяльності бібліотеки:

- забезпечувати її розвиток шляхом підвищення професійного рівня співробітників;
- зміцнювати зв'язки з університетськими структурними підрозділами різних рівнів з метою оптимального формування інформаційних наукових ресурсів;
- розвивати інформаційну компетенцію читачів;
- проводити науково-методичну роботу, спрямовану на удосконалення всіх напрямків діяльності бібліотеки;
- створювати творчі й конструктивні взаємини з бібліотеками інших освітніх закладів та відомств, зокрема в галузі обміну інформаційними ресурсами.

Наукова бібліотека виступає не тільки інформаційним, а ще й науковим підрозділом університету, який починаючи з 2007 р. розробляє наукову тему „Електронні бібліотеки: бібліотекознавчий аспект формування, зберігання та використання електронних документів". У роботі над цим проектом беруть участь студенти й молоді вчені, причому залучення студентів до виконання наукової теми починається з першого курсу навчання.

В університеті розроблено комплексну програму розвитку бібліотеки на 2008 – 2013 рр., що передбачає ряд заходів, які сприяють оперативному й широкому доступу до ефективної наукової та навчальної інформації, розвитку високоякісної та доступної педагогічної освіти.

З метою покращення рівня інформаційного забезпечення наукової діяльності, доступу до електронних колекцій наукової періодики бібліотека університету (режим доступу:

http://lib.luguniv.edu.ua) пропонує майбутнім учителям широкий спектр інформаційних продуктів і послуг, зокрема:

- електронні бібліографічні покажчики й списки;
- створення електронних записів у вигляді авторитетних файлів;
- віртуальні виставки й огляди літератури;
- віртуальні довідки;
- повнотекстова база даних:
- праці викладачів університету;
- автореферати і дисертації, захищені у спеціалізованих учених радах університету;
- монографії;
- матеріали конференцій;
- методичні рекомендації, лекції;
- наукові періодичні видання;
- магістерські роботи тощо.

Все це знаходить попит у студентів, магістрантів при підготовці рефератів, курсових, дипломних і магістерських робіт.

Важливою складовою діяльності бібліотеки є наукова робота. Співробітники бібліотеки є постійними учасниками регіональних, всеукраїнських і міжнародних конференцій, семінарів, професійних форумів. У березні 2011 року бібліотекою було ініційовано проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції „Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі”, яка об’єднала бібліотекознавців з понад п’ятдесяти установ і навчальних закладів України.

У 2012 році пріоритетним напрямком діяльності наукової бібліотеки було підвищення ефективності використання та забезпечення доступності документів, що зберігаються у її фондах, а також розширення сфери послуг, що забезпечують навчальний та науковий процеси.

Зміна пріоритетів у діяльності бібліотеки зумовила значне розширення послуг, які надає структурний підрозділ користувачам. Найбільший попит мають такі інформаційні послуги, як підбір, упорядкування та редагування списку

літератури до наукових праць, віртуальна довідка, доступ до повнотекстових баз даних та інформаційної продукції для науковців, як от: тематичних покажчиків, списків, електронної картотеки „Праці професорсько-викладацького складу кафедр" тощо.

Зазначимо також, що у 2012 р. розпочато роботу з формування й наповнення репозиторію відкритого доступу, що забезпечує накопичення, систематизацію та зберігання в електронному вигляді інтелектуальних продуктів (режим доступу: http://dspace.luguniv.edu.ua).

Отже, відмінною особливістю класичних університетів у порівнянні з педагогічними інститутами в контексті підготовки майбутніх учителів є пріоритет науково-дослідної спрямованості університетської освіти. Крім того, сучасні уявлення про вищу школу дозволяють розглядати її не лише як складну систему, орієнтовану на підготовку майбутніх учителів, а також як соціальну структуру, що має значний вплив на економічні, ідеологічні, культурні й інші сфери життя регіону, країни. Особлива роль у підвищенні ефективності університетської педагогічної освіти відводиться науковій бібліотеці, яка виступає не тільки інформаційним, а ще й науково-дослідним підрозділом університету.

Література

1. Організація навчального процесу в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка : зб. нормат. док. / уклад.: В. В. Лєснова, М. А. Семенов. – Луганськ. : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка", 2009. – 135 с. **2. Глузман А. В.** Профессионально-педагогическая подготовка студентов университета: теория и опыт исследования : монография / А. В. Глузман. – К. : Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, 1998. – 255 с. **3. Каримов М. Ф.** Подготовка будущих учителей – исследователей в информационном обществе : монография / М. Ф Каримов. – Челябинск : Изд-во ЧГПУ „Факел", 2002. – 612 с. **4. Розов М. А.** Методологическое мышление и задачи университетского образования / М. А. Розов // Философский факультет : Ежегодник. – М., 2000. – № 1. – С. 5–17.

5. Сергеев Н. К. Профессиональное становление будущего учителя в условиях учебно-педагогического комплекса (мотивационный аспект) : монография / Н. К. Сергеев, В. В. Арнаутов. – Волгоград : Перемена, 1997. – 206 с.

Г. Г. Макарова
Директор Наукової бібліотеки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка

Освітньо-інформаційна діяльність Наукової бібліотеки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка на допомогу навчально-виховному процесу

Функціонування бібліотек України в умовах інформаційного суспільства ставить завдання їх трансформації з пасивних „книгосховищ книг” в інформаційно-освітні центри з активною розробкою та впровадженням інновацій.

Не виключенням цьому стала і Наукова бібліотека Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, яка останні роки – у постійному процесі інноваційного розвитку та експерименту. Вона, як науковий, інформаційний освітній і культурний центр є невід’ємною частиною Університету, здійснює бібліотечно-інформаційну підтримку його навчальної, наукової, освітньої та виховної діяльності.

Книгозбірня має спеціалізоване 4-ьох поверхове приміщення в центральному корпусі Університету, окремо – абонемент художньої літератури, філію бібліотеки в інституті історії, етнології та правознавства імені О. М. Лазаревського та відкриту в минулому році читальну залу на психолого-педагогічному факультеті. Загальна площа – 1518 м².

На сьогоднішній день у структурі налічується 9 відділів. Персонал – 47 штатних одиниць.

Кількість користувачів за єдиним обліком за 2012 рік становила 5906, обслуговано всіма структурними підрозділами

23383 читачі. Видано 216593 примірники документів. Відвідування складало 210308 користувачів.

Бібліотечний фонд – 661189 примірників.

В університеті відкриваються нові факультети, спеціальності. Бібліотека старається бути гнучким динамічним закладом, сприйнятливим до усього нового, швидко реагуючим на необхідність докомплектування інформаційного потенціалу.

На сьогодні ставиться питання не кількісного збільшення фонду, а його якісний склад і придбання, тільки суто необхідної літератури для забезпечення навчально-виховної та наукової місії університету.

Свідченням цьому можуть бути кардинальні зміни в комплектуванні літератури, які розпочали у 2009 році. Замовлення на літературу здійснюються шляхом моніторингу заявок кафедр і, безпосередньо, у видавництвах, відмовившись від попередньої практики роботи з посередниками. Налагоджені зв'язки з тринадцятьма видавництвами. Важливу роль у процесах фондоутворення відіграє книгообмін з бібліотеками України.

Інформування користувачів про нові надходження до бібліотеки здійснюється шляхом представлення розширеної інформації на веб-сайті бібліотеки, організацією переглядів нової літератури, книжкових виставок.

З 2008 року картотека книгозабезпеченості ведеться в електронному режимі, яка надає інформацію про забезпечення літературою усіх дисциплін, які викладаються в університеті, сприяє покращенню придбання та розподілу навчальної літератури, проведенню аналізу складу фонду.

Європейські університети уже відмовляються від друкованої навчальної літератури, повністю переходять на електронні видання.

Комп'ютерні технології та Інтернет міцно увійшли у практику роботи і нашої книгозбірні, фонди постійно поповнюються електронними джерелами інформації.

Бібліотека в локальній мережі підтримує базу електронних документів, кількість яких становить до 700 примірників.

Розпочата робота над створенням репозитарію праць викладачів університету. Залишається відкритим питання передачі до бібліотеки електронного примірника усіх видань, які видаються викладачами університету. З метою врахування авторських прав, спільно з юристом, підготовлений договір, який заключається з кожним автором.

Бібліотека має фонд рідкісної літератури. Нині у процесі створення читальний зал цінних та рідкісних видань.

У планах – формування фонду оцифрованих видань, у першу чергу, раритетів, які потребують особливого догляду. Затримка за технічним обладнанням.

Бібліотекою пройдено шлях від окремих автоматизованих робочих місць до створення локальної бібліотечної мережі з виходом в Інтернет.

Наразі бібліотека має 40 АРМ: 32 АРМ для співробітників, 7 АРМ для користувачів, 1 сервер. Всі АРМ утворюють локальну мережу бібліотеки, під'єднані до локальної мережі університет.

У роботі використовується автоматизована бібліотечно-інформаційна система (АБІС) „УФД/Бібліотека".

У глобальній мережі бібліотека представлена web-сайтом.

Поступовий перехід, починаючи з 1999 року, до автоматизованих технологій, пов'язує виробничі процеси комплектування, каталогізації та обслуговування в єдину інтегровану автоматизовану систему.

У 2009 році завершено створення електронного каталогу на весь фонд бібліотеки, який постійно редагується завдяки штрих-кодуванню фонду.

Бібліотекою розроблено проект штрих-кодування фонду та впровадження автоматизованої книговидачі. Це модернізувало, у першу чергу, абонементне обслуговування: облік користувачів та їх формулярів, запис до формуляра користувача виданої літератури; контроль терміну повернення книг, запровадження попереднього замовлення літератури, ведення статистики; дозволило підвищити оперативність процесів пов'язаних з переміщенням документів, перевіркою книжкового фонду, поліпшило якість і ефективність роботи бібліотеки в цілому.

Користувачам надається новий пакет послуг, а саме: електронне замовлення літератури, перегляд свого електронного формуляра, підбір літератури за допомогою електронного каталогу та електронної генеральної картотеки статей з домашнього комп'ютера.

Розпочинаємо переоблік бібліотечного фонду в автоматизованому режимі, з використанням планшетів та ручних сканерів із накопичувачами для зчитування штрих-кодів наявного бібліотечного фонду та інтеграції їх до програмного засобу для звіряння на предмет відповідності.

З гордістю можемо сказати про завершення автоматизації усіх технологічних процесів в усіх структурних підрозділах бібліотеки, навіть філіях.

Психологічний бар'єр, страх нововведень зник уже у вересні 2011 року, при видачі комплектів першокурсникам. Традиційне обслуговування групи першокурсників вимагало від співробітників більше трьох годин, автоматизоване – 15–20 хвилин. Техніка допомагає уникнення помилок людського фактору, сприяє боротьбі з боржниками. Заборгована література автоматично виділяється програмою. До анулювання заборгованості, обслуговування автоматично припиняється усіма відділами бібліотеки.

Вивільнились робочі руки, зі штату бібліотеки було виведено сім штатних одиниць.

У читальному залі розміщено ряд комп'ютерної техніки з метою поєднання традиційного та електронного обслуговування користувачів, що надає більшу можливість студентам користуватися електронними виданнями локальної мережі, готуватися до занять, займатися самостійною роботою.

У бібліотеці проводиться значна науково-бібліографічна та інформаційна робота. В електронному режимі підтримується 14 тематичних каталогів та картотек: „Праці викладачів ЧНПУ", „Персоналії", „Автореферати дисертацій", „Періодичні видання", „Дипломні роботи", „Знаменні та пам'ятні дати", „Краєзнавча картотека", „Підручники", „Видання вищих навчальних закладів України", „Література діаспори", „Каталог на іноземну літературу", „Повнотекстові видання", „Читачі", „Дисципліна".

Електронна бібліографічна інформація – це основний інформаційний ресурс бібліотеки і найповніша база, завдяки якій користувачі мають змогу знайомитися з бібліотечним фондом, знаходити інформацію за темами.

Науково-бібліографічним відділом спільно з відділом інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення читається курс „Формування інформаційної культури користувачів" для першокурсників.

Новий підхід і до виховної роботи. З метою залучення нових користувачів, окрім різноманітних культурно-просвітницьких заходів, започатковане бібліотечне кураторство у групах та екскурсії першокурсників до бібліотеки.

Уже стали традиційними експозиції картин місцевих художників у читальній залі. Початок був покладений художником Дмитром Дмитровичем Морським, який працює у штаті бібліотеки і, завдяки картинам якого бібліотека набуває своєрідного естетичного вигляду, ним подаровано уже 120 акварелей.

Активізувалась культурно-просвітницька діяльність екологічного спрямування. На базі бібліотеки спільно з кафедрою екології створено інформаційно-екологічний центр, функціонування якого спрямоване на розвиток екологічного просвітництва, створення системи загальної безперервної екологічної освіти, бібліотечно-інформаційне забезпечення підготовки майбутніх вчителів.

У роботі Наукової бібліотеки використовуються інноваційні підходи і до вирішення проблем підвищення фахової компетенції бібліотечних фахівців.

Особливе місце у системі навчання бібліотекарів займає опанування сучасними інформаційними технологіями. Навчальний процес відбувається безпосередньо у практичній діяльності, професійному спілкуванні, шляхом самоосвіти та підвищення кваліфікації.

Позитивно зарекомендували себе, як одна з форм професійного спілкування, традиційні, щорічні науково-практичні конференції, які організовуємо, як на базі нашої книгозбірні, що з 2001 року є методичним центром бібліотек вищих навчальних закладів Чернігівського регіону, так і на базі

бібліотек-партнерів. Ця форма роботи дає можливість працівникам вузівських бібліотек Чернігівського методичного об'єднання показати конкретні результати своєї діяльності, обмінятися досвідом, складати прогнози на майбутнє.

У минулому році була перша спроба проведення міжнародної фахової онлайн-конференції, у якій взяли участь вузівські бібліотеки України, білоруські колеги.

Приділяється значна увага питанням нормативно-правової та організаційно-розпорядчої документації з ведення облікових та фінансових документів. Оновлена практично вся документація .

На базі бібліотеки проводяться екскурсії колег з бібліотек різних відомств, майстер-класи з обміну досвідом, консультації.

Е. О. Сидорова
(Донецкий национальный университет)

Какую книгу выбирает молодежь?

Социологические словари определяют молодежь, как социально возрастную группу населения в возрасте от 14 до 30 лет.

Знаменитый психолог Курт Левин охарактеризовал молодежь как слой населения, который отошел от одной группы (дети) и еще не пришел к другой (взрослые).

У старшего поколения о молодежи много разных мнений. Некоторые считают, что для молодежи характерно отрицание авторитета взрослых: семьи, родителей, учителей. Иногда складывается мнение, что современные молодые люди – это часть населения, которая ничего не хочет, ни о чем не мечтает, и которой не до чего нет дела. Так какая же нынешняя молодежь? Что ее интересует? Что помогает формировать интересы нашей молодежи? Я решила с помощью анкет проанализировать, как чтение формирует личность молодого человека.

Современная молодежь получает информацию извне в обобщенном виде через зрительный анализатор, и очень мало жизненных ситуаций, из которых она может получить

информацию от своего внутреннего „Я”. Читать чужой текст – это значит читать и свою душу, сравнивать и анализировать. Сейчас немногие молодые люди читают печатные книги. А ведь чтение – один из важнейших компонентов жизни. Оно влияет на общение с друзьями и близкими, является средством приобщения к культуре, расширяет кругозор и, наконец, - служит средством развлечения.

Итак, какие же книги предпочитают опрошенные студенты Донецкого национального университета, бумажные или электронные, где они берут книги для чтения, с кем обсуждают прочитанное и читают ли вообще – вот основные вопросы анкеты „Какую книгу выбирает молодежь?”. На анкету ответили 200 студентов. Активнее всех были студенты филологического факультета – 71 человек (34%), за ними идет исторический факультет – 30 человек (15%), потом почти одинаковый процент у факультета иностранных языков и экономико-правового, соответственно 12% и 11%. Химический и учетно-финансовый факультеты набрали по 7% (14 человек). И совсем мало: математический – 4 человека, биологический – 3, экономический – 2 и физический – 1. Как видим, интерес к библиотеке и чтению преобладает у студентов филологического и исторического факультетов, возможно в силу своей будущей профессии. К тому же их учебные корпуса расположены ближе к библиотеке.

На вопрос „Есть ли у вас библиотека? ” 76% респондентов ответили „ДА”.

На вопрос „Покупаете ли вы книги? ” ответили „ДА” 90%.

По собственному желанию книги приобретает 62%, по необходимости – 15%, а по совету преподавателя всего 4%. Многие респонденты выбрали несколько ответов. Тут лидирует „по необходимости и по совету преподавателя” – 5%. Скорее всего это для студентов одно и то же. И все-таки на первом месте ответ „по собственному желанию”. Значит, все - таки преобладает интерес.

При покупке книг студенты отдают предпочтение: художественной литературе – 47%, научной – 10%, учебной – 5% и периодическим изданиям всего 1%. Как и на предыдущий вопрос, многие выбрали несколько ответов: художественная и

научная – 9%, художественная и учебная – 8%. Как видим, лидерство за художественной литературой.

73% студентов отдают предпочтение бумажным книгам, 17% отдали предпочтение электронным. Хотя на вопрос, „За какими библиотеками будущее?", большая часть студентов (36%) ответила, что за гибридными. Художественную литературу в интернете читает 62% студентов. Наши студенты часто посещают интернет, читают электронные книги, но без бумажных книг обойтись так же не могут. Один студент даже приписал к ответу свои ощущения: „От них приятно пахнет".

73% студентов получают от процесса чтения удовольствие, 18% читает по необходимости. Скорее всего, это касается литературы, которую задают в рамках учебных программ. Остальные выбрали ответы „не читаю" или несколько вариантов ответа. Один студент ответил, что читает только то, что ему очень интересно и может принести пользу для интеллектуального развития, становления его как специалиста.

Обсуждают прочитанное 99%, 1% не дали на этот вопрос ответа. Обсуждают наши респонденты прочитанное в основном (61%) с друзьями (одногруппниками, коллегами на семинарах, лекциях), 26% обсуждает с родными и только 1 студент ответил, что с библиотекарем. В своем варианте ответа студенты добавили преподавателя, научного руководителя, а также с кем получится. Один студент обсуждает с самим собой. Очень прискорбно, что в разряд людей, с которыми студенты обсуждают прочитанные книги, не попали библиотекари. Получается, что мы для них всего лишь люди, которые эти книги выдаем. Над этим стоит задуматься и вспомнить старые времена, когда мы общались с читателем. Сейчас с полной автоматизацией, мы, не отрываясь от компьютера, очень часто книги просто выдаем, даже не особо вглядываясь в лица.

Ответы на последний вопрос „Какую художественную книгу вы прочитали в последнее время?" оказались самыми разнообразными. Студенты читают разную литературу. По ответам видно, что это литература и по программе и для души. По жанрам она распределяется на классику, фэнтези, любовный роман, детективы, приключения. Все читают прозу. Среди

авторов лидирует Паоло Коэльо (7 студентов) потом Л. Н. Толстой (6), Джейн Остин (6), Эрих Мария Ремарк (6), Михаил Булгаков (5), Дж. Оруэлл (4), Борис Акунин (4), Ш. Бронте (4), Гофман (4). Остальные ответы практически не повторялись. Конечно, увидеть полную картину чтения молодежи, проведя анкетирование только в библиотеке, очень сложно. Ведь те, кто посещает библиотеку, просто не могут не читать. Проблема чтения больше касается той части молодежи, которая перестала ходить в библиотеку. Большинство молодых людей увлечены виртуальной жизнью, засиживаясь, порой в интернете до утра. В данной ситуации возможно удержать читателя, только модифицируя старые приемы библиотечной работы.

Комплектование фондов электронными учебниками, доступ к мировым информационным базам данных, автоматизированное обслуживание, создание условий для свободного доступа в интернет в любом месте библиотеки и университета – вот то немногое, что необходимо библиотекам для привлечения молодых пользователей. А оказание виртуальных услуг – так же вариант „удержания" читателей. Только за три месяца функционирования виртуальной справки в нашей библиотеке к ней обратилось более 300 человек.

Зная, что большинство молодых людей, отличают все-таки жажда знаний и самосовершенствование, библиотекари должны быть в неустанном поиске новых нестандартных форм и методов работы.

Например, в рамках проведения недели к Всеукраинскому дню библиотек, были проведены альтернативные беседы на тему „Будут ли библиотеки жить вечно или победит интернет?". За круглым столом собрались студенты филологического факультета и факультета журналистики, представители других факультетов, присутствовали преподаватели кафедр журналистики и русской литературы, книгоиздатель, представители библиотеки. „Электронные или традиционные библиотеки? Какой разновидности отдать предпочтение? Или же одни являются гармоничным дополнением других? Что бы вы могли посоветовать современной библиотечной системе для того, чтоб повысить интерес к чтению? Какие шаги должны

предпринять библиотеки?” Вот с такими вопросами мы обратились ко всем участникам обсуждения.

Выступали не только приглашенные эксперты (Л. А. Бахаева – старший преподаватель кафедры журналистики, Л. Е. Клименко – библиограф, заведующий сектором библиотеки, А. Б. Воронов – книгоиздатель, А. И. Воронкова и Д. С. Дергунова – студенты-магистранты кафедры журналистики), но и присутствующие в зале – Николай Алексеевич Анисимов, доцент филологического факультета, студенты. Говорили о том, чем является книга в их жизни. О чтении в детстве с фонариком под одеялом, о книгах, которые формировали характер и судьбу, о необходимости (как для читателей, так и для библиотекарей) знать, насколько это возможно, что именно, в смысловом плане, скрыто под переплетами наших книг. О том, что сейчас в рамках программного чтения используют даже не хрестоматии, а „краткое изложение текстов” художественных произведений. А пересказать художественное произведение другими словами – это все равно, что показать, как пели Карузо или Солов’яненко (Л. О. Бахаева: „Я слышала не раз, как пел Солов’яненко, но я вам в настоящий момент этого не покажу, не смогу!”). О том, что никогда компьютерные технологии (имелось в виду – кино, музыка, игры и тому подобное) не вытеснят общения с книгой. Не должны вытеснить. Нельзя этого допустить. Каждое сердце растрогала спонтанная, но красивая речь директора библиотеки Н. О. Карягиной о важности в жизни человека культуры чтения, которая должна быть привитой с малых лет, а если и не повезло кому-то, то нужно самому пытаться приобрести ее. Речь эта завершалась словами: „У всех пользователей библиотеки ДонНУ есть уникальная возможность получить не только информацию о знаниях, но и сами знания совершенно бесплатно! Миллионное универсальное собрание книг и периодики, электронные издания, возможность доступа в интернет, Wi-Fi, все – к услугам читателей! Осталось только прийти. Так приходите и пользуйтесь!”.

Когда был задан вопрос „Что нужно сделать, нам, библиотекарям, чтобы студенты посещали библиотеку?”, – прозвучало очень много интересных ответов. Многие считают,

что должна быть разнообразная литература, которая отвечает всем их требованиям. Один студент предложил тем, кто приходит работать в библиотеку, сдавать экзамен, потому что встречаются безграмотные библиотекари. Так что, как видим, проблема не только в том, что студенты перестали читать книги, а и в нас. Библиотекарь должен стать для них советчиком, руководителем чтения, человеком, который их выслушает и даст необходимые рекомендации.

В 2009 году наша библиотека провела акцию „Человек читающий – человек успешный". Она включала в себя изготовление рекламной продукции, проведение викторин, тематических выставок и массовых мероприятий. Пакеты, магнитики с надписью „Я люблю библиотеку ДонНУ" вручались всем приходящим в библиотеку в день начала акции. Участники викторин получили грамоты и наборы книг. К сожалению, финансовые трудности не дают возможности проводить подобные акции каждый год.

Наши коллеги из разных библиотек проводят такие же акции. В рамках акций проводятся конкурсы на звание лучшего читателя, лучшего библиотекаря, лучшей библиотеки.

Самим библиотекарям вряд ли удастся побороть инертность и незаинтересованность потенциальных читателей. В европейских странах на уровне государства существуют программы по привлечению к чтению. Примером может служить Швеция, где в библиотеку привлекают молодых мам, ожидающих появление ребенка. А модные бренды в витринах магазинов рекламируют манекены с книгой в руках. Библиотеки открываются в самых, на первый взгляд, необычных местах. Например, в зале ресторана, на станции метро. Большую роль играют СМИ. Ведь нет у нас на ТВ ни постоянной рубрики в программе новостей о книгах, нет передачи для молодых, связанных с пропагандой чтения. А в периодике статья о библиотеке или книгах большая редкость. Я думаю, сегодня надо активизировать работу наших библиотечных ассоциаций, как Всеукраинской, так и региональных отделений, в плане популяризации чтения и библиотек. Ну, а для начала каждый сотрудник библиотеки должен бороться за каждого читателя не только с помощью чистой агитации, а путем создания имиджа

современной библиотеки с высокопрофессиональными, грамотными, образованными специалистами. В заключение хочется привести высказывание нашей студентки о библиотеке:

Здесь верится в доброе, честное,
Здесь век встречается с веком…
Да что может быть прекраснее
Работы в библиотеке!

Это вселяет надежду на долголетие существования библиотек и библиотекарей.

Литература:

1. Борусяк Л. О. десакрализации классики : Чтение как ценность в среде молодых российских интеллектуалов / Л. Борусяк // Библ. дело. – СПб., 2011. – № 12. – С. 2–11. **2. Дубин Б. О.** чтении и не чтении сегодня : В порядке комментария к статье Л. Борусяк / Б. Дубин // Библ. дело. – СПб., 2011. – № 12. – С. 12–18. **3. Что** читает молодежь?. – Режим доступа: // http://k-gataulina.narod.ru/chto_chitaet_molodezh/. – Загл. с экрана.

Л. М. Решетняк
(ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”)

Модернізація основних напрямів методичної діяльності Наукової бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка

На сучасному етапі в бібліотечній спільноті дедалі більшого поширення набуває думка, що важливими складовими нашої професії мають бути прагнення до нового, до творчості, відмова від застарілих, неефективних форм і методів роботи. Бібліотека стає „інформаційним виробництвом, де мають місце складні процеси, що вимагають високоінтелектуального потенціалу кваліфікованих фахівців” [4, с. 29]. Тому питання необхідності модернізації методичної діяльності бібліотек відповідно до потреб користувачів набуває першочергового значення.

Традиційно методичну допомогу відокремленим підрозділам в нашій бібліотеці надають співробітники відділу книгосховища. Раніше нам доводилося працювати тільки з лаборантами, які відповідають за бібліотечки при кафедрах університету. Таких бібліотечок у нашому університеті більше тридцяти. Література там переважно навчальна, необхідна для використання на семінарських та практичних заняттях. Працівникам кабінетів надавалася пояснення лише щодо ведення облікових документів, зберігання фонду та роботи з читачами. Періодично для них проводилися семінарські заняття, на яких розглядалися важливі питання обслуговування читачів. Учасникам семінарів роздавалися друковані методичні вказівки.

З розвитком інфраструктури нашого вишу та появою філіалів гостро постало питання стосовно певних змін в методичній роботі.

Кількість бібліотек відокремлених підрозділів ЛНУ імені Тараса Шевченка щороку зростає. Якщо п'ять років тому такі бібліотеки мали лише два філіали – Ровеньківський та Старобільський факультети, то зараз вони з'явилися ще і в Алушті, Брянці, Лисичанську, Рубіжному, Стаханові та в кількох ліцеях й коледжах Луганська. Відсутність професійної освіти в частини бібліотекарів філіалів деякою мірою позначається на якості їх роботи з користувачами та організації основних бібліотечних процесів.

У сучасному суспільстві найважливішу роль відіграє оперативність отримання необхідної інформації. Зі зміною стереотипів мислення в суспільстві змінився й читач бібліотеки, який прагне отримати максимальну кількість інформації за мінімально витрачений час, мати доступ до різних документальних ресурсів. Перед сучасними працівниками бібліотек сьогодні постає завдання не лише сприяти у виборі книг, але й стати путівником в електронному світі інформації, допомагаючи користувачу в пошуку необхідних відомостей. Бібліотекам, а особливо бібліотекам ВНЗ, необхідно якомога скоріше розібратися в різних способах пошуку інформації, освоїти інформаційні простори, надані в їх

розпорядження всесвітньою мережею Інтернет, базами даних на електронних носіях тощо.

Розуміючи досить обмежені можливості бібліотек філіалів нашого вишу, ми вирішили надати підтримку колегам у підвищенні їхньої кваліфікації, в оволодінні новими засобами і методами роботи. Найбільш досвідчені працівники бібліотеки ЛНУ допомагають персоналу відокремлених підрозділів: знайомлять з основними директивними матеріалами з бібліотечної справи, нормативними документами, особливостями роботи з книжковим фондом, періодикою, вчать якнайкращого використання набутих знань і вмінь для якісного довідково-бібліографічного обслуговування користувачів.

Найбільш ефективною формою підвищення кваліфікації є безпосередній обмін досвідом. Серія візитів колег з філіалів до нашої бібліотеки і відповідні відрядження до них фахівців з бібліотеки ЛНУ служать саме цій меті. Так в Старобільському, Ровеньківському факультетах та Лисичанському педагогічному коледжі нашим інженером-програмістом була встановлена АБІС „УФД/Бібліотека". Співробітники філіалів отримали необхідні консультації щодо роботи в цій системі, яка дає змогу розпочати ретроввод та штрих-кодування фондів цих бібліотек. Для ретроконверсії фонду було розроблено відповідний алгоритм.

Для бібліотекарів відокремлених підрозділів ЛНУ на базі нашої бібліотеки регулярно проводяться семінари – тренінги, на яких детально розглядаються важливі виробничі питання: оперативний облік основних бібліотечних процесів, основні положення списання різних видів документів тощо. З метою обговорення цих питань практикується й організація та проведення круглих столів, використовуються різні форми ситуаційно-проблемного навчання – ділові ігри, аналізування конкретних ситуацій та ін. При цьому відбувається колективний обмін досвідом.

На нашу думку, дуже важливим на даному етапі є також зміцнення корпоративного співробітництва. В майбутньому для розширення міжбібліотечного партнерства Наукової бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка і бібліотек філіалів університету планується створити корпоративну міжбібліотечну мережу

(КММ). Положення про таку мережу зараз розробляється провідними робітниками нашої бібліотеки.

Корпоративна міжбібліотечна мережа буде інтегрувати бібліотеки філіалів у єдине структурно-цілісне об’єднання для найбільш ефективного використання ресурсів бібліотеки ЛНУ. Вона матиме єдиний бібліотечний фонд з централізованим комплектуванням, обробкою документів і центральним документосховищем, єдиний довідково-пошуковий апарат зі зведеними каталогами (електронним, алфавітним та систематичним).

Бібліотека ЛНУ, як організаційно-методичний центр для бібліотек філіалів, буде головною бібліотекою корпоративної міжбібліотечної мережі. Вона матиме відповідні відділи, формуватиме, зберігатиме і організовуватиме єдиний фонд документів, визначатиме його структуру та здійснюватиме розподіл між бібліотеками-філіями, організовуватиме його циркуляцію й використання.

Найважливішим компонентом роботи КММ є організація якісного обслуговування користувачів. Бібліотеки, які входять до складу КММ, будуть здійснювати свою діяльність, виходячи з необхідності забезпечення повного і оперативного бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування. Користувачі КММ матимуть доступ до фонду бібліотеки ЛНУ або зручної для них бібліотеки-філії. Фонд бібліотеки ЛНУ буде включати найбільш повні ресурси документів і бази даних. Наукова, спеціальна та особливо цінна література, що буде надходити в одному примірнику, найбільш важливі інформаційні і бібліографічні документи зберігатиметься у бібліотеці ЛНУ.

Бібліотеки КММ будуть використовувати наявні технічні можливості для здійснення віддаленого пошуку інформації та її отримання. По корпоративному міжбібліотечному абонементу планується видавати й висилати всі документи, наявні у фонді бібліотеки ЛНУ, включаючи й ті, які є лише в єдиному екземплярі. Але з метою збереження фонду особливо рідкісні та цінні документи будуть висилатися тільки в цифровому варіанті.

Об'єктом доставки будуть як документи на паперових носіях, так і частини електронних документів (оцифровані

розділи й параграфи книг, статті з періодичних видань). У виняткових випадках припускається можливість доставки повнотекстового варіанту електронного документа. Дисертації, рукописи і матеріали на правах рукописів по корпоративному МБА не висилатимуться.

Для отримання документа, замовленого користувачем, бібліотека філіалу зможе звернутися в бібліотеку ЛНУ лише за умови точної обізнаності про відсутність такого документа у власних фондах.

Підставою для отримання документів на паперових носіях буде заповнений бланк-замовлення, підписаний особою, яка відповідає за роботу МБА, і завірений печаткою бібліотеки абонента. Для отримання цифрового варіанту документа користувачі зможуть відправляти автоматизований запит на сайт бібліотеки ЛНУ.

Автоматизована електронна доставка документів у вигляді сканованих зображень сторінок буде здійснюватися різними способами:

- пересилка файлу із зображенням сторінок на e-mail бібліотеки філіалу з подальшою роздруківкою на принтері й наданням читачеві копії на паперовому носієві;

- пересилка файлу одразу на e-mail читача.

Терміни виконання замовлень плануються такі:

- для документів на паперових носіях –до 7 днів;

- для цифрових варіантів документів в залежності від обсягу – від 3 до 15 днів.

Матеріальну відповідальність за збереження документів на паперових носіях буде нести представник бібліотеки-замовниці.

На нашу думку, створення такого корпоративного міжбібліотечного абонемента дасть можливість значною мірою покращити якість інформаційного обслуговування віддалених користувачів, що сприятиме подальшому розвитку їхньої навчальної та наукової діяльності.

Проект положення про КММ містить також основні повноваження бібліотеки ЛНУ та функції бібліотек філіалів, в яких детально освітлюються відповідні виробничі процеси. Важливі професійні питання будуть обговорюватися на

об’єднаних методичних радах, що дасть можливість розглянути окремі проблеми кожного філіалу.

Таким чином, методична робота нашої бібліотеки покликана забезпечити єдність змісту, форм і методів діяльності всіх підрозділів як системи в цілому, так і бібліотеки будь-якого відокремленого підрозділу. Неодмінні складові методичної діяльності – вдосконалення бібліотечної справи, освоєння нововведень, безперервна освіта. Завдяки цьому бібліотечні працівники відокремлених підрозділів зможуть відповідати зростаючим вимогам сьогодення, потребам користувачів.

Запроваджуючи модернізацію методичної діяльності, Наукова бібліотека ЛНУ імені Тараса Шевченка буде сприяти формуванню позитивного іміджу, а також підвищенню свого суспільного статусу як організаційно-методичного центру.

Література

1. Димарчук З. Основні напрями методичної діяльності Попільнянської ЦРБ / З. Димарчук // Бібл. планета. – 2012. – № 3. – С. 30–32. **2. Макеєва І.** Методологічні підходи до організації внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів бібліотек ВНЗ / І. Макєєва // Бібл. вісн. – 2008. – № 5. – С. 29–34. **3. Макеєва І.** Основні завдання та функції системи підвищення інформаційно-бібліографічної кваліфікації співробітників бібліотек вищої школи / І. Макєєва // Вісн. Книжк. палати – 2008. – № 2. – С. 20-22. **4. Методична** допомога бібліотекам району. Режим доступу: http://dilovod.com.ua/publ/stati/statti/metodichna_dopomoga_bibliotekam_rajonu/4-1-0-536. – Назва з екрана. **5. Осаула В.** Гендерна метаморфоза в бібліотечній справі / Володимир Осаула // Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 12. – С. 28–29. **6. Традиції** та інновації методичної діяльності бібліотек. – Режим доступу: phttp://www.lib.kherson.ua/ukr-kalejd2-4.htm. – Назва з екрана.

О. О. Шиліна
(ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”)

Формування інформаційного простору у бібліотеках вишу

Актуальність теми полягає в тому, що інформаційні ресурси – найцінніше історичне, культурне надбання кожної нації, тому їх формування, організація та інтеграція у соціокультурний простір України є одним із стратегічно важливих завдань української держави. Зберігання інформаційних ресурсів – фундаментальна проблема бібліотекознавства, яка в умовах інформатизації суспільства потребує якісно нового наукового осмислення.

Інформаційний простір (національний) – інформаційне середовище, в якому здійснюються інформаційні процеси та інформаційні відносини щодо створення, збирання, відображення, реєстрації, накопичення, збереження, захисту й поширенню інформації, інформаційних продуктів та інформаційних ресурсів, на яке розповсюджується юрисдикція держави [1, с. 127].

Інформаційне забезпечення є важливою ланкою навчального процесу будь-якого вузу. Цю роль традиційно виконує бібліотека вищого навчального закладу. Наскільки її інформаційний простір відповідає запитам користувачів, настільки успішною стає навчальна та науково-дослідницька робота закладу. Саме від чіткої структури інформаційного простору бібліотеки залежить створення необхідних для книгозбірні набору інструментів, використання яких дозволить забезпечити кожному студенту та науковцю вишу оперативний доступ до матеріалів та документів бібліотечного фонду, а бібліотекарям реалізувати нові форми роботи з користувачами [2]. Надійність процесу обслуговування в бібліотеці визначається не кількістю послуг, що надаються, а тим, наскільки повно і якісно вони задовольняють інформаційні потреби. Інакше кажучи, приступаючи до роботи, необхідно мати соціально корисний за змістом і формою перелік бібліотечно-бібліографічних послуг.

Наукова бібліотека ЛНУ ім. Тараса Шевченка формує свій інформаційний простір за допомогою таких засобів, як:

- Web-сайт бібліотеки;
- повнотекстові електронні матеріали (ПЕМ);
- репозиторій ЛНУ ім. Тараса Шевченка.

Основне завдання Web-сайту – дати повну інформацію про бібліотеку та її інформаційні послуги.

ПЕМ призначені допомагати студентам у навчанні, а викладачам бути в нагоді з науково-педагогічної роботи.

Фонд повнотекстових документів бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка формується з 2008 року. Основними джерелами комплектування фонду є:

- купівля електронних ресурсів на дисках;
- інтеграція в бібліотечне обслуговування web-ресурсів;
- сканування документів із втраченим авторським правом, тобто фонд рідкісної книги;
- електронні документи, які передаються з видавничо-редакційного відділу університету (збірки наукових праць і лекцій викладачів університету, матеріали наукових конференцій, підручники і навчальні посібники, періодичні видання університету);
- дисертації вчених, які захищались в ЛНУ;
- автореферати дисертацій;
- магістерські роботи студентів.

Тематичний склад ресурсів електронної бібліотеки (ЕБ) визначається відповідно до навчального, наукового та виховного процесів університету.

Впроваджуючи автоматизацію у всі бібліотечні процеси, бібліотека досягла значних результатів, але на цьому вона не зупиняється. Слідкуючи за розвитком і впровадженням інформаційних технологій у бібліотечну діяльність вона продовжує свій розвиток. До перспектив розвитку електронної бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка входять:

- організувати електронну доставку документів (ЕДД);
- сформувати повнотекстову базу даних періодичних видань педагогічного, психологічного, філологічного напрямків;
- оцифрувати найбільш цінну частину фонду бібліотеки;

- створювати повнотекстові бази даних навчальної літератури та статей з періодичних видань;

- продовжити формування баз даних дисертацій, захищених в університеті, наукових та методичних праць викладачів, дипломних та магістерських робіт;

- організувати співробітництво в рамках обміну науковою інформацією з бібліотеками ВНЗ України.

Вирішення цих питань значною мірою сприятиме запровадженню новітніх технологій у практику роботи бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка у період модернізації вищої освіти України.

З вересня 2012 року відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення почав наповнювати електронними ресурсами Репозиторій Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Репозиторій – спеціальний сервер, з якого можна завантажити програмне забезпечення. На сервері зберігається архів програмних продуктів, які доступні для завантаження [4].

Репозиторій тобто елетронний архів ЛНУ ім. Т. Шевченка – інституційний репозиторій відкритого доступу, що забезпечує накопичення, систематизацію зберігання в електронному вигляді продукти інтелектуальної діяльності наукового, освітнього та методичного призначення, створених університетськими спільнотами, аспірантами чи студентами, та забезпечує довготривалий, постійний і надійний безкоштовний відкритий доступ через мережу Інтернет, поширення цих матеріалів у середовищі світового науково-освітнього товариства. Репозиторій ЛНУ ім. Т. Шевченка є частиною загального електронного фонду наукової бібліотеки [3].

Цілі репозиторію:

- сприяння зростанню популярності університету шляхом представлення його наукової продукції у глобальній мережі Інтернет;

- збільшення впливу наукових досліджень в академічній спільноті світу та сприяння застосування (залучення) результатів досліджень ЛНУ ім. Т. Шевченка;

- збільшення індексу цитування наукових публікацій співробітників Луганського національного університету імені

Тараса Шевченка шляхом забезпечення вільного доступу до них за допомогою мережі Інтернет;

- створення нового додаткового ефективного віртуального середовища для науково-дослідницької діяльності в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, поліпшення рівня задоволення інформаційних запитів користувачів;

- створення середовища, що дозволяє науковцям Луганського національного університету імені Тараса Шевченка зручно розміщувати свої наукові дослідження в електронній формі в надійний, організований електронний архів, що забезпечує відкритий доступ до них.

Таким чином, репозиторій виконує такі функції, як навчальну, яка спрямована на сприяння навчальному процесу; наукову, яка спрямована на сприяння науково-дослідницькому процесу; довідково-інформаційну, яка спрямована на задовільнення інформаційних запитів із різних галузей знань; а також поповнення бібліотечного фонду оригінальними електронними документами та електронними копіями друкованих видань та їх збереження.

Отже, з огляду на вищезазначене, можна підкреслити, що комп'ютерні та Інтернет-технології надають бібліотекам унікальний шанс розвитку нових напрямків в їх діяльності.

Бібліотека нині стала важливим ресурсним центром інформації та докладає максимум зусиль щодо формування інформаційного простору нашої держави та його невід'ємного сегменту з психолого-педагогічних питань й освіти, що є важливою складовою і справжньою рушійною силою соціально-економічного, технологічного та освітнього й культурного розвитку сучасного суспільства.

Література

1. Інформаційне суспільство. Дефініції: людина, її права, інформація, інформатика, інформатизація, телекомунікації, інтелектуальна власність, ліцензування, сертифікація, економіка, ринок, юриспруденція / В. М. Брижко, О. М. Кальченко, В. С. Цимбалюк та ін. за ред. д-ра юрид. наук, проф. Р. А. Калюжного, д-ра екон. наук, проф. М. Я. Швеца. –

К. : Інтеграл, 2002. – 220 с. **2. Посвистак О.** Інформаційний простір бібліотеки: нові технології – нові можливості [Електронний ресурс] / О. Посвистак. – Режим доступу : http://personal.in.ua/article.php?ida=77. – Назва з екрана. **3. Репозиторій** Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : положення / М-во світи і науки, молоді та спорту України, ДЗ „Луг. нац. у-нт. ім. Т. Шевченка”. – Луганськ : [Б.в.], 2012. – [6] с. **4. Репозиторій.** – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Репозиторій. – Назва з екрана.

В. Ф. Семенова
(Донбаський державний технічний університет, м. Алчевськ)

Створення та популяризація електронних ресурсів бібліотеки вищих навчальних закладів

Сьогодні бібліотекам вищих навчальних закладів належить особлива роль у формуванні електронного середовища. Саме електронному середовищу віддають перевагу більшість наших користувачів.

Від стану інформаційних ресурсів бібліотеки і якості послуг, які вона надає користувачам, багато в чому залежить якість та зміст навчального, наукового та виховного процесів вузу.

Наукова бібліотека Донбаського державного технічного університету відповідно до плану розвитку постійно працює над створенням сучасного інформаційного ресурсного середовища і надає студентам, викладачам, співробітникам ДонДТУ різноманітні бібліотечно-інформаційні послуги, дотримуючись принципів їхньої відкритості й доступності.

Головне призначення електронних ресурсів – задоволення інформаційних потреб студентів, викладачів, вчених; забезпечення ефективного доступу до інформації.

Однак, саме по собі, наявність повнотекстових електронних ресурсів не забезпечує їх ефективного використання. Необхідно, щоб студенти, професорсько-викладацький склад, учені мали повну інформацію й вільно

орієнтувалися в роботі з електронними ресурсами. Потрібна постійна реклама електронного фонду, навчання роботі з ЕР. Тому провідним напрямком діяльності бібліотеки є популяризація бібліотечних ресурсів, у тому числі й електронних.

Система просування електронних ресурсів у науково-освітнє середовище університету складається з наступних складових:

- розвиток ресурсної бази (придбання електронних ресурсів);
- рекламно-інформаційне забезпечення (буклети, путівники по ресурсах, інформаційні листки, стенди);
- організаційно-методичне й технологічне забезпечення (програма інформування, методичні посібники з методики пошуку інформації);
- технічне й програмне забезпечення (автоматизовані робочі місця, використання в роботі різних програм);
- управління (координація роботи з електронними ресурсами в бібліотеці, ведення статистики, аналіз);
- навчання кадрів (проведення семінарських занять зі співробітниками бібліотеки, що працюють із електронними ресурсами, освоєння програм, необхідних у роботі);
- навчання користувачів (індивідуальне консультування й групове навчання, проведення семінарських занять та ін.).

Все це в комплексі дає позитивні результати. Однак робота в цьому напрямку вимагає постійної уваги, аналізу й подальшого вдосконалювання.

Web-Сайт бібліотеки (http://lib.lan) втілює ідею сучасного каналу доступу до різноманітних бібліотечних послуг і інформаційних ресурсів. Він дає можливість доступу до таких інформаційних ресурсів наукової бібліотеки ДонДТУ, як „Електронний каталог”, „Періодичні видання” що отримує бібліотека, „Електронна бібліотека”, „Забезпеченість дисциплін”, „Корисні навчальні програми”, „Ресурси Інтернет”, „Видавнича діяльність бібліотеки” та ін. Веб-сторінка інформує про нові ресурси для науки і освіти, що одержує бібліотека, надає методичну й консультаційну допомогу з пошуку інформації, пропонує алгоритми роботи із джерелами

інформації та ін. Доступ до ресурсів можливий у будь-який зручний для користувачів бібліотеки час, з будь-якого комп'ютера, підключеного до мережі Інтернет.

Електронний каталог бібліотеки – головна точка доступу до послуг та різних видів документів. Можливості електронного каталогу зробили його основою для надання сучасних інформаційних послуг і сервісів користувачам: електронна видача книг, електронне замовлення книг, попередження читачів про заборгованість, on-line доступ користувача до свого електронного формуляра і перегляд його, бронювання й продовження терміну користування книгами, збереження знайденої інформації.

У науковій бібліотеці ДонДТУ використовується багаторівнева система роботи із просування електронних ресурсів серед різних категорій користувачів, що мають різні інформаційні потреби й різний рівень інформаційної грамотності: студентів; професорсько-викладацького складу, співробітників університету; аспірантів; сторонніх вузу користувачів.

Для студентів передбачено обов'язкове навчання навичкам пошуку. Курс „Основи інформаційної культури” проводиться із студентами 1 курсу за розкладом університету в бібліотеці відповідно до наказу ректора. Першокурсники знайомляться з бібліотекою, її довідково-пошуковим апаратом, фондом, і, у тому числі, з електронними ресурсами. Заняття носять лекційно-практичний характер, дається оглядова інформація про електронні ресурси університету й коротка покрокова інструкція з роботи з ними.

Для викладачів бібліотека організує Дні інформаційних технологій на кафедрах, інформує про електронні ресурси бібліотеки, проводить майстер-клас по роботі з повнотекстовими базами даних. Для кожного факультету презентація готується з урахуванням наукового та дисциплінарного напрямку кафедри. Проте, більшість співробітників кафедр віддають перевагу індивідуальному консультуванню. В обох випадках викладач одержує максимум корисної для себе інформації, і, як правило, стає постійним користувачем електронних ресурсів.

Найбільш активна категорія користувачів – це аспіранти, тому що вони мають стійку інформаційну потребу, конкретний запит наукового й професійного характеру і досить успішно освоюють методику пошуку. Для них бібліотека так само організовує: „Дні аспіранта", огляд електронних ресурсів університету, проводить заняття з „Основ інформаційної культури", майстер-класи роботи з повнотекстовими базами даних, індивідуальні консультації тощо.

Бібліотека приділяє велику увагу в просуванні своїх сервісів у середовище університету. Можна говорити про уже сформовану систему заходів, які спрямовані на те, щоб бібліотечні послуги були максимально доступні користувачам, затребувані й схвалені ними.

Так, до послуг користувачів діє віртуальна довідкова служба, яка дозволяє поставити запитання і одержати відповідь у режимі реального часу у мережі бібліотеки та університету, а також і через Інтернет.

В університетській газеті „Імпульс" ми поміщаємо інформаційні повідомлення та огляди інформаційних ресурсів, регулярно готуємо публікації в газету для своєчасного інформування користувачів університету про нові ресурси.

Електронна пошта стала зручним засобом повідомлення для читачів бібліотеки. Дуже багато студентів і викладачів, співробітників університету мають особисті електронні адреси. Тому інформаційне обслуговування користувачів через електронну пошту стає дуже популярним. Крім інформування про нові інформаційні ресурси, користувачі можуть досить оперативно одержати потрібну їм інформацію або консультацію в режимі „Запит – відповідь", не заходячи в бібліотеку. Для деяких категорій користувачів це дуже зручний сервіс, і вони активно ним користуються.

Реклама інформаційних ресурсів бібліотеки для всіх категорій користувачів здійснюється на днях кафедри, днях дипломників, днях фахівця, при особистих бесідах і т.д. Бібліотека активно займається підготовкою інформаційної продукції, як в традиційному, так і в електронному виді: це буклети, путівники, закладки, характеристики ресурсів, опис послуг, різноманітні інструкції, алгоритми роботи з БД,

електронними ресурсами, покажчики, оголошення та новини на сайті бібліотеки.

Активному просуванню послуг в бібліотеках сприяє така сучасна форма зворотного зв'язку між користувачами та бібліотекарями, яка діє на основі технології „Веб 2.0" і набуває сьогодні велику популярність, – це блоги. Блоги називають одним із самих успішних інструментів комунікації. Взагалі, середовище Web 2.0, на думку Я. Л. Шрайберга, створює нові умови розвитку бібліотечно-інформаційних технологій, починає еру освоєння соціальних мереж для бібліотекарів, отже, „бібліотека може максимально ефективно виконати свою місію в сучасному суспільстві, якщо буде використовувати всі можливі форми взаємодії з користувачами, у першу чергу сьогодні – технології Web 2.0" [3. С. 58].

Комплексне використання перерахованих форм і методів сприяє збільшенню й розширенню кола споживачів інформації, підвищенню їхньої поінформованості і, в остаточному підсумку, інформаційної культури. Проста доступність інформаційних ресурсів без додаткового комплексу послуг не може бути ефективна сама по собі. Посередником між користувачем та інформацією є бібліотекар, що знаходиться в безпосередньому контакті з користувачем.

Отже, сьогодні наукова бібліотека вправі позиціонувати себе як сучасний ресурсний інформаційний центр, який організує свою діяльність повною мірою й досить давно використовуючи добре функціонуючу й розвинену автоматизовану бібліотечно-інформаційну систему із широким набором додаткових сервісів, що забезпечує онлайнове обслуговування користувачів, роботу з локальними й віддаленими ресурсами, пропонує широкий репертуар послуг на основі відкритого доступу до інформації, дозволяє підтримувати й розвивати постійний зворотний зв'язок з користувачами.

Література

1. Серова О. В. Качество услуг в электронной среде и новые сервисы / О. В. Серова // Библиосфера. – 2009. – № 1. – С. 27–32. **2. Степанов В. К.** Библиографическое обслуживание в

эпоху цифровых коммуникаций / В. К. Степанов // Библиография. – 2007. – № 2. – С. 22–41. **3. Шрайберг Я. Л.** Первое десятилетие информационного века: влияние информационно-электронной среды на роль и позицию библиотек в развивающемся обществе: ежегодный доклад конференции „Крым". Год 2010. Судак; Москва, 2010. – 77 с. **4. Іваницька Т.** Інформаційний простір бібліотеки : нові технології – нові можливості: Одеському державному економічному університету 90 років / Т. Іваницька, Н. Фадєєва // Вища шк. – 2011. – № 4. – С. 113–122. **5. Лопата О.** Електронні ресурси: порядок доступу та їх використання читачами наукової бібліотеки / О. Лопата // Бібл. вісн. – 2010. – № 3. – С. 8–15.

В. В. Гросова
(Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського)

Вплив електронного середовища на особливості комунікаційного обміну між персоналом бібліотеки

Сучасне суспільство в умовах електронно-інформаційної революції переживає новий етап свого розвитку, коли інформаційно-комунікаційні технології та електронна інформація за допомогою глобальної інтернетизації мають вирішальний вплив на суспільство і навколишнє середовище: політику, економіку, сільське господарство, екологію, сферу дозвілля, науку, культуру, освіту [14].

Відкритий освітній простір дає вільний доступ до інформаційних ресурсів усього світового співтовариства, знімає просторово-тимчасові обмеження в роботі з різними джерелами інформації.

Формування сучасного освітнього середовища неможливо без забезпечення доступу до сучасних інформаційних ресурсів, міжнародним базам даних у галузі освіти, науки.

На сьогодні особливо важливим є створення умов для розвитку інтерактивного дистанційного навчання, за допомогою

якого можна відвідувати віртуальні лекції, завантажувати навчальні матеріали, спілкуватися електронною поштою або в чатах, працювати з тренажерами, актуалізувати навчальні матеріали та багато іншого [15].

У результаті таких перетворень в діяльності наукових бібліотек змінилися пріоритети, пов'язані із забезпеченням широкого доступу до інформації і розширенням номенклатури бібліотечних послуг.

Однією зі схем забезпечення доступу до інформації є відкритий доступ до електронно-бібліотечних систем, які змушують користувачів бібліотечних послуг працювати в сучасному електронно-інформаційному середовищі і допомагають підняти на новий рівень самоосвіту.

Розвиток автоматизації і впровадження нових інформаційних технологій виступають важливим засобом у формуванні комфортного інформаційного середовища бібліотек, хоча існує загроза емоційного перевантаження персоналу, схильність до стресу.

Бібліотечний колектив – єдиний суб'єкт у системі професійної комунікаційної взаємодії, яка проявляється на різних рівнях його організації і функціонального розподілу праці.

Середовище міжособистісної взаємодії персоналу бібліотеки характеризується наявністю єдиної мети; спільністю мотивів, що спонукають індивідів до спільної діяльності; взаємозв'язком учасників; наявністю єдиного простору і часу виконання індивідуальних дій; поділом єдиного процесу діяльності на окремі функції і їх розподіл між учасниками; координацією індивідуальних дій, необхідністю управління ними.

Комунікація – це те, у чому кожен бере участь щоденно, проте не всі здійснюють її ефективно.

Комунікації забезпечують зв'язок від керівників до підлеглих а також між групами, і в протилежному напрямі за принципом вертикальних зв'язків. Важливими є також зв'язки між членами всередині однієї групи й групами, однаковими за службовим статусом, які утворюють горизонтальні зв'язки.

Завдяки міжособистісній взаємодії розкриваються ті можливості, які індивід не може реалізувати один. Ці додаткові можливості породжують синергію співробітництва. Синергетичний ефект може виникнути тільки у разі прийнятності для кожного учасника групи загальної життєвої установки і загального способу взаємодії, тобто тих спільних цінностей, правил і норм, які утворюють організаційну культуру. Відомо, що причина існування організації лежить у зовнішньому середовищі, тому корпоративна культура – це ресурс організації, який гармонійно поєднує інтереси колективу співробітників з діяльністю щодо задоволення запитів споживачів.

Значне місце у функціонуванні бібліотечного колективу належить міжособистісній взаємодії, яку в межах психології досліджували В. М. Бехтерєв, Л. С. Виготський, Б. Ф. Ломов, А. Р. Лурія, В. Н. Мясищев, К. К. Платонов, Л. С. Рубінштейн, Б. М. Теплов та ін.

Відзначено, що на цей час регламентація міжособистісних відносин у бібліотечному колективі відбувається через фокусування змісту професійної етики, причому етику пропонується розглядати як один із найперспективніших шляхів оптимізації діяльності бібліотеки за умов інтеграції до широкої професійної сфери – соціальних комунікацій суспільства.

У дослідженнях Ю. Є. Петрухно (м. Харьків) уточнюються засади вивчення феномену міжособистісної взаємодії в умовах бібліотечного колективу, її впливу на перебіг і результати діяльності. Розглядається положення про простір бібліотеки, який створюється у процесі міжособистісної взаємодії завдяки подібності у визначенні ситуації його учасниками, узгодженості їхніх намірів, пристосування до позицій один одного, організації спільної діяльності [8].

Останніми роками у зв’язку з розвитком електронного середовища велика увага приділяється концепції „Емоційної грамотності”, яка зводиться до п'яти базових навиків:

- здібність до правильної самооцінки;
- зріле управління власними емоціями;
- правильна самомотивація;

- здібність до співпереживання;
- уміння підтримувати відносини з людьми.

Всі ці навички надзвичайно корисні для людини, що стає організатором змін в своїй організації [1].

Зростання інтенсивності праці бібліотечних працівників, скорочення часу на спілкування, заміна людського спілкування „комп'ютерним", підвищення відповідальності працівників за наслідки ухвалених рішень та інші подібні явища створюють умови для розвитку хронічних форм стресу. Кількість чинників, які призводять до стану стресу, сьогодні дуже велика. Вони так часто виникають, що працівники піддаються атаці тривожними сигналами, і стресова ситуація стає перманентною. Сучасне життя з кожним днем все більш відчутно порушує механізм відносин людини з навколишнім світом [13].

Для уникнення прояви стресів слід дотримуватись існуючих базових рекомендацій або впровадити власні нові та створювати для цього необхідні передумови. Крім того, необхідно пояснювати працівникам методи профілактики стресових станів та розкривати питання культури саморегуляції, релаксації, тощо.

Дослідження ефективності засобів комунікації в контексті проведення змін показало, що вони найбільшою мірою визначаються довірою до керівництва і широтою можливостей, якими володіє той або інший засіб. За останньою ознакою засоби комунікацій можна підрозділити на дві групи: „бідні", які не допускають можливості взаємного пристосування співрозмовників один до одного, і „багаті", такі, що допускають пряме спілкування сторін.

Чим більший масштаб змін, тим більшими можливостями повинні володіти вживані в їх ході засоби комунікації. „Найбіднішими" можливостями володіють паперові носії інформації, які не мають допуску прямого спілкування, а найбільш „багатою" в цьому сенсі є діалогова форма. Отже, ми знов приходимо до необхідності прямого діалогу в реальному часі [9].

На думку вчених, першою небезпекою інформаційного суспільства є збільшення ступеня опосередкованості інформації.

Посередник – електронний пристрій – значною мірою визначає обсяг і якість інформації, що отримується людиною. Не можна не враховувати відносну ненадійність технічних засобів. Магнітна буря, перебої з електроенергією або вірусні програми можуть завдати значної шкоди організації. Друга небезпека – непередбачуваність впливу комп'ютера на психіку людини. Для деяких працівників комп'ютерне спілкування стає переважніше, ніж природне, і вони втрачають здатність розуміти собі подібних при безпосередньому спілкуванні [6].

Тому зрозуміло, що пряме спілкування співрозмовників відрізняється рядом важливих аспектів, які зникають при використанні електронних засобів.

Корпоративні мережі (Інтранет) призначені для об'єднання замкнутої групи користувачів, якими є співробітники однієї організації. Основний принцип Інтранет – з'єднання та подолання комунікативних бар'єрів усередині організації. Широта поширення інформації, скорочення часу передачі інформації, можливість її модифікації відповідно до рівнів ієрархії або спеціалізації споживачів підвищують ефективність та якість управлінських рішень. Додатковими перевагами Інтранет для організації є:

• можливість розміщення різноманітної інформації: текстової, нетекстової, звукозапису, графіки;

• можливість створення корпоративних та персональних Web-сторінок;

• можливість отримання інформації в будь-якій точці світу і доставки до дому всім можливим споживачам [6].

Початок нового десятиліття можна сміливо назвати десятиліттям повсюдного оцифрування. Низка національних програм модернізації бібліотек передбачають великі проекти з оцифровування документів (зокрема, програма розвитку російських загальнодоступних бібліотек вже до 2015 р. передбачає оцифрувати 50% їх фондів, а повністю – до 2020 р.); подібні ініціативи є й у інших країн, також в Україні. Таким чином, крамольні думки про те, чи потрібні традиційні бібліотеки в цифрову епоху, фактично підтримують самі ж бібліотеки, звільняючи користувача від необхідності приходити

до приміщення бібліотеки, якщо необхідні видання йому будуть доступні через Інтернет [14].

Ключові цінності, будучи об'єднаними завдяки електронному середовищу в систему, утворюють філософію організації, що відповідає на питання, що є для неї найважливішим. Філософія відображає сприйняття організацією себе і свого призначення, задає головні напрямки діяльності, формує позицію щодо її управління (стиль, мотиваційні принципи, порядок вирішення конфліктів) і створює основу її іміджу, тобто уявлення про неї у оточуючих [5].

Питання комунікаційної взаємодії в бібліотеці, окрім загальносуспільного та професійно-діяльнісного, мають і суто внутрішньо-організаційне значення як чинник формування єдності бібліотечного колективу та його інноваційного розвитку [8].

Перед бібліотеками стоїть завдання виявити, як електронне середовище впливає на комунікаційний обмін персоналу бібліотеки, його працездатність, вміння взаємодіяти в умовах комп'ютеризації та інформатизації, визначити ступінь впливу електронного середовища на міжособистісні комунікаційні процеси та результати діяльності бібліотеки.

Особливе значення для дослідження має системний підхід, застосований для вивчення бібліотечного колективу, його структур, малих груп і їхніх характеристик, взаємозв'язків між ними, міжособистісної взаємодії в бібліотечному колективі. Системний підхід – це підхід, при якому будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів (компонентів), що має вихід (мета), вхід (ресурси), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок.

Література

1. Бейлстрекси Д. Управление переменами. Человеческий фактор // Европейское качесто. – 2004. – № 3. – С. 36–47. **2. Дідковська Л. Г.** Менеджмент / Л. Г. Дідковська, П. Л. Гордієнко : навч. посіб. – К. : Алеута, КНТ, 2007. – 516 с. **3. Иночкин В. В.** Методика оценки социально-психологического климата в коллективе библиотеки // Науч. и техн. б-ки. – 2010 – № 6. – С. 26–37. **4. Конти Т.** Системное

мышление : новые рубежи в менеджменте качества // Стандарты и качесто 2010. – № 4. – С. 104–106. **5. Куликов Ю. А.** Организационная культура и система менеджмента качества // Менеджмент в России и за рубежом. – 2012. – № 3. – С. 5–11. **6. Молл Е. Г.** Менеджмент : организационное поведение. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 156 с. **7. Моргулець О. Б.** Менеджмент у сфері послуг : навч. посіб. – К. : ЦУЛ, 2012. – 384 с. **8. Петрухно Ю. Е**. Міжособистісна взаємодія в колективі як фактор інноваційного розвитку бібліотек. – Х.: ХДАК, 2009. **9. Коллерет П.** Управление изменениями в организации. Информация изменения / П. Коллерет, Р. Шнайдер, П. Легри // Европейское качестово. – 2004. – № 1. – С. 16–25. **10. Саак А. Э.** Менеджмент в социально-культурном сервисе и туризме / А. Э Саак, Ю. А. Пшеничных : учеб. пособие. – СПб : Питер, 2008. – 512 с. **11. Стадник В. В.** Менеджмент / В. В. Стадник, М. А. Йохна : посібник. – К. : Академвидав, 2003. – 422 с. **12. Ходаківський Є. І.** Психологія управління / Є. І. Ходаківський, Ю. В. Богоявленьска, Т. П. Грабар. – 2-ге вид. – навч. посіб. – К. : ЦУЛ, 2009. – 608 с. **13. Шрайберг Я. Л.** Електронна інформація, бібліотеки та суспільство: що нам чекати від нового десятиліття інформаційного століття / Я. Л. Шрайберг // Вища школа. – 2011. – № 10. – С. 96–125. **14. Червінська Т. М.** Інноваційні підходи до підготовки фахівців на основі інтернет-освіти // Проблеми науки. – 2011. – № 4. – С. 14–20.

В. А. Кривошеева
(ГУ „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”)

Библиотечная мотивация как способ управления персоналом библиотеки в современных условиях

Качественная модификация в организации деятельности библиотеки и целеустремленное влияние на ее ресурсный потенциал обеспечивает система управления. Именно она способна координировать взаимодействие всех

организационных, функциональных и структурных составляющих библиотечного механизма для достижения наилучшей информационно-коммуникативной деятельности библиотеки. Современная структура управления библиотекой – это сложная совокупность взаимозависимых элементов, которые обеспечивают функционирование и развитие библиотеки как единого целостного комплекса.

В последние годы все больше внимания уделяется деятельности по управлению персоналом. Управление – одна из самых сложных и, вместе с тем, самых тонких сфер общественной деятельности. Главная цель управления – это эффективное использование потенциала, профессионализма своих специалистов, а так же создание условий для их совершенствования. Управление персоналом включает в себя и кадровую политику, и подбор персонала, и психологические аспекты, но центральное место в науке управления персоналом занимает повышение эффективности трудового процесса посредством мотивации сотрудников. Эта функция менеджмента охватывает разработку и использование стимулов к эффективному взаимодействию субъектов совместной деятельности. Руководителю нужно всегда помнить, что даже прекрасно составленные планы и самая совершенная структура библиотеки мало чего стоят, если кто-то не выполняет фактическую работу. Для выполнения функции мотивации сотрудников в современных условиях руководителю необходимо учитывать и использовать в своей деятельности взаимосвязь таких понятий, как мотив и стимул. Если **мотив** – это внутреннее желание человека удовлетворять свои потребности, то **стимул** – это возможность получения средств от удовлетворения своих потребностей за выполнение определенных действий. Исходя из этого можно сказать, что **мотивация** – это процесс создания системы условий, влияющих на поведение человека и ориентация его действий в необходимом для организации направлении, т.е. на достижение цели. В основе мотивации труда заложено стремление работника удовлетворить свои потребности.

Ни одна система управления не станет хорошо функционировать, если не будет разработана модель мотивации.

Система мотивации является инструментом управления персоналом только в том случае, если она качественно разработана и правильно используется на практике. Большинство теорий мотивации апеллируют к личной заинтересованности человека, но очень трудно найти рекомендации по вопросу создания такой системы или управления ею. В этом заключается та задача, которую должна решить библиотека и ее руководители. Главная цель системы управления – обеспечение кадрами, организация их эффективного использования, профессионального и социального развития. Сотрудники библиотеки постоянно оценивают качество своей работы и обучаются в процессе этого. Частью этой работы является постоянный анализ своих достижений, улучшение уже достигнутого результата. Мотивация достижения – одно из главных профессиональных качеств сотрудника библиотеки вуза, способного самостоятельно достичь нового уровня профессионализма, сделать карьеру и добиться успеха в процессе преобразования своей библиотечной практики.

Библиотечный коллектив имеет особенности, которые обусловлены тем, что работа в библиотеке носит творческий характер, но, в то же время, многие технологические процессы монотонны. В этом заключается противоречие библиотечной профессии, которое создает некоторые трудности при подборе и расстановке кадров. В качестве примера можно привести процессы аналитико-синтетической обработки документа. Труд систематизатора, каталогизатора, хоть и является в своей основе творческим, но, одновременно, требует соблюдения многих стандартов. Важным свойством библиотечного труда является его многофункциональность, взаимозаменяемость, что приводит к необходимости частого переключения с одного процесса на другой и вызывает повышенную утомляемость.

Следующая особенность заключается в том, что библиотечная деятельность является по своей сути коммуникативной и планирует общение с большим количеством людей с разнообразными потребностями, запросами, своеобразной манерой общения. Отсюда формулируются такие

требования к персоналу как: профессиональная компетентность, деликатность, эрудиция, выдержка.

И главная особенность – это то, что библиотечные коллективы – коллективы женские. В таких коллективах проблемы межличностного общения выходят на первый план. Важную роль играют личностные качества членов коллектива.

Все вышеназванные характеристики библиотечного коллектива должны приниматься во внимание при создании системы мотивации персонала. Мотивация стала занимать одно из центральных мест в управлении персоналом, поскольку она выступает непосредственной причиной поведения сотрудников. Важной категорией в теории мотивации отводится понятию „вознаграждение", тому, что сотрудник считает ценным для себя. Вознаграждение может быть внутренним и внешним.

Внутреннее вознаграждение связано с получением удовлетворения от того, чем владеет человек: ощущение значимости своего труда, удовлетворение от общения.

Внешнее – определяется стремлением человека владеть вещами, которые ему пока не принадлежат. Это и зарплата, и продвижение по службе, служебный статус и престиж, благодарность и признание руководителя.

Библиотека нашего университета, в условиях бюджетного финансирования, ограничена в способах материального поощрения сотрудников, тем более значимо воспринимается сотрудниками вознаграждение. Вознаграждение материальное является важным способом стимулирования, но далеко не единственным и основным. Руководство стремиться узнать своих подчиненных, определить их сильные стороны, а так же понять, что ценит каждый сотрудник, идет навстречу подчиненным и делает так, чтобы сотрудники приносили максимальную пользу библиотеке. Сюда можно отнести и организацию руководством библиотеки условий труда. Это острейшая проблема сегодняшнего дня. Рабочее место библиотекаря – это участок его трудовой деятельности. Условия труда выступают как потребностью, так и мотивом, побуждающим трудиться с определенной отдачей. От правильной организации рабочего места зависит эффективность выполняемой работы, умение быстро и оперативно решать

поставленные задачи, желание совершенствовать свою профессиональную деятельность. Улучшение условий труда стимулирует работать с полной отдачей. За профессионализм и участие в развитии университетской библиотеки персонал отмечается грамотами и благодарностями. Среди мотиваций коллектива – это и поздравления юбиляров, и торжественное празднование Дня библиотек, юбилея университета, окончание работы над длительным проектом, представление сотрудника, как компетентного в решении какой- либо проблемы. Все это дает возможность руководителю поблагодарить своих сотрудников и еще раз донести до них, что все вместе они сплоченная команда.

Руководитель библиотеки, овладев современными моделями мотивации, разработанными в менеджменте, сможет значительно расширить свои возможности в привлечении специалистов сегодняшнего дня к выполнению сложных задач, которые решает библиотека.

Литература

1. Палеха Ю. І. Менеджмент персоналу : навч. посіб. / Ю. І. Палеха. – К. : Вид-во „Ліра – К”, 2010. – 338 с.
2. Вилегжаніна Т. Менеджмент бібліотеки в сучасних умовах / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. – 2009. – № 1. – С. 5–7
3. Суслова И. М. Мотивация как фактор совершенствования управления персоналом / И. М. Суслова // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 12. – С. 5–12.

В. В. Каїді
(Національний фармацевтичний університет)

До питання необхідності впровадження маркетингових комунікацій в бібліотеки

Протягом довгого часу бібліотека виступала як сховище книг та соціальний інститут, що поширює знання й формує загальну культуру суспільства. Нині з впровадженням інформаційних технологій, ущільненням інформаційного простору, збільшенням темпу життя під сумнів поставлено саме

її існування, а також роль книги та читача. Найбільше занепокоєння викликають молоде покоління, зокрема студенти, оскільки для них читання книг є однією з обов'язкових умов і інструментів отримання знань та формування фахівця й особистості.

Нині існує своєрідний комунікаційний бар'єр у спілкуванні студентів та бібліотеки, у його основі лежить взаємопов'язаний стереотип бібліотеки та студента. Для студентів бібліотека являє собою сталу організацію, що не відповідає сучасним вимогам оперативного, релевантного та комфортного сервісу з надання необхідної інформації, яка є обмеженою не тільки територіально, а й у часі доступу до ресурсів, має безліч заборон та обмежень, які створюють дискомфорт під час роботи. Бібліотеки, у свою чергу, чітко уявляють абстрактного студента, який не бажає довго працювати, ретельно здійснювати пошук та взагалі читати. На жаль, така ситуація – результат поєднання численних обставин, більша частина яких не залежить безпосередньо ні від бібліотек, ні від студентів. Студенти живуть у дуже щільному інформаційному просторі, не володіючи при цьому достатньою інформаційної компетентністю, що призводить до дефіциту часу, напрузі і прагненню знайти більш швидкий і легкий спосіб вирішення питання, навіть на шкоду якості. У цьому плані Інтернет залишається поза конкуренцією. У свою чергу бібліотеки, будучи некомерційними організаціями, дуже сильно залежать від зовнішнього фінансування, що відбивається на якості фондів, приміщень, термін впровадження інновацій, кількості та підготовленості співробітників, оцінці ефективності роботи і т. п. Однак, як показує сучасна дійсність, тільки збільшенням фінансування проблема не вирішується, оскільки вона вже не стільки фінансова, скільки комунікаційна: студенти не бажають витрачати ні свій час, ні сили на похід до бібліотеки, а бібліотеки працюють в напрямі подолання цього явища не ефективно, цим самим збільшуючи дистанцію в комунікаційному процесі між студентами й бібліотекою.

При цьому твердження про вимирання книги і небажання молоді читати сильно перебільшені, доказ тому – явище буккроссингу (bookcrossing) – і його зростаюча популярність у

багатьох країнах світу, саме серед молодих людей, а також поява численних книжкових кафе, книжкових класичних та інтернет-магазинів, прицьому матерільний носій відіграє не головну роль, це дає змогу сказати, що сучасне суспільство надає значення когнітивній складовій інформації, а не її носієві. При цьому змінилась і роль книги – з джерела інформації, вона перетворюється у засіб спілкування (як з іншими людьми, так і з самим собою). Яскравим прикладом цього слугує створення в соціальних мережах „клубів" та „спільнот за літературними інтересами". Спілкування в мережі допомагає знайти співрозмовників, що спонукає до обміну враженнями про прочитане, надання рекомендацій з приводу літератури, і джерел знаходження видань в електронному просторі у вільному або платному доступі. Розуміння цього вимагає якісної зміни комунікації, яке повинно стати основою відродження високого соціального статусу бібліотеки та підвищення ефективності її роботи по збереженню знань, вихованню особистості і т. п.

Починатися ця зміна повинна з повороту мислення, який можна коротко представити як поворот від позиції „читач-прохач" до позиції „читач-клієнт". Від позиції – „читачі (студенти) мають потребу у бібліотеці, вони повинні читати і приходити в бібліотеку, це їм необхідно, щоб стати тим-то і тим-то", до позиції – „читачі (студенти) не мають потреби у бібліотеці, але у бібліотеки є те, що може бути їм потрібно, корисно і цікаво й бібліотека може залучити їх до себе й зробити своїми прихильниками". А кінцевою метою зміни комунікації має стати переконання, загальне і для бібліотеки та читача: „бібліотека і читач мають потребу один в одному, їм комфортно разом, вони співпрацюють на взаємовигідних умовах". При цьому необхідно змінити позиціювання бібліотеки з окремо існуючої інстанції, на відкритий до співпраці сучасний інформаційно-комунікаційний центр. Варто зазначити, що змінюється не сутність бібліотеки та її функції й завдання – змінюється її презентація.

Для досягнення цієї масштабної мети корисно звернутися до маркетингу та маркетингових комунікацій, оскільки саме маркетинг накопичив, переробив і систематизував достатній

практичний досвід просування організацій, у тому числі і некомерційних, виробив схеми та інструменти їх ефективного існування та реалізації цілей у сучасних умовах.

Якщо розглядати бібліотеку з точки зору маркетингу, то вона покликана задовольняти потреби, мати свою цінність для споживача (читача), вартість (витрати продавця) і ціну (витрати споживача), а також цільову аудиторію, на яку спрямовані зусилля з його просування (маркетингові комунікації) через донесення продавцем своєї позиції – кінцевим результатом товару повинна стати взаємна вигода продавця і споживача. Ця елементарна схема дозволяє виявити ключові проблеми існуючої взаємодії бібліотек з читачами (студентами), по-друге – визначити основні завдання та шляхи їх вирішення, й розробити нові комунікаційні стратегії.

Бібліотека сама по собі – це занадто абстрактне поняття для просування, оскільки вона являє собою з'єднання місця (приміщення, обладнання, інтер'єр і т. п.), співробітників, набору послуг (зберігання, пошук, надання інформації, проведення заходів і т. п.) і безпосередньо джерел інформації. Кожна з цих складових сама по собі є товаром в повному розумінні слова і часто будь-яка зі складових сприймається як вся бібліотека. У зв'язку з цим важливо розглядати окремо кожну складову з усіх позицій, не забуваючи, що вона знаходиться в загальній системі і залежить від інших складових.

Бібліотека може просуватися як „місце", bookhouse (книжковий будинок, книжковий клуб), де можна цікаво і корисно провести час; як „послуга" щодо підвищення інформаційної компетентності або з пошуку і оформлення, або ознайомленню з новими книгами в якій-небудь галузі (ключове місце в даному випадку займають співробітники) та ін.; як „джерело інформації", де зібрані унікальні книги або унікальний набір видань з якої-небудь предметної області, спеціальності і т. п. Необхідно розуміти, що бібліотека може презентувати себе через залучення користувачів до читання, через відомих авторів, через вказівку на свої соціальні функції і т. п. Важливо те, що за допомогою такого поділу можна виявити сильні сторони бібліотеки, її унікальні пропозиції (які є в будь-якій бібліотеці) і побачити, що потрібно і можливо змінити для того, щоб їх

посилити. Такий поділ дозволить бібліотеці знайти свою „відмінність", своє „обличчя" (а саме це приваблює в інформаційному потоці) і визначити свою позицію і в суспільстві в цілому, і в бібліотечному середовищі, і по відношенню до Інтернету.

На жаль, бібліотеки, навіть університетські, не знають свою цільову аудиторію, хоча їм вона часто здається очевидною (наприклад, студенти і викладачі). А для бібліотеки знати свою аудиторію важливо, тому що інформаційні потреби залежать від дуже багатьох факторів і не обмежуються соціально-демографічним статусом. Тому перш ніж залучати читачів, розробляти комунікативні ходи, повідомлення, заходи, необхідно проведення комплексного дослідження цільової аудиторії, яке повинно включати вивчення повсякденного життя людини, його інтересів, матеріального і духовного життя, його оточення, його планів, питань, на які він шукає відповіді і т. п., тобто це складання портрета своїх потенційних читачів.

Таке дослідження може бути проведено без великих фінансових і тимчасових витрат, особливо в рамках навчальних закладів, де респонденти зібрані в одному місці і будь-який викладач може посприяти в його проведенні. Крім того, дослідження може бути проведено у вигляді анкетного опитування, що дозволить отримати і якісну і кількісну інформацію, яка буде вкрай цінна при розробці конкретних текстів-звернень. Тут великі інтелектуальні затрати, оскільки успіх дослідження буде визначатися якістю і оформленням питань та подальшою статистичною обробкою даних. І в такій ситуації допомогу можуть надати викладачі з психології, соціології, маркетинговим комунікаціям.

Додатковим, також малобюджетним і доступним методом інформації, може бути побудова студентами та викладачами асоціативних карт (mind-maps), які дозволяють отримати зріз особистості та способу життя, а також ставлення до чогось за 15–20 хвилин і складання їх сприймається студентами як гра – тому інформація виходить „чистої". Це якісна інформація, що вимагає грамотної, але нескладної обробки.

Якісне дослідження цільової аудиторії може дати інформацію не тільки про неї, але і про сприйняття бібліотеки

цією самою аудиторією, що дозволить виявити найбільш істотні для читачів недоліки в роботі бібліотеки, тобто витрати, які несе потенційний або зареєстрований читач, звертаючись в бібліотеку.

У якості витрат можна виділити тимчасові: час, витрачений на дорогу, на пошук інформації, на її одержання (пошук і видача книг бібліотекарем), незручний час роботи бібліотеки; фінансові: наприклад, витрати на копіювання книг, на їжу, дорогу і т. п.; фізіологічні: некомфортні умови знаходження в бібліотеці, холодні приміщення, незручні місця для читання, незатишний інтер'єр, колір стін, запахи, неможливість перекусити і т. п.; психологічні: спілкування з бібліотекарями, велика кількість „заборонених зон", правил, обмежень.

Ці витрати можуть здатися незначними, але в умовах дефіциту часу і грошей вони стають іноді визначальними, що необхідно враховувати і, головне, пам'ятати, що в читача немає необхідності терпіти навіть такі незначні незручності. Безсумнівно, не завжди є можливість знизити ці витрати або ліквідувати їх, але можна знизити їх значимість і негативний потенціал за допомогою грамотної комунікації. Зниження значимості витрат може відбуватися через підвищення вигод. Базова вигода для читача, визначена призначенням бібліотеки – це інформація (пізнавальна, розважальна й т. п.). Цінність же інформації визначається її важливістю в рішенні тієї або іншої задачі, своєчасністю, відповідністю мови та підготовленості читача та ін.

У зв'язку з цим, хотілося б відзначити наступні важливі моменти: з одного боку, бібліотеки об'єктивно не встигають за інформаційними потребами студентів (закуповувати нові книги, які вже викладені в Інтернет, закуповувати саме ті книги, які студенти хочуть бачити), з іншого боку, у студентів украй низька інформаційна компетентність і внутрішня неформальна мотивація, що проявляється, насамперед, у нездатності оцінити важливість тієї чи іншої книги або інформації, невміння оцінити якість інформації та знайти адекватну заміну і т. п. З одного боку, це проблема і для бібліотек, і для студентів, з іншого, це можливість для бібліотеки укріпити комунікаційний зв'язок з

читачем й допомогти орієнтуватися в інформаційному масиві й знаходити релевантну інформацію, яка задовольнить інформаційні потреби студента.

Після визначення цільової аудиторії і позиції бібліотеки починається вкрай важливий етап – розробка комунікативного комплексу (реклами, PR) і конкретних повідомлень. Дуже важливо, щоб кожне повідомлення було унікальним, щоб разом вони створювали єдине враження, тобто інтегрованість цих повідомлень (за рахунок кольору, шрифту, образів, героїв і т.д., за рахунок єдиного стилю звернення до однієї групи цільової аудиторії).

Кожне повідомлення вимагає окремого підходу, але можна говорити про деякі тенденції:

а) варто перейти від „комунікації оголошень" до „комунікації афіш", тобто від просто перерахування фактів (подія, місце, час, користь) до створення маленького життя, пов'язаного з заходом або з реалізованою потребою (суть, латентні та супутні смисли).

б) впроваджувати нові стереотипи не прямо, не „в лоб", а через супутні образи, ситуації, емоції (наприклад, для порівняння „Бібліотека навчить поводитися з інформацією" і „Бібліотека – місце, де інформація підпорядковується тобі").

Отже, бібліотека повинна створити у свідомості своєї цільової аудиторії (а бажано і в суспільстві) життєву історію, цікаву і близьку своїм потенційним і реальним читачам. І в цій справі особливо цінним буде союз викладачів по маркетинговим та іншим комунікаціям (вони володіють достатньою компетенцією і ресурсами) і співробітників бібліотеки.

О. М. Білоцька
(Таврійський державний агротехнологічний університету м. Мелітополь*)*

Рідкісні та цінні видання у фондах наукової бібліотеки Таврійського державного агротехнологічного університету

Бібліотека Таврійського ДАТУ була створена у 1932 році одночасно з своїм навчальним закладом. Про створення бібліотеки, комплектування її фондів з самого початку мало що відомо. Архівні джерела свідчать, що до війни фонд становив близько 65 тис. прим. Книжкові надбання тих часів склали основу фонду рідкісних видань, які на сьогодні є перлинами фонду наукової бібліотеки. На жаль, у післявоєнні часи і пізніше, у 50-60-х, роках питання збереження рідкісного фонду не вважалось занадто важливим. Часи були інші. Післявоєнна відбудова народного господарства більше непокоїла думки людей. Частина рідкісного фонду знаходилась у підвалах і в подальшому була списана за зношеністю та непридатністю для користування. Сьогодні, гортаючи інвентарні книги, ми жалкуємо за безповоротно втраченими цінними виданнями як за матеріальною і духовною скарбницею для майбутніх поколінь.

Питання збереження бібліотечних фондів, а особливо рідкісних і цінних видань –дуже важливе. У 80-х роках міжнародна спільнота звернула свою увагу на рідкісні фонди бібліотек. Так, Міжнародною Федерацією бібліотечних асоціацій (ІФЛА) у 1984 році була ухвалена програма „Збереження та консервація" (РАС), спрямована на розроблення правил зберігання та використання бібліотечних фондів. ЮНЕСКО були ухвалені „Директиви можливих міжнародних дій щодо збереження бібліотечних матеріалів". ІФЛА разом з ЮНЕСКО розробила документ „Планування заходів щодо забезпечення готовності до стихійного лиха, природних катастроф та ліквідації їх наслідків у бібліотеках та архівах". У рамках цього проекту в багатьох країнах світу(СРСР, Франція, Канада, Японія, Індія) були створені національні програми щодо забезпечення збереження бібліотечних фондів. З метою реалізації проектів збереження бібліотечних та архівних фондів

у 1992 році було створено Програму ЮНЕСКО „Пам'ять світу", у рамках якої з 1995 року було засновано Реєстр „Пам'ять світу".

Україна, як молода незалежна країна, долучилася до виконання міжнародних програм по збереженню фонду у 1999 році, прийнявши Закон України „Про обов'язковий примірник". Наступним кроком було прийняття спеціального закону, який затвердив „Програму збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000–2005 р." Ці важливі документи закріпили основи державної політики у розв'язанні проблем зберігання, реставрації та консервації бібліотечних фондів, відображення цінних і рідкісних видань з фондів українських бібліотек у міжнародних програмах.

У 2001 р. усі бібліотеки отримали інструкцію „Про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання", затверджену Наказом Міністерства культури і мистецтв №708, яким керуються і сьогодні. В інструкції визначено основні групи документів для включення до Державного реєстру, порядок відбору документів і проведення певних робіт.

Початок створення Колекції рідкісних і цінних видань (далі Колекція) бібліотеки МІМСГ сягає у 1989 рік. У січні 1989 р. директор бібліотеки брала участь у Всесоюзній науково-методичній нараді з питань рідкісних видань у фондах бібліотек вузів, яку проводила наукова бібліотека Ленінградського державного університету.

Отримані рекомендації на цій нараді визначили подальший порядок дій у цьому питанні. Було створено новий підрозділ бібліотеки – відділ збереження фонду, важливою функцією якого було формування Колекції. Раніше старовинні видання були розміщені у фондах різних відділів бібліотеки. Поступово були переглянуті фонди відділів та книгосховище нашої бібліотеки з метою відбору рідкісних видань. В основу відбору було покладено хронологічний принцип, тобто час створення видання. Відбиралася література видана до 1945 року включно.

Спочатку було відібрано близько 400 видань. Усі вони були описані і включені до картотеки „Рідкісні видання". Поступово кількість цінних видань збільшувалася. Принципи відбору розширювалися. До Колекції додалися факсимільні та репринтні видання, мініатюрні книги, сучасні видання, які мають поліграфічну, змістовну, краєзнавчу та інституційну цінність, галузеву спрямованість навчального закладу.

Сьогодні колекція рідкісних та цінних видань НБ Таврійського ДАТУ нараховує понад 2 тисячі примірників (1700 назв), надрукованих з 1786 р. до 2012 року включно. Ці видання мають наукову, краєзнавчу, поліграфічну та історичну цінність.

Колекція складається з різних типів та видів видань наукової, довідкової, науково-популярної, виробничої та літературно-художньої літератури. В основному, це література з природничих, технічних та сільськогосподарських наук, літературознавства, російська художня література. Безумовно, враховуючи історичні реалії розвитку нашого регіону, у колекції переважають видання російською мовою, на другому місці – україномовна література (30). Видання іноземними мовами малочисельні.

Найбільшу цінність становлять видання дореволюційного періоду (37 назв). Спираючись на „Інструкцію про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання", де зазначені основні групи документів для включення до Державного реєстру, слід відмітити, що до видань гражданського друку (шрифтом, який було введено в Росії для друкування книжок внаслідок проведеної 1708-1710 рр. Петром І реформи азбуки і друку) до 1830 р., належить прижиттєве видання відомого дослідника природи, географа і мандрівника, дійсного члена Петербурзької академії наук *П. С. Палласа Описание растений Российского государства с их изображениями.* Це найстаріше видання колекції. У 1786 році книгу було видано Академією наук в перекладі на російську мову вченим В.Зуєвим. В основу книги покладено матеріали, зібрані Паласом в експедиції (1768—1774) по вивченню геологічних, мінералогічних, тваринних і рослинних ресурсів Російської імперії. У книзі приведені детальні описи рослин, що

зростали на території Росії, ареали їх знаходження, а також відомості про вживання рослин в побуті та медицині. Видання виконано у великому нестандартному форматі 30 х 47, палітурка червоного кольору. На сьогодні труд П. С. Палласа є бібліофільським раритетом.

До цікавих раритетних видань нашого фонду належить повне видання *Энциклопедического словаря Брокгауза и Эфрона : [в 86 т.]* (*СПб*, 1890–1907 рр.). Словник був найбільшою універсальною енциклопедією Російської імперії, випущений акціонерним видавничим товариством Ф. А. Брокгауз – І. А. Ефрон. Тільки через 90 років вона була перевидана знову. До написання статей словника були залучені видатні учені, філософи та суспільно-політичні діячі того часу: П. Н. Мілюков, П. Б. Струве, М. І. Туган-Барановський, Вл. С. Соловйов, Д. І. Менделєєв, А. І. Бекетов, А. І. Воєйков, Д. І. Анучин, Ю. М. Шокальський, Н. М. Кніповіч, А. О. Ковалевський та інші. *„Энциклопедический словар..."* містить понад 121 тис. статей, близько 8 тис. ілюстрацій і карт. На сьогодні він є суспільним надбанням.

До цікавих дореволюційних видань належать 5-т. „*Руководство к фармацевтической и медико-химической практике"* Х. Хагера (Гагера), видане у 1889 – 1903 роках видавництвом К. Л. Ріккера у Петербурзі. П'ятитомне „Руководство.." видане в російському перекладі О. В. Пелєм спільно з професором В. К. Анрепом і доктором Н. П. Івановим.

Серед даної групи документів цікавим є антикварне видання професора М. Неймайра „*История земли" у 2-х томах*, що видано у 1904 році у С.- Петербурзі товариством „Просвещение". Переклад з 2-го німецького видання, переробленого і доповненого проф. В. Улігом, з доповненнями по геології Росії і бібліографічним покажчиком В. В. Ламанського і А. П. Нечаєва, під редакцією професора Імператорського Університету А. А. Іностранцева. У російській літературі не було такого загальнодоступного, популярного видання, в якому б так просто, а найголовніше, цікаво викладалася б історія життя нашої планети.

Значний інтерес викликає фундаментальний труд австрійського ботаніка, професора природної історії

Віденського університету Антона Кернера фон Марілауна (Kerner von Marilaun) *„Жизнь растений" у 2-х т. (1903 р.*). Це видання є значною віхою в історії знань про рослинний світ.

Вже скоро після написання ця книга була перекладена практично всіма мовами і отримала величезну популярність. Впродовж двох століть вона по праву вважається найпопулярнішим виданням про живу природу. Століття не зменшили, а, навпаки, підкреслили значення роботи Кернера, яка і до цього дня залишається коштовним джерелом знань з ботаніки. Книгу прикрашають більше 400 прекрасно виконаних гравюр, більше 20 кольорових картин.

У фондах рідкісних видань нашої бібліотеки збереглося навчальне видання професора О. В. Нечаєва *„Кристаллография: геометрическая, физическая и физико-химическая" (1907 р.)* Нечаєв О. В. був професором Казанського університету, але деякий час працював у Київському політехнічному університеті. Як свідчить малочисельна інформація, Нечаєв О. В. одноосібно та в колективі авторів написав декілька підручників з кристалографії, мінералогії, геології. Один з них – *„Кристаллографія.."*. Неодноразові перевидання підручника, що відрізняється ясністю й простотою викладу, добре підібраним науковим матеріалом, свідчать про його популярність. Підручник вийшов у київському видавництві „Сотрудник" і, мабуть, саме тому часто зустрічається у фондах бібліотек українських університетів. Виходячи з цього, можна припустити, що він використовувався у навчальному процесі.

Цікавою є також праця англійського натураліста і мандрівника Ч. Дарвіна **„***Происхождение человека и половой подбор" (1913 р.),* де викладено біологічну теорію походження людини. Книгу було видано у Петербурзі,у видавництві В. І. Губінського.

З дореволюційних видань, що збереглися, є маловідома широкому загалу праця інженера-технолога, викладача і завідувача лабораторією сахарного виробництва у Харківському технологічному інституті *М. Д. Зуєва* „*Сахаристыя вещества в технике и контроль сахарного производства*" у 2-х ч. (1908 р.), видане у Києві. Згодом М. Д. Зуєв стане професором ХТІ і членом-кореспондентом АН УРСР.

Крім цього, заслуговують на увагу наступні видання:

Коган П. Очерки по истории новейшей русской литературы т.1(1910 р.); Отечественная война(1812-1912) и русское общество: юбилейное издание, т.2 (1911 г.); праця австрійського вченого-селекціонера *Фрувирта, К. Селекция кукурузы, кормовой свеклы и других корнеплодов, масличных растений и кормовых злаков: научное издание. т. 2 (1914 г.)*

Найчисельніший розділ фонду рідкісних видань складає художня література. Серед дореволюційних видань викликають інтерес прижиттєві видання творів письменників *Буніна І. А. (1915 р.), А. Шніцлера (1909 р.), а також твори Гоголя М. В. (1900 р.), В. Г. Бєлінського (1901р.), В. А. Жуковського (1906 р.), графа Л. М. Толстого (1913 р.), А. Майкова (1914 р.)* Видання світової художньої класики виходили як додаток до журналу „Нива" : *Г. Гейне (1904 р.), Г. Ібсена (1909 р.), О. Уайльда (1912 р.), Мольєра (1913 р.).*

З періодичних видань збереглися окремі номери щотижневого російського журналу „*Нива: иллюстрированный журнал литературы, политики и современной жизни*" за 1906 – 1910 роки. З перших років свого існування „Нива" була найпоширенішим ілюстрованим виданням. Друкувався журнал у Петербурзі (з серпня 1914 – Петрограді) 48 років, з 1869 по вересень 1918 року у видавництві А. Ф. Маркса.

У журналі публікувалися літературні твори, історичні, науково-популярні і різні ювілейні нариси, репродукції та гравюри картин сучасних художників. Всього за 48 років існування журналу було видано 2500 номерів і більше 50 мільйонів екземплярів безкоштовних додатків. Завдяки „Ниві", твори багатьох авторів того часу дісталися до найвіддаленіших областей Російської імперії. „Нива" – один з найбільш поширених журналів дореволюційної епохи, по ньому можна скласти картину її побуту, устоїв і традицій.

До україномовних видань фонду РЦВ належить 30 назв документів 1933-1945 років видання. Найстарше видання *Бараннікова А. Короткий начерк новоіндійських літератур, (1933 р., Х.–К.)*, а найбільш визначним є велика художня пам'ятка старої Русі „*Слово про Ігорів похід*" (1939 р.) в

перекладі М.Рильського. Текст книги надруковано за виданням 1800 року.

Бібліотека має у своїх фондах досить унікальне видання краєзнавчого характеру – *Социально-экономические изменения в деревне. Мелитопольский район (1885-1938 г.г.) / А. Е. Арина, Г. Г. Котов, К. В. Лосева (1939 г.)*

Враховуючи аграрний профіль навчального закладу, бібліотека весь час відбирала рідкісні видання сільськогосподарського напрямку. Серед таких знаходяться роботи професора *Г. Кюне* „*Сельскохо-зяйственное машиностроение: руководство для инженеров, техников и студентов*" *(1931 р.);* „*Земледельческая механика*" *В. Горячкіна (1919 р.);* „*Почвенный поглощающий комплекс. Растение и удобрение*" *К. К. Гедройца (1935);* „*Кормообрабатывающие машины*" *А. В. Кузьмичева (1938);* „*Курс почвоведения*" *проф. С. А. Захарова (1931 р);* та інші. У фондах зберігаються книги серії *Классики естествознания* (1936–1937 рр.) видавництва „Сельхозгиз", до якої увійшли найбільш популярні праці *Докучаева В. В. Наши степи прежде и теперь (1936); Тимирязева К. А. Жизнь растения : десять общедоступных чтений (1936); Густавсона Г. Г. Двадцать лекций агрономической химии (1937).* Колекція РЦВ аграрного напрямку гідна окремого опису і характеристики.

Серед раритетних видань фонду значну частину складають енциклопедичні та довідкові видання 20–30-х років XIX ст. Це *Техническая энциклопедия* в 26 т. (1927–1934), *энциклопедический словарь Гранат* (не усі тома), а також різних галузевих словників цього періоду.

Техническая энциклопедия в 26 т. (1927–1934) за редакцією вченого, д.т.н. Л. К. Мартенса підсумовує науково-теоретичні та практичні знання початку двадцятого століття. Допомагає простежити динаміку розвитку багатьох напрямів науки, виробництва, будівництва, сільського господарства і побуту минулого століття. Багатотомник виходив у видавництві „*Советская энциклопедия"* та включає близько 6 тисяч статей та 5 тис. ілюстрацій. Технічна енциклопедія – єдине видання щодо техніки такого великого обсягу в колишньому СРСР. Розгорнуті, детальні статті, написані зрозумілою мовою, хороші

ілюстрації. Енциклопедія не втратила свою актуальність і сьогодні, представляє інтерес як для технічних фахівців, так і для простих допитливих людей.

Окрім оригіналів, бібліотека має у своїх фондах понад 100 факсимільних і репринтних видань, які відтворюють книги дореволюційного часу. Більша частина їх – видання з історії. Останніми роками тематика таких видань значно розширилася за рахунок відтворення книг і брошур, виданих порівняно недавно, вже в XX столітті. Найбільшу цінність з таких книг мають видання краєзнавчого характеру. Серед них „*Очерки города Мелитополя и его уезда в географическом отношении" П. К Дзяковича (1900 г.);* „*Народная пам'ять о Запорожье" Я. П. Новицкого (1911 г.);* „*Коротка історія Козаччини" В. Антоновича (1912 р.).*

До цінних препринтів також належить „*Юности честное зерцало" (1717 р.).* Колекція має примірники сучасних перевидань 12 – томного видання *Толковой Библии (1904–1913 гг.*), *Библейской энциклопедии Архимандрита Никифорова (1891 г.)*

Цінним історичним джерелом для вивчення побуту запорізького козацтва і селянства, а також інших станів середньовічного суспільства України є книга видатного французького інженера-картографа *Г. Л. де Боплана* „*Опис України"*, видане французькою і українською мовами.

Цікава географія видань. Більшість документів видані у Санкт-Петербурзі (Петрограді) та Москві. Рідше трапляються книги, видані у Києві, Ростові, Харкові. Серед видавців та видавництв найчастіше зустрічаються прізвища А. Ф. Маркса, В. І. Губінського, К. Л. Риккера, В. М. Сабліна, А. І. Мамонтова, В. С. Балашева, також типо-літографія товариства „*Просвещение*", „*Общественная Польза*", книговидавництво „*Заря*", книгоиздательство студентів петровскої сільськогосподарської академії (1919 г.), „*Сеятель*" *Е. В. Высоцкого, „Красный печатник"* та інші. Серед київських видавництв зустрічаємо типографії *М. М. ФІГА (1901 г.), Т. Г. Мейнандера*, а також *Издание технической конторы А. Буковинский и Я. Сляский в Киеве (1908 г.)*

Печатки і штампи бібліотек наче розповідають про шлях книги до нашого фонду. Аналізуючи печатки на документах, можна визначити місце, з якого книга потрапила до нашої бібліотеки. Найчастіше зустрічаються печатки *Таганрогского института механизации сельского хазяйства, Туркменского сельскохозяйственного института им. Калинина (Ашхабад), Узбекского университета (Самарканд), Среднеазиатского строительного института (Ташкент)*. Також на дореволюційних виданнях зустрічаються печатки *Фундаментальной библиотеки Вознесенской мужской прогимназии, Мелитопольской 1-й трудовой школы, Мелитопольской районной библиотеки.* Видання *„Энциклопедического словаря Брокгауза и Ефрона" : [в 86 т.]* (*СПб*, 1890–1907 рр.) потрапило до нас з *Библиотеки Мелитопольского коммерческого училища.*

Рідкісні видання – найцінніша частина бібліотечного фонду наукової бібліотеки. Тому його вивчення, збереження і забезпечення доступу до нього сучасним та майбутнім поколінням є одним з найважливіших завдань бібліотеки. В останні роки поновлена активна робота з фондом рідкісних і цінних видань. У фондах відділів та архіву виявляються видання, які раніше не були відібрані і описані для колекції РЦВ. При перевірці фонду були виявлені видання, серед яких *„Сборник физических констант" под редакцией проф. Я. Г. Дорфмана и С. Э. Фриша (1937).* Викладачем університету Тищенко Ю. М. подаровано *„Сочинения Лермонтова с портретом его, двумя снимками с почерка и статьею о Лермонтове А. Н. Пыпина", в двух томах (СПб., 1887); „Сочинения А. И. Герцена и переписка с Н. А. Захарьиной" (т. 3) (1905г.);* декілька томів повного зібрання творів Л. Н. Толстого *(1913 г.);* збірка *В. Сережникова „Чтец" (1926 г) и „Справочник по номографии" под. ред. проф. Н. А. Глаголева (1937 г).*

Робота з фондом рідкісних видань продовжується. Колекція постійно поповнюється новими виданнями. Розширюються хронологічні межі колекції. До колекції додаються сучасні краєзнавчі, поліграфічні перлини та видання інституційного рівня, які мають історичну цінність для вивчення

історії краю та нашого навчального закладу. Фонд РЦВ має постійний термін збереження, видання фонду не підлягають списанню ні за яких обставин.

Вивчення та бібліографування фондів потребує копіткої роботи з кожним документом. У разі необхідності проводиться ідентифікація документа, встановлення вихідних даних тощо. На весь фонд РЦВ складено каталог. В електронному каталозі створено Базу даних – *Рідкісні і цінні видання*, до якої вже внесено 600 записів на рідкісні видання. З метою забезпечення фізичного збереження рідкісних фондів та більш зручного використання вони відокремлюються від основного фонду в окреме приміщення. Планується створення науково-допоміжного бібліографічного покажчика „Рідкісні та цінні видання у фондах наукової бібліотеки ТДАТУ”.

Час змінює наше ставлення до книг, надрукованих 100–200 років тому. Ми розуміємо, що сьогодні ці книги – вже історія, пам’ятник книговидавництва, раритет, бібліографічна цінність. І наше завдання – зберегти ці перлини для майбутніх поколінь.

Література

1. Ковальчук Г. Традиційні колекції відділів стародруків та рідкісних видань: проблеми формування / Г. Ковальчук // Бібл. вісн. – 2004. – № 5. – С. 20–30. **2. Ковальчук Г.** Деякі питання оцінки книжкових пам’яток / Г. Ковальчук // Бібл. вісн. – 2004. – № 2. – С. 6–11. **3. Ковальчук Г.** Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам’яток? / Г. Ковальчук // Бібл. вісн. – 2012. – № 6. – С. 3–10. **4. Ковальчук Г.** Книжкове пам’яткознавство в системі бібліотекознавства // Бібл. вісн. – 2011. – №3. – С. 14–18.

К. А. Зладюшкіна
(Луганський національний університет імені Тараса Шевченка)

Перспективи використання БД у Науковій бібліотеці ЛНУ ім. Тараса Шевченка

Актуальність даної теми полягає в тому, що все більше затребуваною стає фактографічна і повнотекстова інформація. Крім того, вкрай важливо не лише забезпечити доступ до інформації, але й зберегти (чи відновити) особливо цінні, рідкісні документи, інтегрувати їх в нове інформаційне середовище без жодних втрат. Для задоволення освітніх та наукових потреб викладачів, науковців, студентів бібліотеки спрямовують свою роботу на більш широкому використанні електронних ресурсів.

База даних (БД) – набір даних, який представлено на машиннім носії у вигляді, який дозволяє здійснювати автоматизовану переробку інформації, що на ньому міститься [3].

Існують тисячі баз даних найрізноманітнішого змісту та об'єму як в публічному доступі, так і комерційні БД. Сучасні бази даних здебільшого надаються в онлайновому доступі.

Повнотекстова база даних – текстова база даних, яка містить повні тексти документів [3]. Повнотекстові БД значно розширюють можливості доступу, надаючи один і той самий текст в різних форматах (.html, .pdf, ascii text, sgml), включаючи ілюстрації, графіки, таблиці та зображення.

Бібліографічна база даних – база даних, що містить бібліографічні записи [3]. Одним із різновидів бібліографічних БД виступає електронний каталог бібліотеки.

Існують різні джерела комплектування електронних ресурсів, такі як: комерційні електронні БД, електронні ресурси на дисках. Самостійно створені електронні ресурси, web-ресурси, електронні ресурси ВНЗ.

Електронні ресурси Наукової бібліотеки ЛНУ ім. Тараса Шевченка вміщують:

- електронні ресурси закуплені на дисках;

- повнотекстові матеріали, з якими можна ознайомитися в електронному читальному залі (електронні документи, які передаються з видавничо-редакційного відділу університету, магістерські роботи, дисертації);

- автореферати дисертацій, розміщені на сайті бібліотеки;

- тестовий доступ до бази даних Polpred.com. (Огляд ЗМІ. База даних з рубрикатором: 26 галузей / 600 джерел / 235 країн та територій / головні матеріали / статті та інтерв'ю).

Оцифрування й придбання повнотекстових документів повинно проводитися не для нагромадження БД, а для вирішення навчальних і наукових потреб університету, а також для забезпечення схоронності найбільш затребуваних документів.

Зараз в нашій бібліотеці міститься 231 електронний ресурс на дисках, копії яких знаходяться на ftp-сервері бібліотеки. Доступ до цих матеріалів надається тільки в локальній мережі університету.

Пріоритетним джерелом формування повнотекстових БД у бібліотеці є електронні ресурси університету. Повнотекстові електронні документи надходять із видавничо-редакційного відділу університету до бібліотеки. Електронні ресурси передаються на дисках і містять у собі:

- збірники наукових праць викладачів;
- періодичні видання;
- лекції;
- матеріали наукових конференцій;
- книги.

Також БД поповнюються магістерськими роботами студентів університету та дисертаціями захищеними у ЛНУ ім. Тараса Шевченка.

Повнотекстові документи надходять у форматі .doc або .pdf у єдиному файлі, без паролів, з усіма вихідними даними.

Подальшим кроком є переведення документів у формат .pdf (якщо вони надійшли у форматі .doc) та встановлення паролю. Встановлення паролю дозволяє заборонити користувачам редагування, відправлення на друк та копіювання електронних ресурсів. Далі відбувається реєстрація отриманих

ресурсів у бібліотечній системі „УФД/Бібліотека” та викладання у повнотекстову БД.

Між бібліографічною інформацією й повним текстом існує зворотній зв’язок: у бібліографічному описі завжди зазначається наявність повного тексту документа або диска.

Скористатися повнотекстовими документами можна тільки в електронному читальному залі через розділ „Магістерські та праці викладачів ЛНУ” на сайті бібліотеки.

Пошук документів у базі даних здійснюється за такими атрибутами: назва, автор, рік, тематичний розділ, тип документа. Можна зазначити один або кілька атрибутів, залежно від того, який саме документ потрібно знайти і які дані про нього відомо.

Віддалені користувачі можуть перевірити наявність електронної копії потрібного документу за допомогою електронного каталогу, розміщеного на сайті бібліотеки. Для цього під час відбору документів необхідно поставити позначку напроти поля „Електронна копія”.

Поповнення повнотекстової БД відбувається в міру надходження електронних ресурсів до бібліотеки.

У майбутньому бібліотека планує забезпечити доступ до повнотекстових ресурсів у локальній мережі ВНЗ.

Швидкий доступ до достовірної та максимально повної інформації невід’ємна частина якісної освіти. Поступово відкриття доступу до повнотекстових баз даних стає стандартною бібліотечною послугою. В майбутньому підписка на повнотекстові комерційні бази даних буде складати основну частину бюджету, що витрачається на комплектування фонду.

Література

1. Кобець К. О. Повнотекстова база даних / К. О. Кобец // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2010. – № 17 (204). – С. 225–230. **2. Лопата О.** Електронні ресурси: порядок доступу та їх використання читачами наукової бібліотеки / О. Лопата // Бібл. вісн. – 2010. – № 3. – С. 8–15. **3. Словар** бібліотечно-бібліографічних понять [Електронний ресурс] / Луганська державна академія культури ти мистецтв; кафедра бібліотечно-інформаційної діяльності. – Режим доступу:

http://biblioeducation.at.ua/index/slovar_ponjatij_b. – Назва з екрана.

Л. Е. Клименко
(Донецкий национальный университет)

Особенности и задачи формирования информационной культуры студентов

Стремительная трансформация человечества в корне меняет образовательную и культурную среду, происходит активный процесс информатизации общества. При этом информационная культура является профессиональной составляющей профессиограммы выпускника любого вуза. И в этом аспекте библиотеки университетов выступают подразделениями, обеспечивающими информационную базу учебного и научного процессов.

Чтобы не потерять актуальность и оставаться востребованными в современном информационном мире, библиотеки постоянно активизируют и усовершенствуют формы и методы использования современных инновационных технологий и технических средств. Особенно это важно в процессе повышения информационной культуры и грамотности читателей вузовских библиотек.

В настоящее время библиотеки преобразуются в информационные центры, обеспечивающие пользователям доступ в мировое информационное пространство, и становятся ядром образовательного процесса, а не вспомогательными подразделениями в образовательном пространстве вуза.

В Донецком национальном университете с 1968 года проводятся занятия со студентами по основам библиотечно-библиографической грамотности. Факультетами выделялось от 4 до 12 часов для проведения этих занятий.

В 1977 году Министерством высшего и среднего профессионального образования была разработана программа курса „Основы информатики, библиотековедения и библиографии” в вузах, где предусматривалось: для занятий со

студентами 1-х курсов 6 часов, для старших курсов – 8 часов. На основании распоряжения по ДонГУ от 04.07.79 г. стали проводиться занятия согласно требованиям программы курса.

По просьбе вузовских библиотек Министерством образования и науки Украины на заседании научно-методической библиотечной комиссии был рассмотрен вопрос об увеличении количества часов для проведения библиотечно-библиографических занятий, в результате чего вузы получили письмо Министерства образования и науки Украины № 1/9–290 от 12.07.2002. В 6 разделе письма рекомендовано высшим учебным заведениям внедрить на всех специальностях изучение основ библиотечно-библиографической и информационной грамотности 4–6 час. теоретических и 6–8 час. практических занятий. Согласно Приказу ректора ДонНУ №58/05 от 03.09.2003 для занятий по основам библиотечно-библиографической и информационной грамотности со студентами 1 курсов выделялось 6–8 часов, для отраслевой библиографии на старших курсах – 6–8 часов, для заочного отделения – 4–6 часов на каждую группу. И в настоящее время занятия по „Основам ББЗ” со студентами университета проводятся постоянно и в таком же объеме. Как показала практика, эффективность проведенной работы отражается на грамотности студентов при выполнении ими курсовых и дипломных работ.

Так, в 2012–2013 учебном году приказом № 146/05 утвержден почасовый фонд в количестве 528 часов для обеспечения учебного процесса со студентами 1 курса всех форм обучения по основам библиотечно-библиографической и информационной грамотности. В текущем учебном году занятиями по ББЗ охвачено 2398 студентов-первокурсников. Программа по отраслевой библиографии рассчитана на студентов старших курсов и охватывает ежегодно до 6 тысяч студентов разных специальностей. На всех факультетах в основное учебное расписание включаются занятия по информационной культуре в количестве указанных в приказе часов.

Ежегодно в начале учебного года руководством университета рассматривается вопрос о проведении курса

занятий по информационной культуре, утверждается количество часов и форма оплаты. Но прежде, как правило, состоялись уже предварительные встречи сотрудника библиотеки с деканами факультетов по этому вопросу, согласовано количество групп и часов для занятий на каждом факультете, подтверждена сумма средств, предусмотренных сметой факультета для оплаты сотрудникам библиотеки. Затем подписанные деканами заявки на проведение занятий по основам библиотечно-библиографической грамотности рассматривает учебный отдел университета на предмет упорядочения занятий, и проректор по финансам подтверждает форму и размер оплаты сотрудникам, проводящим занятия.

Для проведения занятий разработана программа по основам информационной культуры, куда вошли теоретические и практические вопросы формирования у читателей библиотечно-библиографической и информационной грамотности. Целями освоения дисциплины являются:

• формирование информационной грамотности студентов и выпускников Донецкого национального университета;

• усвоение ими знаний и умений рационального поиска, отбора, учета, анализа, обработки и использования информации разными методами и способами в самых различных источниках;

• выработка у пользователей научной библиотеки ДонНУ поисковых навыков (алгоритмов работы) в электронных и карточных каталогах; в универсальных и отраслевых энциклопедиях, словарях, справочниках; в библиографических указателях и базах данных; в реферативных журналах и сборниках; в справочно-правовых системах и электронных ресурсах локального и удаленного доступа.

Программой по отраслевой библиографии предусмотрено формирование у студентов:

• навыков самостоятельного поиска литературы при помощи электронных и традиционных каталогов и картотек;

• умений и навыков самообеспечения информацией учебной и научно-исследовательской деятельности;

• рациональных приемов и средств самостоятельного ведения поиска информации и систематизации данных;

• умений и навыков владения формализированными методами аналитико-синтетической обработки информации;

• приемов осуществления существующих форм и видов заказа книг и периодических изданий;

• навыков библиографически грамотного составления списков литературы для рефератов, курсовых и дипломных работ.

Таким образом, работа по указанному спецкурсу создает условия для приближения к конкретной информационной проблеме пользователя и его практической (учебной) деятельности; саморазвитию и самоусовершенствованию студентов в условиях новых образовательных задач.

Проводят занятия по основам библиотечно-библиографической грамотности сотрудники справочно-библиографического отдела, как правило, в течение первого семестра учебного года. Программа занятия по отраслевой библиографии рассчитана на весь учебный год, но преимущественно ориентирована на особенности учебной программы каждого факультета.

Одна из основных задач наших занятий по основам библиотечно-библиографической грамотности – адаптация студентов-первокурсников к системе университетского образования и самостоятельной работы в научной библиотеке ДонНУ, познакомить их с её историей и современным состоянием, вызвать интерес и закрепить стремление к самообразованию. Традиционно на занятиях для студентов-первокурсников рассказывается о библиотеке и ее фондах, правилах пользования ими, о справочно-библиографическом аппарате; ведется обучение поиску необходимой информации, как в фонде библиотеки, так и за его пределами. Вводные занятия проводятся в зале библиографической и справочно-информационной работы

Логически и содержательно этот курс предшествует второму разделу дисциплины „Информационная культура студентов” – „Отраслевая библиография”, который является составной частью учебного цикла и изучается студентами перед первой курсовой работой в 3-ем, 4-ом, или 6-ом семестрах в

соответствии с учебными планами факультетов. Среди основных задач отраслевой библиографии следует отметить:

• ознакомление с системой научной литературы, типами и видами научных документов;

• обучение поисковым алгоритмам в библиографических указателях, в реферативных журналах и сборниках обзоров, в электронных ресурсах локального и удаленного доступа;

• освоение правил составления записей и редактирования библиографического описания научных документов;

• обучение оформлению библиографических ссылок и списков использованной литературы согласно государственным стандартам;

• обеспечение поиска и изучения, анализа и обзора научной литературы по теме исследования.

Учитывая современный уровень автоматизации библиотечных процессов, появилась потребность учить студентов работать с электронными источниками информации: электронным каталогом, реферативными и полнотекстовыми базами данных, Интернет-ресурсами. Для этого программа занятий постоянно дорабатывается и дополняется. Таким образом, в курс „Основы библиотечно-библиографических знаний" в свое время были введены темы: „Работа с поисковой системой библиотеки" и „Новые информационные технологии и их роль в поиске литературы". Занятия по этим темам проводятся в помещении зала электронной информации. Цель их – усвоить технологию автоматизированного библиографического поиска и отбора необходимой информации. Для более полного и более глубокого овладения курсом, а также для повышения уровня знаний студентов по информатике и библиографии и их практического применения, библиографами научной библиотеки ДонНУ составлены практические рекомендации для студентов 1 курса по „Основам библиотечно-библиографических знаний".

На практических занятиях по отраслевой библиографии ставятся и выполняются задачи:

• раскрыть технологию работы с отечественными и зарубежными электронными ресурсами локального и удаленного доступа;

• научить студентов применять библиографические, реферативные, полнотекстовые базы данных на всех этапах научно-исследовательской работы: поиске, заказе, изучении, анализе, уточнении информации о специальной литературе и оформлении результатов НИР;

• обучить правилам библиографического описания электронных документов в целом и их составных частей в библиографических ссылках и списках использованной литературы на основе ГОСТов.

В помощь освоению курса и для закрепления полученных знаний сотрудниками справочно-библиографического отдела научной библиотеки ДонНУ разработана и оформлена „Методика поиска литературы, составления и оформления списков к курсовым и дипломным работам". Эти методики имеют свои особенности: они составлены с учетом специфики каждой специальности: для студентов естественно-научных специальностей, для студентов экономических специальностей, для студентов гуманитарных специальностей. Кроме того, библиографы принимают участие в составлении кафедральных методических указаний по оформлению курсовых и дипломных работ.

Многолетний опыт проведения занятий со студентами подтверждает целесообразность составления их из двух частей: теоретической и практической, а также сопровождения показом алгоритмов поиска в информационной системе библиотеки и использования всех имеющихся информационных ресурсов. Теоретическая часть обучения включает информацию об основных задачах, структуре библиотеки, правилах пользования. Студенты знакомятся со справочно-библиографическим аппаратом библиотеки, электронными базами и их информационными услугами; изучают разделы электронного каталога библиотеки и усваивают алгоритм поиска в нем; знакомятся с полнотекстовыми и реферативными базами данных; знакомятся с сайтом библиотеки ДонНУ, получают сведения о справочной службе для удаленных пользователей.

С помощью практических занятий студенты усваивают технологию автоматизированного библиографического поиска

информации в электронном каталоге и электронных базах данных.

Каждый студент в процессе изучения курса получает индивидуальное задание, выполнение которого, во-первых, подводит итог проведенного занятия и показывает степень усвояемости материала, а, во-вторых, учит самостоятельности поиска и умения анализировать полученную информацию.

Задания для самостоятельной работы студента условно можно разделить на три блока. Первый заключается в использовании поискового аппарата каталога по двум параметрам: 1) по фамилии автора; 2) по заглавию документа. Второй блок – тематический поиск с использованием информационных ресурсов библиотеки ДонНУ. Третий – также тематический поиск информации, но уже с использованием электронных баз данных (с учетом реферативных и текстовых доступов). Второй и третий блоки индивидуального задания ориентируют читателя на составление тематических списков литературы с соблюдением методических требований к их оформлению.

В настоящее время разработано несколько вариантов карточек-заданий для самостоятельной работы. Для разных специальностей подобраны свои варианты заданий с учетом особенностей изучаемых дисциплин и научных тем: 1) исторические науки; 2) физика, математика, техника; 3) филологические науки; 4) психолого-педагогические науки; 5) экономические науки; 6) правоведение.

Часто тема в задании изменяется по согласованию студента с преподавателем в соответствие с темой его научной работы (реферат, сообщение, курсовая работа, модульные срезы и пр.).

К сожалению, на сегодняшний день существует некоторые сложности, связанные с проведением практических занятий – недостаточное количество мест для проведения занятий с доступом к локальной и глобальной сети, так как одновременно могут работать только 16 пользователей в соответствии с количеством компьютеров в зале. Поэтому большую группу студентов приходится разделять на подгруппы и выполнять занятие отдельно с каждой подгруппой.

Радует то, что современный уровень компьютерной грамотности пользователей помогает проведению занятий по основам библиотечно-библиографических знаний и облегчает выполнение практической части занятия. В связи с этим повышается качество и правильность выполнения практической части курса. Но следует заметить, что с каждым годом вопрос обучения студентов библиотечно-библиографической грамотности не только не теряет свою актуальность, но подчеркивает ее важность. Ведь современный уровень информационного пространства, имеющего в своем составе огромное количество документов, все чаще доходит до дезинформации и недостоверности. А наша задача – научить избирательности в подходе к поиску и качеству в выборе нужной информации.

Быстрое развитие новых информационных технологий приводит к необходимости серьезно пересмотреть традиционные формы работы, обратиться к новым наиболее эффективным и оптимальным методам обучения студентов работе с информацией, учитывая создавшиеся условия преимущества электронных ресурсов и услуг. Усиление когнитивной составляющей библиотечно-информационного обеспечения и формирования информационного потенциала библиотеки способствует формированию научного мировоззрения, совершенных знаний, навыков практического применения приобретенных знаний, увеличивает обеспечение информационных потребностей студентов как будущих высококвалифицированных специалистов.

Литература

1. Бичко О. М. Формування інформаційної культури користувачів в умовах автоматизації бібліотеки Технічного університету Поділля / О. М. Бичко // Б-ка в освітньому просторі. – 2011. – № 11. – С. 29–37. **2. Пасмор Н. П.** Бібліотечно-інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів : монографія / Н. П. Пасмор. – К. : Кондор, 2006. – 114 с. **3. Хорунжий В. П.** Создание и использование современных мультимедийных средств для повышения информационной культуры пользователей / В. П. Хорунжий, Е. Ю. Талызина

// Науч. техн. б-ки. – 2008. – № 9. – С. 59–62.
4. Щербинина О. В. Воспитание библиографической культуры пользователей в науч. техн. б-ки. / О. В. Щербинина // Науч. техн. б-ки. – 1999. – № 11. – С. 71–74.

О. Є. Прихожа
(Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського)

Визначення рівня ефективності та оцінка якості діяльності окремих структурних підрозділів бібліотеки

Престиж, привабливість, важливість і потрібність бібліотеки, її конкурентоздатність безпосередньо залежать від якісної роботи її структурних підрозділів. Як сама бібліотека, так і її послуги повинні бути комфортними в користуванні ними, доступними та зручними для всіх груп і категорій користувачів. Саме відповідні організаційні та технологічні нововведення на основі аналізу змін у сфері інтересів користувачів та їх потреб покращують роботу структурних підрозділів бібліотеки та підвищують їх імідж.

Вивченню проблем оцінювання діяльності бібліотек, розроблення критеріїв і показників цієї роботи приділяють увагу вітчизняні фахівці: О. Василенко, О. Воскобойнікова-Гузєва, Л. Дубровіна, Л. Петрова, М. Слободяник та ін., а також зарубіжні спеціалісти: О. Віслій, М. Карташов, В. Клюєв, Р. Мотульський, Ю. Столяров, Є. Фєнєлонов, Пітер Брофі, Р. Полл, П. Бокхорст. Вони відзначають, що ця проблема є однією з найбільш складних у бібліотекознавстві. Методики оцінювання роботи бібліотек, які розроблені теоретиками бібліотечної справи, нерідко заперечуються бібліотекарями-практиками. Тому й не дивно, що до цього часу збираються традиційні статистичні показники, які легко вираховуються, відображають в основному кількісний аспект діяльності бібліотек. [1].

Оцінка якості й результативності послуг підрозділів бібліотеки здійснюється на всіх етапах їх реалізації (планування, розробка заходів, реклама, вивчення, аналіз та контроль).

Планування і контроль є не тільки важливими чинниками регулювання, вони створюють необхідну інформаційну базу для оцінки діяльності структурних підрозділів бібліотеки й окремих працівників, на якій будується механізм їхньої мотивації.

Оцінка діяльності – логічне продовження контрольних операцій. Через таку оцінку стимулюється реакція працівників на результати своєї діяльності і можливі відхилення фактичних показників від установлених (планових, нормативних) чи бажану динаміку останніх.

Оцінка діяльності здійснюється завдяки певній системі показників. Ці показники не можуть бути однаковими для різних підрозділів бібліотеки, зважаючи на специфіку їхнього функціонування, але є деякі загальні вимоги до змісту і формування таких показників, наприклад, кількість користувачів, кількість книговидач, тощо [3].

Структурні підрозділи бібліотеки мусять бути готовими до систематичного внесення в свої послуги коректировок у відповідності з інтересами користувача, виходячи з основної формули маркетингу "виробляти те, що продається, а не продавати те, що виробляється".

Розвиток маркетингу сприяє покращенню обслуговування користувачів завдяки більш мобільному реагуванню на їх запити, які стають все більш різноманітнішими.

Виконання вимог щодо орієнтації на користувача в маркетинговому аспекті розглянуто у статті О. В. Башун, де вказано, що це можливо за умови систематичного:

– вивчення попиту, тобто виявлення змісту попиту, встановлення, яким формам користувачі віддають перевагу, час, місце, умови, в яких користувач бажав би задовольнити свій попит;

– формування або стимулювання попиту, його розвиток при пасивності користувачів, епізодичності використання послуг;

– встановлення чисельності та складу груп користувачів, яким необхідні бібліотечні послуги;

– оцінки якості своєї діяльності на підставі смаків користувачів та інтенсивності попиту;

– регулювання, а в разі необхідності і швидкої зміни номенклатури і змісту своїх послуг.

З маркетингового інструментарію пріоритетним методом є функціонально-оціночний аналіз, який являє собою метод системної оцінки елементів виробничих операцій (від отримання і оброблення документів до надання інформації, що знаходиться в них) і спрямований на виявлення ринково орієнтованого переліку продукції, формування якісно нової виробничої політики, в якій споживач відіграє більш активну роль. Використання даного методу надасть можливість встановити доцільність кожного етапу і всього циклу виробництва, зорієнтуватися на підвищення якості бібліотечно-інформаційних послуг [4].

Виробничий процес структурних підрозділів бібліотеки є ланкою складної системи, що об'єднує автора, видавництво і користувача.

Умовно його можна поділити на чотири етапи:

1. *Підготовчий* – від складання бізнес-плану та тематичного плану комплектування до отримання продукції інших виробників. На даному етапі велика роль відводиться відділу комплектування. На ринку інтелектуальної продукції немає недостачі у пропозиціях, тому комплектувальнику потрібне вміння добре орієнтуватися в їхньому потоці і відбирати найбільш„ходовий товар”.

2. *Бібліотечно-бібліографічний* – від отримання видань до передання їх у фонди. Починається тоді, коли видання надходить до бібліотеки і піддається індексації, бібліотечному обробленню та каталогізації.

3. *Аналітико-систематизаційний* – від надходження видань у фонди до використання їх споживачами. На цьому етапі визначається форма надання користувачам придбаної і виробленої продукції, форми і види її пропаганди (реклами), тобто, окреслюються збутова політика (як, кому і коли певні видання будуть представлені) та рекламна кампанія для зацікавлення потенційних споживачів.

4. *Заключний* – поширення і пропаганда фондів, реалізація продуктів і послуг споживачам. Цей етап починається з інформаційно-пропагандистської діяльності і закінчується тоді, коли видання чи інша продукція потрапляє у руки користувача. Він включає різноманітні інформаційно-бібліографічні сервісні послуги та рекламні заходи.

Основу виробничого процесу складають виробничі ресурси, до яких відносяться засоби виробництва, трудові та фінансові ресурси. Засоби виробництва складаються з матеріальних ресурсів.

Першим матеріальним інформаційним ресурсом стала книга. Завдяки книзі думки, повідомлення і знання матеріалізувалися і отримали здатність передаватися споживачам у формі певного виробу, що мало в історії розвитку світової цивілізації майже сакральну цінність [2].

Отже, „сировиною" у бібліотечному виробництві є друкована та аудіовізуальна продукція інших виробників на різних носіях, яка стає її товаром після відповідного оброблення, та сировиною у технології виробництва власної бібліотечно-інформаційної продукції. Вона й підлягає першочерговому вивченню з погляду відповідності сучасному попиту та інтересам споживачів.

Вивчення стану та складу фондів структурних підрозділів для бібліотек процедура не нова, потрібно лише підійти до неї з інших філософських позицій, а саме – маркетингових, тобто вивчати фонди на предмет їхньої адекватності поставленій меті: виживання чи розширення діяльності. Для цього проаналізувати їх лише за розділами знань та кількістю замало.

Під час маркетингового вивчення потрібно поділити наявний фонд на три частини – активну, основну і допоміжну. Крім того, потрібно виявити і виключити з виробничих фондів „баласт", тобто видання, які ніколи не були затребувані або ж зберігаються у непотрібній кількості.

Алгоритм вивчення виробничих фондів підрозділу для оцінки якості діяльності:

– аналіз звітних статистичних даних складу фонду за галузями знання, мовами і видами, його книговидачі та обертаності за декілька (бажано за 5–10) останніх років, що

дозволить зробити певні висновки і ранжувати його за читацькими чи іншими перевагами для подальшого вивчення;

– вивчення якісного стану найбільш перспективних, для досягнення поставленої мети, розділів і видів фонду через перегляд карток у каталогах та ранжування за вибраними критеріями;

– візуальне ознайомлення з відібраними виданнями на полицях для визначення їхньої споживацької цінності і відбору найбільш перспективних в активний і основний фонди, а також визначення конкретного адресата кожного конкретного видання [5].

Крім виробничих фондів, одним із основних засобів праці у бібліотечному виробництві, є людський мозок і мислення як вища форма прояву його рефлекторної, аналітико-синтетичної діяльності. За допомогою мислення з вхідної сировини (друкованої та аудіовізуальної продукції) створюється нова оригінальна інтелектуальна продукція, а саме бібліотечно-бібліографічні та інформаційні продукти і послуги. Тому, важливим є всебічне дослідження трудових ресурсів бібліотеки та її підрозділів.

Кадровий потенціал структурних підрозділів бібліотеки та його діяльність вивчається за допомогою анкет, в яких кожен з працівників повинен дати оцінку професійним рисам колег, та атестації. Анкета має включати питання, які б давали можливість виявити такі якості, як:

– професійний рівень, здатність та бажання постійно його підвищувати;

– критичний підхід до оцінки своєї діяльності, здатність до визнання й виправлення помилок;

– вміння генерувати нові ідеї та використовувати їх, готовність до новацій та нововведень;

– здатність до ризику та вміння долати опір, недоброзичливість, інертність та снобізм середовища;

– вміння чітко й переконливо обґрунтовувати виробничі рішення, що приймаються, переконувати інших в їхній доречності й вірності;

– здатність відчувати найбільш сприятливий для певної дії час і оперативно діяти;

– неспішність і терплячість у досягненні поставленої мети, оптимістичне ставлення до невдач і вміння знаходити шляхи їхнього оперативного розв'язання;

– позитивне й шановливе ставлення до здібностей партнерів.

Крім того, аналізується ефективність використання робочого часу, витрати на персонал та продуктивність праці. Таким чином, шлях до підвищення якості послуг бібліотек та її підрозділів лежить через підвищення якості управління. Бібліотеки повинні опанувати процес управління якістю, який включає три етапи:

– Планування якості (що ми хочемо зробити?);

– Контроль якості (що ми робимо?);

– Підвищення якості (як ми можемо покращити те, що робимо?).

Визначення рівня ефективності та оцінка якості діяльності структурних підрозділів бібліотеки визначається не тільки вивченням виробничих фондів, кадрового потенціалу підрозділів бібліотеки, а і оцінкою задоволеності користувачами послугами бібліотеки [5].

Бібліотеки, орієнтовані на споживача та отримання позитивних результатів діяльності, постійно ведуть діалог з користувацької аудиторією, проводять опитування, анкетування. Оцінки задоволеності обслуговуванням, безумовно, відображають те або інше комплексне ставлення користувачів бібліотеки, включаючи повноту і доступність її бібліотечно-інформаційних ресурсів, рівень професійної компетентності персоналу, умови користування бібліотекою (будівлі, приміщення, технічну оснащеність і т. п.).

Механізми функціонування структурних підрозділів бібліотеки, які служать громадським інтересам, повинні включати в себе зворотний зв'язок як форму громадського контролю. Для покращення обслуговування та утримання користувачів необхідно проводити регулярне вивчення і аналіз не тільки реальних потреб, але і очікувань користувачів, а також їх оцінку відповідності вимогам споживаних послуг.

Бібліотека повинна встановити та використовувати різні джерела інформації про ступінь задоволеності користувачів

бібліотечними послугами, проводити моніторинг, спрямований на те, щоб результативно та ефективно слухати „голос користувачів", співпрацювати з ними, щоб передбачити їх майбутні потреби та очікування.

Поряд з кількісними методами (дані обліку роботи, статистичні показники, аналіз продуктів діяльності), використовуються так звані якісні методи оцінки думок користувачів, серед яких найбільш поширеним в бібліотеках є анкетування, інтерв'ювання, тестування, метод фокус-групи та ін.

Для досягнення точності і достовірності результатів у бібліотеках повинні регулярно використовуватися як кількісні, так і якісні методи, які істотно доповнюють та коригують один одного. Коли оцінка попиту користувачів проводиться регулярно, результати дозволяють відстежувати зміни, піддаються підрахунку, дозволяють отримувати вичерпну інформацію про зміни у навичках та поведінці користувачів, використовувати їх як для оцінки поточної діяльності, порівняння результатів з поставленими цілями, так і для подальшого планування результатів бібліотечного обслуговування.

В бібліотечній практиці широке розповсюдження отримав такий показник оцінки діяльності бібліотек і якості послуг, як користувацька задоволеність, заснований на використанні якісних методів оцінки, як загальної задоволеності користувача, так і задоволеності окремими послугами або компонентами бібліотечного сервісу (задоволеність книжковим репертуаром, репертуаром періодичних видань, доступністю електронних ресурсів, електронних видань і т. п.).

В „Справочнике библиотекаря", для використання у бібліотечній практиці, надаються рекомендації з розрахунку показників діяльності структурних підрозділів та бібліотек в цілому [6].

Важливим показником діяльності є оцінка читацької активності.

Оцінка читацької активності – кількісна характеристика, яка отримана на основі аналізу первинних документів (зокрема – формулярів користувачів) і статистичних показників

діяльності структурних підрозділів бібліотеки. Читацька активність може бути оцінена абсолютними, середніми і відносними показниками.

– Абсолютні показники діяльності бібліотеки (підрозділу): число користувачів (А), відвідувань (П), книговидач (В), кількість заходів масової роботи (М) і відвідування масових заходів (Пм) за певний період. Зростання числа користувачів, відвідувань і книговидач свідчить про зростання читацької активності.

– Середні величини: середня відвідуваність, середня читаність, середня денна відвідуваність – це зведена характеристика величин. Може використовуватися для визначення якості діяльності бібліотеки (підрозділу), порівняння з діяльністю інших бібліотек (підрозділів) і планування.

Перш, ніж приступати до аналізу роботи, слід чітко уявляти значення і взаємозв'язок наступних термінів: мета, завдання, напрями діяльності, форми і методи роботи і, власне, аналіз роботи.

Аналіз роботи починається з перерахування завдань, поставлених і розв'язуваних у звітному році.

Після перерахування завдань слід перейти безпосередньо до аналізу проведеної роботи за напрямами діяльності, відображаючи вирішення поставлених завдань. Наприкінці кожного розділу робиться висновок, в якому узагальнюється проведена за даним напрямом робота, вказується які результати отримані, що вдалося зробити, що не вийшло і чому.

Завершується аналіз роботи висновком, у якому слід узагальнити отримані результати роботи, дати оцінку виконання поставлених завдань, намітити перспективні напрямки діяльності [6]. З урахуванням виявлених недоліків і проблем, ставляться завдання на наступний рік.

На основі даних рекомендацій було зроблено аналіз діяльності відділу обслуговування науковою літературою Наукової бібліотеки ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського.

На 2012 рік перед відділом обслуговування науковою літературою були поставлені завдання, які представлені в таблиці 1. В таблиці також розраховані абсолютне та відносне відхилення фактично виконаної роботи від плану. Таким чином,

ми проаналізували наскільки ефективна була робота відділу обслуговування науковою літературою у 2012 р.

Абсолютне відхилення розраховується як різниця між фактично виконанною роботою та її обсягом, що був заданий у плані:

Абс. відхилення = Факт – План

Відносним відхиленням називається приведене у відсотковому співвідношення фактично зроблена робота та робота за планом:

Відн. відхилення = Факт / План * 100

Табл. 1. Аналіз роботи відділу обслуговування науковою літературою у 2012 р.

Користувач	Корист.	5000	5233	233	104,6
Відвідування	Відв.	48500	45785	-2715	94,4
Найменування процесів	**Один. вимі ру**	**План на 2012 р.**	**Вико нання за 2012 рік**	**Абсолют не відхилен ня**	**Віднос не відхиле ння, %**
Видача докум.	Прим.	94000	94810	810	100,9
Кн. виставки	Вист.	22	22	0	100
Бесіди, біб.огляди	Бес.огл.	13	16	3	123,1
Масові заходи	М.з.	2	1	-1	50
Книжковий фонд	Прим.	114000	116153	2153	101,9
Ретрокаталогіз ація	Назв.	2300	9312	7012	404,9
Штрихкод.	Прим.		16539		

Проаналізувавши наведені показники слід зазначити, що в 2012 році відділ лише за деякими показниками не виконав покладені на нього задачі, а в більшості – планові показники перевиконані. Отже, в аналізованому році відділ досить добре

показав себе, але ще є недоліки за такими показниками, як відвідування та масові заходи. Для їх покращення будуть розроблятися спеціальні заходи, щоб у 2013 році всі показники були виконані.

На закінчення слід сказати, що наукова робота має велике значення в діяльності будь-якої бібліотеки, тим більше, вищого навчального закладу. Вона дає можливість творчого та професійного розвитку не тільки окремих бібліотекарів-практиків, але і цілих бібліотечних колективів, вирішуючи завдання стратегічного планування діяльності, створюючи позитивний імідж бібліотеки як всередині ВНЗ, так і серед бібліотечної спільноти.

Література

1. Бібліотека в освітньому просторі. Якість та комфортність обслуговування в бібліотеках вищих закладів освіти : інформ. бюл. для працівників б-к ВНЗ III – IV рівнів акредитації державної форми власності Хмельницької області /редкол.: О. О. Мацей, С. В. Майструк, О. О. Костюк ; гол. ред. О. Б. Айвазян. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – № 14. – 80 с. **2. Білик О.** Роздуми щодо оцінювання якості роботи бібліотеки / О. Білик, Н. Гудімова // Бібл. пл. – 2011. – № 4. – С. 28–32. **3. Внутрішній** економічний механізм підприємства : навч. посіб. / В. М. Гончаров, Н. В. Касьянова, Н. В. Вецепура, Д. В. Солоха та ін. – Донецьк : СПД Купріянов В. С., 2007. – 284 с. **4. Вплив** маркетингу і фандрейзингу на трансформацію бібліотек / Донец. від-ня наук. т-ва ім. Шевченка; ДОУНБ. ; наук. ред. В. С. Білецький, докт. техн. наук. – Донецьк : УКЦентр, 1999. – 204 с. **5. Миколенко Р.** Сучасні критерії оцінювання діяльності бібліотек / Р. Миколенко // Бібл. пл. – 2010. – № 4. – С. 17–20. **6. Справочник** библиотекаря / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Профессия, 2006. – С. 55–72. **7. Удовлетворение** запросов пользователей // Оценка деятельности библиотек: принципы и методы. – 2010. – С. 79–104.

О. М. Бичко
(Хмельницький національний університет)

Нові тенденції довідково-бібліографічного обслуговування користувачів наукової бібліотеки Хмельницького національного університету

Довідково-бібліографічне обслуговування (ДБО) вважається одним з найважливіших напрямків діяльності, від рівня розвитку якого багато в чому залежить затребуваність та популярність бібліотеки. У наш час ефективність ДБО нерозривно пов'язана із застосуванням нових інформаційних технологій та інноваційних процесів. Широке використання електронних ресурсів підвищує оперативність та якість надання інформаційних послуг.

Довідково-бібліографічне обслуговування наукової бібліотеки Хмельницького національного університету базується на використанні новітніх технологій:

- обслуговування користувачів за разовим запитом виконується в автоматизованому режимі;
- обслуговування віддалених користувачів здійснюється в рамках он-лайнової віртуальної служби ХНУ;
- інформування професорсько-викладацького складу університету в системах вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) та диференційного забезпечення керівництва науково-технічною інформацією (ДЗК) відбувається з використанням Інтернет-технологій (веб-сайт НБ ХНУ та електронна пошта);
- для ДБО на веб-сайті бібліотеки створюються власні бази даних (БД) (бібліографічні, вебліографічні та повнотекстові);
- бібліографування наукового доробку викладачів здійснюється в формі електронних бібліографічних покажчиків з використанням гіпертекстових технологій;
- для ДБО використовуються електронні ресурси інших бібліотек України та світу, придбані БД;
- комфортність забезпечується сервісними послугами: вільний доступ до Інтернет, зона Wi-Fi,

електронна доставка документів, ксерокопіювання, сканування, друк та інші;

- звітність забезпечує програма „Автоматизований облік ДБО”.

Сьогодні ДБО в бібліотеці здійснюється в рамках проекту „Від інформаційної культури до якості освіти”, координуючим центром якого є інформаційно-бібліографічний відділ.

Відомо, що одними з головних інформаційних продуктів, які містять найбільші масиви відомостей про документи, є електронні каталоги бібліотек та бібліографічні бази даних. У бібліотеці функціонує зал каталогів та електронної інформації на 32 АРМ з вільним доступом до мережі Інтернет, де зосереджені всі БД та сервісні послуги. Це дозволяє використовувати широкий спектр можливостей для автоматизованого пошуку інформації та підвищує якість ДБО.

Електронний каталог НБ ХНУ відображає весь активний фонд бібліотеки та створює основу для виконання різноманітних запитів користувачів. Він забезпечує одночасний багатоаспектний оперативний пошук і є потужним бібліографічним продуктом. Предметом особливої гордості НБ ХНУ є надзвичайно детальний тематичний рубрикатор електронного каталогу (ЕК). Загальна кількість тематичних рубрик на сьогодні складає близько 50 тис. Така деталізація спрощує пошук інформації і дозволяє користувачам самостійно створювати тематичні бібліографічні списки, що в свою чергу дає можливість бібліографам зосереджуватись на виконанні складних бібліографічних запитів.

ЕК включає різні бібліографічні БД, в яких матеріали об’єднані за певною ознакою „Автореферат, дисертація”, „Книга”, „Періодичне видання”, „Нові надходження до бібліотеки за поточний місяць” тощо. Деякі колекції, крім бібліографічних записів, включають посилання на повні тексти. Однією з останніх БД, створених на основі ЕК, є „Анотована повнотекстова БД наукових публікацій”, яка містить електронні версії статей із журналів та збірників, виданих у ХНУ, і має розширену пошукову систему, що дозволяє здійснювати якісний пошук інформації [2, с. 195].

Важливою складовою ЕК є БД „Картотека статей" та „Складова частина документа", які поповнюються шляхом аналітичної обробки газет, журналів та наукових збірників. Для підвищення оперативної обробки документів, виключення їх дублювання, забезпечення раціонального та ефективного використання праці НБ ХНУ впроваджує різні форм кооперації. Так, за договором про співпрацю діє міжбібліотечна кооперація з Хмельницькою обласною бібліотекою для юнацтва та НБ Кам`янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка по обміну електронними записами аналітичного розпису статей періодичних видань. У найближчих планах – розширення кола співпраці з бібліотеками міста та області.

Відомо, що перспектива якісного та оперативного обслуговування у створенні не тільки електронних каталогів своєї бібліотеки, але й участь у корпоративних проектах зі створення зведених каталогів. Відділом інформаційних технологій НБ ХНУ розроблено програмне забезпечення та сформовано зведений ЕК бібліотек Хмельницької області, який представляє на веб-сайті нашої бібліотеки ресурси п'яти книгозбірень регіону і надає можливість водночас проводити пошук інформації в них та робити замовлення необхідної інформації через сервіс електронної доставки документів [3, с. 126]. Такий принцип спілкування дозволяє забезпечити високу оперативність отримання інформації.

Розвиток Інтернет-технологій відкрив для бібліотек новий рівень можливостей для обслуговування користувачів. Використання мережі Інтернет допомогає удосконалити ДБО та підвищити рівень он-лайнового сервісу. Втіленням сучасного каналу доступу до різноманітних бібліотечних послуг та інформаційних ресурсів стали бібліотечні веб-сайти.

Веб-сайт НБ ХНУ містить багато цікавої та корисної інформації, яка постійно поповнюється. Склад БД розширюється, покращуються технічні можливості їх використання, що відповідно збільшує кількість звернень користувачів до електронних ресурсів.

Щодня розширюються обов'язки бібліографів з вивчення документного потоку. Сьогодні вони разом з друкованими документами активно відстежують і веб-ресурси.

Інформаційний простір мережі Інтернет характеризується високим ступенем динамічності. У ньому щодня з'являється й зникає величезна кількість ресурсів. Доступність електронних ресурсів через Інтернет загострило проблему оцінки їх якості, достовірності та надійності. Зростання кількості повнотекстових документів, представлених в електронному вигляді, вимагає розвитку навігаційної функції мережі Інтернет [1, с. 56]. Тому активно розвивається новий напрям бібліографічної діяльності вебліографія (бібліографування сайтів електронних ресурсів мережі Інтернет).

Співробітниками інформаційно-бібліографічного відділу (ІБВ) створено „Навігатор Інтернет-ресурсів за профілем університету". Це анотований путівник по сайтах, що пропонують електронні книги, статті з періодичних видань, матеріали конференцій та семінарів тощо. Бібліографи проводять пошук за різними напрямками наукової та навчальної діяльності та систематизують знайдену інформацію. На сьогоднішній день проведено значна робота щодо впорядкування ресурсів Інтернет: створено та систематично поновлюються 38 рубрик навігатора. Вебліографічний список представляє собою і сторінка „На допомогу науковцям", яка має корисну інформацію для аспірантів, дисертантів, здобувачів вченого звання, молодих наукових працівників. Основними критеріями при відборі сайтів є якість і достовірність поданої інформації, доступність, стабільність існування в мережі, простота пошуку всередині сайту [2, с. 200]. Суворе дотримання цих принципів дозволяє отримати корисну інформацію.

Представлені на веб-сайті бібліотеки БД є ефективним засобом інформування професорсько-викладацького складу. Так, БД „Вища школа" включає бібліографічні списки з проблем вищої освіти, поповнюється щомісячно і дозволяє здійснювати інформування в режимі ДОК. У кінці кожного року вся інформація систематизується за окремими темами: навчально-виховна робота, наукова робота, вища освіта за кордоном, дистанційне навчання, міжнародна інтеграція в галузі вищої освіти тощо. Тематика інформування керівництва університету змінюється та поповнюється за вимогами часу, з врахуванням

обсягу інформаційних надходжень. Необхідною складовою бібліографічного обслуговування є вибіркове розповсюдження інформації (ВРІ) відповідно до тематики науково-дослідних робіт науковців. Використання новітніх інформаційних технологій дозволяє готувати в автоматизованому режимі ґрунтовні інформаційні списки, де, крім документів з власних БД, використовуються електронні ресурси бібліотек України та світу. Для передачі інформації активно використовується електронна пошта.

ХНУ – один із провідних навчальних закладів області, тому і бібліотека, створюючи власні ресурси, особливу увагу приділяє краєзнавству. Завжди актуальними на веб-сайті є бібліографічна БД „Публікації про університет" та повнотекстова БД „Публікації про нашу бібліотеку". А одним з основних напрямків наукової роботи бібліотеки є створення бібліографічних та біобібліографічних покажчиків праць викладачів університету. Метою підготовки покажчиків є розкриття результатів наукової та педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу університету. Новітні технології призвели до створення електронної версії покажчиків, розміщення їх на сайті. До ювілею університету, крім бібліографічного покажчику „Хмельницький національний університет", що складено за традиційною структурою, створено електронний бібліографічний продукт нового типу. Це краєзнавче видання „Хмельницький національний університет у дзеркалі періодичних видань", яке містить анотовані повнотекстові статті з державних та регіональних газет і журналів, що висвітлюють розвиток і життя університету та наукової бібліотеки за період 2001–2011 років. Ресурс створено на основі бібліографічної БД „Публікації про ХНУ" та архіву електронних статей про університет. Таким чином, він дозволяє здійснювати якісний пошук бібліографічної та повнотекстової інформації. Для створення електронних бібліографічних покажчиків використовуються гіпертекстові технології.

Надзвичайно перспективною базою даних для обслуговування користувачів є БД „Електронна бібліотека", яка універсальна за змістом і складається з різних видів документів. Тематичний склад ресурсів ЕБ визначається у відповідності до

навчального, наукового та виховного процесів університету. Формування колекцій ЕБ здійснюється на основі існуючих електронних ресурсів структурних підрозділів університету (бібліотеки, факультетів, кафедр тощо). У ній представлена продукція видавничого центру університету (методичні матеріали, наукові праці викладачів, електронні колекції кафедр), документи отримані від інших бібліотек на корпоративних засадах, поцифровані документи з фонду НБ ХНУ. Ведеться робота по формуванню повнотекстових версій дисертацій та авторефератів дисертацій.

Важливим електронним ресурсом наукової бібліотеки є інституційний репозитарій ХНУ. Він створений для накопичення, систематизації та зберігання в електронному вигляді інтелектуальних продуктів університетської спільноти, надання відкритого доступу до них засобами Інтернет-технологій, поширення цих матеріалів у середовищі світового науково-освітнього товариства.

Фонд однієї бібліотеки не може задовольнити всі інформаційні потреби, тому сторінка на веб-сайті „Бібліотеки в Інтернет" надає доступ до електронних ресурсів інших бібліотек. На сьогоднішній день більшість звернень користувачів відбувається до сайту Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського та Національної парламентської бібліотеки України із-за можливості замовлення літератури через МБА. Для підвищення якості обслуговування на сучасному етапі бібліотека розвиває електронну доставку документів.

Новою формою обслуговування користувачів в мережі Інтернет стали віртуальні довідкові служби. „Віртуальна довідка" дає можливість розширити зону обслуговування за рахунок віддалених користувачів, дозволяє за допомогою консультанта значно скоротити час самостійного пошуку та одержати кваліфіковану відповідь провідних фахівців бібліотеки.

„Віртуальна довідка" розпочала роботу на веб-сайті бібліотеки ХНУ з 2006 року. Технологія виконання віртуальної довідки включає: разовий запит, пошук бібліографічної або повнотекстової інформації, відповідь користувачеві. Більшість

довідок виконується завдяки електронним ресурсам бібліотеки: БД „Електронний каталог”, БД „Електронна бібліотека”, БД „Ліга: Закон”, „Навігатор Інтернет-ресурсів за профілем університету” тощо. Але досить активно використовуються і ресурси мережі Інтернет. Кваліфікований бібліограф рекомендує, виконуючи віртуальну довідку, тільки достовірну інформацію, надійні мережеві ресурси.

Результати довідково-бібліографічного обслуговування віддалених користувачів є цінними електронними бібліографічними ресурсами. Серед них – архіви відповідей на виконані віртуальною службою запити користувачів. Архів формується з метою скорочення часу пошуку інформації, звернення до вже знайденої інформації, аналізу якості виконання довідок [2, с. 201].

У ДБО бібліотеки широко використовуються придбані бази даних. Для пошуку інформації законодавчого характеру використовується БД „Ліга: Закон”, яка призначена для оперативного доступу до всього спектру актуальної правової, довідкової та ділової інформації, а також для її професійної обробки та аналізу. А для пошуку нормативних документів в сфері технічного регулювання в Україні – БД „Електронний каталог національних та міждержавних стандартів України”.

В сучасних умовах користувачу необхідні вміння та навики різноманітного пошуку інформації та її використання: від роботи з ЕК, комп’ютерної грамотності до навігації в мережі Інтернет. Тому бібліотека ХНУ приділяє велику увагу організації інформаційної підготовки своїх користувачів. З цією метою розроблено спеціальний курс „Основи інформаційної культури”, що включає лекційно-практичні заняття для студентів першого курсу та студентів старших курсів. Заняття проводяться з допомогою навчальних презентацій, що дозволяє більш наочно демонструвати матеріал лекції, сприяє кращому сприйманню інформації. При цьому основною формою навчання користувачів залишається індивідуальне консультування, що здійснюється в процесі ДБО.

Особливим завданням сучасних бібліотек є облік звернень користувачів до електронних ресурсів. Для цього використовують електронні статистичні програми. На веб-сайті

НБ ХНУ встановлено програму, що дозволяє відслідкувати активність звернень до різних електронних ресурсів бібліотечного сайту, дає можливість відслідкувати динаміку попиту на ресурси та впливає на їх розвиток. З 2004 року запроваджено програму „Автоматизований облік ДБО”. Вона дозволяє вести облік основних показників обслуговування користувачів в залі електронної інформації бібліотеки (бібліографічні довідки за видами та джерелами виконання, консультації, користувачі, відвідування, платні послуги). На основі даних автоматизованого обліку, в будь-який момент, можна зробити аналіз використання електронних ресурсів за певний період часу (день, місяць, рік та ін.).

На сьогоднішній день ДБО в бібліотеці вже не можливо уявити без використання новітніх технологій. Це підвищує оперативність, та забезпечує повноту задоволення інформаційних потреб користувачів. Пошук нових форм і методів бібліографічного сервісу триває.

Література

1. Айвазян О. Б. Наукова бібліотека у системі класичного університету / О. Б. Айвазян // Матеріально-технічна база в освітній діяльності : зб. наук.-метод. пр. / за заг. ред. М. Є. Скиби, С. Г. Костогриза. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 49–64. **2. Бичко О. М.** Створення електронної бібліографічної продукції та її використання у довідково-бібліографічному обслуговуванні наукової бібліотеки / О. М. Бичко // Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю наук. б-ки Хмельниц. нац. ун-ту, 15–16 берез. 2012 р. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 194–202. **3. Глухенька В. О.** Розвиток інформаційних технологій у науковій бібліотеці Хмельницького національного університету / В. О. Глухенька // Бібліотека університету : витоки та сучасність : зб. наук. ст. та матеріалів, присвяч. 50-річчю з дня заснування наук. б-ки ун-ту. – Хмельницький, 2012. – С. 123–126.

Н. Н. Лапко
(ГУ „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”)

Библиотечные каталоги как информационная система

Широта тематики, многообразие видов документов, а также существенные различия в запросах читателей обусловливают необходимость создания и постоянного совершенствования справочно-библиографического аппарата библиотек, важнейшей частью которого является система библиотечных каталогов.

Библиотечные каталоги возникли в глубокой древности. Каталоги Древнего мира были систематическими. В средние века в монастырских библиотеках появились инвентарные описи в виде рукописных книг. Необходимость поиска по названиям и авторам привела к рождению алфавитного каталога. От него был сделан шаг к предметному каталогу.

С увеличением объёма фондов и расширением их тематики к библиотечным каталогам стали предъявлять новые требования, которые в наибольшей степени могла удовлетворить карточная форма, позволяющая вносить новые записи в каталог, не нарушая его структуры. Карточный каталог возник в последней четверти 18 века.

Многовековой опыт показал, что различные формы библиотечных каталогов должны существовать во взаимосвязи и дополнять друг друга, т. е. образовывать единую систему. Понятие системы каталогов сформировалось в 1930-х гг., введено в библиотечную теорию и практику Е. И. Шамуриным и А. В. Кленовым. Исследованиями в этой области библиотековедения занимаются как за рубежом, так и в Украине. Среди отечественных исследователей следует отметить учёных Харьковской государственной академии культуры Е. И. Карачинскую, В. К. Удалову, В. В. Седых, Г. П. Терентьеву. Локальные исследования по отдельным проблемам проводятся в Национальной библиотеке Украины им. Вернадского, Национальной парламентской библиотеке Украины, областных научных библиотеках. Большое внимание

вопросам функционирования системы библиотечных каталогов уделяет известный российский библиотековед Э. Р Сукиасян.

Система каталогов и картотек – совокупность планомерно организованных, дополняющих друг друга, взаимосвязанных библиотечных каталогов и библиографических картотек, раскрывающих состав и содержание фондов библиотеки в различных аспектах.

Библиотечные каталоги, образующие систему, в зависимости от характера отражаемых признаков подразделяются на две группы: отражающие формальные признаки; отражающие содержательные признаки. К первой группе относятся: алфавитный, хронологический, нумерационный, географический, топографический каталоги. Ко второй группе относятся: систематический, предметный, комплексно-системный, региональный каталоги. Региональными являются также страноведческий и краеведческий каталоги.

По видам отражаемых документов различаются библиотечные каталоги книг, нотных изданий, диссертаций, картографических произведений, изоизданий и пр. В зависимости от назначения различаются читательский, служебный и читательско-служебный каталоги. Служебные каталоги выполняют страховую и регистрационную функции, поэтому доступ читателей к ним ограничен.

В зависимости от охвата фондов различают генеральный, центральный и сводный каталоги. По языковым признакам каталоги разделяются на каталоги, организованные по языкам (украинский, русский, иностранный) и организованные по графике (кириллица, латиница).

Современный библиотечный каталог может функционировать в карточной или машиночитаемой форме, на микроносителях, а также в форме книжного издания.

Внедряемые в практику работы библиотек информационные технологии охватили все библиотечные процессы, в том числе и каталогизацию, т. е. в библиотеках различных типов и видов стали создаваться электронные каталоги. Они вливаются в традиционную систему каталогов, практически ничего не изменив в её структуре. Электронный

каталог – библиотечный каталог в машиночитаемой форме, работающий в реальном режиме времени, предоставленный локальным и удалённым пользователям библиотеки. Электронный каталог – основная подсистема автоматизированной библиотечно-информационной системы и справочно-библиографического аппарата библиотеки. В нём содержатся библиографические записи документов определённого библиотечного фонда или нескольких фондов с указанием их места хранения.

Основные принципы функционирования современного электронного каталога те же, что и для автоматизированной библиотечно-информационной системы в целом: многократное, многоцелевое использование однократно сформированных записей, устранение их дублирования; использование единого формата представления элементов библиографических записей во всех базах данных; возможность многоаспектного поиска документов по любым элементам записей или их произвольным сочетаниям. Функционирование электронного каталога основано на информационном, лингвистическом, программном и техническом обеспечении.

Создание библиотеками электронных каталогов является приоритетным направлением их деятельности. Но, несмотря на это, большинство библиотек на протяжении ещё нескольких лет продолжают вести традиционные карточные каталоги, некоторые не отказываются от них вообще. Это объясняется несколькими причинами: некоторым преимуществом карточных каталогов по сравнению с электронными в поиске информации; недостаточным материально-техническим обеспечением библиотек в Украине; физическими, психологическими и другими факторами, исходя из которых отдельные пользователи не могут или не желают работать с электронными каталогами. Нельзя не отметить и несовершенное программное обеспечение и средства связи в библиотеках, которые не гарантируют надежности и бесперебойности доступа к электронному каталогу и сохранения информации. Эти и другие причины вынуждают библиотеки поддерживать каталоги в традиционной форме.

Формирование и функционирование системы каталогов и картотек тесно связано с задачами библиотек и определяется следующими факторами:

– назначением библиотеки;

– составом и структурой фондов библиотеки;

– преимущественным составом пользователей библиотеки;

– системой обслуживания пользователей в читальных залах, на абонементах, через межбиблиотечный абонемент;

– материальными возможностями библиотеки, количественным и качественным составом сотрудников.

Система каталогов и картотек обеспечивает осуществление всех функций библиотеки: комплектования, научной обработки, сохранности и эффективного использования фондов, библиографической, информационной, методической и научно-исследовательской деятельности. Она строится на основе принципов научности, информативности, доступности, планомерности, экономичности и выполняет те же функции, что и входящие в неё отдельные каталоги: фондоотражающую, информационно-поисковую и познавательную.

Познавательная функция особенно важна для библиотек сферы образования. Алфавитный каталог даёт возможность пользователю познакомится с новыми, забытыми или ранее неизвестными авторами, с новыми произведениями известных авторов, узнать о разнообразных направлениях их деятельности. Благодаря систематическому каталогу пользователь получает сведения о структуре научных знаний, о существовании неизвестных ему тем, проблем. Библиотечные каталоги, как любая информационно-поисковая система, способствуют интеллектуальному и профессиональному развитию личности читателя.

Каждая библиотека, исходя из своих задач, особенностей фондов, потребностей пользователей и сотрудников библиотеки, самостоятельно определяет состав системы каталогов, но в обязательный минимум для любой библиотеки входят:

– алфавитный каталог книжных изданий;

– систематический каталог книжных изданий;

– алфавитный каталог (регистрационная картотека) периодический изданий;

– систематическая картотека статей.

Этот минимум, в случае необходимости, дополняется другими каталогами.

Система каталогов библиотеки Луганского национального университета включает в себя алфавитный каталог книг, изданных на русском языке, алфавитный каталог книг, изданных на украинском языке, а также систематический, генеральный и топографический каталоги. Генеральный каталог предназначен для служебного пользования, т. е. доступ читателей к нему ограничен. Топографический каталог служит для проверки (инвентаризации) библиотечного фонда.

В связи с тем, что одним из важных направлений деятельности любого высшего учебного заведения, в частности нашего университета, является научно-исследовательская работа, в 1992 году было принято решение о создании каталога диссертаций и авторефератов, а позже – каталога дипломных и магистерских работ. В университете функционируют несколько специализированных учёных советов по защите диссертаций. Библиографическая информация о диссертациях, защищаемых в стенах Луганского национального университета, и авторефератах диссертаций отражается в соответствующем каталоге.

С приобретением в 2005 году автоматизированной библиотечно-информационной системы „УФД/Библиотека” сотрудники нашей библиотеки приступили к созданию электронного каталога. Это внесло некоторые изменения в систему картотек. В частности, справочно-библиографический отдел отказался от параллельного ведения систематической картотеки статей в традиционной и электронной формах, а с 2007 года стал создавать только электронную библиографическую базу данных на основе аналитической росписи статей из периодических изданий.

Для регистрации периодических изданий (журналов, газет) в электронном каталоге составляются фондовые записи, но текущую регистрационную картотеку для этих изданий

сотрудники отдела комплектования и научной обработки литературы продолжают вести и в традиционной форме.

За электронным каталогом будущее, но пока что наша библиотека не отказалась от традиционных каталогов, и продолжает вести параллельно электронному карточные каталоги. Оригинал-макеты карточек для них формируются на основе файлов библиографических и нормативных записей, выводимых из базы данных электронного каталога и представленных в нужном формате, затем они печатаются на принтере.

Система каталогов и картотек – один из самых дорогих продуктов библиотечного труда, её формирование требует больших материальных затрат, высокого профессионализма библиотечных работников, а следовательно, к этому процессу необходимо подходить с учётом разумной целесообразности.

Литература

1. Лаврёнова О. А. Электронный каталог / О. А Лаврёнова // Библиотечная энциклопедия. – М. : Пашков дом, 2007. – С. 1190–1192. **2. Сукиасян Э. Р**. Библиотечный каталог / Э. Р. Сукиасян // Библиотечная энцикопедия. – М. : Пашков дом, 2007. – С. 214–216. **3. Сукиасян Э. Р.** Система каталогов и динамика развития современной библиотеки / Э. Р. Сукиасян // Науч. и техн. б-ки. – 2006. – № 4. – С. 18–33.

С. М. Зозуля
(Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського)

Професійна компетентність: дослідження сутності поняття в контексті бібліотечної професіології

Трансформація професійних компетентностей українських фахівців стала надзвичайно актуальною на початку XXI ст. – в епоху інформаційних суспільних глобалізацій. Особливої значущості цей аспект набуває в контексті стратегічних завдань реформування освіти в Україні, коли відбувається перехід від

кількісних показників освітніх послуг до якісних. Тож сучасні зміни в освітній сфері держави потребують перегляду цілей, змісту, форм, методів професійної підготовки фахівців такої наукоємної галузі як бібліотекознавча та передбачає переосмислення професії бібліотекаря.

Нині реформування освіти в Україні дозволяє виходити за межі вузькопрофесійних навичок та спонукає майбутніх фахівців до саморозвитку, підвищення власного інтелектуального потенціалу, а головне – усвідомлення сенсу своєї професійної діяльності. Це зумовлює актуальність вибраної теми дослідження.

На початку 90-х років XX ст. у структурі бібліотечного знання склалася дисципліна, яка вивчає професію бібліотекаря й бібліотечного спеціаліста – бібліотечна професіологія. За цей незначний період накопичено ґрунтовну теоретичну базу. Це, зокрема, дисертаційні дослідження, публікації за результатами соціологічних досліджень стану підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних працівників, література з професійного орієнтування та мотивації тощо, проте на сьогодні бібліотечна професіологія не є достатньо розвиненою дисципліною та знаходиться у процесі розвитку. Професіологія не лише вивчає роль і місце бібліотечної професії, закономірності її історичного розвитку, а й прогнозування змін, перспективи розвитку цієї сфери, пошуку новизни наукової роботи в бібліотеці. З-поміж завдань цієї наукової дисципліни виокремлюються найбільш актуальні – удосконалення системи освіти та кар'єри бібліотечних фахівців, розвиток професійних об'єднань та асоціацій, формування професійного самоусвідомлення бібліотекарів тощо.

Аналіз вітчизняного досвіду з питань розвитку та формування професійних компетентностей бібліотекарів засвідчило зростання вимог в Україні до фахової підготовки та професійної культури працівників бібліотечної галузі. Наразі наявність високоосвічених, компетентних спеціалістів набуває все більшої актуальності. Це питання неодноразово висвітлювалось у працях українських науковців. Передусім аспекти розвитку бібліотечної освіти досліджувались В. Бабич [1], О. Білик [2], І. Давидовою [4], В. Загуменною [5],

В. Ільганаєвою [7], Н. Кушнаренко [12; 22], В. Мудрохою [15], А. Чачко [26] та іншими.

Зауважимо, що російські вчені також приділяють значну увагу проблемам професійної освіти бібліотечних працівників. Приміром, це праці Н. Марьясової [14], С. Колегаєвої [10] та інших. Тема бібліотечної професіології розкривається також у наукових доробках О. Каптерева [9], Л. Мартинової [13], О. Соколова [21], Е. Сукіасяна [25], Ю. Столярова та інших. Зокрема вони наголошують на потребі формування поваги до власної професії, зосереджують увагу на актуальній вимозі професійної освіти – працювати не за формальними ознаками, а із застосуванням творчого підходу, доводячи суспільству потребу у професійних бібліотекарях, „подавати" себе як гідних, цінних партнерів, а також на важливості розроблення державної програми щодо престижу бібліотеки та бібліотечної професії в цілому.

Дослідження проблеми формування професійних компетентностей бібліотекарів засвідчило, що ця тема розкрита здебільшого в контексті набуття бібліотечними працівниками вмінь та навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у професійній діяльності та розвитку базових навичок наукової діяльності. Проте на початку XXI ст. – епохи формування інформаційного суспільства, постає потреба саме у висококваліфікованих, компетентних в усіх аспектах професійної діяльності бібліотечних фахівцях. У цьому контексті актуальним є функціонування таких понять, як „культура фахівця", „професійна культура", „професійна компетентність", „професійна етика", «термінологічна компетентність", „інформаційно-аналітична компетентність" тощо [6].

Отже, метою статті є – дослідити аспекти формування професійних компетентностей бібліотечних працівників як передумови та актуальної вимоги сучасної галузевої освіти.

В Україні останнім часом актуальним та широко вживаним став термін „культура фахівця" у значенні системи набутих знань, умінь та навичок, що забезпечують здатність виконувати професійні завдання та обов'язки. Під поняттям „професійна культура" традиційно розуміється сукупність

спеціальних теоретичних знань та практичних умінь, пов'язаних із конкретним видом праці. Поняття „професійна етика" тлумачиться як загальноприйняті моральні обов'язки, в яких відображається ставлення представника певної професії до об'єкта праці, колег, партнерів, членів суспільства, що є свідченням високого індексу професійності. Це усвідомлення відповідальності та власної професійної компетентності.

Теоретичний аналіз проблеми формування професійних компетентностей фахівців бібліотечної галузі спрямовує нас до ключового поняття дослідження – „компетентність", яке на початку XXI ст. увійшло до активної лексики вітчизняних науковців. У широкому сенсі компетентність розуміється як ступінь соціальної та психологічної зрілості людини, її готовності до певного виду діяльності. У вузькому сенсі – це характеристика, ступінь інтегрованості людини в діяльність та суспільство в цілому, сформованість індивідуального ставлення до власної професійної діяльності. Отже, компетентність є готовністю та здатністю людини діяти у професійній сфері, а також передбачає володіння людиною відповідною компетенцією, яка враховує також і її особистісне ставлення до предмета діяльності.

Принагідно зауважимо, що термін „компетентність" було введено до наукового словообігу українських фахівців-бібліотекознавців у середині 1990-х років XX ст. відомою дослідницею – А. Соляник у значенні здатності людини мобілізувати набуті знання, уміння та навички, здійснюючи професійну діяльність, уміти ефективно їх застосовувати не лише в стандартних, але й у нестандартних ситуаціях [22; 23]. На державному рівні визначення цього терміна офіційно зафіксовано в постанові Кабінету Міністрів України № 1341 „Про затвердження Національної рамки кваліфікацій", де зазначається, що „компетентність/компетентності – це здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості" [17].

Нині, коли в суспільстві відбуваються глобальні зміни, відчутними є зрушення, які стосуються підвищення вимог до професійних компетентностей фахівців бібліотечної галузі. Ця

особливість пов'язана, у першу чергу, із трансформацією функцій та основних напрямів діяльності сучасних книгозбірень, котрі з традиційних бібліотек-сховищ еволюціонують у бібліотечно-бібліографічні, науково-інформаційні та культурно-просвітницькі центри. Тож вважаємо за доцільне термін «професійна компетентність» вживати у значенні певної системи, сукупності інтелектуальних якостей і властивостей, а також інтеграції знань, умінь, навичок і професійно значущого досвіду у сфері діяльності, потрібних фахівцю для ефективного виконання особистих професійних зобов'язань, здійснення його професійної діяльності.

Базові складові професійної компетентності бібліотечних працівників зведено в таблиці 1.

Табл. 1

Основні складові поняття „професійна компетентність"

Інформаційна культура	– „сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивні взаємодії етнічних і національних культур, а також сполученість у загальному досвіді людства" [8]; – „здатність до опанування нових інформаційних технологій, уміння створювати власні пошукові системи та джерела інформації" [3]
Інформаційно-аналітична компетентність	„інтеграція в єдине ціле системи засвоєних знань, умінь, навичок, дій, способів ухвалень рішень, завдань, ціннісних орієнтацій фахівця, його здібностей бути обізнаним, що передбачає володіння сучасними інформаційними технологіями, розуміння сфери їх застосування у професійній діяльності, уміння критично аналізувати наукову інформацію" [16]
Комунікативна компетентність	– „здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми; система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації у визначеному колі

	ситуацій міжособистісної взаємодії” [24]
Культурна компетентність	– „рівень адаптованості людини до культурного, комунікаційного, техногенного, сучасного середовища, її вміння орієнтуватися в інформаційному потоці, правильно використовувати отриману інформацію для прийняття рішень” [11]
Професіоналізм	– „оволодіння основами та глибинами якої-небудь професії” [20]
Професійна етика	– „система конкретизованих моральних норм і принципів з урахуванням особливостей тієї чи іншої професійної діяльності людей” [19]; – „кодекс правил, що визначає поведінку спеціаліста, норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов’язків” [19]
Термінологічна компетентність	– „володіння галузевою термінологічною лексикою на високому професійному рівні” [6]

Підкреслимо, що професійна компетентність передбачає не лише досконале володіння теоретичними знаннями обраної спеціальності, а й уміння їх практичного застосування у процесі професійної діяльності. У зв’язку з цим, важливим є підвищення культури наукової мови бібліотечних фахівців шляхом збагачення їхнього лексичного запасу галузевою термінологією, формування практичних навичок ділового усного та письмового спілкування у професійному колі. Як бачимо, цей аспект має важливе значення, оскільки саме термінологічна лексика забезпечує науково-виробничу комунікацію, сприяє її

інтелектуалізації, полегшує процес засвоєння знань та їх реалізації у фаховій діяльності, поглиблює набуті знання та навички, є засобом розширення професійно зумовленого словникового запасу, підвищує загальний культурний рівень кожної особистості, а також сприяє цілісній підготовці фахівців бібліотечної галузі.

Висновки. На основі викладеного можна зробити такі узагальнення:

– поняття професійної компетентності формується в сучасній вітчизняній бібліотечній практиці, передусім, як соціально-особистісний феномен та є важливою передумовою, а головне – актуальною вимогою сучасної галузевої освіти;

– професійна компетентність є пріоритетною ознакою кваліфікаційного рівня сучасного бібліотекаря, що полягає в узагальненні набутих знань, умінь та досвіду, і відображає здатність особистості до ефективної реалізації професійно-спрямованих якостей;

– зазначене сприятиме актуалізації формування позитивних ціннісних орієнтирів у майбутніх фахівців бібліотечної справи, успішній самореалізації й самоідентифікації бібліотекарів в інформаційному суспільстві, формуванню моделі висококваліфікованих спеціалістів на основі сформованих професійних компетентностей.

Література

1. Бабич В. С. Еволюція бібліотечно-інформаційної освіти : монографія / В. С. Бабич ; Київ. держ. ін-т культури, Нац. парламент. б-ка України. – К., 1997. – 64 с. **2. Білик О.** Бібліотеки та питання професіоналізації кадрів / О. Білик // Бібл. пл. – 2011. – № 2. – С. 26–30. **3. Виноградов В. А**. Информационные потребности и информационная культура / В. А. Виноградов, Л. В. Скворцов // Теория и практика общественно-научной информации. – М., 1990. Вып. 4. – С. 48–60. **4. Давидова І.** Стратегічні орієнтири розвитку бібліотечної професії в сучасних соціально-комунікаційних умовах / І. Давидова // Вісн. Книжк. палати. – 2008. – № 9 (146). – С. 17–20. **5. Загуменна В.** Концепція підготовки спеціалістів зі спеціальності 7.020.102. „Бібліотекознавство і бібліографія”

/ В. Загуменна, М. Сенченко // Вісн. Книжк. палати. – 1999. – № 4. – С. 17–18. **6. Зозуля С. М.** Формування термінологічної компетентності бібліотечних фахівців у контексті інноваційного розвитку галузевої освіти / С. М. Зозуля // Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи : зб. наук. пр. Вип. 3. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. А. Дубровіна та ін.]. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – С. 254–263. **7. Ільганаєва В. О.** Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. О. Ільганаєва ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : Ред. журн. „Бібл. вісн. ”, 1996. – 256 с. **8. Інформаційна** культура [Електрон. ресурс] // Вікіпедія: вільна енцикл. : [укр. версія]. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki. – Назва з екрана. **9. Каптерев А. И.** Библиотечная профессиология : моногр. / А. И. Каптерев ; РГБ. – М., 1994. – 376 с. **10. Колегаева С. Д.** Профессиональная компетентность библиотечных кадров в контексте модернизации библиотек / С. Д. Колегаева // Информ. бюл. РБА. – 2004. − № 32. – С. 66−69. **11. Культурна** компетентність [Електрон. ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія : [укр. версія]. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki. – Назва з екрана. **12. Кушнаренко Н.** Бібліотечно-інформаційна освіта: орієнтир на майбутнє / Н. Кушнаренко, А. Соляник // Вісн. Книжк. палати. – 2002. – № 5. – С. 33–34. **13. Мартынова Л. С.** Непрерывное библиотечное образование: „точки роста” / Л. С. Мартынова // Библиотековедение. – 2003. – № 6. – С. 34–40. **14. Марьясова Н. В.** Профессиональное достоинство личности как главная составляющая психологии труда сотрудников библиотеки / Н. В. Марьясова // Библ. дело. – 2012. – № 3. – С. 27–29. **15.** Мудроха В. О. Розвиток бібліотечної професії в умовах впровадження новітніх інформаційних технологій / В. О. Мудроха // Від XIX до XXI ст.: трансформація бібліотек у контексті розвитку суспільства : до 125-річчя Харк. держ. наук. б-ки ім. В. Г. Короленка : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 12−14 жовт. 2011 р. / Держ. закл. „Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка” ; [уклад. О. П. Куніч;

ред. кол.: В. Д. Ракитянська та ін.]. – Х. : РА „ІРІС”, 2011. – С. 235−239. **16. Петренко Л. М.** Експлікація поняття „інформаційно-аналітична компетентність” / Л. М. Петренко // Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи : зб. наук. пр. Вип. 3. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. А. Дубровіна та ін.]. – К. : Нілан-ЛТД, 2012. – С. 70–79. **17. Про** затвердження Національної рамки кваліфікації : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. // Урядовий кур’єр. − № 9 (4653), 18 січ. − 2012. – С. 9−10. **18. Професійна** компетентність бібліотекаря – запорука ефективного функціонування бібліотеки: методичні поради [Електрон. ресурс] / підгот. Л. С. Шумко ; Упр. культури і туризму Черкаської облдержадміністрації ; Обл. універсальна наук. б-ка ім. Тараса Шевченка. – Електрон. текст. дані. – Черкаси. – 2009. – 16 с. – Режим доступу: library.ck.ua. – Назва з екрана. **19. Професійна** етика [Електрон. ресурс] // Вікіпедія: вільна енцикл. : [укр. версія]. – Електрон. текст. дані. – К., 2013. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki. – Назва з екрана. 20. Професіоналізм / Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : Перун, 2004. – С. 995. **21. Соколов А. В.** Библиотечная профессиология в системе библиотековедческих наук / А. В. Соколов // Библиотековедение. – 2003. – № 4. – С. 29–33. **22. Соляник А.** Підготовка наукових кадрів у галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства в Україні / А. Соляник, Н. Кушнаренко // Вісн. Книжк. палати. – 2002. – № 7. – С. 33–35. **23. Соляник А. А.** Формирование научно-исследовательской компетентности библиотечных специалистов / А. А. Соляник // Короленківські читання 2010 р. [Електрон. ресурс]: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. / Держ. закл. „Харк. Держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка” ; [уклад. Н. І. Капустіна]. – Електрон. текст. дані. – Х., 2011. – Режим доступу: korolenko.kharkov.com/78.html. – Назва з екрана. **24. Столяренко Л. Д.** Основы психологии / Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону, 1997. – 327 с. **25. Сукиасян Э. Р.** Общая и

профессиональная культура библиотекаря и динамика развивающегося общества / Э. Р. Сукиасян // Научн. техн. б-ки. – 2005. – № 2. – С. 40–43. **26. Чачко А. С.** Бібліотечна професіологія: професіологія бібліотечно-інформаційної діяльності : навч.-метод. посіб. для самопідготов. студ., магістрів та викл. / А. С. Чачко, О. О. Грозовська / Київський держ. ін-т культури. Кафедра бібліотекознавства. – К. : Четверта хвиля, 1997. – 99 с. : Ксерокопія. **27. Шейко В.** Підготовка нової генерації бібліотечних фахівців: стан та перспективи / В. Шейко, Н. Кушнаренко // Вісн. Книжк. палати. – 1999. − № 4. – С. 19−21.

Н. Н. Дуванская
(Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко)

Инновационное развитие библиотеки в информационном обществе: трансформация услуг и ресурсов.

Человечество всегда жило в условиях постоянных изменений и трансформаций. Современный этап развития цивилизации характеризуется ускорением процесса информатизации, стремительным проникновением информационных технологий во все сферы общественного развития. Стало привычным говорить, что мы утонули в море информации. С 2000 года началось то, что известный американский ученый Томас Фридман назвал „глобализацией 3.0”, справедливо отметив: „Никогда за всю историю существования нашей планеты такое количество людей не имело возможности совершенно самостоятельно находить информацию в таком объеме, о таком количестве вещей и таком количестве людей”.[9. С.13]

Изменения в социально-экономической жизни нашей страны потребовали новых подходов к развитию библиотечного дела, так называемых инноваций, т.е. создание принципиально новых видов деятельности, которые выходят за рамки

существующей практики и выводят профессиональную деятельность на принципиально новый качественный уровень.

За последние 20 лет в библиотечно-информационной сфере Украины произошли значительные изменения, вместе с которыми в наш лексикон вошло понятие „инновация". Но сегодня многим понятно, что инновация – это не освоение рыночных и компьютерных технологий. Инновация – это результат целенаправленных изменений, который проявляется в том, что новая идея доводится до стадии практического применения и дает позитивный экономический или социальный эффект, определяющий прогрессивное развитие библиотеки как социального института.

До недавнего времени позиция библиотек как социального института представлялась нерушимой и неуязвимой. Интернет-технологии привели к ликвидации монополии библиотек на владение информационными ресурсами в систематизированном виде. Сегодня библиотеки рискуют потерять роль ведущих учреждений в сохранении и распространении информации.

В эпоху глобализации библиотеки имеют реальные шансы выжить при одном условии: они должны быть готовы к тем переменам, которые происходят в современном обществе. В противном случае определенные функции библиотек возьмут на себя другие информационные учреждения (корпорации, фирмы и т.д.), которые знают, что цена информации, на основе которой принимают решения, очень высока.

Специалисты делят инновации на 2 типа: *содержательные*, которые изменяют, дополняют традиционные и создают новые библиотечные формы работы, и *организационно-управленческие*, которые создают новые структуры в библиотеках, формируют новую систему управления.

Библиотечные фонды Украины относятся к стабильной части информационных ресурсов государства. И это закономерно, ведь именно библиотечные фонды есть основой национальных информационных ресурсов, которые характеризуют уровень социально-экономического развития

страны и ее конкурентоспособность в рамках новой мировой информационной экономики.

Инновационная деятельность является стратегическим направлением развития научных библиотек. И эта реальность вызвала к жизни принципиально новые подходы к организации различных аспектов функционирования библиотек, таких как: сохранность, формирование и использование своих ресурсов, расширение информационного потенциала, введение технико-технологических новаций, расширение социально-коммуникативной деятельности, использование нетрадиционных сервисных форм обслуживания пользователей путем предоставления необходимых им библиотечно-информационных продуктов и услуг.

Библиотека сегодня становится посредником между поставщиками информации и её пользователями. Библиотеки вузов могут конкурировать на информационном рынке, потому что имеют традиции формирования фондов научной общественно значимой информацией, располагают профессиональными кадрами, кроме того, международные связи в библиотечной среде развиты не меньше, а временами и больше, чем в приватном информационном секторе.

Роль и статус библиотеки в информационном обществе определяются ее возможностями к аккумуляции, обработке и распространению во времени и пространстве массивов электронных данных на новых носителях информации, поскольку они (в отличие от бумажных) обеспечивают большую информационную емкость, оперативность тиражирования и распространения документов, возможность актуализации данных и воссоздание мультимедийной информации.

Новые реалии требуют новых решений, в частности, это применимо и к средствам и методам обслуживания пользователей в библиотеках. Быстрое развитие электронных информационных технологий обуславливает возрастание нужд пользователей в расширенных возможностях оперативного получения информации. В данном контексте актуальной становится деятельность библиотек относительно усовершенствования дистанционного информационно-аналитического обеспечения пользователей.

Опыт современного библиотечного обслуживания свидетельствует об объективной необходимости трансформации библиотек в информационные центры, соединенные средствами современной связи и поисковыми системами с мощным информационным ресурсом. Библиотека вуза преобразовывается в культурно-информационный и просветительский центр.

Библиотека нового типа – это библиотека, где пользователь находит информацию в фондах данного хранилища, но, кроме этого, имеет возможность оперативно получить какую-либо информацию, которая хранится в другой библиотеке. Такую возможность дает Интернет. При этом дополнительное значение приобретает библиотечная кооперация.

Сегодня библиотеки широко используют основные режимы Интернета, к которым относятся такие базовые программные средства, как ***электронная почта, удаленный доступ, передача файлов***. Возможности Интернета дали новый толчок для развития выставочной работы библиотеки в виртуальном пространстве, что позволяет:

-обеспечить сохранность документов при практически неограниченном сроке экспонирования их в электронном виртуальном режиме;

- раскрыть содержание представленных документов с помощью аннотаций и визуального ряда;

- представить документы выбранной тематики, отсутствующие в фонде данной библиотеки, но имеющиеся в фондах других библиотек;

- предоставить пользователям возможность дистанционного просмотра виртуальной выставки на сайте библиотеки в любое время.

По существу, современная библиотека начинает функционировать одновременно как внешняя и внутренняя электронная библиотека. При этом возрастает роль тех ее подразделений, которые занимаются подготовкой и распространением в электронном виде информационно-аналитических материалов, созданных на базе фондов библиотеки с использованием новейших технологий. Анализ

информации, сопоставление разных точек зрения, освещение неординарных взглядов приводит к изготовлению качественного синтезированного информационного продукта.

Развитие информационных технологий не могло не коснуться систем каталогизации, и, как результат, традиционные бумажные каталоги переводятся в электронную форму.

Не менее важным направлением информационного обслуживания первоисточниками с использованием Интернета является электронная доставка документов, и этот сервис можно рассматривать, как развитие традиционного МБА. По сути, МБА является каналом, который обеспечивает функционирование общего информационного и научно-технического пространства и реализацию идеи открытого общества относительно доступа к информации.

Постепенно библиотеки, как ключевые компоненты системы документных коммуникаций, должны расширить свои функции от сбора и библиографической обработки печатной продукции до создания онлайновых хранилищ информации на различных носителях. На сегодня приоритетным становится развитие электронных информационных ресурсов (электронные каталоги, электронные полнотекстовые документы, компакт-диски, аналитическая информация), что дает возможность обеспечить круглосуточный доступ к сведениям о библиотечном фонде и самому фонду. При этом электронные ресурсы не статичны, а находятся в постоянном развитии.

Поскольку объем традиционных услуг по обслуживанию пользователей становится меньше, библиотеки вузов должны активизировать научно-информационную деятельность (формирование и обработку электронных публикаций профессорско-преподавательского состава вуза), что позволит им стать неотъемлемой частью процесса научных исследований. Перспективное направление работы библиотек высших учебных заведений – информационное обеспечение учебного процесса с использованием электронных пособий на компакт-дисках.

Конечно же, для успешной работы необходимо, чтобы современный библиотечный специалист был готов к соответствующим переменам и переобучению. Сотрудники

библиотек должны осознавать стратегическую миссию современной библиотеки, которая состоит в том, чтобы:

-сделать доступными национальные ресурсы, собранные в библиотеках;

-обеспечить доступ к международным информационным ресурсам через глобальную информационную сеть Интернет;

-преумножать традиционные информационные ресурсы и создавать новые электронные;

-обеспечить интеграцию отечественных информационных ресурсов с мировыми.

Потребности в информатизации общества обусловили актуализацию вопроса о новых требованиях к библиотечным работникам. Фактически, речь идет о новом поколении библиотекарей, которые на современном уровне способны эффективно исполнять традиционные и новые функции в деле развития информационной инфраструктуры государства.

Объективные условия требуют более широкого социально направленного спектра обязанностей библиотечного работника. Задачей библиотекаря становится не влияние на интересы и взгляды пользователя, а предоставление ему помощи в поиске и структуризации всего необходимого материала, вместо руководства чтением – предоставление помощи в организации работы с информацией и формирование информационной культуры.

Характерными чертами библиотек должны оставаться общедоступность, возможность предоставлять знания и бесплатный информационный сервис.

Говоря об инновационной деятельности библиотек, необходимо учитывать условия и особенности современного варианта успешного инновационного развития:

-библиотечная инновация – это процесс и результат деятельности, результат процесса;

-в библиотечной инновационной деятельности нет четких критериев результативности;

-любая инновация со временем неизбежно превращается в обыденную практику, а затем и в традицию;

-инновационность – это динамическая характеристика, невозможно стать инновационным раз и навсегда;

-инновация в библиотеке – это успешная попытка осуществить содержательное, целенаправленное изменение в деятельности для решения существующих и потенциальных проблем создания новых возможностей дальнейшего развития. [4. С.39]

Подводя итог, можно сказать, что информатизация радикально изменила целевое направление библиотечной деятельности: из пассивных хранителей документов библиотеки превратились в действующий канал свободной циркуляции знаний. Сейчас важным продуктом социальной деятельности библиотеки являются информационные услуги, а также вторичная аналитико-синтетическая информация, за которой наше будущее, перспектива и наши деньги. Библиотеки постепенно трансформируются в научно-информационные центры.

Литература

1. Вітушко Н. Електронні інформаційні ресурси в сучасній бібліотеці. / Н. Вітушко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 18 / НАН Укр. Нац. б-ка Укр. ім. В. І. Вернадського. АБУ / редкол.: О. С. Онищенко. – К., 2007. – Вип. 18. – С. 13–25. **2. Воскобойнікова-Гузева О.** Інформаційні технології в системі інноваційної діяльності наукової бібліотеки. / О. Воскобойнікова-Гузева, А. Бровкін // Бібл. вісн. – 2005. – № 6. –С. 5–9. **3. Вилегжаніна Т.** Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України / Т. Вилегжаніна // Бібл. пл. – 2009. – № 3. – С. 6–9. **4. Гусева Е. Н.** Библиотеки и инновации: социальные и управленческие аспекты / Е. Н. Гусева // Науч. техн. б-ки. – 2011. – № 6. – С. 28–41. **5. Костенко Л.,** Сорока М. Бібліотека інформаційного суспільства / Л. Костенко, М. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 3. – С. 33–38. **6. Лопата О.** Новітні технології в процесі обслуговування читачів залу періодичних видань НБУВ / О. Лопата // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 12 / НАН Укр. Нац. б-ка Укр. ім. В. І. Вернадського. АБУ / редкол.: О. С. Онищенко. – К., 2004. – Вип. 12. – С. 79–93. **7. Соляник А.** Наукові дослідження як чинник розвитку бібліотечних

інновацій. / А. Соляник // Бібл. пл. – 2012. – № 2. – С. 26–28.
8. Сошинська В. Інноваційний досвід бібліотек на сторінках української фахової періодики. / В. Сошинська // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вип. 13 / НАН Укр. нац. б-ка Укр. ім. В. І. Вернадського. АБУ / редкол.: О. С. Онищенко. – К., 2004. – Вип. 13. – С. 460–470.
9. Шрайберг Я. Л. Электронная информация, библиотеки и общество: что нам ждать от нового десятилетия информационного века? / Ежегодный доклад Конференции "Крым". Год 2011 / Я. Л. Шрайберг // Науч. техн. б-ки. – 2012. – № 1. – С. 11–62.

Н. Ю. Етенко, І. П. Аврамова, Т. М. Рахніна, О. О. Кусмарова
(Харківський національний університет радіоелектроніки)

Інформаційне забезпечення користувачів на базі міжбібліотечної взаємодії (досвід роботи НБ ХНУРЕ у корпоративних проектах).

На сучасному етапі розвитку інформаційних ресурсів та послуг для забезпечення більшості запитів користувачів бібліотекам необхідно взаємодіяти на різних міжбібліотечних рівнях із застосуванням нових інформаційних технологій. Корпоративні об'єднання бібліотек виступають як засіб адаптації до сучасних умов та вимог обслуговування віддалених користувачів: організація віртуальних довідкових служб, створення зведених довідково-пошукових систем, участь у формуванні та використанні БД тощо. Кожна бібліотека рано або пізно приймає рішення про участь у таких партнерських проектах. Наша бібліотека – НБ ХНУРЕ, – взаємодіє з іншими бібліотеками на регіональному й міжрегіональному рівні.

Корпоративний проект віртуальної довідкової служби (ВДС) бібліотек Харкова, – „Віртуальна довідка", – був організований Харківською державною науковою бібліотекою ім. В.Г. Короленка та стартував у березні 2007 року. Цей проект об'єднав п'ять харківських бібліотек однією загальною

справою: ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Центральну наукову бібліотеку Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Наукову бібліотеку Харківського національного університету радіоелектроніки; Центр Науково-гуманітарної інформації Харківського державного університету „Народна українська академія”; Міську музично-театральну бібліотеку ім. К. С. Станіславського. Функціонування корпоративної ВДС Харкова здійснюється через веб-сайт ХДНБ ім. В. Г. Короленка: http://korolenko.kharkov.com/ (Розділ: Послуги. Віртуальна довідка).

Для бібліотек Харкова ХДНБ ім. В. Г. Короленка – лідер у створенні віртуальної довідкової служби, а для нас – база практики, тому що завдяки участі у цьому проекті у вересні 2007 року було створено на нашому сайті самостійну ВДС НБ ХНУРЕ „Запитай бібліографа”.

За час роботи нашої бібліотеки у проекті (з 1.03.2007 р. по 1.02.2013 р.) було відпрацьовано 400 запитів. В основному, це найскладніші з усіх видів довідок – тематичні довідки. Тематика запитів: історія, філософія, соціологія, економіка, релігія. Але пріоритетними для нас були запити читачів стосовно спеціалізації нашого університету: комп’ютерні науки, радіоелектроніка, обчислювальна техніка. Кількість прийнятих запитів на день – десять, розподіл запитів такий: шість відпрацьовують оператори служби з ХДНБ ім. В. Г. Короленка у порядку надходження, а чотири надсилаються бібліотекам-учасницям корпоративної ВДС. Зазвичай запит відпрацьовується протягом однієї-двох діб. Якщо довідка складна, припустимий термін відповіді – до трьох днів.

Коли створювалася дана корпоративна служба, малося на увазі, що запити будуть розподілятися по другим бібліотекам з урахуванням тематичної спрямованості їх фондів, але на практиці вийшло трохи по-іншому. Розподіл запитів здійснювався автоматично, й іноді до бібліотек-учасниць проекту надходили питання, які не відповідали їх профілю. Щоб запит відповідав спеціалізації бібліотеки необхідно або здійснювати розподіл цих запитів „вручну”, або застосовувати елементи якоїсь програми з можливістю семантичного розбору, використовуючи ключові слова запиту як базу даних. Отже,

пропрацювавши чотири роки та враховуючи ділові пропозиції своїх партнерів, у нинішній момент організатори проекту вирішили трохи змінити формат сервісу для більш якісної та ефективної корпоративної роботи.

Робота в такому корпоративному проекті – справа непроста, але дуже цікава для бібліографів. Працювати віртуально, коли не бачиш свого читача, його реакції на відповідь, це незвичайно, та значно приємніше одержувати вдячність від користувачів за віртуальні відповіді. Необхідно зазначити, що ХДНБ ім. В. Г. Короленка неодноразово виносила подяку провідному бібліографу нашої бібліотеки Мурадовій Н. П., що є основним оператором ВДС, за сумлінну роботу та активну участь у даному корпоративному проекті. Для нас це стимул до подальшої плодотворної роботі в оновленому сервісі корпоративної віртуальної довідки.

Крім вказаного вище проекту, НБ ХНУРЕ є активним учасником декількох регіональних зведених каталогів, які видає та репрезентує також ХДНБ ім. В. Г. Короленка:

- Зведений каталог періодичних видань у бібліотеках м. Харкова (НБ ХНУРЕ бере участь з 1978 р.);

- Зведений каталог іноземних наукових журналів, що надійшли у бібліотеки м. Харкова (з 1950 р);

- Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство: зведений каталог нових надходжень до провідних бібліотек Харкова (з 2010 р).

В даних каталогах відповідно відображується інформація про журнали, газети, виданнях органів НТІ (в т. ч. реферативних журналів ВІНІТІ на CD-ROM) українською, російською, іноземними мовами за визначені роки, видання Книжкової палати України та Російської книжкової палати, документи з бібліотечної справи і суміжних галузей знань (інформатика, книгознавство, документознавство, архівна та музейна справа), а також представлено дані про електронні аналоги публікацій.

Кожного року наша бібліотека отримує у середньому 100–110 найменувань науково-технічних збірників, 180-200 найменувань періодичних видань, в т. ч. зарубіжних, за профілем вишу, 6-8 назв журналів і 10–15 книг з бібліотечної справи. Ці дані відображуються у зведених каталогах і стають

доступні усім читачам Харкова, які отримують можливість скористатися цими відомостями для замовлення друкованих видань чи електронних копій частин книг та збірників, журнальних статей тощо або безпосередньо у бібліотеках, або за допомогою міжбібліотечного абонементу та служби електронної доставки документів.

Зведений каталог періодичних видань раніше виходив у традиційному друкованому вигляді, а з 2001 року – функціонує в електронному форматі. Його створювали сумісними зусиллями ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Асоціація сучасних інформаційно-бібліотечних технологій (її організовано у 1992 році, наша бібліотека є однією із співзасновниць) та бібліотеки ВНЗ Харкова. Окремо треба відзначити потужний внесок викладача ХНУРЕ та по-сумісництву інженера нашої бібліотеки О. М. Нікітенка, доцента кафедри метрології та вимірювальної техніки, котрий брав активну участь у розробці програмного забезпечення та технічній підтримці даного проекту. На початку створення е-версії вісімнадцять бібліотек Харкова (з них – одинадцять вузівських) взяли участь у проекті. Зараз їх вже тридцять одна бібліотека, з яких – п’ятнадцять вузівських. Для електронного зведеного каталогу інформація надається у визначеній табличній формі, розробленій з метою поліпшення роботи зі збору та уніфікованого подання відомостей всіма бібліотеками-учасницями проекту. Наша бібліотека швидко та якісно готує інформацію про нові надходження для зведеного каталогу завдяки створенню спеціального шаблону для перетворення відібраної інформації з автоматизованої системи „УФД/ Бібліотека” в запропоновану форму, а також завдяки складенню технологічних мап вибірки журналів і збірників, що надійшли, для використання співробітниками відділу комплектування.

Репрезентуються дані корпоративні каталоги на веб-сайті ХДНБ ім. В. Г. Короленка (в розділах: „Видання бібліотеки та Електронні ресурси бібліотеки”, „Зведений каталог періодичних видань”). В розділі „Електронні ресурси” сайту нашої бібліотеки (http://e-library.kture/library/) також є посилання на вказані зведені каталоги та на електронні каталоги інших бібліотек Харкова, доступні через Інтернет.

Отже, відзначаємо, що виконання робіт з корпоративної каталогізації не потребує великих ресурсних затрат у зв'язку з впровадженням автоматизації в процеси комплектування й обробки видань, що надходять у бібліотеку, та використання спеціальних модулів автоматизованих бібліотечних систем для надання таких відомостей у зведені каталоги.

Оскільки однією з реалій нашого часу є бажання користувачів отримати інформацію „тут і зараз", все частіше надходять запити власне на повнотекстову інформацію, і такий пошук починає тіснити бібліографічний. Рішення проблеми одержання повнотекстової або реферативної інформації – в основі запровадження нових корпоративних проектів в Україні.

У 2006 році було створено **Асоціацію „УРАН" (Ukrainian Research and Academic Network; http://uran.net.ua/)**. Її засновниками стали вищі навчальні заклади України IV-го рівня акредитації (в т. ч. ХНУРЕ), Національна академія наук та Академія педагогічних наук України. Метою створення та діяльності Асоціації є координація дій і об'єднання зусиль її членів для сприяння створенню, розвитку й використанню єдиної національної науково-освітньої телекомунікаційної мережі України, для підвищення рівня освіти і науки, розвитку принципів інформаційного суспільства, повноправного входу України в глобальний інформаційний простір і представництва інтересів членів Асоціації (зараз це сімдесят дев'ять науково-дослідницьких та освітніх закладів) в органах державної влади, а також в українських і міжнародних організаціях

В рамках проекту Інтернет-портал **УРАН** надає вільний доступ до наукових матеріалів різних видавництв (Розділ: Джерела наукової інформації). Сьогодні це дев'ять спеціалізованих баз даних на загальній **платформі OvidSP** з тематикою: природничі науки, будівництво, економіка, мистецтво, соціальні та гуманітарні науки, прикладні науки та технології). Крім того, через цей портал організовано доступи:

- до відкритих наукових архівів (Scirus, DOAJ, arXiv, CiteSeerx, CiteSeer, Cogprints);

- до електронних бібліотек публікацій по комп'ютерним наукам, патентам тощо (J-STAGE, Open J-Gate, U.S. PTO);

- до світових електронних бібліотек книг (Google Book Search);

- до інформаційно-пошукових систем (Google Scholar та інш.).

Завдяки сучасним технологіям мережа УРАН надає нову безкоштовну послугу – можливість проводити відеоконференції з одночасною участю до тридцяти користувачів.

Проект „Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України" („ElibUkr", (http://www.elibukr.org/), було розпочато в 2009 році з метою якісного інформаційного забезпечення розвитку науки й освіти в Україні, організації доступу до світових інформаційних ресурсів і створення власних академічних ресурсів. Основа проекту – єдиний потужний портал, що спрямовує користувачів до усіх видів електронної інформації. Студенти та науково-педагогічні працівники вишів-учасників отримують вільний доступ до всіх ресурсів проекту. **ElibUkr** передбачає передплату ліцензійних інформаційних продуктів (електронних журналів, електронних книжок, баз даних). Ініціатор проекту – **Києво-Могилянська Фундація Америки**. Засновниками є три університети – Національний університет „Києво-Могилянська академія", Черновецький національний університет ім. Юрія Федьковича, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Проект відкритий для участі та стрімко розширює національну мережу.

Наша бібліотека, приєднавшись до проекту в листопаді 2010 року, дотримується певних умов: надання доступу до журналів **Американського інституту фізики (AIP) и Американського фізичного товариства (APS), колекції підручників „Центру учбової літератури" (ЦУЛ)**, організація відкритого електронного архіву для наукових публікацій („ElAr KhNYRE" функціонує на веб-сайті НБ ХНУРЕ), забезпечення доступу в Інтернет-мережу з усіх комп'ютерів електронного читального зала бібліотеки.

Завдяки участі ХНУРЕ у проекті, надається можливість працювати з різними повнотекстовими БД (наприклад: „Вестники МГУ" і „Scientific.net"), а також надаються доступи за тріал-періодами (визначеними термінами безкоштовного

доступу): у 2012 році надано доступи до наступних БД: IPRbooks, Multi-Science, Market Research Monitor, „Гребенников", MathSciNet, Encyclopaedia Britannica, Oxford Scholarship Online, БиблиоРоссика, Association for Computing Machinery, EBSCO. У 2013 році передбачається надання доступу до колекції наукових БД дисертаційних робіт ProQuest Dissertations and Theses, на який очікують науковці ХНУРЕ. Обов'язки по роботі з базами даних, доступи до яких надаються або ми хотіли б отримати, по оповіщенню про них громадськість вишу за допомогою електронного розсилання на кафедри, по створенню оголошень та презентацій на плазмовому екрані ХНУРЕ, у нашій бібліотеці виконує відділ електронних ресурсів. Співробітники відділу проводять також тестування різноманітних інформаційних продуктів та аналіз наданих доступів, що дозволяє зробити висновки про важливість того чи іншого ресурсу для вишу та допомагає в прийнятті рішення про подальшу передплату. У цьому випадку компанія, що надає доступи у БД, робить корпоративному клієнтові знижку при здійсненні передплати.

На закінчення зазначимо, що не дивлячись на технічні складності, які іноді виникають, рішення задач корпоративних проектів та міжбібліотечна партнерська взаємодія, безсумнівно направлені на подальше розвинення номенклатури бібліотечних послуг, впровадження нових форм якісного бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів та розвиток фахових компетенцій співробітників бібліотек.

Література

1. Аврамова И. П. Эффективность использования информационных ресурсов TRIAL-доступов в библиотеке вуза (на примере НБ ХНУРЭ) / И. П. Аврамова // Каталоги та інформаційний пошук : матеріали наук.–практ. семінару у межах секції НМБК МОН України з обробки документів та ведення довідкового апарату, 27 листопада 2009 р., м. Харків, ХДУХТ. – Х., 2010. – С. 3–7. **2. Аврамова И. П.** Новые формы информационно-библиографического обслуживания удаленных пользователей / И. П. Аврамова, Н. Ю. Этенко // Четверті бібліографічні студії, присвячені 120-річчю Михаила

Ясинського : [зб. доп. та повідомл.]. – Х., 2009. – С. 50–57. **3. Нікітенко О.** М. Проблеми обміну бібліографічними даними між бібліотеками Харківського регіону / О. М. Нікітенко // Четверті бібліографічні студії, присвячені 120-річчю Михаила Ясинського : [зб. доп. та повідомл.]. – Х., 2009. – С. 84–88. **4. Шахова И. Э.** Электронные ресурсы научного назначения / И. Э. Шахова О. А. Кусмарова // Квант. – 2013. – № 3 (238). – С. 3. **5. Этенко Н. Ю.** Оценка научных публикаций международными системами цитирования: библиотека представляет системы Web of Science и Scopus / Н. Ю. Этенко, О. А. Кусмарова // Квант. – 2011. – № 9/10 (233/234). – С. 5.

Т. С. Нестеренко
(Донецкий национальный университет экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского)

Практическое использование SWOT-анализа в управлении персоналом библиотеки

Сущность управления персоналом, заключается в установлении организационно-экономических, социально-психологических и правовых отношений субъекта и объекта управления. В основе этих отношений лежат принципы, методы и формы воздействия на интересы, поведение и деятельность работников в целях максимального их использования [4, с. 254].

Наиболее важной областью деятельности по управлению персоналом организации является разработка стратегии управления персоналом. В публикациях отечественных и зарубежных авторов эта тематика освещена многократно и подробно, что доказывает важность этой сферы менеджмента персонала. Но, следует отметить, что значительно меньше внимания исследователями и практиками уделено освещению проблемы реализации стратегии развития персонала организации. Между тем, именно эта область управления персоналом прямо и непосредственно влияет на процесс и результаты деятельности персонала организации, повышение эффективности и результативности его работы, что

непосредственно связано с эффективностью организации в целом.

Состояние организации зависит от того, насколько успешно она способна реагировать на действия извне. Анализируя внешнюю ситуацию, необходимо выделять наиболее существенные на конкретный период времени факторы. Рассмотрение этих факторов с возможностями организации позволяет решать возникающие проблемы. При решении разного уровня заданий необходимо также четко представлять, поддаются ли критические факторы контролю со стороны организации. Являются ли они внутренними или внешними, такими, которые поддаются изменениям усилиями организации или это внешние события, на которые организация влиять не в состоянии.

Стратегически верное управление персоналом в такой ситуации приобретает особую значимость: оно позволяет обобщить и реализовать целый спектр вопросов адаптации работников к внешним и внутренним условиям, учитывать личностные факторы в построении системы управления персоналом организации в целом [2, с. 166].

Обобщение опыта отечественных и зарубежных организаций позволяет сформировать главную цель системы стратегического управления персоналом: обеспечение кадрами, организация их эффективного использования, профессиональное и социальное развитие персонала.

Учитывая вышеизложенное, можно сделать вывод, что необходим некий инструмент, который позволяет оценить внутреннюю среду организации (в том числе и персонал организации) – ее силу и слабости, а также внешние и внутренние возможности и угрозы.

В сложившейся практике менеджмента весьма часто в этих целях применяется матричный метод, который обычно называют SWOT-анализ. SWOT-анализ – один из самых распространенных видов анализа в стратегическом управлении, позволяющий выявлять и структурировать сильные и слабые стороны организации, а также потенциальные возможности и угрозы. Это легкий в применении инструмент быстрой оценки стратегического положения организации и её сотрудников.

SWOT-анализ подчеркивает, что стратегия управления и развития персоналом организации должна как можно лучше сочетать внутренние возможности коллектива (его сильные и слабые стороны) и внешнюю ситуацию (частично отраженную в возможностях и угрозах).

Цель данной статьи заключается в изучении возможностей и ограничений метода SWOT-анализа для разработки стратегии управления персоналом на примере конкретной организации – научной библиотеки Донецкого национального университета экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского (ДонНУЭТ).

Для достижения поставленной цели были выдвинуты следующие задачи:

1. Рассмотреть основные теоретические подходы, позволяющие разработать эффективную стратегию управления персоналом организации.

2. Изучить специфические особенности применения метода SWOT-анализа для разработки стратегии управления персоналом библиотеки.

3. Изучить особенности практического применения SWOT-анализа при анализе реальной ситуации и оценке стратегических перспектив повышения эффективности управления персоналом научной библиотеки ДонНУЭТ.

4. Подготовить практические предложения по разработке эффективной стратегии управления персоналом научной библиотеки ДонНУЭТ.

Объектом исследования является система управления персоналом научной библиотеки.

Предмет исследования заключается в исследовании технологии применения SWOT-анализа для разработки стратегии управления персоналом научной библиотеки ДонНУЭТ.

Эффективность метода SWOT-анализа будет зависеть от того, как его результаты будут учтены при последующей выработке конкретных предложений и проектов.

В соответствии с этим методом для определения состояния библиотеки необходимо проанализировать следующие факторы:

• сильные стороны („Strength”) – преимущества организации;

• слабые стороны („Weakness”) – недостатки организации;

• возможности („Opportunity”), возникающие из внешней среды;

• угрозы („Threat”), которые возникают из внешней среды.

Варианты использования метода SWOT-анализа для оценки деятельности могут быть следующие.

„*Сильные стороны*”*:*

- служат основными механизмами устойчивого развития;
- являются фундаментом новых проектов;
- могут стать способами преодоления препятствий.

„*Слабые стороны*”*:*

- являются препятствием для развития организации;
- обязательно учитываются при разработке стратегии организации;
- их преодоление - задание новых проектов.

„*Возможности*”*:*

- служат дополнительными ресурсами организации;
- эффективно используются при совпадении целей и заданий организации;
- способствуют внедрению новых видов деятельности.

„*Угрозы*”*:*

- должны быть учтены в каждом новом проекте;
- являются потенциальным препятствием развитию;
- могут быть нейтрализованы или преобразованы в возможности.

Таким образом, SWOT-анализ – это одна из важнейших диагностических процедур, используемых при построении стратегии развития как организации в целом, так и её персонала. Кроме того, SWOT-анализ можно и нужно рассматривать как важную для любой организации бизнес-технологию, технологию оценки исходного состояния, незадействованных ресурсов и угроз деятельности предприятия.

В контексте нашего исследования, SWOT-анализ служит для выявления сильных и слабых сторон системы управления персоналом организации. Но важной частью SWOT-анализа является не только оценка сильных и слабых сторон персонала

предприятия, его возможностей и угроз, но также и выводы о необходимости тех или иных стратегических изменений в системе управления персоналом [5, с. 155].

С учетом конкретной ситуации, в которой находится научная библиотека ДонНУЭТ, в результате исследования, определяем перечень слабых и сильных сторон в ее управленческой деятельности, а также список угроз и возможностей.

Определим, в чем сильные стороны научной библиотеки ДонНУЕТ, прежде всего: в высококвалифицированных кадрах; техническом обеспечении и финансировании. Внутренними силами являются: развитая система управления персоналом; высокий уровень компетентности руководителей; наличие инновационного потенциала у персонала; широкий ассортимент предлагаемых услуг; современные технологии и подготовка персонала; научная деятельность персонала библиотеки; необходимые финансовые ресурсы, которые выделяются на развитие библиотеки; развитая система мотивации персонала к трудовой деятельности; внедрение лучшего опыта работы отечественных и зарубежных библиотек; высокий уровень удовлетворенности персонала своим трудом; хорошие условия труда; корпоративная культура и командные ценности.

Внутренние слабости – это узкие места, наличие которых осознается и при необходимости устраняется. Внутренними слабостями является: отсутствие стратегических установок в области персонала; неудовлетворительное управление качеством; низкая квалификация библиотечных сотрудников; недостаток таланта управления и глубины владения проблемами управления персоналом; отсутствие необходимого уровня компетентности и квалификации руководителей структурных подразделений; наличие вакантных должностей; низкий уровень оплаты труда и отсутствие поощрения сотрудников; устаревшая система оценки результатов труда персонала; отсутствие системы служебного продвижения; отсутствие мотивации сотрудников к научной деятельности; излишне авторитарный стиль руководства; плохая репутация библиотеки из-за несоблюдения библиотечной этики; недостаточное техническое состояние библиотеки.

Возможности. Внешние возможности – это факторы, возникновению которых мы сами способствовать не можем, но можем использовать с пользой для библиотеки. Определим внешние возможности, которые могут содействовать быстрому развитию библиотеки и ее услуг. Внешними возможностями являются: высокое качество услуг за счет использования квалифицированной рабочей силы; благоприятный имидж библиотеки у пользователей; участие в программе „Библиомост" и возможность участия в конференциях, конкурсах, библиотечных проектах, которые объявляются разными международными и отечественными фондами; поддержка отрасли государством; возникновение новой группы отдаленных пользователей; возможности WI-FI, отдаленного доступа; приятные в общении, доброжелательные сотрудники.

Внешние угрозы – это такие факторы, для предотвращения которых мы сами непосредственно ничего не можем сделать, но от которых можем застраховаться. Внешние угрозы, которые могут препятствовать развитию библиотеки: неблагоприятная социально-экономическая политика в стране; сокращение народонаселения в регионе и в этой связи прогнозируемое уменьшение количества пользователей библиотеки; вторжение на рынок информационных услуг большого количества конкурентов; уменьшение финансирования библиотек в связи с кризисной экономической ситуацией в стране; высвобождение рабочих мест в связи с сокращением услуг и др.

На основе такого анализа можно оценить состояние библиотечного учреждения: способна ли библиотека за счет внутренней деятельности противостоять внешним угрозам, а также определить, препятствуют ли внутренние слабости использованию внешних возможностей.

Чтобы обеспечить выполнение решений с организационной стороны, нужно создать в библиотеке такие управленческие отношения, которые бы обеспечили наиболее эффективные связи между всеми элементами управляемой системы. Организовать работу в библиотеке – значит разделить на части и делегировать выполнение общей управленческой цели и задач путем распределения ответственности и

полномочий, а также установить взаимосвязи между разными видами работ. Содержанием организации работы библиотеки является приспособление организационной структуры конкретной библиотеки к задачам намеченной информационной деятельности, подбор библиотечных работников для конкретной работы и делегирования им полномочий и прав использования ресурсов организации.

Для проведения SWOT-анализа кадрового состава персонала Научной библиотеки ДонНУЭТ рассмотрим аналитическую структуру персонала по количеству штата, стажу работы, уровню образования, возрастному составу.

Рассматривая существующую систему управления персоналом Научной библиотеки ДонНУЭТ, прежде всего необходимо определить степень обеспеченности библиотеки трудовыми ресурсами. Следует отметить, что в Научной библиотеке ДонНУЭТ наблюдается высокий процент отклонения численого состава персонала от нормативных показателей штатного расписания для библиотек II категории, что обусловлено недостаточным количеством специалистов, непосредственно участвующих в производственном процессе, высокой индивидуальной нагрузкой, хотя в целом библиотека обеспечена кадрами на приемлемом уровне.

Далее, проанализируем состав работников по возрасту, образованию и стажу работы.

Возрастной состав сотрудников следующий: до 25 лет – 4 сотрудника; 26–35 лет – 6 сотрудников; 36–45 лет – 9 сотрудников; 45–55 лет – 15 сотрудников; 55 лет и более – 11 сотрудников.

При рассмотрении состава персонала, наблюдается, что наибольший удельный вес имеют сотрудники возрастом от 45 до 55 лет и 55 лет и более, что говорит о „старении” персонала.

Состав сотрудников библиотеки по стажу работы. На 01.01.2013 г. в Научной библиотеке ДонНУЭТ с библиотечным стажем работы: до 3 лет работает 1 сотрудник, до 10 лет работают 9 сотрудников, больше 10 лет – 7 сотрудников, свыше 20 лет – 28. Стаж работы в данной библиотеке характеризует закрепление кадров. Таким образом, наибольший удельный вес имеют работники со стажем работы более 20 лет, что составляет

62.2% от всего персонала. Отсюда можно сделать выводы, что в Научной библиотеке ДонНУЭТ работают опытные, высококвалифицированные специалисты с большим стажем работы.

Структура персонала по уровню образования предусматривает выделение лиц, которые имеют высшее образование, незаконченное высшее, среднее специальное, базовое среднее образование. На 01.01.2013 г. полное высшее образование имеют 34 (75,5%) сотрудника библиотеки, из них высшее специальное – 19; базовое высшее образование – 10, в том числе специальное – 10, начальное высшее – 1. Исходя из этого, констатируем, что в коллективе библиотеки преобладают сотрудники, имеющие специальное высшее образование (75,5%).

Анализ изменения кадрового состава коллектива библиотеки в результате увольнений и декретных отпусков зеркально отображает жизнь страны: экономический кризис 1990-1996 гг. (максимальное количество увольнений – 1996 год, причина - низкая заработная плата, сокращение штата). Резкое падение кривой декретных отпусков и нулевое состояние с 1998 до 2005 гг., по 1 декрету в 2006, 2007, 2010 гг. свидетельствуют о старении коллектива и являются доказательством того, что профессия библиотекаря не является привлекательной для молодежи ввиду низкой оплаты труда, непопулярности профессии в обществе [17, с. 159].

На основе данного анализа результаты SWOT-анализ заносим в общую таблицу:

Сильные стороны (Strenghts)	**Слабые стороны (Weaknesses)**
1) Развитая система управления персоналом; 2) Высокий уровень компетентности руководителей; 3) высококвалифицированные кадры, 75 % работников имеют высшее специальное	1) старение персонала библиотеки, нет притока прогрессивной, образованной, креативной молодежи; 2) низкоквалифицированные молодые библиотечные работники (стаж - до 3-х лет); 3) отсутствие возможности

образование; 4) закрепленность кадров, низкая текучесть кадров; 5) Наличие инновационного потенциала у персонала;	повышения квалификации молодых работников на государственном уровне;
6) Научная деятельность сотрудников библиотеки; 7) заимствование и внедрение персоналом лучшего опыта отечественных и зарубежных библиотек.	4) Низкий уровень оплаты труда, недостаточные возможности для стимулирования сотрудников.
Возможности (Opportunities)	**Угрозы (Threats)**
1)поддержка отрасли государством; 2)высокое качество услуг за счет высокой квалификации сотрудников; 3)создание условий для повышения квалификации персонала библиотеки; 4)увеличение штата библиотеки (в соответствии со штатным расписанием библиотеки II категории) 5.) укомплектование штата библиотеки сотрудниками среднего возраста; 6)приятные в общении доброжелательные сотрудники; 7) привлечение со стороны высококвалифицированных сотрудников социально-экономическими условиями (повышение заработной платы, активные коллективные экскурсии, путешествия и т. д.).	1)неблагоприятная социально-экономическая политика в стране; 2) сокращение народонаселения в регионе и в этой связи прогнозируемое уменьшение количества пользователей библиотеки, а отсюда - сокращение сотрудников библиотеки; 3)сокращение рабочих мест из-за сокращения услуг и т.д.; 4) Уменьшение финансирования библиотек в связи с кризисной экономической ситуацией в стране.

Таким образом, с помощью SWOT-анализа определены внешние возможности и угрозы, сильные и слабые стороны в управлении персоналом библиотеки, на основе которых необходимо разработать стратегические направления и перечень мероприятий для формирования стратегии развития библиотеки. Реализация SWOT-анализа на практике дает возможность превратить собственные слабые стороны в сильные и устранить внешние угрозы за счет имеющихся возможностей.

В результате исследования можно сделать выводы. Для руководителя библиотеки метод SWOT-анализа – прекрасное подспорье для практической деятельности, позволяющее систематизировать проблемные ситуации, лучше осознать структуру кадровых ресурсов, на которые следует опираться в совершенствовании деятельности и развитии библиотеки [8, с. 197].

SWOT-анализ является одним из наиболее удобных методов анализа. Несмотря на то, что его принципы были разработаны в 60-х годах двадцатого века, они не потеряли актуальности и объективности по сей день. SWOT-анализ удобен тем, что в рамках одной матрицы можно рассмотреть как внутренний потенциал библиотеки, ее ресурсы и резервы, так и влияние внешней среды на работу библиотеки и ее успешное функционирование [4, с. 287].

Качественный анализ деятельности библиотеки - это не только ревизия уже достигнутого, но и прогноз, тонкий расчёт на будущее. Он должен учитывать такие немаловажные аспекты, как перспективы внедрения новых технологий, обновления технологического оборудования, увеличения его мощности, и т. п. Не меньшее значение имеет и организация производственной деятельности, распределение должностных и производственных функций и полномочий, а также профессиональная подготовка персонала, его способность к обучению и повышению квалификации, умение оперативно принимать тактические решения. Таким образом, стратегический анализ призван формировать особую, стратегическую позицию организации, которая сможет обеспечить длительную и успешную деятельность в

изменяющихся условиях, в особенности в условиях экономического спада.

Метод SWOT-анализа показал, что для успешного развития персонала Научной библиотеки ДонНУЭТ есть все условия. Для улучшения деятельности библиотеки нужно ликвидировать лишь некоторые проблемы, а именно: разработать стратегию кадрового развития, организовать повышение квалификации молодых сотрудников. Чтобы устранить существующие проблемы, нужно найти возможности. Прежде всего, это создание условий для повышения квалификации молодых сотрудников на государственном уровне, создание в библиотеках таких условий труда, благодаря которым высококвалифицированные специалисты с удовольствием пойдут работать в библиотеки.

Литература

1. Аакер Д. Стратегическое рыночное управление. – СПб. : Питер, 2006. – 544 с. **2. Армстронг М.** Практика управления человеческими ресурсами. – Спб. : Питер, 2008. **3. Веснин В. Р.** Практический менеджмент персонала : пособ. по кадровой работе. – М. : Юристъ, 2003. **4. Виханский О. С.** Стратегическое управление. – М., 1995. **5. Гордиенко Ю. Ф.** Управление персоналом. – Ростов на Дону : Феникс, 2008. – 352 с. **6. Маслов Е. В.** Управление персоналом предприятия : учеб. пособие. – М. : ИНФРА – М., 2007. – 312 с. **7. Основы** стратегического управления. П. В. Забелин, Н. К. Моисеева / учеб. пособие. – М., 1998. **8. Пугачев В. П.** Руководство персоналом. – М. : Аспект Пресс, 2008. **9. Рудавина Е. Р.**, Екомасов В. В. Книга директора по персоналу. – СПб. : Питер, 2008. **10. Соломанидина Т. О.** Мотивация трудовой деятельности персонала. – Управление пероналом. – М. : 2007. – 278 с. **11. Тренев Н. Н.** Стратегическое управление : учеб. пособие. – М. : Экономист, 2008. – 288 с. **12. Управления** персоналом : учеб. пособие / ВЗФЭИ ; под ред. Шлендера П. Э. – М. : Вузовский учебник, 2010. **13. Управление** персоналом : учебник / под ред.: Базарова Т. Ю., Еремина Б. Л. М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 2001. **14. Управление** персоналом организации: стратегия, менеджмент, маркетинг : учебник / под

ред. А. Я. Кибанова. – М. : Инфра-М, 2007. **15. Управление** персоналом организации : учебник / под ред. А. Я. Кибанова. – М. : Приор, 2008. **16. Управление** персоналом : учеб. пособие. / под ред. Т. Ю. Базарова. – М. : Инфра-М, 2004. **17. Черепкова Н. О.** Управління персоналом як соціальна система // Персонал бібліотеки в системі управління якістю бібліотечно-інформаційної діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20-21 жовт. 2011 р. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – С. 151–161.

Ю. В. Кормилець
(ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка")

Дослідження ефективності використання електронної бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"

Вплив таких чинників, як зміна освітньої парадигми, посилення самоосвітнього компонента навчального процесу вищого навчального закладу та зростання значення інформаційної культури особистості визначають зміну ролі й статусу бібліотеки освітнього закладу [2, с. 12].

Відомо, що одним із основних сучасних напрямів діяльності бібліотек вищої школи є організація, функціонування та розвиток електронної бібліотеки.

Проведення систематичного вивчення ступеня задоволеності користувачів та оцінка використання електронної бібліотеки надає базу для аналізу та прийняття управлінських рішень, а також забезпечує зворотній зв'язок, необхідний для розвитку електронної бібліотеки в освітньому середовищі вищого навчального закладу.

У зв'язку з цим для визначення ступеня обізнаності про наявні ресурсні можливості електронної бібліотеки університету та вивчення ефективності їх використання було проведено дослідження на базі наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Мета статті – представити результати дослідження та запропонувати рекомендації щодо вдосконалення діяльності бібліотеки в рамках ефективного використання електронної бібліотеки вищого навчального закладу.

При проведенні дослідження нами було використано методи:

– анкетування локальних користувачів бібліотеки;

– аналіз статистичних даних використання інформаційних ресурсів та послуг електронної бібліотеки університету.

Загалом у дослідженні взяли участь 322 респонденти, що склало 28 % від загальної кількості локальних відвідувачів електронного читального залу, який безпосередньо надає доступ до електронної бібліотеки університету. Базою проведення опитування були студенти 1–5 курсів денної та заочної форм навчання. Анкети поширювались протягом квітня–травня 2012 р., дані збирались у червні 2012 р., аналіз отриманих анкет – вересень–жовтень 2012 р.

Веб-сайт наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка" було сформовано в 2007 р. Сьогодні в складі електронної бібліотеки наступні види документів: дисертації, автореферати, магістерські роботи студентів, збірники наукових праць, матеріали наукових конференцій, навчальні та навчально-методичні посібники професорсько-викладацького складу університету та ін. У період проведення дослідження фонд електронної бібліотеки налічував близько 4 тис. документів. На сучасному етапі надання доступу до повнотекстових документів здійснюється тільки в локальній мережі бібліотеки.

Студентам було запропоновано низку питань, які були згруповані в декілька блоків, спрямованих на вивчення поінформованності користувачів про ресурси та послуги електронної бібліотеки вишу.

На питання „Як часто Ви використовуєте інформаційні ресурси електронних бібліотек?" 53% респондентів відповіли: приблизно раз на місяць", 12% – приблизно раз на рік, 29% опитаних користувачів працюють із електронною бібліотекою кожен день та 6% студентів не використовують інформаційні

ресурси електронної бібліотеки у своїй науковій та навчальній діяльності.

Таким чином, близько 82% опитаних використовують інформаційний ресурс регулярно, а не тільки в сесійний період, що свідчить про важливу роль електронної бібліотеки в навчальному процесі.

Наступним питаннями анкети – „Якими розділами сайту та видом інформаційних ресурсів електронної бібліотеки університету Ви користуєтесь найчастіше?" – респондентам було надано перелік розділів сайту та видовий склад документів, включених до складу електронної бібліотеки. Результати відповідей представлено на рис. 1.

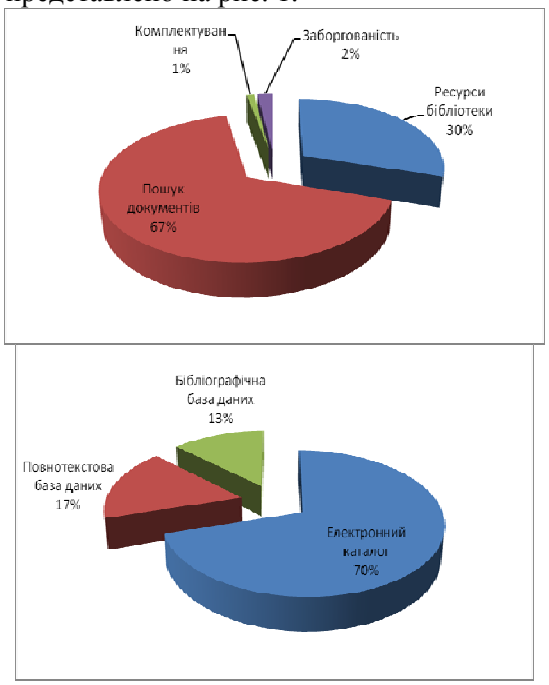

Рис. 1. Використання ресурсів та послуг електронної бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"

Результати відповідей показали, що локальні користувачі (67%) найчастіше звертаються до розділу сайту „Пошук

документів", а саме до електронного каталогу. Нажаль, нечасто використовують повнотекстову та бібліографічну базу даних, які містять актуальну оперативну інформацію, електронні публікації збірників наукових праць наукових конференцій, наукові фахові видання університету, які відрізняються новизною змісту в порівнянні з іншими видами видань.

Цікавим для дослідження виявилось питання про додаткові послуги електронної бібліотеки, в якому користувачі висловили побажання керівництву бібліотеки щодо вдосконалення послуг електронної бібліотеки університету, а саме збільшення повнотекстових документів педагогічного напряму та організацію чатів із співробітниками бібліотеки on-line.

З метою вивчення інтенсивності використання „Довідкової служби" електронної бібліотеки було проведено аналіз статистичних даних за 2012 рік. Збір здійснюється автоматизованою системою, яка формує дані на сайті http://www.liveinternet.ru.

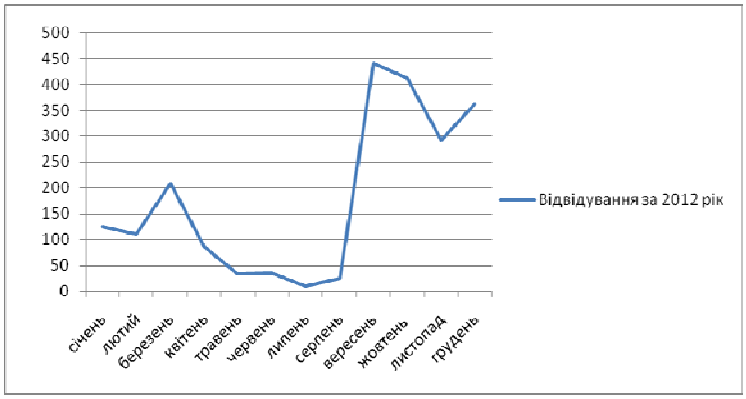

Рис. 2. Інтенсивність використання „Довідкової служби" електронної бібліотеки за 2012 рік

Якщо прослідкувати тенденцію звернення користувачів до цієї послуги, представлену на мал. 2, то чітко видно зростання її використання.

З наведених даних, можна констатувати, що користувачі визнають потенційну важливість тих чи інших пропонованих

електронною бібліотекою університету ресурсів та послуг, проте деякими користуються недостатньо.

Дослідження дало змогу запропонувати рекомендації щодо вдосконалення діяльності бібліотеки в рамках ефективного використання електронної бібліотеки університету: звернути увагу на побажання студентів та організувати інформаційні заходи із збільшення ступеня обізнаності студентів вищого навчального закладу про інформаційно-бібліографічні ресурси та послуги, які надає електронна бібліотека. Тому що, постійний розвиток електронної бібліотеки, наповнення її якісною та необхідною користувачу інформацією, можливість отримати певні бібліотечні послуги сприятимуть збільшенню групи постійних користувачів та залученню нових [3, с. 132].

Література

1. Дубай С. С. Исследование эффективности использования электронной библиотеки Белорусского государственного медицинского университета / С. С. Дубай, Е. С. Тенюшко // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 10. – С. 21–26. **2. Макеєва І.** Організація системи підвищення кваліфікації співробітників бібліотек вищих навчальних закладів України: історія та сучасний стан / Ірина Макеєва // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 6. – С. 12–16. **3. Нутраченко Е. П.** Эффективность сайта университетской библиотеки как показатель качества работы / Нутраченко Е. П. // Персонал бібліотеки в системі управління якістю бібліотечно-інформаційної діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 жовт. 2012 р. – Донецьк, 2012. – С. 128–133.

А. И. Ковтун
(ГУ „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”)

Анализ форм учета автоматизированных библиотечных процессов обслуживания в системе „УФД/Библиотека”

Базой исследования учета работы абонемента при автоматизации библиотечных процессов служит статистический учет обслуживания пользователей. Первоочередная задача исследования – специальное статистическое наблюдение, изучение факторов, влияющих на изменения форм статистического учета. Кроме того – это введение собственных учетных форм, создающихся в процессе работы библиотеки.

Показатели библиотечной статистики частично меняются по мере изменения социальной роли библиотеки и библиотечной технологии. Методика обработки данных включает сводку и группировку статистического материала, динамику показателей, изменения тех или иных явлений. Бесстрастная статистика необходима для реальной оценки существующих тенденций развития библиотечного дела, сопоставления и сравнения с деятельностью других библиотек и выявления внутренних проблем.

Наибольшего успеха в этом можно достигнуть при применении научно обоснованных и проверенных практической деятельностью показателей и данных учета. Чтобы избежать двойственности статистической информации и попыток выдать желаемое за действительное, должны применяться однозначные, реальные, единые подходы к выбору и группировке статистических показателей.

Проводимые исследования подтвердили, что проблемы автоматизированного статистического учета библиотечных процессов были решены позитивно. А также остановимся на путях дальнейшего развития инновационных технологий в обслуживании.

Систематическая работа по внедрению новых технологий библиотечного обслуживания на основе электронных документов началась на учебном абонементе в 2006 году.

Важной задачей обслуживания в системе „УФД/Библиотека” стала отработка технологии автоматизированного получения итоговых статистических данных по каждой библиотечной операции и по каждому подразделению библиотеки:

- категория пользователей;
- учет пользователей по единому читательскому билету;
- количество обслуженных;
- история обслуженных;
- посещения на местах;
- книговыдача на местах и по типу литературы.

В системе „УФД/Библиотека” вопросы такого рода не были разработаны. К имевшейся статистической основе были добавлены функции вне программы, имеющие выход на базу данных основной системы. Соответственно этой схеме отработана система получения итогов статистических данных по единому читательскому билету и обслуженным пользователям на местах.

В нашей библиотеке всегда существовала система учета пользователей, которая обеспечивала дифференцированный учет по категориям. В основу автоматизированной статистики был заложен алгоритм учета пользователей.

В секторе учебной литературы студенты, младшие специалисты, магистранты, слушатели довузовской подготовки и последипломного образования учитываются по единому читательскому билету, а единый учет профессорско-преподавательского состава, аспирантов и сотрудников ведется в секторе научной и художественной литературы. Пользователи читальных залов и отдела иностранной литературы считаются обслуженными. Проведенный анализ показал, что предусмотренный программой учет пользователей, который обеспечивал дифференцированный учет по категориям, был нарушен по следующим причинам:

- не предусмотрена вероятность отметки ежегодной перерегистрации на ламинированном читательском билете;

- вновь зачисленному профессорско-преподавательскому составу, аспирантам и сотрудникам читательские билеты

выдавались в отделе информационных технологий на основании БД контингента отдела кадров;

- первичная выдача читательских билетов студентам дополнительного набора (по документам приемной комиссии) осуществлялась вне системы единого учета и перерегистрации, который ведется на абонементе.

В результате поиска, эксперимента, оценивания отработана система получения итогов статистических данных по единому читательскому билету.

Проблема учета пользователей при первичной выдаче читательского билета была полностью решена в результате реорганизации библиотеки, которая позволила реконструировать кафедру выдачи читательских документов.

Для верного учета по единому читательскому билету профессорско-преподавательского состава, аспирантов и сотрудников стало необходимым отражать статистические данные в секторе научной и художественной литературы путем сверки результатов учета с другими подразделениями библиотеки.

В секторе учебного абонемента неучтенные цифры по единому читательскому билету фиксируются при подписи обходного листа студента-выпускника. Поэтому полученная цифра, предусмотренная годовым планом, соответствует статистическому учету.

Практика статистических наблюдений, сбора и обработки количества данных показала, что для сохранения информации итоговой цифры в электронном виде необходимо ввести дополнительные поля в историю статистики библиотеки – это цифра ежегодного учета обслуженных и количество пользователей по единому читательскому билету, а также по категориям.

Немаловажным пунктом в автоматизированном статистическом учете считаются данные о задолженности по документам и должникам библиотеки. Была отработана схема блокировки должников и погашения задолженности. Выявлению задолженности способствует автоматизированный контроль по срокам пользования документов.

Для точного учета задолженности документов (меню „Видані документи” и таблица „Кількість відібраних”) можно узнать дату регистрации документа, шифр пользователя, место хранения документа, и другую информацию. Кроме того, там же можно получить сведения о должниках библиотеки всех курсов, добавив „Рік видання” и указав дату в диапазоне. Напротив каждого выданного документа будет указана фамилия пользователя, взявшего данный документ.

Также предусмотрена возможность просмотра задолженности и непосредственно пользователем. Организована она через веб-интерфейс, в режиме реального времени. Для этого необходимо посетить веб-страницу библиотеки, затем перейти в соответствующий раздел „Заборгованість”, ввести номер читательского билета и увидеть перечень документов, которые взяты на электронный формуляр, где указана дата их возврата и место выдачи. Красным цветом выделены документы, срок пользования которыми уже закончился. Таким образом, пользователь получает полную информацию о задолженности.

Используя схему блокировки электронных формуляров, можно получить сведения о количестве выпускников, зарегистрированных в БД нашей библиотеки и не подписавших обходной лист. Для этого необходимо в функции „Читачі” и „Дата реєстрації” указать дату начала и конца регистрации, а затем зафиксировать слово „Ні” (заблоковані). В таблице „Кількість відібраних” в результате получим список фамилий, шифры и общее количество студентов. Если выбрать пункт „Так” (заблоковані), то получим список студентов-выпускников, подписавших обходной лист.

В течение шестилетнего обслуживания пользователей в автоматизированном режиме учебный абонемент получил определенный опыт, что позволило коренным образом модернизировать конкретные процессы и операции формирования ресурса, библиотечного обслуживания, включая схему подписи обходных листов. Это актуально для выпуска бакалавров, обслуживающихся в электронном виде через единый электронный формуляр, который дает полную информацию о пользователе, о наличии книг (выданных или

сданных) во всех подразделениях библиотеки, что позволило библиотекарю сектора абонемента ставить подпись на обходном листе.

Следует отметить, что в процессе автоматизированной выдачи документов возникла проблема технического характера. На первом этапе штрихового кодирования мы пользовались как лазерными принтерами, так и специальными термотрансферными. Недостаток лазерной печати заключается в том, что штрих-код на этикетке не защищен от внешних воздействий, при амортизации книг штрих-код быстро изнашивается. Сейчас мы используем рулоны бумаги с этикетками, которые покрыты защитной пленкой. Опыт работы показал, что очень важно использовать принтеры только высокого качества печати.

Система учета, применяемая в настоящее время в библиотеке, прошла через несколько этапов, в процессе которых она дополнялась и совершенствовалась. Подводя итоги, надо отметить, что разработанный алгоритм учета пользователей и технические возможности системы „УФД/Библиотека" позволяют быстро и точно осуществлять статистический подсчет необходимых показателей и проследить динамичность развития автоматизации.

Литература

1. Дворкина М Я. Библиотечное обслуживание: новая реальность: Лекции. – М. : Изд-во МГУКИ., 2002. – 48 с. – (Современная б-ка.) **2. Фенелонов Е. А.** Суть библ. статистики, главные ее субъекты / Фенелонов Е. А. // Библ. дело – XXI век: Науч. – практ. сб. / Рос. гос. б-ка. – М., 2002. – Вып. 3. – С. 10–293. **3. Броневская Н. А.** Изучение качества библиотечно-информационного обслуживания студентов – заочников / Броневская Н. А. // Науч. и техн. б-ки : науч. – практ. журн. / Гос. публ. науч.-техн. б-ка. – М., 2008. – С. 55–62.

О. О. Мацей
(Наукова бібліотека Хмельницького національного університету)

Безперервна освіта – гарант професійного успіху (досвід роботи з підвищення кваліфікації в НБ ХНУ)

Розвиток персоналу є найважливішою умовою успішного функціонування будь-якого закладу. Це особливо актуально в сучасних умовах, коли науково-технічний прогрес значно прискорює знецінення професійних знань та навичок. Некомпетентність персоналу може призвести до збільшення розриву між освітнім рівнем користувачів і працівників книгозбірні, що є негативним фактором, особливо для бібліотеки навчального закладу. Для бібліотечних фахівців час диктує нові правила професійної діяльності. Працівники книгозбірні вишу повинні бути не тільки бібліотекарями в традиційному розумінні цієї професії, а й інформаційними менеджерами, які супроводжують користувача на всіх етапах його навчально-наукової діяльності. Сьогодні необхідно брати участь у корпоративних проектах, налагоджувати партнерські контакти з виробниками і розповсюджувачами інформаційних ресурсів. Крім того, потрібно уміти підтримувати програмні, технічні, мережеві та бібліотечні засоби в належному стані. Ось чому виникає гостра необхідність в регулярному поповненні, розширенні і принциповому оновленні професійних знань бібліотекарів.

Тому одним із головних питань діяльності наукової бібліотеки Хмельницького національного університету є робота з кадрами: їх підбір, розстановка, організація та управління, виховання, підвищення кваліфікації.

Система підвищення кваліфікації НБ, її форми та методи проведення весь час удосконалюються, адже модернізація змісту постійних форм поглиблення фахових знань неминуча. Початком її створення стала перша програма з удосконалення професійного рівня в книгозбірні, яка окремим розділом увійшла у перспективний план розвитку установи „Бібліотека та книга в житті молоді” (1995 р.). Розробка цієї програми була

обумовлена важливістю адаптації молодих працівників, які не мали бібліотечної освіти, потребами у розширенні професійних знань і перепідготовці основного персоналу, а також навчанням керівників структурних підрозділів та адміністрації книгозбірні. Уже тоді було зрозуміло, що інвестиції в навчання кадрів дають не менший ефект, ніж придбання нової літератури та техніки. Для проведення занять із працівниками бібліотеки адміністрацією книгозбірні навчального закладу було виділено одну годину кожної середи. За таким графіком підвищення кваліфікації здійснюється і сьогодні. Створена у 1980-90-х роках система навчання кадрів існує в окремих формах і тепер. Зокрема, традиційно проводяться тематичні огляди.

Працівники НБ отримують теоретичну та практичну допомогу в оновленні своїх знань. Безперервним навчанням та підвищенням кваліфікації працівників займається науково-методичний відділ бібліотеки, завданнями якого є: удосконалення принципів, змісту, форм і методів підвищення кваліфікації, організація та проведення відповідних заходів, підготовка найбільш важливих питань з підвищення фахового рівня. Підвищення кваліфікації – це система занять, яка планується з урахуванням складності питань, з якими працівники стикаються у повсякденній роботі та покликана навчати бібліотекарів мислити й діяти професійно, шукати нетрадиційні підходи у вирішенні питань, виховувати самостійність та відповідальність за довірену справу, розвивати творчу ініціативу [1, с. 91]. Щорічно, розробляючи плани та тематику занять з підвищення кваліфікації працівників, методисти намагаються зробити навчання диференційованим, задовольнити потреби усіх ланок бібліотечного персоналу, застосовують елементи аналізу, які будуються на передовому й інноваційному бібліотечному досвіді. Тому професійне навчання включає комплексні заходи, в яких подаються теоретичні висвітлення питань, практичний досвід, а також намічаються перспективи.

В бібліотеці створено систему підвищення кваліфікації, існує широка палітра навчальних можливостей. Пріоритетною формою залишаються заняття в рамках діяльності: „Школи молодого спеціаліста”, „Школи керівника”, „Школи

комп'ютерної освіти", „Школи маркетингу", готуються бібліотечні уроки та консультації, а також тематичні огляди. Традиційно проводяться тематичні та інформаційні огляди, в яких беруть участь не лише завідувачі структурних підрозділів, секторів і провідні фахівці бібліотеки, але й працівники I та II категорій [2, с. 147]. Саме для них підготовка таких занять є школою практичного навчання. Усі заняття проводяться з використанням мультимедійних технологій.

Підвищення кваліфікації – це безперервне організоване навчання, спрямоване на розвиток та удосконалення професійних знань, вмінь і навичок, котре обумовлене постійною зміною змісту праці, удосконаленням техніки та технологій. У 2000 році бібліотека розпочала автоматизацію бібліотечно-бібліографічних процесів. Науково-методичний відділ організував цикл заходів із комп'ютеризації бібліотечних процесів і вивчення операторської роботи, проводились майстер-класи і тренінги з використання персональних комп'ютерів в роботі, працювала „Школа комп'ютерної грамотності", де проходило навчання роботі з бібліотечними програмними продуктами, електронним каталогом, роботі з пошуковими системами всесвітньої мережі та інше. Ми бачили, з якою швидкістю новітні інформаційні технології завойовують бібліотеки. Тому мова йшла не про елементарні знання комп'ютерної грамотності (використання комп'ютера як друкарського пристрою). Потрібно було послідовно вивчати Windows, Word, Excel, PowerPoint, електронну пошту, уміти вести грамотний і результативний пошук в мережі Інтернет, працювати зі сканером, розмножувальною технікою. Усе перераховане стало мінімумом для сьогоднішнього працівника.

Нові часи ставлять нові вимоги до сучасного бібліотечного працівника. Змінюються професійні орієнтири взаємодії бібліотекаря і читача як рівних партнерів у діловому спілкуванні. Сучасні комп'ютерні технології не тільки не знімають проблему спілкування, але й передбачають більш високий рівень інформаційної культури, тобто організовують якісно нове спілкування, яке також набуває нового змісту: це не лише бесіда бібліотекаря з читачем у процесі видачі та повернення книги, а й специфічний комунікативний фон усієї

інформаційно-бібліотечної діяльності книгозбірні. Тому було розроблено та проведено цикл заходів, які спрямовувались на підвищення культури спілкування. Серед них: „Культура спілкування та мовний етикет", „Типи поведінки бібліотекарів та читачів", „Роль психологічної культури у практиці бібліотечного спілкування", „Професійна етика бібліотекаря", „Професія бібліотекаря та професіоналізм" тощо.

Позитивний результат у підвищенні професійного рівня дають бібліотечні консультації, які готуються провідними фахівцями за окремими напрямками роботи, розширюють та поглиблюють уже набуті працівниками знання.

У 2005 році рішенням методичної ради № 3 від 30 листопада було затверджено нову модель системи підвищення кваліфікації працівників бібліотеки. Було вирішено більше уваги приділяти проведенню занять у структурних підрозділах, що дало змогу максимально наблизити та спрямувати тематику занять до їх потреб та особливостей, проводити заняття в малих групах, де можливе обговорення, індивідуальний та неформальний підхід до вирішення проблемних ситуацій та питань, що мають велику практичну користь. Таким чином, згідно графіка проведення занять з підвищення кваліфікації, щороку проводиться по 8–9 занять у кожному структурному підрозділі. Тематику та плани проведення завідувачі відділів подають у науково-методичний відділ, працівники якого, у свою чергу, допомагають у підготовці та проведенні таких заходів.

Одним із ефективних і доступних видів підвищення кваліфікації є самоосвіта. Рішення про самостійну роботу над своїм професійним інтелектом приймає кожен працівник особисто. Та все ж таки самоосвіта потребує певної допомоги зі сторони колег-методистів. Важливим фактором якості самоосвіти є своєчасне та вичерпне інформування персоналу про інноваційні тенденції в бібліотекознавстві та суміжних галузях знань. Цьому слугують огляди новинок професійної періодики, щоквартальні „Дні бібліотечного фахівця", постійна виставка професійних видань „Фахівцям на замітку". Використовуючи систему індивідуального інформування для керівників та провідних фахівців структурних підрозділів, надаються консультації з різних напрямків професійного

читання. Практику попередніх років – рекомендаційні списки з окремих бібліотечних проблем – замінено на інформування через внутрішню інформаційну комп'ютерну мережу: на АРМ працівників розсилаються анотовані бібліографічні описи новинок професійної діяльності [3, с. 167]. Методисти намагаються не пропустити нічого важливого та цікавого з життя бібліотек, популяризувати кращий досвід книгозбірень України та зарубіжжя. Для цього працівники науково-методичного відділу постійно поповнюють створену інформаційну базу – фонд документів з різних напрямів бібліотечної діяльності. Структурний підрозділ має сучасний довідковий апарат. З літа 2001 року науково-методичний відділ розпочав роботу з рекаталогізації свого ДБА. Було розроблено предметний рубрикатор, який постійно удосконалюється й доповнюється, і наразі складається із понад 280 рубрик. Ведеться ретельна робота з наповнення анотованої бази даних „Бібліотечна справа", яка на 1.01.2013р. містить понад 38000 записів. Щорічно методичним відділом заноситься понад тисячу записів, аналітично опрацьовується 12 назв періодичних фахових видань України та Росії, всі книги, які надходять у фонд відділу.

Крім того, затребувані серед працівників колективу і інструктивно-методичні документи, котрі регламентують діяльність з того чи іншого питання. Усі чинні в НБ нормативні документи знаходяться у БД „Регламентуючі документи", яка доступна кожному працівникові на сайті бібліотеки в розділі наукова робота. Таким чином, інформаційна місія методичної роботи у НБ розгортається в різних площинах: для забезпечення внутрішніх потреб бібліотеки, використання у корпоративних зв'язках і партнерській взаємодії з бібліотеками-членами методичного об'єднання [3, с. 168].

Вагомою складовою підвищення кваліфікації є атестація працівників, яка проводиться в бібліотеці кожні п'ять років згідно з „Положенням про порядок проведення атестації бібліотечних працівників ХНУ" [4, с. 78]. Її мета – підвищення ефективності діяльності, заохочення професійних, ділових та особистісних якостей працівників. Під час атестації визначається відповідність займаній посаді, рівень кваліфікації,

оцінюється професійна підготовка, результативність і ефективність роботи з урахуванням вимог до відповідної категорії працівників, перевіряється виконання ними посадових обов'язків, зазначених у посадових інструкціях, виявляються перспективи здібних працівників, стимулюється діяльність з підвищення професійного рівня, кваліфікації тощо. Основні критерії при проведенні атестації – кваліфікація працівника та результати, досягненні при виконанні посадових обов'язків.

Динамічні якісні зміни у системі вищої освіти, зокрема в нашому університеті, це – передусім, цілеспрямований творчий пошук не тільки нових технологій навчання і виховання студентів, підвищення результативності наукової діяльності, а й перехід на нові форми бібліотечно-інформаційного забезпечення, впровадження сучасних технологій у практику нашої роботи. Ось чому останнім часом все більшого значення набуває підвищення кваліфікації на державному рівні. Суттєву допомогу розвитку освітньої діяльності в області підвищення кваліфікації надає Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, на базі якої у березні – травні 2011 року 30 працівників НБ ХНУ пройшли дистанційне навчання. У рамках курсу „Управління бібліотекою та нові послуги для користувачів" працівники виконували самостійні, практичні та контрольні завдання, брали участь в онлайн-дискусіях за модулями „Проектна діяльність в бібліотеках", „Психологічні основи управління бібліотекою", „Адвокаційна діяльність бібліотек: захист та лобіювання інтересів". На заключному етапі підсумкову лекцію у бібліотеці прочитала Шевченко І. О. – директор ІПО НАКККіМ, кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений працівник культури України, президент Української бібліотечної асоціації.

У березні 2001 року було створено методичне об'єднання бібліотек вищих закладів освіти Хмельницької області, котре очолила наукова бібліотека ХНУ, а виконавчим органом став науково-методичний відділ, який займається збором та узагальненням державної статистичної звітності про діяльність бібліотек ВЗО області, проведенням соціологічних досліджень для наукового планування, узагальненням інформації про діяльність бібліотек, інформує книгозбірні об'єднання про

нормативні документи (рішення НМБК, конференції, засідання), кращий досвід бібліотек та інші матеріали, надає стаціонарне та дистанційне консультування. Особлива увага в роботі обласного методоб'єднання приділяється підвищенню кваліфікації фахівців книгозбірень, членів методичного об'єднання. Бібліотечні працівники запрошуються у НБ ХНУ на спеціально підготовлені заняття з підвищення кваліфікації та семінари.

Було б помилкою обмежувати заняття з підвищення фахового рівня в межах своєї бібліотеки. Тому для підвищення кваліфікації використовуються такі форми як: відрядження, відвідування інших бібліотек. В останні роки активізувалось співробітництво в професійному середовищі, плідно розвиваються відносини з бібліотеками інших регіонів. Працівники книгозбірень беруть активну участь у семінарах, конференціях, роботі круглих столів регіонального та всеукраїнського рівнів. Особливе місце в системі підвищення фахового рівня працівників НБ ХНУ і бібліотек методичного об'єднання займають науково-практичні конференції, семінари, спрямовані на глибоке вивчення досвіду, теоретичне його осмислення, вироблення практичних рекомендацій. Наукова бібліотека ХНУ перейшла до нової практики – щорічного їх проведення. Останнім часом намітилась позитивна тенденція організації таких заходів на базі різних бібліотек об'єднання, що дає змогу книгозбірням заявити про себе та отримати практичний досвід проведення конференцій, семінарів, написання доповідей та виступів.

У підсумку варто зазначити, що у НБ ХНУ зародилась нова інформаційна інфраструктура, відбулись радикальні зміни, помінялись її пріоритети діяльності. До традиційних завдань збереження та накопичення видань додались нові функції. Використання інформаційних електронних ресурсів спричинило зміни бібліотечних технологій – виникла необхідність постійного суттєвого коригування знань та умінь працівників бібліотек. Тому головне завдання методистів НБ ХНУ – зробити все можливе, аби допомогти фахівцям, котрі отримали базову освіту, досягнути високого професійного рівня.

Література

1. Айвазян О. Б. Роль інноваційних підходів у підвищенні кваліфікації бібліотечного персоналу / О. Б. Айвазян // Трансформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві. – Хмельницький, 2003. – С. 86–92. **2. Мацей О. О.** Методичне забезпечення діяльності наукової бібліотеки Хмельницького національного університету: нові підходи / О. О. Мацей // Бібліотека та сучасні тенденції в інформаційному забезпеченні освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів / Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницький, 2012. – С. 143–149. **3. Мацей О. О.** Трансформація методичної діяльності відповідно до вимог часу / О. О. Мацей // Бібліотека університету : витоки та сучасність / Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницький, 2012. – С. 162–171. **4. Чабан К. А.** Традиції та творчий пошук в роботі методистів / К. А. Чабан // Скарбниця знань університету : (до 40-річчя бібліотеки Технолог. ун-ту Поділля). – Хмельницький, 2002. – С. 72–81.

Н. О. Черепкова
(Донецький національний університет економіки і торгівлі імен Михайла Туган-Барановського)

Адаптація як елемент системи управління персоналом бібліотеки

Впровадження в роботу бібліотек інформаційних технологій, реінжиніринг технологічних процесів значною мірою вплинули на пошук бібліотеками нових форм організації діяльності, принципів управління. Впровадження в університетах СМЯ призвело, в свою чергу, до аналогічного процесу і в бібліотеках. Застосування СМЯ тісно пов’язане з підвищенням якості людського ресурсу. Персонал – один з головних нематеріальних активів, який забезпечує досягнення ефективності діяльності бібліотеки за рахунок комплектування її виробничим потенціалом відповідної компетенції.

Національний стандарт „ДСТУ ISO 9001:2009 **Система управління якістю. Вимоги**.” визначає: „Персонал, залучений

до робіт, які впливають на відповідність продукції вимогам до неї, повинен бути компетентним, тобто мати належні освіту, професійну підготовленість, навички та досвід". Організація повинна щодо компетентності, підготовленості і обізнаності:

- визначати необхідний рівень компетентності для персоналу, залученого до робіт;
- забезпечувати проведення навчання або вживати інших заходів для досягнення потрібної компетентності;
- оцінювати результативність ужитих заходів;
- забезпечувати обізнаність персоналу щодо доцільності та важливості своєї діяльності та щодо свого внеску в досягнення цілей у сфері якості.

Серед актуальних проблем управляння персоналом вітчизняних організацій, і бібліотек в тому числі, є проблема належної адаптації персоналу, визначення місця цього процесу в системі управління персоналом організації. В сучасній науковій літературі існують різні підходи до визначення місця процесу адаптації персоналу в переліку функцій управління персоналом. Одні автори розглядають адаптацію як частину процесу підбору персоналу (Л. В. Балабанова, Ф. І. Хміль), як початковий етап навчання і розвитку (Г. Десслер, Ю. І. Палеха), інші як окремий процес, який є наступним після етапу пошуку і підбору персоналу (В. Р. Веснін, Н. І. Ситник, О. В. Крушельницька).

Сьогодні робота з персоналом – це не тільки залучення та звільнення його, пріоритетними стають функції розвитку персоналу, оцінка його діяльності, сприяння підвищенню ефективності праці. Якість роботи кожного члену колективу і успіх організації в цілому визначаються можливостями персоналу, професійним розвитком працівників. Тому, актуальною задачею управлінців є допомога адаптуватися до нових умов тим, хто починає працювати.

Заходам щодо адаптації в бібліотеках приділяється небагато уваги. Велика кількість бібліотек не мають не тільки комплексної системи адаптації персоналу, але й базової програми адаптації. Такий висновок робить І. В. Юрик, автор навчально-методичного посібника „Адаптация персонала библиотеки: методика, технология, опыт", який базується на

матеріалах досліджень, проведених на базі наукових бібліотек Білорусії.

Адаптація персоналу – процес пристосування працівників до умов зовнішнього і внутрішнього середовища організації. Адаптація – взаємодія працівника і організації, що ґрунтується на пристосуванні працівника до нових професійних, соціальних і організаційно – економічних умов праці [5, с. 98].

Важливе місце, з точки зору управління персоналом, займає саме ***виробнича адаптація***, оскільки вона є основою вирішення таких проблем, як формування у працівників за короткий період потрібного рівня продуктивності і якості праці [5, с. 99].

Під ***трудовою адаптацією*** розуміють складний багаторівневий процес пристосування нового працівника до особливостей робочого середовища організації [6, с. 192].

Юрик І. В. [8, с. 33] визначає, що адаптація як елемент системи управління бібліотекою є комплексною системою заходів, які сприяють професійному становленню і розвитку спеціалістів, формуванню у них відповідних соціальних і професійних компетенцій, необхідних для ефективного здійснення практичної діяльності, установ і потреб активної творчої праці, досягнення найвищого рівня професійності.

Адаптація – це багатоплановий процес, який містить різні аспекти пристосування працівника і професійної середи один до одного.

Існують два *напрями* адаптації: первинна і вторинна. ***Первинна адаптація*** стосується молодих співробітників, для яких робота є першою в житті, або працівників, які змінили професію. ***Вторинна адаптація*** стосується досвідчених співробітників, які переходять на нову ступінь професійного і посадового росту, змінюючи об’єкт діяльності. Роль вторинної адаптації зростає саме за умов ринкової конкуренції, коли впровадження інновацій, використання інформаційних технології в діяльності бібліотек, перехід до гнучких структур управління бібліотекою, скорочення персоналу внаслідок слабкого фінансування потребують адаптації до нових умов діяльності.

Палеха Ю. І. [5, с. 103] вважає, що виробничу адаптацію доцільно розглядати з різних *аспектів*: ***психофізіологічного, соціально-психологічного, професійного, організаційного,*** а відбувається вона в 4 *етапи*:

1. ***Ознайомлення*** – зовнішня переорієнтація працівника, адаптація до нового середовища, значна роль відводиться керівнику. Триває 1 місяць.

2. ***Взаємовизнання*** – особистість і колектив взаємно оцінюють один одного, не змінюючи своїх позицій. Триває до 1 року.

3. ***Поступова інтеграція*** – відбувається поступова інтеграція працівника з організацією. Особистість сприймає культуру організації, яка під впливом цієї особистості дещо змінюється і сама.

4. ***Ідентифікація*** – особистість повністю внутрішньо сприймає культуру організації та перебудовує свою поведінку. Досягнення взаємовигідних результатів як для працівника, так і для організації.

Ситник Н. І., Крушельницька О. В. Балабанова Л. В., Юрик І. В. [6, 4, 1, 8] виділяють такі *види* адаптації та фактори, що на них впливають:

Організаційна адаптація – пристосування до стратегічних цілей нової організації, її структури, стилю керівництва, розподілу повноважень. Фактор, що впливає – програма адаптації.

Професійна адаптація, яка **б**езпосередньо пов'язана з наявним рівнем компетенції новачка і з тим, наскільки цей рівень відрізняється від необхідного на даній посаді. Фактор, що впливає – наявний рівень компетенції, здібності до навчання, програма адаптації.

Соціально-психологічна адаптація – процес входження працівника у систему соціально-психологічних відносин в колективі, враження від спілкування з колегами. Фактори, що впливають – психологічна гнучкість працівника, корпоративна культура організації, програма адаптації.

Психофізіологічна адаптація – умови праці, фактори виробничого середовища, режим праці і відпочинку. Фактор, що впливає – стан здоров'я, індивідуальний рівень адаптивності

організму працівника до несприятливих умов професійного середовища.

Соціально-побутова адаптація – фактори, що впливають: родинні стосунки, психологічна гнучкість членів родини, побутові умови.

Юрик І. В. на основі досліджень, що були проведені в наукових бібліотеках Білорусії, дає характеристику труднощів та проблем, які виникають в процесі адаптації бібліотечних працівників до кожного із аспектів діяльності. В перші дні роботи новачок відчуває стрес, який негативно впливає на стан здоров'я людини та на показники ефективності праці. Результати досліджень показали, що труднощі виникають у всіх категорій працівників: керівників, які набували управлінських навичок виключно методами спроб і помилок; жінок, які виходили на роботу після відпустки для догляду за дитиною; новачків; працівників, переведених на іншу посаду.

Актуальність розробки заходів щодо адаптації обумовлена змінами стану людських ресурсів в бібліотеках, серед яких такі як: скорочення персоналу внаслідок слабкого фінансування, оцінка кар'єрних орієнтацій, а також змінами в діяльності бібліотеки: використанням інформаційних технологій, переходом до гнучких структур управління; впровадженням інновацій, яке дозволяє бібліотекам удосконалювати свою діяльність, розширює можливості персоналу; інтеграцією послуг різних підрозділів, включаючи злиття відділів.

Як приклад, можна навести досвід бібліотеки Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (ДонНУЕТ), яка у 2004 році запровадила у свою діяльність АБІС UNILIB. Програмне забезпечення бібліотеки постійно розвивається і працівники беруть участь в її удосконаленні. Умови діяльності, які склалися внаслідок впровадження інформаційних технологій, викликають необхідність в адаптації до них, а також пристосування до нових технічних засобів, робочих місць. Проблеми адаптації в бібліотеці вирішуються шляхом навчання, яке відбувається згідно з „Положенням про підвищення кваліфікації працівників бібліотеки ДонНУЕТ", цілями якого є набуття співробітниками бібліотеки нових теоретичних і практичних професійних знань;

підготовка до виконання нових виробничих завдань. Окремі заходи щодо підвищення кваліфікації проводяться диференційно, за планом роботи бібліотеки та поза планом у за необхідності. Організація професійного навчання – важлива функція управління персоналом. Невідповідність кваліфікації працівника потребам організації негативно позначається на результатах її діяльності. Розвиток персоналу створює сприятливий клімат в організації, підвищує мотивацію працівників, їх лояльність до організації, сприяє розумінню колективом необхідності працювати якісно.

В сучасних умовах, високі показники ефективності адаптації персоналу демонструють організації, які розглядають адаптацію як початковий етап навчання і розвитку. Організації, які функціонують за таким принципом, визначають потребу у навчанні кожного працівника з точки зору інтересів організації. Визначення начальних потреб для нових працівників включає аналіз їх майбутніх робочих завдань і відповідних компетенцій. Оцінюючи нових працівників на стадії підбору і адаптації, кадрові служби спроможні визначити їх ключові компетенції пропонуючи фрагменти можливих завдань, і, таким чином, запропонувати оптимальну програму адаптації і майбутнього навчання кандидата. Саме цей підхід заслуговує на найбільшу увагу і потребує розвитку у подальших дослідженнях (О. Чорнобиль) [9].

Протягом останніх років в діяльність бібліотеки ДонНУЕТ впроваджується система менеджменту якості. Цей процес може бути успішним, якщо бібліотека розглядається як система, і тому тісно пов’язаний з підвищенням якості людського ресурсу. Людський аспект – важливий фактор системи менеджменту якості: персонал постійно бере участь у процесі поліпшення якості. Особлива увага, у даному випадку, приділяється мотивації. Створюються найбільш сприятливі умови для повного самовираження працівників. Частиною мотивації є навчання, тому що висококваліфікований спеціаліст має переваги в службовому рості. Поряд з цим, СМЯ викликає необхідність стандартизації окремих адаптаційних процедур, створення пакету документів. Наприклад, використання досвіду і знань, що накопичила бібліотека, і вмілої передачі їх новим

працівникам шляхом наставництва, навчання персоналу бібліотеки. Тобто, актуальною є проблема об'єднання окремих адаптаційних заходів у певну систему.

Крім того, в умовах сьогодення, щоб бути успішними, бібліотеки повинні в стислий термін створювати нові послуги, або модифікувати ті, що вже мають. В той же час, в бібліотеці збільшилась кількість послуг, які вимагають від персоналу значних зусиль, що призводить до перегрупування співробітників в області, що працюють з найбільшим навантаженням. Досвід роботи бібліотеки ДонНУЕТ за останні роки доводить, що ефективною формою роботи сьогодні є командна робота над проектами. Учасники таких проектів потребували вторинної адаптації до нових умов діяльності. Так, в бібліотеці було виконано ряд проектів, для чого об'єднувалися зусилля різних відділів: видання біобібліографічних покажчиків серії „Провідні вчені ДонНУЕТ", створення БД робочих програм з дисциплін, ретрокаталогізація фонду книгосховища. Для того, щоб виконавці проекту могли якомога швидше працювати з максимальною віддачею, з ними проводилися заходи з індивідуально-колективного та індивідуального навчання: лекції, інструктажі, консультації, індивідуальні консультації, практичні заняття, а також перевірка виконання завдань, яка здійснювалась відповідальним за виконання проекту.

Ситуація необхідних перетворень в діяльності бібліотеки торкнулася інтересів значної частини співробітників і потребувала особливої уваги до змісту індивідуальної роботи з персоналом, яку націлено на мобілізацію психологічних ресурсів співробітників з метою підвищення якості і ефективності праці, залучення молодих співробітників до корпоративної культури. Всі вищеозначені процеси, які відбуваються в бібліотеці ДонНУЕТ, зумовлюють необхідність об'єднання окремих заходів і створення програми адаптації, перш за все, для нових співробітників бібліотеки.

Організація процедури адаптації працівників бібліотеки націлена на забезпечення більш швидкого входження в посаду, зменшення кількості можливих помилок, формування позитивного образу бібліотеки, зменшення дискомфорту

перших днів роботи, а також на оцінку рівня кваліфікації і потенціалу співробітника під час проходження строку випробування.

Організації, які усвідомлюють стресовий характер адаптації, створюють відповідні програми для його полегшення. В цьому випадку адаптація набуває форми активного процесу, в якому важливу роль відіграють обидві сторони – як працівник, що налаштований якомога швидше ознайомитися зі своїми професійними обов'язками, так і організація, яка прагне якомога скоріше отримати ефективного співробітника і надає йому відповідну підтримку. Вважається, що успішна програма адаптації дозволяє працівнику вийти на стабільний рівень ефективності уже через декілька місяців. Коли ж адаптація відбувається без підтримки організації – тільки через рік [6, с. 193].

Переваги, які бібліотека отримає від впровадження системи адаптації персоналу, полягатимуть у наступному [8, с. 33–34]:

- створення механізму об'єктивної оцінки рівня кваліфікації і потенціалу спеціалістів;
- виявлення недоліків системи підбору кадрів;
- об'єктивність кадрових рішень після закінчення періоду адаптації;
- розвиток управлінських компетенцій наставників, керівників;
- збереження корпоративної культури (перешкода для появи субкультур);
- збереження інформації і знань, які є інтелектуальним капіталом бібліотеки, шляхом передачі їх новим працівникам;
- підвищення лояльності співробітників до бібліотеки і керівництва.

Створення Програми адаптації персоналу бібліотеки ДонНУЕТ повинно спиратися на досвід та знання, накопичені її колективом за роки діяльності: наставництво, ротація, наявність випробувального терміну для новачків, система підвищення кваліфікації.

Література

1. Балабанова Л. В. Управління персоналом : підручник : затв. М-вом освіти і науки України для студ. вищ. навч. закл. / Л. В. Балабанова, О. В. Сардак ; М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – К. : Цент учб. л-ри, 2011. – 468 с. **2. Веснин В. Р.** Практический менеджмент персонала / В. Р. Веснин. – М. : Юристъ, 2001. – 496 с. **3. Десслер Г.** Управление персоналом / пер. с англ. Ю. В. Шленова. – М. : Бином, 1997. – 431 с. **4. Крушельницька О. В.** Управління персоналом: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Кондор, 2005. – 308 с. **5. Палеха Ю. І.** Менеджмент персоналу : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. : рекомендовано М-вом освіти і науки України / Ю. І. Палеха. – К. : Ліра-К, 2010. – 338 с. **6. Ситник Н. І.** Управління персоналом : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. І. Ситник ; М-во освіти і науки України. – К. : ІНКОС, 2009. – 472 с. **7. Хміль Ф. І.** Управління персоналом : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ф. І. Хміль. – К. : Академвидав, 2006. – 488 с. **8. Юрик И. В.** Адаптация персонала библиотеки: методика, технология, опыт : учеб.-метод. пособие / И. В. Юрик. – М. : [Литера], 2011. – 144 с. **9. Чорнобиль О.** Місце і роль адаптації персоналу в системі управління персоналом організації / О. Чорнобиль // Інтернет-конференції. Регіональний центр наукового забезпечення АПВ Тернопільська державна с/г дослідна станція ІКСГП НААН. – Режим доступу: http://www.conftiapv.at.ua. – Назва з екрану.

Е. А. Забелина
(ГУ „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”)

Балансовый учет библиотечных фондов: его сущность, функции и проблемы

Учет библиотечных фондов – технологический процесс организации библиотечных фондов, имеющий самостоятельное значение, свой объект деятельности, предмет и функции. Учет библиотечных фондов представляет собой систему регистрации документов, принятых в фонд библиотеки и ведения документации о величине, составе и движении фонда по установленным правилам в соответствии с действующими нормативными актами. Учет библиотечных фондов дает сведения об общем объеме фонда в экземплярах и названиях, о всех видах документов, составляющих библиотечный фонд, его распределении по отраслям знания, языковому признаку и отражает данные о движении фонда: то есть количестве поступающих и выбывающих документов, а также сведения об их стоимости, которые необходимы для анализа затрат на приобретение новых изданий.

Анализ данных учета библиотечного фонда и сравнение их с другими показателями работы, такими как книгообеспеченность и обращаемость, позволяет сделать выводы о качестве и перспективах работы библиотеки в целом. Поэтому результаты учета библиотечных фондов принимаются во внимание при организации всей деятельности библиотеки по обслуживанию читателей.

Учет библиотечных фондов – один из важных элементов их сохранности. Учетные документы, в которых регистрируется каждое поступление, движение или выбытие, имеют силу юридического доказательства о наличии или отсутствии конкретного документа, составляющего фонд библиотеки.

Необходимо соблюдать ряд требований, предъявляемых к учету, одним из которых является соответствие показателей учета библиотечного фонда аналогичным показателям государственной статистики.

Из выше сказанного можно сделать вывод о том, что основными функциями учета являются информативная, управленческая и контрольная. В каждом виде учета, в соответствии с его назначением, приоритетной становится одна из них. Условно можно сказать, что информативная и управленческая функции осуществляются с помощью интегрированного учета, а контрольная – дифференцированного и стоимостного.

Рассмотрим один из видов учета – балансовый. Поскольку фонд документов является материальным активом той организации, которой он принадлежит, он должен подвергаться бухгалтерскому учету. Важность балансового (бухгалтерского) учета заключается в том, что он отражает ценностную стоимость библиотечного фонда. Балансовый учет ведет бухгалтерия организации или учреждения по правилам ведения бухгалтерского учета на основании первичных учетных документов, предоставляемых библиотекой. Библиотека, после осуществления дифференцированного и интегрированного учета, делает запись на сопроводительном документе о количестве и стоимости поступивших и принятых библиотекой изданий. Затем сопроводительный документ передается в бухгалтерию и подтверждает факт использования средств. Документами первичного учета считаются накладные, счет – фактуры, копии чеков, акты. При исключении документов из фонда составляются акты выбытия. Каждый акт объединяет различные виды изданий, подлежащие списанию по определенной причине: ветхости, устарелости, либо принятые взамен утерянных. Акты, утвержденные руководителем, передаются в бухгалтерию для снятия с баланса библиотеки стоимости исключаемых документов. Стоимостная информация, собранная в ходе бухгалтерского учета документного фонда, необходима для экономического анализа деятельности организации и планирования финансовых ресурсов, а также для оценки экономической эффективности формирования библиотечного фонда.

Однако, в соответствии с „Инструкцией по учету документов, находящихся в библиотечных фондах” (утверждена приказом Минкультуры от 03.04.2007 г. № 22, зарегистрирована

в Министерстве юстиции Украины 23.05.2007 г. под № 503/13797), не все документы, поступающие в фонд библиотеки, подлежат бухгалтерскому учету. Как правило, бухгалтерскому учету подвергаются лишь издания, зарегистрированные в инвентарных книгах. Не подлежат бухгалтерскому учету периодические издания (газеты, журналы), листовые издания, буклеты, карточные издания, плакаты, почтовые карточки. На практике, зачастую, это документы на нетрадиционных носителях, которые отнесены к малоценному инвентарю, архивные документы, обменные фонды. Не смотря на то, что все эти документы являются частью библиотечного фонда и учитываются в книге суммарного учета. В результате нарушается одно из требований предъявляемых к учету – полнота и достоверность учетной информации.

Согласно „Инструкции по бухгалтерскому учету необоротных активов бюджетных учреждений" (утверждена приказом Госказначейства Украины от 17.07.200 г. № 64) библиотечные фонды учитываются на счете 11 „Другие необоротные материальные активы" и относятся к статье „основные средства". Износ (амортизация) на библиотечные фонды для библиотек группы А, которые содержатся за счет бюджетных средств и поступлений от основной деятельности, не начисляется. Финансовые органы не признают, что библиотечные фонды подвергаются воздействию различных факторов, в результате чего портятся, изнашиваются, пропадают**,** а это понижает начальную стоимость отдельных изданий. Библиотечный фонд может содержать памятники письменности и печати, другие ценные и редкие документы, стоимость на которые повышается в соответствии с изменениями их научной и культурно-исторической ценности. В бухгалтерском учете числится их номинальная цена на момент приобретения, которая не соответствует их истинной стоимости. С. В. Митрофанова – ведущий научный сотрудник НИО библиотековедения РГБ и Мельникова Л. П. ведущий специалист отдела библиотек Министерства культуры РФ разрабатывают проблему определения статуса библиотечных фондов в составе основных средств. И для её решения выделяют в том числе и такие вопросы:

- постепенно выводить особо ценные, архивные и музейные фонды, находящиеся в библиотеках, из состава имущества и не учитывать их на балансе;
- разработать критерии дифференцированной оценки стоимости библиотечных фондов, переходящей от балансовой к антикварно-рыночной и страховой.

Получается, что балансовая стоимость документного фонда не отражает его реальной стоимости, поскольку информационная и культурная ценность данного фонда не может быть определена простым суммированием стоимости отдельных документов и зависит от полноты собранных материалов. Поэтому можно сказать, что бухгалтерский учет отдает предпочтение форме, не учитывая содержательную сторону библиотечной работы.

Инфляционные процессы, существование разных денежных единиц на территории Украины потребовали регулярного проведения переоценки балансовой стоимости библиотечного фонда. Переоценка является функцией бухгалтерского учета и осуществляется работниками бухгалтерии. Библиотека только предоставляет сведения о номинальной стоимости приобретенных документов.

Переоценка фонда нашей библиотеки производилась поэтапно в 1992, 1993, 1994, 1995 и 1996 годах общей суммой. На основании индексации была составлена таблица, которой мы пользуемся при списании изданий. В таблице индексации определенным годам и определенным инвентарным номерам соответствует свой индекс, который необходим для определения новой стоимости документа. Начиная с 1997 года, налогоплательщикам всех форм собственности предоставили право ежегодно самостоятельно применять индексацию балансовой стоимости групп основных фондов и нематериальных активов в зависимости от уровня инфляции согласно коэффициенту индексации. Индексируют необоротные активы, в том числе библиотечный фонд, когда коэффициент индексации превысил единицу. Однако окончательное решение относительно индексации необоротных активов принимает руководитель учреждения. Администрация нашего

университета решила, что такой необходимости нет. Поэтому индексацию фонда нашей библиотеки после 1996 года не проводили. Переоценка актуальна только при оформлении исключения документов из фонда, а также при замене утраченного пользователем документа. Для оформления списков изданий, выбывающих из фонда, их располагают по порядку инвентарных номеров, что соответствует годам приобретения, указывают номинальную цену, зафиксированную в учетных документах и индексированную с использованием соответствующих коэффициентов.

При получении документов в дар и по книгообмену, если цена не оговорена, мы самостоятельно производим оценку стоимости, учитывая содержание, оформление и цены существующие на рынке книжной продукции.

Балансовый учет в нашей библиотеке осуществляется, в основном, в рамках законодательства, согласно сложившимся правилам и инструкциям. В конце каждого квартала мы сверяем книги суммарного учета с бухгалтерскими документами, чтобы избежать неточностей и ошибок в учете. И вот уже много лет библиотечный и бухгалтерский баланс совпадают.

Итак, бухгалтерский учет отражает только стоимостную часть фонда и не содержит сведения о количественном и качественном составе фонда. Отдельные виды документов не берутся даже на балансовый учет. Поэтому бухгалтерский учет можно считать не полным и не точным. Сами документы, регламентирующие порядок бухгалтерского учета библиотечного фонда, являются внутренне противоречивыми, что тоже является недостатком. Балансовая стоимость документных фондов в настоящее время имеет узкое практическое значение, в связи с чем ограничиваются возможности использования в управлении получаемых стоимостных данных о фонде.

Таким образом, основная цель учета: формирование точных и достоверных данных о всех видах документов, составляющих библиотечный фонд, и обеспечение контроля за их движением и сохранностью в соответствии с действующими нормативными актами может быть достигнута только при

ведении всех трех взаимодополняющих видов учета: дифференцированного, интегрированного и балансового.

Литераура

1. Інструкція з обліку документів, що знаходяться в бібліотечних фондах [Електронний ресурс] / зареєстровано в М-ві юстиції України 23 трав. 2007 р. за № 530/13797. – Режим доступу: http://search.ligaaakom.ua//doc2.nsf/linki/RE13797.html. – Назва з екрана. – Дата звернення 29.08.12. **2. Мельникова Л. П.** Основные средства и система бухгалтерского учета / Л. П. Мельникова, С. В. Митрофанова // Библиотека. – 2003. – № 9. – С. 22–25. **3. Митрофанова С. В.** Учет библиотечных фондов : метод. пособие / С. В. Митрофанова – М. : ИПО Профиздат, 2001. – 160 с. 4. Морева О. Н. Документные фонды библиотек и информационных служб / О. Н. Морева. – СПб. : Профессия, 2010. – 400 с.

Т. М. Юршевська
(Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського)

Результати оцінки якості праці управлінських кадрів структурних підрозділів бібліотеки

Спрямованість на досягнення результатів є загальним фактором розвитку будь-якої організації. Вибір критеріїв оцінки результативності діяльності та створення системи управління результативністю діяльності залишається проблемою багатьох організацій. На жаль, в останні роки посилилась тенденція зниження ролі внутрішнього контролю як чинника впливу на прийняття управлінських рішень, що викликає необхідність посилення ролі цієї форми контролю.

На думку П. Друкера, організації, щоб бути успішною протягом тривалого часу, вижити і досягти своїх цілей, необхідно бути як ефективною, так і результативною [5].

О. Д. Гудзинським розроблена система принципів формування результативного контролю в менеджменті [3]. У

дослідженнях Л. І. Федулової одним з напрямів є вивчення зарубіжного досвіду забезпечення результативності та ефективності менеджменту, обґрунтування вибору критеріїв результативності діяльності організації [11].

Проблему застосування системи менеджменту якості (СМЯ) в практиці бібліотек ВНЗ упродовж останніх років досліджували російські та українські науковці: Л. Влащенко, Т. Грищенко, І. Карпова, О. Картава, О. Нікитенко, Л. Онищук, Н. Размарілова, С. Симаковська, М. Терехова, В. Удотова, В. Ярощук та ін. Теоретико-методологічні основи СМЯ в управлінні бібліотеками розглянуто у працях Л. Дубровіної. Окремі аспекти моніторингу якості бібліотечного обслуговування вивчали А. Клепіков і В. Ропотан. Питанням якості та ефективності роботи бібліотек присвятили свої праці відомі зарубіжні дослідники П. Бокхорст і Р. Полл [1].

Якість, менеджмент, система якості - ці поняття все частіше входять у нашу повсякденну робочу дійсність. Система менеджменту якості дає можливість організувати і спрямувати наші дії на ефективне керування, вдосконалення і поліпшення діяльності.

Тема впровадження СМЯ у вищих навчальних закладах залишається актуальною та викликає чималий інтерес. Пов’язано це з різними причинами, одна з яких – перехід до комплексного оцінювання діяльності ВНЗ, що сполучає процедури ліцензування, атестації і державної акредитації на базі затвердженого переліку показників діяльності ВНЗ, в які входять, зокрема, показники наявності й ефективності внутрівузівських систем управління якістю освіти.

Бібліотеки мають опанувати процес управління якістю, який складається з трьох підсистем: системи управління якістю, системи забезпечення якості, системи підтвердження якості. Менеджмент якості є, власне кажучи, наскрізним аспектом системи управління бібліотекою, аналогічно таким, як час, витрати, управління персоналом. Саме це положення полягає в основі головних принципів, що визначають сутність сучасних систем менеджменту якості:

• якість – невід’ємний елемент будь-якого виробничого або іншого процесу (а не якась самостійна функція керування);

• відповідальність за якість має бути адресною;

• для реального підвищення якості потрібні нові технології;

• підвищити якість можна тільки зусиллями всіх працівників бібліотеки;

• політика у сфері якості має бути частиною загальної стратегії діяльності бібліотеки.

Розробка і впровадження системи якості в бібліотеки дає можливість:

• значно поліпшити взаємодію працівників бібліотеки;

• впорядкувати роботу структурних підрозділів, розкривши в документах систему процедур усіх видів діяльності;

• підвищити документаційну культуру бібліотеки;

• підвищити відповідальність керівників вищої і середньої ланки за використання трудових ресурсів [2].

За планом наукової роботи бібліотеки ДонНУЕТ на 2012–2013 рік проведено дослідження результативності діяльності керівників структурних підрозділів бібліотеки.

Мета дослідження – проаналізувати результативність діяльності керівників структурних підрозділів бібліотеки. Методологічною основою дослідження результативності діяльності керівників структурних підрозділів бібліотеки стали методи статистичної обробки річних результатів діяльності керівників за показниками та вимірниками.

Методика оцінювання грунтувалась на принципах доступності, відкритості, прозорості, гласності; довіри та відповідальності; сумісності та порівнянності результатів діяльності керівників структурних підрозділів бібліотеки; однорідності та рівнозначності показників оцінювання.

Змістова складова моделі системи оцінювання складається з показників та вимірників, за якими обчислюється діяльність керівників структурних підрозділів бібліотеки.

Модель системи оцінювання містить десять показників:

1. Основні показники роботи.
2. Інформаційна культура.
3. Наукова робота.
4. Інноваційна діяльність.

5. Участь у проектах.

6. Управлінська діяльність.

7 Культура управління.

8. Естетика структурного підрозділу.

9. Морально-психологічний клімат.

10. Досягнення структурного підрозділу.

Формування показників є важливим фактором для забезпечення якості результатів праці керівників структурних підрозділів. Для всіх керівників взято єдиний перелік показників. Змістові показники покладені в основу визначення вимірників, за якими також оцінюється діяльність керівників структурних підрозділів. Кількість вимірників дорівнює тридцяти дев'яти.

У моделі вимірювання застосовано 100 – бальну шкалу оцінок.

Бальна шкала оцінки якості праці.

1. Бальна шкала оцінки якості праці керівників структурних підрозділів ґрунтується за методами заданої та вільної бальної шкали.

2. Бали нараховуються за показниками та вимірниками.

3. Сума балів підраховується за кожним показником.

4. Максимальна сума балів за шкалою, яку керівник може набрати за показниками, дорівнюється 100 балам.

5. За сумою балів встановлюється традиційна оцінка: відмінно, добре, задовільно, незадовільно.

6. За оцінкою виставляється ранг керівника.

7 Керівнику структурного підрозділу, який отримав менш ніж 60 балів, ранг не присвоюється.

Для **оцінювання результативності діяльності** обрано 14 управлінців бібліотеки, це керівники структурних підрозділів бібліотеки, в обов'язки яких входить планування та звітність роботи структурних підрозділів, організація роботи, відповідальність за виконання основних показників діяльності.

Перший показник „**Основні показники роботи**". Бібліотечний менеджмент опирається на традиційну бібліотечну статистику. Статистичні показники – це оцінка ефективності роботи підрозділу, а також усієї бібліотеки [12]. Тому, для оцінки результативності діяльності керівників структурних

підрозділів цей показник найважливіший. Статистика потрібна більш за все управлінцям, оскільки без неї керувати підрозділами та бібліотекою, приймати рішення з оптимізації бібліотечних процесів, норм діяльності, відстежувати виконання завдань, приймати рішення та оперативно реагувати на відхилення від встановленої лінії поведінки неможливо.

Показник „**Інформаційна культура**". Бібліотека, як інформаційний центр вищого навчального закладу, забезпечує доступ до знань у процесі навчання. Студенти і викладачі часто виявляються безпорадними у вирішенні типових інформаційних завдань: не орієнтуються у структурі бібліотечних каталогів і картотек, не можуть грамотно сформулювати запит і намітити раціональний шлях пошуку, із маси інформації відібрати потрібну, зіставити, проаналізувати, грамотно оформити результати. Інформаційно-бібліографічна грамотність користувачів невисока, рідко використовуються основні фахові часописи, видання галузевих інформаційних центрів, дослідницьких установ. Користувачі не звертаються до бібліографічних посібників, галузевих енциклопедій, довідників, термінологічних словників, недостатньо використовуються електронні інформаційні ресурси, адже знання в галузі інформаційного самообслуговування – запорука успішного навчання, фахової діяльності, самоосвіти протягом усього життя.

Таким чином, і для освітніх установ, і для самих бібліотек організація інформаційного навчання та підвищення інформаційної культури особистості є першочерговим завданням, а бібліотекарі є ключовими фігурами, від яких залежить можливість реального підвищення рівня інформаційної культури студентської молоді. Сучасний бібліотекар повинен навчати, знати і бути носієм не тільки традиційної бібліотечно-бібліографічної культури, а й володіти сукупністю інформаційних знань, навичками інформаційних технологій [6].

Показник „**Наукова робота**". Для персоналу бібліотеки – це можливість формування наукового світогляду, розвитку творчого мислення, індивідуальних здібностей, ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у практичній

діяльності. Створюються умови для постійного оновлення і вдосконалення знань, професійного зростання.

Показник „**Інноваційна діяльність**". Інновації стали невід'ємною частиною бібліотечного життя. Вони допомагають бібліотекам стати конкурентоздатними, запроваджувати нові бібліотечні послуги, формувати позитивний імідж в суспільстві.

Інноваційний шлях розвитку бібліотеки – це шлях перетворень, який вимагає науково-обгрунтованих підходів до оновлення бібліотечної діяльності, застосування спеціальних методик їх практичного здійснення. Розвиток теорії, методики і організації інноваційної діяльності бібліотек не може здійснюватися ізольовано від інноватики, тобто загальної теорії змін.

Під інноваційною діяльністю ми розуміємо діяльність, скеровану на стимулювання поступового розвитку бібліотеки, який здійснюється за рахунок змістовного, структурно-організаційного оновлення і технологічної модернізації всіх процесів, а також позитивних змін в професійній свідомості персоналу, підвищенні креативного потенціалу співробітників. Мета інноваційної діяльності повинна бути направлена на кінцевий результат – підвищення рівня інформаційно-культурного обслуговування користувачів.

Інноваційний підхід в організації діяльності бібліотек вимагає від працівників високого професіоналізму, прогресивного мислення та готовності до прийняття нестандартних рішень, а орієнтиром цієї роботи має бути максимальне задоволення потреб користувачів, як найвищий критерій досягнення успіху [14].

Показник „**Участь у проектах**"**.** Будь-яка бібліотека вищого навчального закладу повинна приймати участь у проектній діяльності. Готовність бібліотеки університету до участі у проектній діяльності визначається виконанням умов, зазначених у Декларації про приєднання до проекту. Спільний проект може бути і між підрозділами самої бібліотеки, наприклад: формування нових баз даних, ретрокаталогізація фонду, укладання бібліографічних покажчиків. Показники, за якими оцінюється проектна діяльність керівників структурних підрозділів бібліотеки ДонНУЕТ наступні: участь

співробітників відділів у проектах бібліотеки, участь в міжбібліотечних проектах.

Показник „**Управлінська діяльність**”**.** Складність визначення ефективності та результативності процесу управління, його творчий характер, а також інші фактори роблять управлінську діяльність однією з самих нелегких видів людської діяльності. В сучасній теорії управління керівник має поєднувати риси лідера і менеджера. Щоб керівник міг виконувати функції центральної фігури системи управління бібліотекою, він повинен відповідати певним вимогам [2].

У процесі дослідження визначено, що управлінська діяльність керівників структурних підрозділів бібліотеки буде оцінюватися за такими вимірниками: організаційно-регламентована діяльність; виконавча дисципліна; оперативність; самостійність; делегування повноважень; лідерство.

Показник „**Культура управління**” вимірюється за такими параметрами: культура управління; мотивація співробітників відділу; зовнішній вигляд; використання бібліотечного устаткування, інвентарю, меблів.

Показник „**Естетика структурного підрозділу**”. Використання чинників естетичного впливу на співробітників бібліотеки значною мірою може призвести до підвищення рівня їх працездатності [7].

До оцінки результативності діяльності керівників структурних підрозділів включені наступні вимірники: оформлення відділу; озеленення відділу.

Показник „**Морально-психологічний клімат структурного підрозділу бібліотеки**”. Колектив – це група об‘єднаних загальними цілями і завданнями людей, які досягли в процесі спільної діяльності високого розвитку [4]. У колективі формується особливий тип міжособистісних відносин, який можна умовно назвати його морально-психологічним кліматом. Сприятливий клімат у підрозділі той, що спонукає до продуктивного, якісного, творчого виконання поставлених завдань на благо користувачів.

Показник „**Досягнення структурного підрозділу**”. Досягнення мети пов’язане з успіхом будь-якого проекту, або

важливою роботою. Досягнення складних і важких цілей потребує зосередження, довгострокової старанності та зусиль. Успіх вимагає емоційної зрілості.

Успіх – позитивний наслідок роботи, значні досягнення, удача, талант або позитивний результат діяльності, факт найвищого досягнення поставленої мети. Досягнення – це результат роботи всього колективу.

У результаті дослідження визначено, що показники для оцінки якості діяльності керівників структурних підрозділів повинні задовольняти наступним вимогам:

- служити джерелом надійної та об'єктивної інформації про ефективність діяльності керівників структурних підрозділів;
- враховувати різноманітність функцій усіх підрозділів;
- сприяти підвіщенню ефективної діяльності та конкурентоспроможності структурних підрозділів.

У процесі дослідження і прийняття рішення про включення того чи іншого показника до системи оцінювання результативності діяльності керівників структурних підрозділів широко використовувалося обговорення на основі якого:

- визначився набір показників і критеріїв оцінки;
- оцінювалися значимість, надійність, доступність виділених показників;
- проводилась процедура „зважування" показників оцінки.

Таким чином, в результаті апробації показників, була зібрана інформація щодо результативності діяльності керівників структурних підрозділів бібліотеки ДонНУЕТ.

Результати апробації показали, що запропоновані показники задовольняють сформованим вимогам і можуть успішно вирішувати завдання для яких вони розроблялися.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що система оцінювання допомагає:

- підвищити якість діяльності керівників структурних підрозділів бібліотеки;
- визначити ефективність і результативність їх діяльності;
- отримати інформацію про стан досягнень керівника;

- сприяє розробленню стратегії ефективного управління та удосконалення якості діяльності керівників структурних підрозділів бібліотеки.

Від того, як працюють керівники структурних підрозділів, залежить ефективність діяльності всієї бібліотеки.

Література

1. Вахнован В. Впровадження системи менеджменту якості в практику роботи Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету / В. Вахнован, О. Шкурко // Вісн. Книжк. палати. – 2009. – № 4. – С. 10–13. **2. Вилегжаніна Т.** Менеджмент бібліотеки в сучасних умовах: розділене керивництво і відповідальність / Т. Вилегжаніна // Бібл. пл. – 2009. – № 1. – С. 5–7. **3 Гудзинський О. Д.** Менеджмент у системі агробізнесу / О. Д. Гудзинський – К. : Урожай, 1994. – 235 с. **4. Дороніна М. С.** Психологія управління : [навч. посіб] / М. С. Дороніна, А. М. Григоренко. – Х. : Вид-во ХДЕУ, 2000. – Ч. 2. – 96 с. **5. Друкер П.** Эффективное управление / П. Друкер – М. : ФАИР – Пресс, 1998. – 288 с. **6. Забелина О. Б.** Формирование информационной культуры студентов университета // Научн. и техн. б-ки. – 2004. – № 8. – С. 45–47. **7. Машкевич С. І.** Прекрасне і наукове мислення. // Освіта. – 1999. – № 3. **8. Оцінка** персоналу ресторанного господарства : монографія / В. Г. Топольник, Л. В. Крилова, М. М. Шевченко [та ін.] ; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган–Барановського. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – 272 с. **9. Пилипенко О. С.** Оцінка результативності системи контролю в умовах стратегічної орієнтації сільскогосподарських підприємств // Економіка та держава. – 2012. – № 1. – С. 55–56. **10. Суслова І. М.** Управлінський облік у бібліотеці / І. М. Суслова, І. М. Манилова. – М. : МГУКИ, 2000 – 128 с. **11. Федулова Л. І.** Менеджмент організації / Л. І. Федулова : підручник для студентів ВНЗ. – К. : Либідь, 2003. – 446 с. **12. Фенелов Є. А.** Бібліотечна статистика як головний чинник управління: стан і проблеми вдосконалення / Є. А. Фенелов // Библиотечное справа – XXI століття. : М., 2002. – № 3. – С. 10–28. **13. Хлевная Е. А**. Влияние уровня эмоционального интеллекта руководителей на степень достижения ключевых

показателей эффективности организации. // Менеджмент в России и за рубежом. - 2011. – № 4. – С. 126–133.
14. Чуприна Н. Т. Универсальная библиотека: инновационная деятельность в профессиональной практике. – М. : Либерея, 2004. – 117 с. – (Библиотекарь и время. XXI век. – Вып. 13).

О. В. Бикова
(ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка")

Довідково-бібліографічне обслуговування на сучасному етапі

Бібліотечне обслуговування – це відкрита, багаторівнева підсистема бібліотеки, яка надає різноманітні інформаційні послуги і орієнтована на користувачів. Тому функціонування цієї підсистеми пов'язане з моніторингом, аналізом та оцінкою стану ринку реальних і потенційних користувачів, їх потреб, дослідженням розвитку інформаційно-культурних і освітніх послуг, аналізом якості послуг, які надає бібліотека, їх відповідністю потребам користувачів [2].

Бібліотечне обслуговування є обов'язковою функцією бібліотеки як інформаційної установи. Основним його видом є довідково-бібліографічне обслуговування, яке здійснює довідково-бібліографічний відділ, що є самостійним структурним підрозділом наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка". Бібліографічне обслуговування складається із двох компонентів: довідково-бібліографічного обслуговування та бібліографічного інформування. Довідково-бібліографічне обслуговування – це бібліографічне обслуговування відповідно до разових інформаційних запитів споживачів інформації, пов'язане з наданням довідок та інших бібліографічних послуг.

Довідково-бібліографічний відділ забезпечує довідково-бібліографічне обслуговування усіх категорій читачів відповідно до напрямків навчальної, наукової та виховної роботи університету традиційними і електронними ресурсами.

Зміни, які відбулися протягом останніх років у освітньому середовищі, а також активне впровадження нових інформаційних технологій, примусили бібліотеки переглянути організацію бібліографічного обслуговування.

Мультимедійні технології відкрили перспективи в досконалості як індивідуального, так і групового, масового обслуговування, а це в свою чергу потребує змін в інформаційній професіоналізації бібліотечних фахівців.

Використання електронних інформаційних ресурсів у довідково-бібліографічному обслуговуванні розширює інформаційну базу для виконання всіх типів бібліографічних довідок в усній та письмовій формах, надання бібліографічних консультацій, створення інформаційних продуктів тощо. Основним напрямком діяльності відділу є якісне забезпечення інформаційних потреб користувачів, як у традиційному режимі, так і в електронному.

Одним із головних інформаційних продуктів наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка" є електронний каталог, що відображає весь фонд бібліотеки та створює основу для виконання різноманітних запитів користувачів. Він забезпечує доступ до ресурсів каталогу локальним та віддаленим користувачам бібліотеки. Його важливою складовою є електронна бібліографічна база даних, яка поповнюється шляхом аналітичного розпису журналів та наукових збірників. В ньому представлено більше ніж 26500 статей із різних галузей знань, які використовуються при бібліографічному обслуговуванні різних груп користувачів. Для цієї ж мети створена бібліографічна електронна база даних „Праці професорсько-викладацького складу кафедр".

Ще одним інноваційним напрямком роботи довідково-бібліографічного відділу, є створення власних бібліографічних електронних довідкових ресурсів у вигляді науково-допоміжних бібліографічних покажчиків, довідників, наприклад: „Вчені ЛНУ" (довідник); „Інновації в освіті"; „Луганщина – наш рідний край"; „Професійна підготовка інженерів та інженерів-педагогів"; „Психолого-педагогічна корекційна робота"; „Методичні рекомендації з написання курсових, дипломних та

магістерських робіт" та розміщення їх на сайті нашої бібліотеки. Вони також надають допомогу в інформаційному забезпеченні навчального процесу вищого навчального закладу.

Для підвищення ефективності обслуговування користувачів бібліографи роблять аналіз використання створених власних ресурсів. Так у 2012 р. ці ресурси використали 14793 користувача українською мовою, 7702 – російською. Важливим є і те, що можна простежити ефективність використання кожного окремого ресурсу, наприклад „Вчені ЛНУ" (довідник) використали в 2012 р. 2500 користувачів українською мовою, а російською – 6314.

Бібліотечне обслуговування – це багаторівнева система і тому без зв'язку з іншими бібліотеками багато запитів користувачів не можуть бути задоволеними.

У теперішній час сучасною тенденцією в роботі бібліотек є впровадження нових інформаційних технологій та використання Інтернету – всесвітнього об'єднання взаємопов'язаних комп'ютерних мереж. Високі інформаційні технології змінюють засіб користування бібліотекою, у зв'язку з чим, крім користувачів, які знаходяться безперечно в сфері обслуговування нашої бібліотеки, до неї „входять" через локальні мережі або з допомогою Інтернет люди, яких бібліотекарі не бачать, а тільки знаходять їх адресні дані на своїх серверах. Сьогодні ми спостерігаємо тенденцію збільшення категорії віддалених від бібліотеки користувачів, а значить розширення поля доступу до бібліотечної інформації.

Автоматизація нашої бібліотеки привела до появи нової форми інформаційного обслуговування користувачів, такої як довідкове обслуговування у режимі „Віртуальна довідка". У цьому випадку для передачі інформації користувачам активно використовується електронна пошта, що дозволяє значно економити час. У науковій бібліотеці ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка" віртуальна служба організована у 2008 році, і ведеться вона співробітниками довідково-бібліографічного відділу та електронного читального залу. Інформація про віртуальну бібліографічну службу розміщена на сайті нашої бібліотеки під назвою „Довідкова служба". Бібліографи надають користувачам

інформацію з усіх галузей знань за фондами нашої бібліотеки протягом доби. На складні питання, які потребують глибокого наукового дослідження та використання додаткових джерел інформації, яких немає у наявності в бібліотеці ми не даємо відповіді. Термін виконання може мінятися, залежно від складності запиту. Ми не надсилаємо електронні копії документів, а лише надаємо довідки про наявність їх у бібліотеці. При виконанні тематичного запиту користувачу надсилається не більше п'яти джерел. Проводячи аналіз, ми прийшли до висновку, що найбільш типовими запитами являються:

– адресні (наявність того чи іншого документа у фонді). При відповіді користувачеві рекомендуємо в подальшому звертатися до сайту бібліотеки до електронного каталогу;

– тематичні. Якщо раніше найчастіше надходили запити педагогічної тематики, то тепер тематика розширилася.

Бібліографи при відповіді на запит користувачів використовують тільки власний фонд, бо вважають недоцільним здійснювати пошук відповіді в Інтернеті, тому що користувач може зробити це самостійно.

Якщо ми не маємо можливості надати інформацію зі свого фонду (це буває, коли у фонді відсутні необхідні джерела, або запити на які бібліотека за правилами користування не дає відповіді), то ми радимо користувачеві звернутися в інші бібліотеки міста, найчастіше – до Луганської ОУНБ імені М. Горького.

Під рубрикою „Ви нас запитували" знаходиться архів виконаних довідок, з яким користувач може самостійно працювати. Однак кількість виконаних запитів із часом зростає і потрібно буде розробляти механізм пошуку інформації в архівному довідковому масиві.

Інтернет інтенсивно впливає на довідково-бібліографічне обслуговування користувачів бібліотеки. Тому співробітниками довідково-бібліографічного відділу було створено „Інформаційно-пошуковий навігатор інтернет–ресурсів психолого-педагогічного напрямку", тому що в теперішній час бібліографи орієнтуються не тільки на свої власні ресурси, а й на одержання інформації з інших бібліотек за каналами зв'язку.

Це путівник за сайтами бібліотек (державних, обласних, бібліотек ВНЗ та ін.), які пропонують науково-інформаційні та бібліографічні ресурси, тобто повнотекстові бази даних таких видів документів, як книги, довідкові видання, статті, списки, покажчики, наукові періодичні видання та видання, що продовжуються, електронні наукові фахові видання та ін. У навігаторі подані також правила або умови пошуку на сайтах. Навігаційна функція Інтернет стала пріоритетною для нашої бібліотеки.

Нові технології відкривають перед бібліографічним обслуговуванням широкі горизонти, але їх використання висуває і проблеми. Одна з них – це відсутність у користувачів знань, навичок, підготовки для навігації за сучасним супермагістралями. Тому в процесі виконання запитів користувачів, надання їм індивідуальних консультацій, діалогової форми спілкування здійснюється формування їх інформаційної культури. Таким чином, довідково-бібліографічне обслуговування можна використовувати як базову форму інформаційного навчання, під час якого проходить засвоєння користувачами основ бібліографічної, інформаційної грамотності, закріплення навичок самостійного пошуку літератури.

Бібліографічне обслуговування у вигляді бібліографічного інформування здійснює довідково-бібліографічний відділ нашої бібліотеки, організовуючи „Дні бібліотеки на кафедрах”, де проводяться інформаційні огляди літератури, які сприяють рекламуванню окремих документів. У цей же час усі учасники заходу знайомляться з умовами та можливостями пошуку на сайті.

На сьогоднішній день довідково-бібліографічне обслуговування в бібліотеці вже неможливо уявити без використання новітніх технологій, впровадження нових форм та методів пошуку інформації. Це підвищує оперативність та забезпечує повноту задоволення інформаційних потреб користувачів. При цьому, головне завдання бібліографа полягає у кваліфікованому пошуку якісної та достовірної інформації, у збереженні основних принципів обслуговування, організації ефективного, раціонального, оперативного, диференційованого

обслуговування, у тому числі і дистанційного, як студентів, викладачів і співробітників вищого навчального закладу, так і інших користувачів. Впровадження нових форм надання інформації (баз даних, електронних книг, журналів та ін.), стрімкий розвиток комп'ютерних технологій обробки інформації, поява автоматизованих бібліотек, які мають електронні каталоги – усе це висунуло необхідність пошуку ефективних способів і засобів роботи з інформацією, та подальше розширення кордонів забезпечення продуктивної роботи користувачів із джерелами інформації.

Література

1. Бикова О. В. Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування (досвід бібліотеки ЛНУ ім. Тараса Шевченка) / О. В. Бикова, З. Ф. Ковальова // Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі : матеріали наук.-практ. конф., 12–13 берез. 2009 р., м. Луганськ / ред. кол.: Ж. В. Марфіна, О. В. Бикова, К. О. Шарамет. – Луганськ, 2011. – С. 155–163. **2. Дворкина М. Я.** Библиотечное обслуживание: новая реальность : лекции / М. Я. Дворкина. – М. : Профиздат, 2003. – 48 с. **3. Інформаційно**-бібліографічне обслуговування користувачів: нові тенденції і проблеми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dilovod.com.ua/publ/stati/statti/informacijno_bibliografichne_obslugovuvannja_koristuvachiv_novi_tendenciji_i_problemi/4-1-0-571. – Назв. з екрана. – Дата звернення: 28.03.12.

И. Е. Кузуб
(Донбасский государственный технический университет,
г. Алчевск)

Редкая книга в новом формате

Значение книжного наследия, являющегося памятью нации, для развития общества трудно переоценить.

Для того чтобы предоставить в пользование обществу эту бесценную информацию, памятники культуры и печати, их

необходимо сохранить для настоящих и будущих поколений. Сохранение библиотечных фондов является проблемой национального значения. Библиотеки изначально предназначены для выполнения двуединой функции – хранить документы для будущих поколений, обеспечивая доступ к ним сегодняшним пользователям.

Именно поэтому в библиотеке ДонГТУ началась работа по выделению из общего фонда редких книг для осуществления изучения, научного описания и пропаганды памятников книжной культуры.

Конечно, понятие «редкая книга» весьма условно. Представление о редкости книги может быть связано не только с годом ее издания, критерии отбора редких книг носят нередко относительный характер. В основу отбора положено два принципа – хронологический и тематический.

Критериями отбора стали:

- все отечественные и зарубежные дореволюционные издания;
- отечественные и зарубежные произведения печати до 1945 года издания;
- прижизненные и первые издания произведений деятелей науки и искусства;
- книги с различными вкладышами и т.д., представляющими научный и исторический интерес;
- книги в особых переплетах;
- книги необычных форматов (миниатюры, книги большого формата и т.д.);
- традиционные библиотечные редкости.

На сегодняшний день книг отобрано не так уж много, по сравнению с общим фондом библиотеки – 843873 экз., но уже сейчас видно, что это не просто старые книги, которые к тому же и читать нелегко – алфавит дореволюционный, язык устаревший, – они помогают восстановить связь времён, развиваться дальше.

Наиболее ценными в фонде нашей библиотеки являются первое прижизненное издание всемирно-известного искусствоведческого труда ***"История искусств" П. П. Гнедича.*** Выпущено А. Ф. Марксом в 1897 году. С 32

раскрашенными таблицами, 17 отдельными цветными рисунками и 2200 рисунками в тексте. Издание написано живо и увлекательно, с привлечением фактического материала и богато иллюстрировано, дает общедоступные знания по истории искусств, включая историю архитектуры, скульптуры, живописи, быта, нравов и одежды всех народов с древнейших времен.

Прижизненное издание ***Грабаря И. История русского искусства***, выпущено И. Кнебелем в1900 году.

Академик И. Э. Грабарь (1871–1960), выдающийся искусствовед, художник и музейный деятель, был инициатором и редактором многотомного труда "История русского искусства", а также автором ряда его важнейших разделов.

Собранный в этом труде ценнейший художественный и архивный материал дал возможность широко показать богатство и величие русского искусства. До сих пор это исследование остается самым полным и основательным трудом по русской живописи, архитектуре и скульптуре.

Прижизненное издание ***Карла Вермана История искусства всех времен и народов***. Санкт-Петербург, 1903 год. Книгоиздательское Товарищество "Просвещение".

Карлу Вёрману (1844-1933), знаменитому искусствоведу, директору Дрезденской галереи в 1882-1909 годах, принадлежит важная роль в науке искусствознания второй половины XIX - начале XX вв. Сложно переоценить значение его фундаментального труда "История искусства всех времен и народов", в котором детально рассмотрено становление и развитие основных видов искусства.

Сборник стихов Н. Надсона «с портретом, факсимиле и биографическим очерком». С-Петербург, Типография И. Н Скороходова, 1896 год.

Особый интерес представляет издание ***А. Бенуа "История живописи всех времен и народов"*** СПб., изд. Шиповник, 1912 год.

Книга посвящена истории практически всех классических школ живописи с древнейших времен до конца XIX века (живопись барокко в Венеции, нидерландская и немецкая живопись в эпоху Ренессанса, итальянская живопись в XVII

веках и др.) Множество цветных иллюстраций в тексте и на отдельных листах.

Не менее ценны первые и прижизненные издания русских и зарубежных классиков.

Научную ценность представляют книги по металлургии, автоматике, горному делу, выпущенные до 1945 года.

Не надо напоминать, что вузовские библиотеки – это библиотеки особого типа. Их основной задачей является содействие учебному процессу вуза, поэтому сотрудникам библиотеки необходимо обеспечить как сохранность уникального фонда, так и его доступность.

Редкие книги, конечно же, не пользуются массовым спросом, однако очень часто используются студентами, преподавателями и исследователями университета. Например, книга ***Радивановского В. И. Строительное искусство***, издание К. Л. Риккера, 1907 г., описывающая азы строительного искусства в России используется преимущественно в научных целях студентами и преподавателями строительного факультета. Издание включает в себя все основы строительства и связанные с ним работы: земляные, фашинные, каменные, бетонные, асфальтовые, деревянные, свайные, металлические, штукатурные и малярные и т. д. Вышло в свет по рекомендации Института Гражданских Инженеров Императора Николая I. Издание пользовалось огромным спросом и до революции выдержало четыре переиздания. Издание дополняют многочисленные рисунки, тематические схемы и различные планы.

Для популяризации, наиболее полного раскрытия фонда применяются различные формы и методы пропаганды литературы: тематические выставки, выставки-просмотры, планируется создание виртуальной выставки редких книг на сайте библиотеки. При кажущейся традиционности книжных выставок как формы работы, умелая их организация несет в себе эффективный воспитательный заряд.

В целях обеспечения сохранности редких изданий доступ читателей к ним ограничен, их выдача осуществляется только через читальный зал. Не допускается также их копирование на ксероксе. Все мы знаем, что в настоящее время самой большой

опасностью для фондов старых книг является разрушение бумаги в результате окисления. Особенно подвержены окислению книги, напечатанные между 1840 и 1970 г. Они были сделаны не из того сорта бумаги, который производился из переработанных текстильных отходов, а из бумаги, изготовленной промышленным способом. В такой бумаге образуются кислоты, разъедающие ее изнутри, бумага становится хрупкой, начинает разрушаться.

Однако сохранность – это сохранность, а доступ – это доступ. Нужно обеспечивать и то, и другое, иначе последствия могут быть катастрофическими.

В настоящее время мы видим новое понимание проблемы обеспечения сохранности библиотечных фондов: мероприятия по сохранности должны способствовать расширению доступа к информации. Наша задача на сегодняшний день – создать условия для совместного существования книжной культуры и безбумажных информационных систем. Выход есть – перевести фонды в цифру. Оцифровка – это способ получения и хранения документов средствами компьютерных технологий. Оцифрованные копии могут храниться на дисках, а также в электронных базах данных и электронных библиотеках.

Среди преимуществ этого метода – быстрый доступ к информации большого количества пользователей одновременно. Автоматические средства поиска намного облегчают как сам поиск, так и использования информации.

Сканирование делает возможным получение изображений, которые не теряют высокого качества при использовании и многократном копировании. Важна и возможность восстановить или увеличить изображение с помощью компьютера. С помощью использования современных технологий сегодня есть возможность сканировать страницы в формате 3D. Можно, не переворачивая листы, сканировать сразу несколько страниц. Цифровую версию книги можно без боязни перелистывать, она будет общедоступна.

Однако процесс сканирования требует использования дорогих технологий для преобразования и поиска информации, а расходы на получение и сохранение архивных копий тем выше, чем выше их качество.

Поэтому начать можно с оцифровки документов с помощью цифрового фотоаппарата. Данный вариант оцифровки самый доступный в финансовом отношении. Работу можно разделить на три основных этапа:

1-й этап – собственно фотографирование.

Фотографирование производится постранично, что замедляет работу, но изображения получаются более четко.

2-й этап – обработка снимков с помощью компьютерных программ. Процесс оцифровки предполагает использование нескольких программ: ACDSee 8 Foto Manager, Photoshop 8.0, Scan Kromsator Version 5.03.

3-й этап – создание электронной копии в PDF.

Оцифровка библиотечного фонда – это не просто способ сохранить культурное наследие страны, спасти его от катастрофически быстрого разрушения. Оцифровка библиотек – это, наверное, единственная возможность поделиться им с современным читателем, который предпочитает электронные книги немного потертым и шуршащим страничкам с уже выцветшими картинками. Однако это не просто электронные книги, это новая ступенька в системе образования и получении знаний. Это много новых возможностей и функций, которые ранее библиотека выполнять не могла.

Роль библиотек в сохранении исторической памяти человечества, зафиксированных на документных носителях, приобретает сегодня особое социокультурное значение. Современный технический прогресс делает реальной возможность усовершенствования и улучшения приемов хранения информации. При этом, мнение специалистов в области технологий по сохранности фондов едино – сохранение должно быть созидательным ибо любые вмешательства не проходят бесследно.

Большая работа у библиотеки впереди. Планируется продолжить активное изучение и описание фонда, также популяризировать и раскрывать фонд. Все это позволит создать наиболее полное представление о ценностях, хранящихся в нашей библиотеке. Мы не можем позволить редким книгам быть спрятанными. Их нужно более активно вводить в

использование. Хочется надеяться, что в нашей библиотеке они будут сохранены, востребованы и изучены.

Литература

1. Столяров Ю. Н. Как сохранить библиотечные фонды. – М. : Либерия, 1995. – 127 с., ил. **2. Горфункель А. Х.** Что такое редкая книга? // Редкие книги и рукописи : Изучение и описание. – Л., 1991, – С. 11–19. **3. Жаворонкова Е. Ю.** Сохраним для потомков // Библиотека. – 1994. – № 2. – С. 52–53. ***4.*** **Концепція** державної програми збереження бібліотечних фондів : Проект // ula.org.ua//dod_gromadske_obgovorennja_bibliotechnux_fondiv

С. А. Ключковская
(ГУ „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”)

Организация обслуживания иностранных студентов.

Интеграция современной украинской системы высшего образования в европейскую ставит новые задачи и условия развития экспорта образовательных услуг. Это напрямую связано с повышением конкурентоспособности украинских вузов на международном рынке образования, с экономической выгодой, как образовательного учреждения, так и экономики страны в целом. Помимо этого, обучение иностранных студентов является определенным показателем статуса учебного заведения. Фундаментальность украинского образования делает Украину привлекательной для иностранцев, поэтому в наши вузы приезжают на обучение студенты из разных стран.

Не является исключением в этом плане и Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко. Если в 1991–1995 г.г. в нашем вузе обучались представители двух – трех зарубежных стран, то на сегодняшний день студентами вуза являются представители 25 стран мира.

Организации обучения иностранных студентов в значительной степени зависит от работы университетской библиотеки.

Библиотека уделяет большое внимание решению вопросов, связанных с книгообеспеченностью учебного процесса иностранных студентов. Положительным моментом является то, что за последние несколько лет значительно улучшилось комплектование фонда литературой на иностранных языках, в том числе и англоязычной литературой.

Благодаря сотрудничеству с Украинско-американским благотворительным фондом „Сейбр-світло", Украинско-канадским центром „Відродження", университетом Франклина Пиерса в фонде библиотеки ЛНУ имени Тараса Шевченко имеются всемирно известные издания по различным отраслям знаний.

Первичный отбор документов в фонд отдела продолжался в течение года, было полностью сформировано ядро фонда, и отдел смог полноценно обслуживать всех пользователей. При организации отдела иностранной литературы за основу была взята, зарубежная практика объединять фонды абонемента и читального зала в единое целое, маркируя книги, которые не выдаются на дом. В последующие годы по результатам изучения состава фонда велось текущее комплектование.

Современный фонд отдела иностранной литературы отражает все виды документов. Видовой аспект фонда отдела представлен печатными и мультимедийными документами.

Наиболее широко представлены печатные издания. В фонде имеются основные типы изданий: учебная, справочная, научно-популярная, информационно-библиографическая и художественная литература. Собрание энциклопедий и языковых словарей отвечает любым современным запросам читателей. Учебные издания отражают всю многогранную палитру авторов, программ и направлений в обучении иностранным языкам сегодня. Широко представлены страноведение и лингвострановедение, языкознание и литературоведение.

Расстановка фонда осуществляется по языковому признаку. Внутри языка литература сосредоточена по отраслям

знаний, что дает возможность студентам, начиная с первого курса, знакомиться с большим количеством литературы по специальности и тем самым расширять и углублять знания по изучаемому предмету.

Фонд художественной литературы включает в себя издания самого разного уровня языковой сложности, от классики на языке оригинала до адаптированных книг для чтения, что позволяет каждому изучающему иностранный язык найти для себя все необходимое. Практика работы по комплектованию фонда показала ценность серийных изданий („Английский клуб", „Читаем в оригинале"), которые объединяет ряд положительных качеств: оформление, подбор материала, языковой уровень, потребительский адрес.

Фонд мультимедийных документов значительно пополнился в последние годы, составляет 1,5% фонда, на самом деле их больше, но часто они являются приложением к печатным видам документов и отдельному учету не подлежат. Использование электронных ресурсов в информационном обслуживании значительно увеличило число пользователей отдела.

По преобладающему количеству учебных дисциплин существует возможность выдачи книг на дом каждому студенту. При отсутствии достаточного количества учебной литературы по некоторым дисциплинам библиотекарь рекомендует из всего имеющегося фонда иностранной литературы издания на английском языке, главы или разделы которых раскрывают необходимый предмет или дисциплину.

Система каталогов и картотек, доступ к электронному каталогу библиотеки на сайте предоставляют дополнительные сведения об информационных и функциональных возможностях отдела иностранной литературы и для самостоятельной работы студентов.

В отделе сформирован фонд учебной литературы на английском языке. Также в читальном зале организованы выставки имеющейся в фонде учебной и методической литературы на английском языке. Первокурсникам, обучающимся английскому языку, сотрудники библиотеки

стараются прививать навыки самостоятельно учиться и работать с большим количеством источников информации.

Организация структурного подразделения для обслуживания студентов, обучающихся английскому языку, предоставляет возможность библиотекарю непосредственно общаться с читателем. В обслуживании студентов принимают участие все сотрудники отдела литературы на иностранных языках. Студенты всех курсов, и особенно первого, получают консультации по использованию фондов библиотеки. Иностранцы-старшекурсники, как правило, уже неплохо общаются на русском языке. Сложнее с первокурсниками, многие из них плохо владеют русским языком, поэтому требуют более внимательного отношения библиотекаря.

Процесс языковой, социальной и психологической адаптации является серьезным стрессом для иностранных студентов. Поэтому главным в процессе общения сотрудников библиотеки и студентов является проявление толерантности, внимательности, умения понять проблемы читателей и помочь им.

В нашем университете с каждым годом улучшаются условия для обучения иностранных студентов, создается социальная среда, отвечающая культуре и обычаям тех стран, откуда приезжают наши абитуриенты. И сотрудники библиотеки в этом процессе принимают активное участие. Научная библиотека продолжает совершенствовать свою работу в решении главной задачи университета – подготовке высококвалифицированных кадров, владеющих профессиональными знаниями на уровне современных требований, последних достижений науки и техники, неуклонно развивая международное сотрудничество.

Литература

1. Бурячинська Л. Бібліотека колледжу – на допомогу навчанню / Л. Бурячинська // Бібліотечна планета. – 2008. – № 3. – С. 35–36. **2. Гаслов Г. Д.** Мир, далекий, незнакомый. Другая культура как повод для знакомства / Г. Д. Гаслов // Библ дело. – 2012. – № 19. – С. 15–16. **3. Иванова М. А.** Социально-психологическая адаптация иностранных студентов первого

года обучения в вузе / М. А. Иванова, Н. А. Титкова. – СПб., 1993. – 115 с. **4. Кривцова И. О.** Социокультурная адаптация иностранных студентов к образовательной среде вуза / И. О. Кривцова // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 8. – С. 284–288. **5. Матлина С. Г.** Традиции и новаторство в работе с читателями / С. Г. Матлина // Библиотековедение. – 1996. – № 6. – С. 51–56. **6. Сукиасян Э. Р.** Литература на иностранных языках в каталогах и картотеках библиотеки / Э. Р. Сукиасян // Науч. техн. б-ки. – 2006. – № 7. – С. 38–51. **7. Юхновец Т. С.** Информационные ресурсы библиотек в системе удовлетворения информационных потрібностей студентов вуза / Т. С. Юхновец // Науч. техн. б-ки. – 2012. – № 4. – С. 12–17.

В. В. Андрианова
(Донбасский государственный технический университет, г. Алчевск)

Возможности удовлетворения информационных потребностей читателей с помощью электронного каталога научной библиотеки ДонГТУ

Современная вузовская библиотека не может ограничиваться только функциями предоставления читателям библиотечных фондов. В наше время библиотека высшего учебного заведения является проводником новых информационных технологий, которые активно используются в предоставлении максимально полной информационной поддержки различным категориям читателей, тем самым способствуя повышению качества образования в университете.

Библиотека Донбасского государственного технического университета старается быть ключевым звеном в информационном обеспечении учебного процесса, поэтому большое внимание уделяет современным формам накопления и представления информации. Процесс накопления информационных ресурсов требует использования системы, обеспечивающей обработку, хранение, обновление, поиск и

извлечение необходимой информации, а так же управление доступом к данным ресурсам. В нашей библиотеке выполнение этих задач обеспечивает библиотечно-информационная система UNILIB.

Современная библиотека не мыслима без электронного каталога (ЭК). Можно сказать, что ЭК – это визитная карточка библиотеки. Корректно составленное описание, удобный и разноплановый поиск по каталогу, разнообразные дополнительные информационные услуги, – всё это создаёт хороший имидж не только библиотеке, но и учебному заведению. Электронный каталог библиотеки ДонГТУ представляет собой машиночитаемый каталог, работающий в режиме реального времени и являющийся составной частью справочно-библиографического аппарата библиотеки и центральным звеном автоматизированной библиотечно-информационной системы. Он раскрывает состав и содержание библиотечного фонда и включает в себя библиографические записи, организованные по единым правилам, предусматривающим общие принципы и способы обработки документов.

Если в традиционной библиотечной каталогизации задача раскрытия библиотечных фондов решалась целой системой каталогов и картотек, включающих алфавитный, систематический и другие каталоги и картотеки, то электронный каталог в целом заменяет собой всю их совокупность. Создание электронного каталога (ЭК) в нашей библиотеке началось в 2005 году. Начало всему было положено с ввода новых поступлений литературы. Новые возможности поиска заставили обратить серьезное внимание на использование дополнительных, ранее не востребованных данных при составлении библиографического описания документов.

Любая, даже самая современная библиотечная система способна выдать ту информацию, которая в неё заложена, и чем полнее и грамотнее эта информация, тем более плодотворным может быть поиск пользователя. В связи с этим было принято решение раскрывать содержание документов при помощи аннотаций.

Очередным крупномасштабным этапом работы по созданию ЭК в нашей библиотеке является проведение ретроконверсии (перевод традиционных карточных каталогов в цифровую форму), что является одним из основных условий для автоматизации поиска сведений о документах из фондов библиотеки. Осуществление ретроконвесии проводится постепенно, начиная с отдела обслуживания. В первую очередь была введена литература сектора учебной литературы, затем секторов экономической и социально-гуманитарной литературы и отдела книгохранения. На данном этапе мы работаем над вводом литературы сектора научно-технической литературы (уже введена наиболее востребованная, активно используемая часть).

ЭК ежедневно пополняется и доступен не только в локальной сети университета, но и в сети Интернет через web-сайт НБ ДонГТУ (http://lib.dmmi.edu.ua) для авторизированных читателей.

На сегодняшний день ЭК нашей библиотеки насчитывает больше 148933 записей. В их число входят описания книг, брошюр и др. источников. Также он содержит 33783 аналитических описаний журнальных статей. Кроме того, в базу ЭК включены и электронные ресурсы (как самостоятельные, так и в виде приложений к печатной продукции).

Ввод литературы в ЭК осуществляется на основании регламентирующих документов (ГОСТ 7. 1-2003, ДСТУ ГОСТ 7.1:2006) и с помощью модулей и функций системы UNILIB. Описание каждого документа также содержит информацию о местонахождении экземпляров, которое обозначается специальной сиглой. База данных ЭК библиотеки содержит библиографические описания монографий, учебников, учебных пособий, сборников научных трудов, справочников, авторефератов диссертаций, специальной литературы (ГОСТы, ОСТы, СНиПы и т.д.), методических изданий ДонГТУ, периодических изданий, поступающих в библиотеку.

Электронный каталог нашей библиотеки – это основной инструмент анализа статистических показателей комплектования, книгообеспеченности дисциплин, использования фонда библиотеки, изучения читательского

спроса, эффективности работы по обслуживанию читательской аудитории, обработки документальных потоков и созданию специализированных информационных ресурсов. Возможности ЭК позволяют производить поиск документов различными способами и получать информацию о них в реальном режиме времени: местонахождении, количестве экземпляров каждого названия и его доступности.

Для того, чтобы поиск был продуктивным и качественным, в зависимости от характера запроса необходимо выбрать один из вариантов поиска перечисленных на экране ЭК. Все представленные виды дают возможность осуществлять поиск по основным поисковым понятиям (Автор, Заглавие, Предмет), но, помимо этого, у каждого имеются свои дополнительные поисковые возможности.

Основными поисковыми понятиями в ЭК нашей библиотеки являются:

Автор – фамилия индивидуального автора, составителя, редактора, соавтора, название коллективного автора.

Название (книги, периодического издания, CD-ROMa и т.д.). Поиск по названию журнала или газеты позволяет получить алфавитный список всех периодических изданий, имеющихся в библиотеке.

Выходные данные: место издания, издательство, год издания.

ISBN/ISSN.

Предметная рубрика (основные предметные рубрики, ключевые слова) – позволяет получить перечень изданий по теме. При формировании запроса по предмету необходимо учитывать, что предметная рубрика (ключевое слово) - это краткая словесная формулировка, в которой отражается предмет (тема) произведения, тот или иной аспект его рассмотрения. При этом предметные рубрики заносятся в именительном падеже множественного числа, кроме тех слов и словосочетаний, которые используются только в единственном числе.

Полочный шифр (координаты книги на полке). Полочный шифр в библиотеке ДонГТУ состоит из обобщенных индексов ББК или УДК и авторского знака.

Классификационный индекс и инвентарный номер документа.

Помимо выше приведённого, в ЭК библиотеки ДонГТУ существуют такие дополнительные виды поиска, как специальный поиск (по номеру базы данных документа), поиск по полям описания, поиск дублетного документа и поиск по штрих-коду документа. Кроме того, немаловажна возможность сортировки результатов поиска. Сортировать источники можно по виду ресурсов, типу ресурсов и по году издания.

Экспорт описания в корзину является дополнительной возможностью электронного каталога. С помощью этой операции список литературы можно экспортировать в программу Microsoft Office Word, создать версию для печати и сформировать лист требования. Кроме того, результат, при необходимости, можно экспортировать в Бланк – заказ для электронной доставки документа.

В последнее время в нашей библиотеке широко внедрён такой вид деятельности, как выполнение справок в автоматизированном режиме с помощью электронного каталога. Справка, выполненная в автоматизированном режиме, может быть традиционно адресной, тематической, уточняющей и фактографической, и предоставляется она читателю в электронном виде. Чаще встречаются тематические и адресные справки. Главными преимуществами справок, выполненных в автоматизированном режиме, являются оперативность и доступность информации.

Таким образом, электронный каталог стал неотъемлемой частью инфраструктуры информационно-образовательного пространства нашей библиотеки, с помощью его можно организовать особую виртуальную систему обслуживания читателей и удовлетворения их информационных потребностей.

Литература

1. Подковырина Е. Электронный каталог библиотеки как элемент качественного обеспечения информационных потребностей пользователей / Е. Подковырина // Бібл. форум України. – 2008. – № 4. – С. 9–11. **2. Дригайло В.** Технология работы библиотеки вуза / В. Дригайло // Бібл. форум України. –

2008. – № 1. – С. 8–14. **3. Суворова В.** Грамотный ввод информации – залог плодотворного поиска / В. Суворова //Библ. дело. – 2003. – № 11. – С. 29–31.

Н. О. Старостенко
(ВП „Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка")

Бібліотека Лисичанського педагогічного закладу як інформаційне джерело якісної підготовки майбутніх спеціалістів

Сучасна молодь вибирає той навчальний заклад, в якому надають якісну освіту, відбувається інтеграція наукової і навчальної діяльності студентів, запроваджується процес підготовки майбутніх фахівців сучасних освітніх технологій, створюються умови для розвитку творчого потенціалу особистості студента.

Важливою ланкою у системі засобів забезпечення якісної освіти майбутнього вчителя в умовах інноваційного освітнього простору у ВП „Лисичанський педагогічний коледж ЛНУ імені Тараса Шевченка" виступає бібліотека, яка є структурним підрозділом навчального закладу.

Забезпечення якісної бібліотечно-інформаційної підтримки, а саме: навчальної, наукової, освітньої, виховної діяльності – це завдання сучасної бібліотеки. Вона є інформаційною серцевиною, основою навчально-педагогічного та наукового процесів, творчою лабораторією, від ресурсів та послуг якої в значній мірі залежить зміст навчання та наукових досліджень. Бібліотека коледжу у відповідності із місією університету покликана підтримувати навчання і наукові дослідження, забезпечувати доступ до світових знань та інформації шляхом організації документального фонду і запровадження сучасних технологій.

Реалізація цієї місії спрямована на те, щоб бібліотека стала головним інформаційним ресурсом коледжу, учасником

навчального процесу, складовою світової бібліотечної системи. Як інформаційно-комунікативний центр, бібліотека намагається:

- забезпечити доступ до інформаційних ресурсів;
- представити користувачам документи із світового інформаційного потоку;
- організувати високопрофесійне інформаційне обслуговування користувачів [1, с. 3−7].

На сьогоднішній день загальний фонд бібліотеки коледжу становить 74582 примірників навчальної, наукової та художньої літератури, енциклопедичні та довідкові видання, словники, збірники законодавчих матеріалів, монографії та автореферати, збірники наукових праць. Цей фонд систематично поповнюється навчально-методичною, науковою літературою та навчально-методичними розробками.

Фонд електронної читальної зали – ліцензовані електронні підручники, навчальні фільми, які були презентовані на щорічних Міжнародних виставках „Освіта і кар'єра в Україні", комп'ютерні програми, створені у Центрі інформаційних технологій Луганського національного університету, авторські електронні підручники, посібники, контролюючі програми, створені викладачами коледжу. Електронна читальна зала бібліотеки забезпечує умови викладачам коледжу для творчого застосування даного фонду сучасної електронної навчальної літератури у навчально-виховному процесі.

Застосування комп'ютерних технологій дозволяє засвоїти більший обсяг професійних знань, використовуючи різноманітні методики пізнавального та творчого характеру. Для студентів з'явилась можливість самостійно опрацьовувати матеріали спеціальних дисциплін, методичні посібники для виконання практичних завдань, курсових і дипломних робіт на електронних носіях, що сприяє скороченню часу для пошуку і збору необхідної інформації для виконання поточних та контрольних завдань [2, с. 1].

Певною мірою заповнити відсутність необхідної сучасної інформації у навчальній літературі з деяких дисциплін можуть періодичні видання. Викладачі та студенти мають доступ у читальній залі до провідних фахових періодичних видань України. Для того, щоб бібліотека як і раніше залишалася

інформаційно потрібним об'єктом, ми повинні взяти на себе аналітичні функції. Тому доцільно бачиться розробка концепції створення електронного періодичного видання, яке б дозволило оперативно і в стислій формі відображати науково-медичну інформацію, одержану із книг і журналів, що полегшило студентам відбір необхідного матеріалу без перегляду змісту всіх нових надходжень до бібліотеки.

Абонемент, 2 електронні читальні зали та введенні в дію програми „УДФ/Бібліотека" забезпечують якісну роботу бібліотеки коледжу щодо:

- задоволення універсальних інформаційних потреб користувачів;
- виявлення, дослідження і впровадження в практику нових джерел інформації, передових технологій;
- забезпечення доступу до мережі Інтернет в електронному читальному залі;
- інформаційно-методичного супроводу організації наукової роботи студентів та викладачів;
- якісної організації їх самостійної пізнавальної роботи.

Вище зазначені завдання діяльності бібліотеки визначають пріоритетні напрямки її роботи в умовах інноваційної діяльності педагогічного колективу коледжу.

Для надання методичної допомоги викладачам, щодо забезпечення інтеграції навчальної й наукової роботи у процесі підготовки майбутніх педагогів робітниками бібліотеки проводяться:

- моніторинг наявності науково-методичної літератури з питань інтеграції наукової і навчальної роботи, науково-дослідної роботи студентів;
- презентації наявної літератури;
- огляд-конкурс навчально-методичного забезпечення та новітніх технологій для організації науково-дослідного процесу.

З метою забезпечення якісної організації курсового проектування студентів щорічно протягом вересня – жовтня на базі читальної зали бібліотеки коледжу відбуваються:

- семінари з проблеми „Сучасні вимоги до оформлення бібліографії";

- презентації сучасних педагогічних надбань з актуальних проблем сучасної освіти;

- дні бібліографії;

- огляд навчально-методичного забезпечення для якісної організації наукових досліджень у рамках виконання курсового проекту;

- індивідуальні консультації зі студентами та викладачами-керівниками курсових проектів, щодо забезпечення необхідною сучасною науковою та методичною літературою, інформацією з проблеми курсового проектування.

Презентація та пропаганда педагогічних надбань освітян Луганщини, України, огляди літератури в академічних групах дозволяють показати освітянські здобутки, ближче познайомити з сучасною методичною діяльністю викладачів, з новими розробками, проектами та літературою.

Важливим напрямком роботи бібліотеки коледжу як наукового, освітнього, комунікаційного, інформаційного та просвітницького центру є удосконалення традиційних і розвиток нових форм і методів інформаційно-бібліографічного забезпечення студентів та викладачів, тому навчальний процес та наукова діяльність на теперішній час здійснюється трьома шляхами:

- підтримання на необхідному кількісному та якісному рівнях загально-бібліотечних фондів підручників, навчальних посібників та навчально-методичних розробок;

- створенням умов для доступу викладачів і студентів до світової інформаційної мережі INTERNET з метою пошуку необхідної інформації;

- створення електронної бібліотеки й умов для користування нею.

Не перебільшуючи можливостей бібліотеки, можна стверджувати, що якість підготовки майбутніх спеціалістів в певній мірі залежить від того, наскільки якісним є інформаційно-бібліографічне забезпечення та наскільки активно бібліотека зуміє підключитися до формування творчого мислення у студентів. Запорукою успіху бібліографічної роботи бібліотеки є вивчення, узагальнення і типізація інформаційних потреб користувачів [3, с. 112−115].

Інформаційні запити студентів коледжу можна поділити на 4 типи:

- запити, що виникають у зв'язку з навчанням;
- запити у зв'язку з творчо-пошуковою, науково-дослідницькою роботою;
- запити у зв'язку з вивченням суспільно-політичних і загальноосвітніх наук;
- запити, що виникають у процесі пошуку матеріалів, складанню й оформленню списків літератури до курсових робіт.

Формуванню ІКТ-компетентності викладачів та студентів сприяє робота лабораторії „Сучасний електронний підручник" науково-навчального центру коледжу „Формування майбутнього фахівця в умовах інноваційного освітнього простору", яка функціонує на базі електронної читальної зали. В умовах даної лабораторії викладачі та студенти отримують допомогу з питань розробки і технічного оформлення сучасних електронних підручників, посібників, проектів.

На базі електронної читальної зали бібліотеки створено електронний фонд сучасних навчально-методичних комплексів забезпечення викладання навчальних дисциплін. Наявність такого комплексу на електронних носіях дозволяє оперативно реагувати на зміни в навчальних планах, типових програмах, вносити корективи, щодо творчого застосування нових електронних підручників, посібників та будь-яких інших педагогічних інновацій.

Окремі матеріали навчально-методичного комплексу (лекції, методичні рекомендації та матеріали з виконання самостійної роботи та підготовки до практичних та семінарських занять) передаються до електронної читальної зали, де з ними працюють студенти.

Проблема забезпечення студентів 1 курсу загальноосвітнього циклу успішно розв'язана за допомогою електронної читальної зали. Викладачі мають можливість організовувати роботу з підручником у ході навчального заняття, а також у процесі самостійної пізнавальної роботи в позааудиторний час. Згідно з новими навчальними програмами розширюються рамки самостійної роботи студентів, яка включає: підготовку до практичних занять, заліків й іспитів,

написання рефератів, курсових робіт, що вимагає широкого використання ресурсів бібліотеки. Ефективність самостійної роботи студентів у значній мірі залежить від оптимального одержання інформації, а також від кількості часу, витраченого на її пошук.

Ми прагнемо створити всі необхідні умови для інтелектуального та духовного розвитку наших студентів. Різноманітні заходи, вечори, зустрічі на базі бібліотеки створюють умови для розкриття таланту кожної особистості, формування генерації здорових та освічених громадян нашої держави. Поряд із традиційним наповненням цих заходів вони включають презентації інформаційних ресурсів.

Невід'ємною частиною сучасних дистанційних технологій є Web-сайт бібліотеки. Він створює не тільки інформаційний комфорт, але й нову якість обслуговування, вирішує проблему ефективного використання наявних інформаційних ресурсів. Бібліотечний Web-сайт в Інтернеті є віртуальним обличчям бібліотеки, що надає загальні відомості про неї та доступ до електронного каталогу.

Завдяки співпраці з бібліотекою Луганського національного університету імені Тараса Шевченка сьогоднішній рівень, зміст і напрямки роботи бібліотеки коледжу відповідають вимогам часу.

Закон України „Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки ” визначає одним із головних пріоритетів України „прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвиткові та підвищуючи якість життя”. Бібліотека Лисичанського педагогічного коледжу є головним гарантом реалізації цих пріоритетів та джерелом якісної підготовки майбутніх спеціалістів.

Література

1. Микитюк О. М. Досвід і перспективи впровадження нових інформаційних технологій в навчання : наук.-метод. зб. / О. М. Микитюк // Нові технології навчання. – 2007. – № 49. – С. 3–7. **2. Перехід** на інноваційний тип освіти // Уряд. кур'єр. – 2004. – № 64. – С. 1. 3. Тітова О. А. Готовність студентів і викладачів до використання інформаційних технологій в навчанні : наук.-метод. зб. / О. А. Тітова // Проблеми освіти. – 2007. – № 51. – С. 112–115.

О. Ф. Малютіна
(ВП „Старобільський факультет ЛНУ імені Тараса Шевченка")

Становлення та розвиток бібліотеки

Бібліотека Старобільського факультету була створена у 1998 році разом із самим відокремленим підрозділом. На той час вона була розташована у приміщенні факультету, мала площу однієї невеликої аудиторії, фонд складав приблизно 2 000 примірників навчальної, наукової та методичної літератури, який забезпечував потреби 286 студентів. Разом із розвитком факультету, збільшенням чисельності контингенту зростали й потреби користувачів бібліотеки (викладачів та студентів), що тягло за собою підвищення вимог як до складу бібліотечного фонду, так і до якості обслуговування. За п'ять років існування факультету кількість студентів зросла до 1200 осіб, кількість відвідувань бібліотеки з року в рік збільшувалася. Оскільки бібліотека вищого навчального закладу є центром інформаційного забезпечення навчально-виховного та наукового процесів, виникла необхідність її модернізації, удосконалення діяльності, переосмислення завдань та напряму розвитку. Таким чином, у 2008 році відбулося відкриття бібліотеки в окремому приміщенні з читальним залом, розрахованим на 50 осіб. Цей факт значною мірою позначився на статистичних показниках. Так, за 2008 рік відвідувачами бібліотеки було зроблено 20 159 відвідувань та книговидача склала 48 502 примірника порівняно з 2007 роком у 5 926

відвідувань та 11 024 екземпляри книговидачі. Але на досягнутому ще зарано було ставити крапку, бо сучасний стан розвитку науки і освіти України вимагав створення і втілення новітніх інформаційних технологій для оперативного, якісного отримання та використання інформації. Перед працівниками бібліотеки Старобільського факультету постала задача по впровадженню в життя різноманітних заходів та прийомів щодо покращення організації роботи бібліотеки, якісного обслуговування читачів, надання їм кваліфікованих послуг. З цього часу відбулися такі позитивні зрушення, як збільшення вільного доступу до фонду періодичних видань, надання інтернет-послуг, можливість сканування документів та збереження їх електронних версій. Також були зроблені перші кроки до автоматизації обслуговування читачів.

Впровадження комп'ютерних та телекомунікаційних технологій в роботу бібліотеки стало нагальною вимогою до підвищення продуктивності та якості бібліотечно-інформаційного обслуговування на основі створення, використання та інтеграції електронних ресурсів, а також автоматизації бібліотечних процесів. Повноцінне впровадження автоматизації з урахуванням сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій не було можливе без відповідних заходів щодо організації адміністрування та функціонування комп'ютерної мережі бібліотеки, організації мережевої взаємодії її користувачів, а отже, вимагало прийняття інтегрованих рішень, які враховували б доступні для бібліотеки телекомунікаційні рішення, оптимальні моделі мережевої взаємодії.

З моменту відкриття бібліотеки у 2008 році читальний зал був оснащений чотирма комп'ютерами. У зв'язку з швидким науково-технічним прогресом протягом подальших п'яти років ці комп'ютери стали морально та технічно застарілими. Також з часом у користувачів бібліотеки зросли потреби у використанні новітніх комп'ютерних технологій, Інтернету та електронних ресурсів і в кінці минулого навчального року (2011–2012 рр.) до читального залу Старобільського факультету було додано три більш сучасних комп'ютери. Та все ж така модернізація технічного оснащення не могла задовольнити запити усіх

читачів, тому, завдяки сприянню декана Старобільського факультету, дирекції базової бібліотеки та адміністрації ЛНУ імені Тараса Шевченка, у червні 2012 року бібліотека була переоснащена дванадцятьма новими комп'ютерами. Їх з'єднали у локальну мережу та підключили до Internet-у. Перед працівниками бібліотеки відкрилися нові можливості для надання сучасних освітньо-інформаційних послуг читачам. Так, з 1 вересня 2012 року читальний зал перейшов на автоматизоване обслуговування читачів.

Необхідно відзначити, що зміни у технологічному середовищі нашої бібліотеки, здійснені зусиллями її співробітників та при підтримці університету, відбулися за досить короткий проміжок часу. Як показала наша практика, для проведення комплексних змін технологічного середовища необхідні: сучасне програмне і технічне забезпечення, підготовлений до змін персонал і, безумовно, заздалегідь спланована і ретельно обміркована організація роботи щодо створення нової технології бібліотечних процесів. Варто навести слова професора Я. Л. Шрайберга, який сказав: „... автоматизація бібліотечно-інформаційної діяльності – це прояв не лише сучасного науково-технічного розвитку, а й соціального прогресу: забезпечується не лише своєчасний й швидкий доступ користувачів до інформації та першоджерел, але в цілому створюються умови для реалізації одного з головних принципів відкритого суспільства – принципу загальної доступності інформації та публікацій" [9, с. 57].

Впровадження інформаційної системи значно вплинуло на характер роботи бібліотекарів, на виконання ними своїх функцій, їх професійний статус. Ефективність праці, особливо що стосується виконання нових функцій, зараз оцінюється зовсім за іншими стандартами. Вимоги, які висуваються до особистісних якостей працівників бібліотеки також зазнали значних змін. Сучасний бібліотекар повинен бути більш комунікабельним, мобільним, освіченим та здатним до постійного самовдосконалення, мати творчу натуру, повинен знати, розуміти читачів і їх запити. Автоматизація дозволила поетапно позбавити фахівців бібліотеки рутинної праці, а

користувачам – створила ефективний і комфортний сервіс у пошуку інформації.

Зараз вузівська бібліотека, будучи однією з ключових ланок в інформаційному забезпеченні процесу освіти у ВНЗ, велику увагу приділяє сучасним формам накопичення і представлення інформації. З 2010 року одним із найважливіших завдань для бібліотекарів було створення електронної бібліотеки. Під електронною бібліотекою (ЕБ) розуміють інформаційну систему, що дозволяє надійно зберігати і ефективно використовувати різноманітні колекції електронних документів, локалізованих у самій системі, а також доступних їй через телекомунікаційні мережі. При цьому основним завданням електронної бібліотеки є інтеграція інформаційних ресурсів і ефективна навігація в них.

Спільними зусиллями працівників читального залу, викладачів та студентів була зібрана велика кількість документів, відповідних навчальній програмі: електронних версій підручників, навчально-методичних розробок та періодичних видань. Процес накопичення електронних ресурсів, які здобуваються в сторонніх організаціях, або продукуються силами університету та факультету, вимагає створення системи, що забезпечує збереження, оновлення, пошук і здобуття необхідного електронного ресурсу, а також управління доступом до цих ресурсів.

Найбільшими перевагами використання електронної бібліотеки у порівнянні з друкованою є надійність і компактність збереження інформації, можливість оперативного її поширення й широкого використання. Це дозволяє вирішити ряд завдань, які стоять перед вузівськими бібліотеками: забезпечується схоронність фонду, бо електронний документ не псується, а ще більшу надійність його збереження забезпечують резервні копії; вирішується проблема книгозабезпеченості навчального процесу, тому що працювати з електронним документом одночасно може необмежена кількість користувачів; забезпечується доступність до інформації, незалежно від її фізичного місцезнаходження.

Нагальними питаннями для вузівської бібліотеки сьогодні є формування повноцінної ресурсної бази електронної

бібліотеки, а також організація зручного доступу до цих ресурсів для користувачів. Переведення частини фонду бібліотеки в електронну форму ще не вирішує завдань, що стоять перед електронною бібліотекою. Необхідно створити такі умови для роботи користувача, щоб було можливо не тільки здійснення пошуку інформації про документи, але й обов'язкове отримання повних текстів. І важливо, щоб будь-який користувач мав таку можливість незалежно від часу та місцезнаходження. Такі вимоги пред'являє нам час, а наше завдання знайти способи для подолання бар'єрів на шляху до досягнення мети. Таким чином, створення електронної бібліотеки стає невід'ємною функцією традиційної вузівської бібліотеки.

Комп'ютеризація у сфері обробки інформації підняла продуктивність роботи, проте не зняла значення „людського фактора". Професія бібліотечного працівника набуває нової формації та піддається іміджуванню.

У бібліотеці, яка є центром культури у вищому навчальному закладі, гуманітарне просвітництво завжди було одним із головних завдань. Бібліотекарі в своїй роботі використовують різні форми і методи впливу на читання, диференційний підхід до різних груп користувачів. Просвітницька робота ведеться комплексно в напрямку пропаганди наукової, навчальної, інформаційної та культурно-просвітницької діяльності навчального закладу.

Сучасна ситуація в Україні, негативні суспільні реалії найболючіше позначаються на молоді. Це вимагає значного посилення уваги до виховної та культурно-просвітницької роботи бібліотеки вищого навчального закладу. Бібліотека Старобільського факультету проводить велику виховну та просвітницьку діяльність. Розробляючи напрямки цієї роботи та популяризації книги, перш за все, опора робиться на потреби навчального процесу та запити студентів, а також зусилля спрямовується на формування у молоді стійкості щодо соціальних та життєвих негараздів, переоцінці духовних цінностей, росту національної самосвідомості, яка пробуджує зацікавленість до національної культури, звичаїв, історії свого народу. Вже традицією стало проведення „Шевченківських днів", вшанування пам'ятних дат Чорнобильської катастрофи,

Великої Вітчизняної війни та Голодомору, відзначення ювілейних дат видатних літературних діячів України та зарубіжжя, організація зустрічей студентів з талановитими людьми Старобільщини, працівниками соціальних та правоохоронних служб. Великою популярністю користуються години: літературні, інформаційні та інші.

Серед різних форм популяризації провідне місце належить книжковим виставкам. Вони привертають до себе увагу змістом та оформленням, різноманітністю тематики. За 2012 рік було оформлено 22 книжкові виставки. Постійно діючою, яка весь час поновлюється, є виставка „Нові надходження", на якій ми презентуємо отриману літературу.

Щорічно на базі Старобільського факультету у читальному залі проводяться літературні читання та Всеукраїнські науково-практичні конференції. Так у жовтні 2009 року було проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію „Літературна, публіцистична, наукова спадщина Івана і Надії Світличних у розвитку національної культури 2-ї половини XX століття", у червні 2010 року Старобільський факультет став організатором Перших Міжнародних читань „Пам'яті Ірини Іллівни Ковтунової", у листопаді 2010 року відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція „Слобожанська беседа – 4", у листопаді 2012 – „Слобожанська беседа - 6" та 12 – 13 березня 2013 року Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 125-річчю з дня народження А. С. Макаренка, під назвою „Науково-педагогічна спадщина А. С. Макаренка і сучасність".

Інформаційний та творчий потенціал бібліотеки не використаний у повній мірі. Тому всі працівники завжди у творчому пошуку нових форм роботи, цікавих заходів, впровадження нових технологій. У майбутніх планах бібліотеки є розробка та впровадження заходів для забезпечення збереження позитивної динаміки зросту показників за допомогою постійного аналізу комплектування та своєчасного поповнення фонду, покращення культури та технологій обслуговування відвідувачів, постійної підтримки зацікавленості у відвідуванні бібліотеки. Комплексне

використання цих заходів допоможе утримати читацьку аудиторію та залучити нових читачів.

Література

1. Бабич В. Роль бібліотек в інформатизації суспільства і підвищенні інформаційної культури / В. Бабич // Бібл. планета. – 1998. – № 1. – С. 17–20. **2. Бібліотеки** вищих навчальних закладів України : (інформ. каталог–довідник) / НБ ім. М. Максимовича Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка. – К., 1998. – 198 с. **3. Гарбор Р. Т.** Управління автоматизацією бібліотеки / Робін Т. Гарбор. – К., 1997. – 56 с. **4. Крол Э.** Все об INTERNET : руководство и каталог / Є. Крол ; пер. с англ С. М. Тимачева. – К. : Торгово-изд. бюро BNV, 1995. – 592 с. **5. Кроуфорд Д.** Оцінка бібліотечних й інформаційних послуг / Дж. Кроуфорд – Брит. рада в Україні, 1996. – 68 с. **6. Куликова Л. В.** Оценка эффективности и качества работы публичной библиотеки / Л. В. Куликова – СПб, 2008. – 18 с. **7. Про** бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. №32/95-ВР // Закони України / Верховна Рада України, Ін-т законодавства. – К., 1997. – Т. 8 – С. 27–38. **8. Про** національну програму інформатизації : Закон України, 4 лют. 1998 р. – К. : Кн. палата України, 1998. – С. 2. **9. Шрайберг Я. Л**. Основные положения и принципы разработки автоматизированных библиотечно-информационных систем и сетей: главные тенденции окружения, основные положения и предпосылки, базовые принципы / Я. Л. Шрайбер. – М. : Либерея, 2001. – 100 с.

М. В. Кудина
(Донецкий национальный университет)

Отдел учебной литературы НБ ДонНУ: от истоков к современности

Научная библиотека Донецкого национального университета, одна из крупнейших в области, в 2012 году вместе с университетом отметила 75-летний юбилей.

Основанная в ноябре 1937 года как изба-читальня при Сталинском педагогическом институте, сегодня – крупнейшая библиотека региона, научно-методический центр библиотек вузов 3-4 уровня аккредитации Донецкой и Луганской областей.

Статус научной библиотеки предполагает активное внедрение новых технологий, при этом увеличиваются объемы собираемой и хранимой информации, ускоряется поиск и, следовательно, возникает возможность расширить диапазон действия библиотек. По мысли М. Я. Дворкиной, преодолеваются „пространственные и временные барьеры" и, следовательно, информация в фондах библиотек становится более доступной для пользователя в любой точке земного шара. [3, с. 6] Основная цель внедрения новых технологий заключается в обеспечении свободного доступа читателей ко всем видам открытой информации, расширению информационных услуг.

Сегодня традиционный фонд насчитывает более 1 млн. экземпляров литературы по различным отраслям знаний, который обеспечивает научную работу и учебно-воспитательный процесс университета.

Отдел обслуживания учебной литературой является структурным подразделением Научной библиотеки Донецкого национального университета.

В 1963–1964 годах отдел учебной литературы занимал одну из небольших аудиторий первого учебного корпуса. Здесь обслуживались 4 655 студентов дневной, вечерней и заочной форм обучения (специальности история, русский язык и литература, математика, физика, педагогика и психология, педагогика и методика образования) и студентов общенаучного факультета. На 1 сентября 1970 года в структуре университета было 7 основных факультетов: математический, физический, химический, биологический, экономический, исторический, филологический; при филологическом действовало романо-германское отделение.

Летом 1971 года отдел учебной литературы переехал во вновь построенный корпус университета и занял предусмотренное для библиотеки помещение. Стеллажи еще не

были приобретены. Сотрудники обслуживали читателей, разыскивая книги в стопках на полу.

К этому времени отдел учебной литературы обслуживал 4991 студента дневного отделения, 1 807 – вечернего, 4 016 – заочного.

Середина 1970-х – 1980 годы отмечены как период бурного развития библиотеки. Был внедрен безынвентарный учет учебной литературы, впервые проанализирована обеспеченность учебного процесса учебниками и учебными пособиями, начали проводиться «Дни библиотеки» на факультетах, была разработана система научной организации труда, введено обслуживание студентов групповым методом.

Внедрение группового метода выдачи позволило обслуживать 49 студенческих групп 1 курса дневного отделения за 2 рабочих дня. Выдачу производили 1 – 2 сентября, перед отъездом студентов на уборочные работы в колхоз. Этому предшествовала большая подготовительная работа. Книги заранее вывозились в помещение читального зала, готовились комплекты. Для распределения учебников использовались данные карточки обеспеченности. Отделу помогали сотрудники всей библиотеки.

Студентов 1 курса вечернего отделения обслуживали в первую субботу сентября. Студентов заочного отделения – на установочной сессии.

К концу 1980-х годов отдел учебной литературы обслуживал более 11 тысяч читателей. Посещаемость составляла около 45 тысяч, выдавалось более 180 тысяч учебников, книжный фонд отдела составлял более 160 тысяч экземпляров. Большое внимание уделялось работе по предупреждению и ликвидации читательской задолженности. Систематически отдел проводил работу по анализу использования книжного фонда, организовывал выставки просмотры учебников на кафедрах факультетов с целью исключения из фонда или дальнейшего использования.

В 1994 году были приобретены первые компьютеры. Важным событием нового десятилетия стал этап подготовки и внедрения новых компьютерных технологий. Было внедрено программное обеспечение АБИС НБ ДонНУ. Осуществлялось

обучение сотрудников компьютерной грамотности. Отдел научной обработки литературы стал создавать электронный каталог активной части книжного фонда библиотеки. Библиотекарями был разработан сайт библиотеки, первый в области.

В настоящее время автоматизированы все технологические циклы: комплектование, каталогизация, учет, штрих–кодирование, обслуживание читателей, предварительный заказ литературы.

С сентября 2008 года отдел учебной литературы перешёл на автоматизированное обслуживание читателей всех факультетов и курсов с использованием технологии штрих–кодирования учебников и читательских билетов. Для осуществления автоматизированного обслуживания в отделе было установлено необходимое оборудование: компьютеры, ручные сканеры, сдвоенные мониторы, – с целью информирования читателей о процессе книговыдачи. Сотрудники отдела прошли обучение в информационно-вычислительном центре ДонНУ. Подготовкой к электронной книговыдаче были анализ и штрих–кодирование наиболее востребованной части книжного фонда отдела. Штрих–кодирование осуществлялось в программе «Электронный каталог». Подготовленные книги отбирались в поисковом поле программы: инвентарные книги по искомому номеру, а безынвентарные (б/н) – по номеру поступления партии. Затем в технологии изменения кодов каждой книге б/н присваивался персональный номер с сохранением номера партии, а инвентарные книги получали номер штрих–кода, тождественный цифре инвентаря. Отобранные номера штрих–кодов книг выводятся на печать и распечатываются на специально разграфленных листах (*Xeroks laser/copir*) или на специальном принтере с параметрами настройки бумаги типа *Sebra designer Gk 420t (EPL)*. Распечатанные штрих–коды наклеиваются на книги. Штрих–кодирование значительно облегчило книговыдачу: номер штрих-кода издания считывается сканером и автоматически закрепляется за читателем, взявшим книгу на определенный срок, или автоматически „снимается” при процедуре возврата книг. При этом сканер „вычеркивает”

книгу независимо от личности сдающего (студенты иногда случайно меняются книгами). По номеру штрих-кода снимается искомая книга, и на экране появляется электронный формуляр читателя, которому эта книга принадлежала.

С целью дифференцированного обслуживания читателей, была проведена реорганизация отдела: созданы секторы обслуживания студентов младших курсов, старших курсов и студентов заочного и ускоренного отделений. Сектор записи и перерегистрации читателей, созданный в библиотеке в июле 2007 года, разместился теперь в отделе учебной литературы. Постоянный контакт с вычислительным центром и разработчиком действующей АБИС НБ ДонНУ позволил нам создать эффективную организационную структуру, которая обеспечивает функционирование и стабильное развитие отделов библиотеки на основе единой электронной базы читателей.

Процесс книговыдачи в библиотеке осуществляется благодаря программе „Абонемент". В АРМе „Абонемент" представлены три службы: „Читатели", „Заказы", „Книговыдача", каждая из которых выполняет свою функцию. В службе „Читатели" учитывается вузовская специфика библиотеки и реализованы „массовые" технологии обслуживания читателей, в том числе, предусмотрена групповая запись читателей, печать необходимых форм и штрих–кодов. Эта программа осуществляет:

– комбинированный поиск читателей по номеру читательского билета, ФИО, категории, факультету, курсу, специальности, номер отдела кадров и датам приказов, местам выдачи и датам обслуживания;

– создание и редактирование записей читателей;

– выдачу и изъятие читательских билетов, перерегистрацию читателей;

– подготовку списков читателей – должников, электронных и бумажных напоминаний и т.д.;

– обновление регистрационных данных читателей из базы данных отдела кадров ДонНУ.

Вузовские библиотеки, по мнению В. Г. Дригайло, призваны создать необходимые условия как для пользователей, так и для сотрудников с тем, чтобы оперативно получить

необходимый источник или информацию как на традиционных, так и на электронных носителях. Этому способствует наша служба „Заказы” (в программе „Абонемент”). Прием заказов осуществляется в электронном режиме через библиотечный сайт или непосредственно по сети в программе „Электронный каталог”. Для оформления заказа книг нужно зарегистрироваться, ввести номер своего читательского билета и индивидуальный пароль, затем отобрать и заказать необходимую литературу. Страничка доступа к электронным каталогам и картотекам библиотеки ДонНУ находится по адресу: http://library.donnu.edu.ua/catalog/. Через эту страничку читатель может также получить информацию о состоянии выполнения своих электронных заказов и выданных ему книгах по местам выдачи. Обработка полученных заказов происходит в службе „Заказы”. По разработке научного сотрудника А. А. Коломенского предусмотрена оригинальная технология управления приемом заказов читателей, позволяющая уже при приеме заказа читателя назначить время его выполнения. Причем в он-лайновом режиме высвечивается „ответ” библиотекаря о наличии издания: „издание отложено”, а в случае, если книга не может быть выдана – причина, например: „в ремонте”, „в розыске”. Указывается место нахождения контрольного экземпляра – читальный зал или центральное книгохранилище. Важно также, что в этой программе проверяются права читателя на получение изданий по местам выдачи, и ставится ограничение по количеству возможных заказов в течение дня. Принятые заказы распечатываются в виде листа читательского требования и выполняются согласно временной сетке заказов и местоположению в фонде (на читательском требовании, кроме автора и названия, значится шифр и авторский знак, инвентарный номер или штрих код книги). Подобранный заказ маркируется ярлычком читательского билета и кладется на полку выдачи, где хранится 3 дня. По истечении срока, в случае, если подобранный заказ не был востребован читателем, книги возвращаются в фонд.

Служба „Книговыдача” обеспечивает:

– прием, выдачу литературы и продление сроков пользования ею;

– широкую поддержку технологий работы со штрих–кодами;

– выдачу необходимых предупреждений и введение блокировок при увольнении или отчислении читателей, наличии задолженности у читателя по всем местам обслуживания;

– блокировку «неправильных» книговыдач, например самосдачи, приема литературы, выданной в другом месте выдачи.

– быстрый доступ к электронному формуляру читателя с отображением выданных книг, заказов и истории книговыдач.

– поддержку дисплея читателя.

Завершилось пятилетие работы отдела учебной литературы в автоматизированном режиме. Информации для размышления достаточно, чтобы подвести некоторые итоги. Пять лет работы в новом режиме принесли массу впечатлений, как позитивных, так и негативных. Сегодня уже можно с полной ответственностью сказать, что процесс обслуживания в нашей библиотеке претерпел существенные изменения, сделаны уверенные шаги к новым формам и методам удовлетворения информационных запросов пользователей. За это время полностью автоматизированы процессы записи и перерегистрации читателей, книговыдача, продление и возврат литературы. Активной части книжного фонда были присвоены штрих–коды. Безусловно, автоматизированное обслуживание имеет ряд преимуществ в сравнении с традиционным: оно более надежно, удобно, нравится и библиотекарям и читателям. Комплексная автоматизация значительно облегчила работу библиотекаря. Переход на электронную книговыдачу позволил сократить объемы механических и трудоемких операций, избавиться от многочисленных бумажных носителей (читательские билеты, читательские и книжные формуляры), а также записей на них. Все это способствовало упрощению операций записи и перерегистрации читателей, процессов „выдача – продление – прием литературы”, и, как следствие, экономии рабочего времени. Значительно сократилось время на обслуживание читателей за счет отсутствия необходимости искать читательский формуляр, заполнять книжные формуляры, ходить в книгохранилище и устанавливать наличие свободных

экземпляров. В АБИС заложены сроки возврата литературы. А наличие необходимых экземпляров можно проверить в электронном каталоге. Если на абонементе все экземпляры спрашиваемого издания выданы, а на экране есть информация о наличии издания в читальном зале, библиотекарь может сразу проинформировать об этом читателя, не отсылая его в зал каталогов. Кроме того, читатель может получить сведения о том, кому выданы определенные издания и на какой срок.

Наша АБИС позволяет проследить историю читательского формуляра, дает возможность установить все экземпляры, которые читатель получал за весь период обучения или определенный срок. А окно „История читателя" содержит все пометки о записи, перерегистрации, выбытии, восстановлении читателя, академическом отпуске, а также о проводимой библиотекарем работе по ликвидации читательской задолженности: звонках, подаче списков на факультет, отправке почтовых и электронных напоминаний. Окно „История экземпляра" прослеживает путь книги: поступление в фонд отдела, пользование разными читателями, передачу в подсобные фонды и возврат, списание. Без автоматизированной системы получить такую подробную и разнообразную информацию без дополнительных затрат времени было практически невозможно.

С внедрением автоматизации произошли и качественные изменения в работе библиотекаря: автоматизированное рабочее место, минимальное время для обслуживания читателей, единый электронный формуляр, новые возможности в работе с читательской задолженностью, автоматизированная проверка книжного фонда, формирование различных статистических отчетов, контроль над сохранностью фонда. Однако широкие возможности новых технологий не затмили потребности в личности библиотекаря – коммуникабельного, досконально знающего фонд, что является профессионально важным. Это только на первый взгляд кажется, что работа библиотекаря простая и легкая. На самом деле она полна и творческих дерзаний, и душевного напряжения, и просто тяжелого физического труда.

Миссия отдела учебной литературы особенная. От ее выполнения в значительной мере зависит, как студенты начнут

новый учебный год, какой ритм учебы наберут с первых дней, станут ли постоянными читателями библиотеки. И деканы факультетов, прежде всего, обращаются с просьбой быстрее выдать учебную литературу их студентам. Сотрудники абонемента стараются с этим справиться, несмотря на то, что количество студентов в университете за последние десятилетия значительно выросло. Сегодня отдел обслуживает более 14 000 читателей, выдает за год около 250 000 книг. К сожалению, никто не подсчитывал, сколько километров приходится проходить каждому сотруднику отдела в день и в год и сколько килограммов литературы переносить ежедневно. Но трудятся в отделе люди, по-настоящему преданные этой профессии, энтузиасты своего дела. Высокий уровень культуры и профессионализм, стремление к самосовершенствованию, четкости и порядку, приветливость, уважение к читателю – эти и многие другие черты свойственны библиотекарям Пугач А. В., Тереховой М. В., Кузьменко О. В., зав. секторами Заякиной А. Н., Ефременко Т. Н. Их кропотливая работа не всегда заметна, но именно она помогает формированию интеллектуального развития личности студента.

Подводя итоги 75-летнего пути развития научной библиотеки Донецкого национального университета, можно с уверенностью сказать, что библиотека успешно выполняет свою миссию по обеспечению информацией научного и учебного процессов университета на современном уровне. Не останавливаясь на достигнутом, а используя все новые востребованные технологии, библиотека уверенно смотрит в будущее.

Литература

1. Бібліотечні програми в Україні // Бібл. форум України. – 2003. – № 2. – С. 7. **2. Бородина В. А**. Библиотечное обслуживание: Учеб. – метод. пособие. – М. : Либерея, 2004. – 168 с. **3. Дворкина** М. Я. Библиотечное обслуживание: новая реальность: лекции. – М. Изд-во Моск. Гос. Ун-та культуры и искусств, 2000. – 48 с. **4. Дригайло В. Г.** Миссия вузовских и других научных библиотек: Режим доступа: http://www.gpntb.ru/win/inter-

events/crimea2003/trud/tom3/posl/Doc9.HTML/. – Загл. с экрана. **5. Коломенский А. А.** Автоматизированная информационная библиотечная система ДонНУ: современное состояние: Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vdu/a/2009_2/Computer/5_Kolomenskyi.pdf. – Загл. с экрана. **6**. **Справочник** библиотекаря / науч. ред.: А. Н. Ванеев. – СПб. : Профессия, 2010. – 640 с.

Л. А. Паралева
(ГУ „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко")

Функционирование МБА и ЭДД в условиях работы современной библиотеки

Идеи открытого общества, свободного распространения информации, ее всеобщей доступности существенным образом повлияли на цели, задачи и функции библиотек, изменили традиционное содержание библиотечной работы, а мощное внедрение информационных технологий во все сферы общественной жизни поставило перед отдельными библиотечными службами особые задачи. Библиотека все чаще рассматривается как информационный центр, ориентированный, в первую очередь, на читателя, его потребности и запросы и выступающий гарантом обеспечения равенства доступа к информации и культурным ценностям.

Особо важное значение приобретает доступ к информации независимо от ее типа и места хранения. В этих условиях на первый план выходят обеспечение свободного доступа к информации и сохранение ее источников. Этому, в немалой степени, способствует МБА.

Межбиблиотечный абонемент (МБА) – форма библиотечного обслуживания, предоставляющая читателям (абонентам) одной библиотеки возможность использования книжных фондов других библиотек.

МБА, основывающий свою деятельность на взаимоиспользовании фондов – именно та библиотечная

служба, с которой связывают сегодня осуществление одной из основных функций библиотеки: – оперативное обеспечение пользователя необходимой информацией. Тесная связь МБА практически со всеми библиотечными службами, общность целей и задач, а также расширение его перспектив и возможностей, заставляют задуматься не просто о дальнейшем функционировании МБА, но и о развитии и укреплении общей системы межбиблиотечного абонемента.

Система МБА призвана обеспечить запросы пользователей на конкретные издания. Библиотека нашего университета при выполнении запросов использует в основном фонды Областной универсальной научной библиотеки им. А. М. Горького, фонды Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, научной библиотеки им. И. Франка Львовского национального университета и харьковской Областной научной библиотеки имени В. Г. Короленко. Многие наши читатели пользуются услугами библиотек других университетов. Ни одна библиотека, каким бы совершенным фондом она не располагала, не в состоянии удовлетворить в полной мере информационные запросы своих пользователей без помощи МБА.

Услугами МБА в нашей библиотеке пользуются студенты и преподаватели нашего вуза, которым требуются более обширные материалы для написания научных работ, диссертаций, статей. Также мы предоставляем свои фонды для пользователей МБА библиотек других вузов.

Для литературы, получаемой читателями по МБА, определены строгие сроки её возврата. При системных нарушениях этих сроков читатель лишается права пользования услугами МБА.

Для контроля за движением литературы по МБА, ведется 3 картотеки:

1. заказов, посланных в другие библиотеки
2. выданных изданий
3. возвращенных изданий.

Сегодня все библиотеки развивают новые направления деятельности: использование электронных систем, обеспечение быстроты доступа к информации и поиск ее в электронных

каталогах через интернет, сканирование и электронную доставку документов. Эти нововведения активно используются в МБА наиболее крупными научными библиотеками. Существует три основных условия для оперативного выполнения запросов по МБА: быстрое определение места хранения документа, срочная передача запросов, оперативная доставка документов потребителю. Все это может обеспечить электронная доставка документов (ЭДД). Это тот же МБА, но на более качественном уровне.

Термины МБА и ЭДД часто путают. Но в них есть одна существенная разница: МБА предоставляет сам документ, который подлежит своевременному возврату, а ЭДД предоставляет его электронную копию, которая не подлежит возврату.

ЭДД рассматривается как одно из самых перспективных направлений в обеспечении оперативного и качественного удовлетворения информационных запросов. В библиотеках эта служба работает в рамках МБА. ЭДД при определенных условиях позволяет отказаться от предоставления пользователю печатных оригиналов и перейти к обслуживанию материалами в виде файлов, передаваемых по сетям. Срок выполнения таких заказов в крупнейших библиотеках – от 5 минут до 48 часов. Технология выполнения заказа довольно проста. Заказчик осуществляет поиск необходимого документа в свободном электронном каталоге, который включает в себя библиографические ресурсы всех библиотек страны, направляет заказ через интернет или электронную почту фондодержателю и через небольшой промежуток времени получает электронную копию запрашиваемого документа в виде файла на своей рабочей странице, либо забирает его с сервера библиотеки фондодержателя.

Предпосылки для внедрения ЭДД в библиотеках Украины уже существуют. К ним относятся: создание и использование сводных электронных каталогов, различных баз данных, доступ к интернету, электронная почта, сканирование документов. В ближайшем будущем мы предполагаем вести обслуживание по МБА в традиционном (пересылка на бланках-заказах по почте), смешанном (направление запроса по электронной почте и

отправка документа обычной почтой) и электронном (поиск, направление заказа, его обработка и получение документа в электронном виде) режимах.

В дальнейшем необходимо принять ряд мер, которые помогут объединить усилия в решении первоочередных организационных вопросов по организации и определению функций МБА в новых условиях, по разработке целевой программы « МБА и ЭДД». Электронный МБА и ЭДД позволяют оперативно выполнять информационные запросы пользователей и качественно повысить уровень библиотечных услуг. Библиотека университета стремится обеспечить информационные потребности как профессорско-преподавательского состава, так и студентов, используя все имеющиеся у нее для этого возможности. В первую очередь библиотека предоставляет пользователям свои фонды, справочный аппарат, т. е. систему каталогов и картотек, открытый доступ к фондам на абонементах и в читальных залах, помощь дежурного библиографа в поиске нужного материала, возможность копирования документов, организует выставки и просмотры литературы. Читатели имеют возможность работать в читальных залах или брать литературу на дом на абонементах. Если библиотека, в силу объективных причин, не может выполнить запрос пользователя, тогда используется МБА.

К сожалению, не все библиотеки имеют компьютерные сети и подключены к сети интернет. Поэтому на данном этапе важно не разрушить службу МБА, которая уже давно работает на удовлетворение запросов пользователей путем бесплатного предоставления оригиналов или копий документов во временное пользование, но трансформировать ее согласно современным требованиям.

Следует отметить, что МБА принимает и будет принимать непосредственное участие в обеспечении информационных потребностей, возникающих во время учебного процесса и в научной работе вузов. Университетским библиотекам необходимо включаться в разработку стратегии вхождения в информационное общество. Необходимо совместное планирование развития информационных технологий среди университетских библиотек. Новые информационные

технологии (выпуск электронной версии журналов, создание баз данных и материалов на электронных носителях) не отменяют традиционные методы работы. В то же время обслуживание должно отвечать новым потребностям и сочетать традиционное обслуживание с новыми технологиями, что дает возможность развивать обслуживание на более высоком уровне.

Литература

1. Справочник библиотекаря / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Малкина. – СПб. : Профессия, 2002. – 448 с. – (Библиотека). **2. Чупріна В.** МБА : стан, проблеми та перспектива / В. Чуприна // Наук. пр. нац. б-ки України ім. Вернадського. – 2002. – Вип. 9. – С. 535–557. **3. Чупріна В**. Організація МБА як інтегрованої частини обслуговування користувачів НБУВ / В. Чуприна // Наук. пр. нац. б-ки України ім. Вернадського. – 2009. – Вип. 24. – С. 44–56.

Е. В. Чайкина
(ГУ „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”)

Библиотека вуза в условиях трансформации высшего профессионального образования

Трансформация системы образования, обусловленная структурными изменениями в обществе, его информатизацией, повышением роли знания как основы цивилизационного развития, определяет не только стратегию вузов, но и стратегию вузовских библиотек, не исключением является деятельность Научной библиотеки Луганского национального университета имени Тараса Шевченко. Динамизм преобразований, необходимость адаптации к воздействию быстро меняющейся внешней среды, обостряющаяся конкуренция на рынке образовательных услуг сформировали новую парадигму деятельности библиотек высших учебных заведений.

Основные параметры этой деятельности связаны с

повышением качества образования на основе внедрения системы менеджмента качества и информационных технологий во все сферы деятельности вуза; изменением структуры вузов; развитием систем дистанционного и послевузовского образования; расширением сферы влияния вузов посредством открытия филиалов и представительств на соседних территориях.

В контексте заявленной темы представляется целесообразным на основе применения системного подхода рассмотреть библиотеку вуза комплексно: во-первых, как целостность, обладающую собственными системными характеристиками, соответствующей структурой и организацией, во-вторых – как подсистему системы „вуз", в-третьих как компонент системы ещё более высокого уровня (метасистемы). В качестве последней в данном исследовании выступает региональная система высшего профессионального образования.

Расширение и усложнение регионального образовательного пространства, интеграция вузов с научными и образовательными учреждениями, создание университетских комплексов, развитие системы дистанционного образования приводят к необходимости переосмысления и теоретического обоснования новой роли и сущностных характеристик библиотеки вуза в качестве структуры университетского комплекса, межрегионального объединения библиотек образовательных учреждений разного типа, компонента регионального научно-образовательного пространства.

С точки зрения общей теории управления, библиотека является организацией, что не противоречит её определению как системы, поскольку любая организация может быть представлена как система, встроенная во внешний мир.

Приоритет исследования библиотеки с позиций современных концепций менеджмента принадлежит И. М. Сусловой. Исследование процессов управления библиотекой как организацией осуществлялось в работах И. П. Бургер, Т. А. Ждановой, С. Г. Матлиной, Е. М. Ястребовой и др.

Разработке проблем стратегии библиотеки, и в связи с

этим анализу трансформации её миссии и функций, уделяют внимание такие библиотековеды, как: М. И. Акилина, А. Н. Ванеев, Н. В. Жадько, В. С. Лазарев, С. Г. Матлина, Е. А. Осипова, Ю. Н. Столяров, И. М. Суслова, Н. И. Тюлина, А. С. Чачко, Я. Л. Шрайберг (их работы посвящены, как правило, публичным библиотекам). Этими авторами созданы теоретические предпосылки для изучения библиотеки как организации, однако изучение вузовской библиотеки в данном аспекте требует дальнейшего развития.

Характеристика библиотеки как подсистемы вуза, оценка влияния на её деятельность факторов микросреды, взаимодействие в современных условиях библиотеки и структурных подразделений вуза относятся к слабо изученным. Библиотека вуза функционирует в определенном научно-образовательном пространстве региона, взаимодействует с другими библиотеками, вместе с ними формирует региональную библиотечно-информационную среду. Вопросам взаимодействия библиотек в обеспечении доступа к библиотечным ресурсам, особенно в рамках создания и функционирования корпоративных информационно-образовательных телекоммуникационных сетей, в современной литературе уделяется значительное внимание.

Исследование вузовских библиотек позволяет выявить региональную специфику взаимодействия библиотек вузов с другими библиотеками, определить факторы, влияющие на процессы интеграции, приоритетные направления сотрудничества, реальных и потенциальных партнеров, а также показать новые тенденции взаимодействия библиотек образовательных учреждений разного уровня (вузов, колледжей, лицеев и др.) в условиях формирования университетских комплексов и развития системы дистанционного образования.

Библиотека вуза является открытой, сложной, динамической, коммуникативной, самоорганизующейся, многоуровневой системой, состоящей из пяти подсистем: управление, обслуживание, персонал, информационные ресурсы, экономические ресурсы. Структура библиотеки, внутрисистемные связи между подсистемами и элементами обеспечивают её целостность и функциональность, а внешние

связи библиотеки со средой - её адаптивность и самоорганизацию.

Изменение образовательной парадигмы, усиление самообразовательного компонента образовательного процесса вуза, возрастание значения информационной культуры личности обусловливают трансформацию статуса библиотеки: из элемента информационной инфраструктуры она превращается в субъект образовательной деятельности, взаимодействуя с факультетами и кафедрами на принципах партнерства.

Внутренняя среда вуза по отношению к библиотеке является внешней средой (средой прямого воздействия), под её влиянием в наибольшей степени трансформируется деятельность библиотеки вуза, изменяются миссия, стратегия, цели, задачи. Библиотека как подсистема вуза реагирует на стратегически важные изменения, происходящие в вузе; в сравнении с другими подсистемами она является сверхчувствительной и отзывается практически на все значимые изменения.

Под влиянием внешней среды вузы в своей стратегии стремятся к лидерству, самодостаточности, экстенсивному развитию ресурсной базы, что оставляет все меньше возможностей для их взаимодействия на принципах партнерства. Библиотеки вузов, ориентируясь, с одной стороны, на долгосрочные цели вуза, с другой – пытаясь с максимально возможной полнотой и эффективностью обеспечить собственным пользователям доступ к разнообразным ресурсам, устанавливают партнерские отношения с библиотеками образовательных учреждений других уровней, научных учреждений и других ведомств.

Библиотеки вузов располагают значительными по объему и уникальными по составу информационными ресурсами. Развитие ресурсов вузовских библиотек имеет положительную динамику и идет более быстрыми темпами.

Следовательно, возможности для кооперированного использования библиотечно-информационных ресурсов на основе традиционных технологий ограничены экономическими факторами. В современных условиях наиболее экономически целесообразным становится сотрудничество в области

информационных технологий, в результате которого расширяются возможности использования ресурсов библиотек „сторонними” пользователями без ущерба для интересов основных пользователей, обеспечивается полнота информационного обслуживания собственных пользователей, экономятся финансовые средства, трудовые ресурсы и др. Данное направление деятельности способствует развитию библиотеки как ресурсного центра дистанционного образования, что соотносится с тенденциями и стратегиями развития вузов.

Библиотека вуза как системный объект должна рассматриваться в триединстве сущностных характеристик: как автономная система, как подсистема вуза, как компонент научно-образовательного комплекса региона. Она представляет собой сложную, динамическую, коммуникационную, открытую, самоорганизующуюся систему, целостность, состоящую из пяти взаимосвязанных подсистем, тесно взаимодействующих друг с другом. В качестве подсистем библиотеки определяют: управление, обслуживание, персонал, информационные ресурсы, экономические ресурсы.

Каждая из подсистем библиотеки выполняет собственные внутри – и внесистемные функции, их трансформация является механизмом ответной реакции на изменения внутренних и внешних условий. Как открытая, коммуникативная, динамическая система библиотека активно взаимодействует с внешним окружением, в процессе которого происходит её самоорганизация и адаптация к воздействию внутренней и внешней среды.

Когнитивный характер деятельности библиотеки, изменение образовательной парадигмы, содержащей идеи непрерывного образования и саморазвития личности, усиление образовательного процесса вуза, а также возрастание значения информационной культуры личности в качестве необходимого условия жизнедеятельности в информационном обществе детерминируют изменения роли и статуса библиотеки вуза: из элемента инфраструктуры она превращается в равнозначный с другими субъект образования, взаимодействующий с остальными структурами вуза на принципах партнерства. От эффективности деятельности библиотеки, состояния её

ресурсной базы, разнообразия библиотечных продуктов и услуг напрямую зависит полноценное функционирование всех других подсистем вуза, и, как следствие этого – качество образовательной услуги.

Под влиянием факторов внешней и внутренней среды трансформируются функции библиотеки, меняются приоритеты её деятельности, что обусловливает появление новых задач. Для библиотеки вуза доминирующей становится двуединая информационно-образовательная функция, которая интегрирует в себе основные цели деятельности библиотеки этого типа и обеспечивает реализацию её социальной миссии в условиях перехода к информационному обществу

Изменение характеристик региональной образовательной среды непосредственно влияет и на библиотечную ситуацию в целом: наряду с традиционным взаимодействием библиотек вузов в рамках региональных и межрегиональных (зональных) методических объединений, в развивается сотрудничество с библиотеками образовательных учреждений среднего профессионального образования, что носит объективный характер и является следствием изменения стратегии вузов. В дальнейшем, в случае последовательного развития партнерских отношений между данными субъектами образования, взаимодействие библиотек способно в значительной мере воздействовать на качество библиотечных ресурсов библиотек вузов и изменение библиотечной ситуации в регионах.

Следовательно, библиотека вуза в условиях новой образовательной парадигмы, трансформации системы высшего образования стала равнозначной с другими образовательными структурами вуза и взаимодействует с ними на принципах партнерства. От состояния библиотечных ресурсов, разнообразия предоставляемых продуктов и услуг, уровня развития информационных технологий, а также адаптивности системы управления библиотекой, напрямую зависит качество образовательной услуги и степень удовлетворенности пользователя библиотечно-информационным обслуживанием.

Вместе с тем, требуется дальнейшее исследование деятельности библиотеки вуза в таких аспектах, как развитие межрегиональных интеграционных связей библиотек

образовательных учреждений разного уровня, их влияние на библиотечную ситуацию в регионах; разработка правовых, экономических и организационных механизмов взаимодействия библиотек различных систем и ведомств на основе принципов партнерства; формирование оптимальной структуры обслуживания с учетом изменившихся условий функционирования библиотеки вуза (влияние процессов компьютеризации; создание электронных библиотек; организация сетевого доступа к информационным ресурсам; развитие дистанционного обучения); управление библиотекой на основе принципов менеджмента качества.

Литература

1. Арзурханов А. С. Актуальные проблемы информационно-библиотечного обеспечения процессов образования А. С. Арзуханов // Науч. и техн. б-ки. 2002. – № 4. – С. 61–69. **2. Балкова И. В.** Научные библиотеки и обслуживание студентов / И. В. Балкова // Науч. и техн. б-ки. 2001 – № 6. – С. 72–78. **3. Бубекина Н. В.** Размышления об образовательной функции библиотек / Н. В. Бубекина // Библиотековедение. 2000. – № 5. – С. 29–36. **4. Дворкина М. Я.** Библиотечная деятельность и библиотечная технология: соотношение понятий и отражаемой ими реальности / М. Я. Дворкина // Науч. и техн. б-ки. 2003. – № 3. – С. 46–50.

К. О. Боровенська
(Донбаський державний технічний університет, м. Алчевськ)

Інноваційні методи бібліографування наукових досягнень учених ДонДТУ

Історія будь-якого вузу знаходить висвітлення, насамперед, у публікаціях учених цього вузу. Наукові публікації викладачів – потужний фактор просування освітньої діяльності вишу.

І одним із завдань бібліотеки ДонДТУ завжди було відстеження публікацій праць професорсько-викладацького складу університету.

Бібліографування праць учених ДонДТУ є значною частиною роботи довідково-бібліографічного відділу наукової бібліотеки ДонДТУ. Відділ завжди прагнув до володіння повною інформацією про публікації вчених ДонДТУ, розуміючи, що систематичному й кваліфікованому обліку вони ніде не підлягають, але становлять важливу частку історії університету. До того ж публікації вчених перебувають під пильною увагою ректорату університету, відомості про праці є важливими показниками при визначенні рейтингу вузу, його атестації й акредитації, відображають наукову й навчальну діяльність вузу.

Збір інформації про публікації співробітників університету – завдання традиційно складне. Спочатку наукові публікації враховувалися в картотеці праць викладачів. Ми мали більш-менш повні відомості про праці вчених, починаючи із заснування університету в 1957 році.

На підставі зібраного матеріалу бібліотека ДонДТУ створювала друковані покажчики, які відображали всі публікації професорсько-викладацького складу університету з 1958 по 2007 роки:

Труды преподавателей КГМИ : библиографический указатель (1958-1970 гг.) / сост. : Л. Г. Минина, В. М. Борщ, В. Ф. Приходько и др. ; КГМИ, Научно-библиограф. отдел. Т. 1. – Коммунарск, 1977. – 404 с.

Труды преподавателей КГМИ : библиографический указатель (1958-1970 гг.) / сост. : Р. Г. Христенко ; библиотека КГМИ, Научно-библиограф. отдел. Т. 2. – Коммунарск, 1977. – 309 с.

Труды преподавателей КГМИ : библиограф. указатель (1971-1975 гг.) / сост.: Р. Г. Христенко ; библиотека КГМИ, Научно-библиограф. отдел. – Коммунарск, 1977. – 309 с.

Труды профессорско-преподавательского состава ДГМИ : библиограф. указатель (1976–1996 гг.) Т. 1. Горное дело. Металлургия / сост.: Боровенская Е. А., Коцемир В. В.,

Зайцева Ю. В. и др. ; Библиотека ДГМИ, Справочно-библиограф. отдел. – Алчевск, 2004. – 171 с.

Труды профессорско-преподавательского состава ДГМИ : библиограф. указатель (1976–1996 гг.) Т. 2. / сост.: Боровенская Е. А., Коцемир В. В., Зайцева Ю. В. и др. ; Библиотека ДГМИ, Справочно-библиограф. отдел. – Алчевск, 2004. – 248 с.

Труды профессорско-преподавательского состава ДонГТУ (1997–2007 гг.) : библиограф. указатель. Т. 1. Горное дело. Металлургия / сост.: Боровенская Е. А., Анохина Д. А. ; Научная библиотека ДонГТУ, Справочно-библиограф. отдел. – Алчевск : Ладо, 2011. – 191 с.

Труды профессорско-преподавательского состава ДонГТУ (1997–2007 гг.) : библиограф. указатель. Т. 2. Социально-гуманитарные науки. Естественные науки. Технические науки / сост.: Боровенская Е. А., Анохина Д. А., Украинцева О. А. ; Научная библиотека ДонГТУ, Справочно-библиограф. отдел. – Алчевск : Ладо, 2011. – 285 с.

Кожний бажаючий: співробітник, студент, аспірант міг прийти в бібліотеку й одержати потрібну йому інформацію чи за темою, що його цікавить, чи за уточненням бібліографічного опису необхідного джерела, або одержати загальну інформацію з переліку наукових публікацій одного з викладачів вузу.

Після створення останнього бібліографічного покажчика праць викладачів університету ми вирішили законсервувати традиційну картотеку, а створити власну базу даних „Праці викладачів ДонДТУ” і розмістити її для користувачів на сайті бібліотеки. Основною функцією цієї бази даних є інформаційна функція, тобто інформування широкого кола фахівців про результати наукової й навчально-методичної діяльності викладачів, наукових співробітників університету, установлення кола публікацій з конкретної наукової тематики, пропаганда досягнень регіональної й галузевої науки, а також збереження внеску вчених для наступних поколінь. База даних „Праці викладачів” є основною за рейтинговим оцінюванням діяльності викладачів вузу.

БД „Праці викладачів ДонДТУ” поповнюється в міру надходження інформації. Це монографії, навчальні й навчально-

методичні посібники, статті з періодичних видань і наукових збірників. Для збору й уточнення бібліографічних відомостей бібліографами переглядаються наступні інформаційно-бібліографічні джерела: Український реферативний журнал „Джерело", Реферативні журнали ВІНІТІ, Літописи книг, Літописи журнальних статей. Звертаємося також до Інтернет-ресурсів: переглядаємо зміст електронних журналів і збірників наукових праць, у яких часто публікуються наші викладачі. У цьому випадку обов'язково робимо гіперпосилання на ці статті. Тому можна сказати, що створювана нами БД інтегрується в базу повнотекстових електронних документів.

Одним з обов'язкових джерел поповнення інформації бази даних „Праці викладачів ДонДТУ" є річні звіти кафедр, які бібліотека одержує в інформаційному центрі університету. Після переглядів цих звітів і починається робота в Інтернеті по пошуку електронних версій наукових статей, які відсутні у фонді бібліотеки. Уточнюється бібліографічний опис патентів, які теж вносяться в базу даних. Торік, крім поточної інформації, ми зробили ретропоповнення бібліографії праць викладачів факультету „Автоматизації й електронних систем" з 2007–2011 р. На даний момент у базу даних внесено 1106 інформацій. Цього року будемо працювати з річними звітами кафедр Гірничого факультету.

До бази даних „Праці викладачів ДонДТУ" у локальній мережі університету забезпечується вільний доступ всім користувачам нашої бібліотеки. База даних спроектована як за авторами, так і за систематичним принципом, тобто надається інформація з 59 тематичних рубрик різних галузей знань (природничі науки – 7, соціально-економічні – 6, технічні – 46.

База даних є складовим елементом єдиного освітнього простору і відображує специфіку навчальної й наукової діяльності професорсько-викладацького складу Донбаського державного технічного університету. База даних „Праці викладачів ДонДТУ" активно використовується в навчальній і науковій праці студентів, аспірантів і вчених, викладачів ДонДТУ. Вона зручна у використанні, не вимагає спеціальних знань інформаційних технологій, доступна будь-якому користувачеві бібліотеки університету.

Література

1. Пяткова И. Н. Автоматизация библиотеки вуза: опыт внедрения, проблемы, состояние / И. Н. Пяткова [Електронний ресурс] // Публікації співробітників бібліотеки. – Режим доступу: http://library.uipa.kharkov.ua/engeneers-pedagogik/naukova-shkola-kovalenko/itemlist/tag/2009.html. – Назва з екрана. **2. Роскіна Т. І.** Інноваційна діяльність освітянських бібліотек – важливий чинник оптимізації науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики [Електронний ресурс] / Т. І. Роскіна. – Режим доступу: http://www.library.edu-ua.net/datas/upload/files/roskina.pdf. – Назва з екрана. **3. Создание** библиографической продукции // Справочник библиографа / науч. ред. : А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – СПб : Профессия, 2002. – С. 347–400. **4. Хисамутдинов В.** Базы данных и печатное издание – два вида одной информации / В. Хисамутдинов // Библиотека. – 1999. – № 2. – С. 34–36.

І. В. Застава
(ВП „Луганський професійний торгово-кулінарний ліцей Луганського національного університету імені Тараса Шевченка”)

Моніторинг діяльності бібліотеки ПТНЗ

Навіщо і чому потрібний моніторинг якості освіти? У сучасному світі освіта стає одним з найважливіших чинників, що забезпечують економічне зростання, соціальну стабільність, розвиток громадянського суспільства. Накопичення людського капіталу створює потенціал стійкого економічного розвитку в світі, країні, регіоні, сприяє підвищенню якості життя суспільства в цілому і кожної людини окремо.

У всіх країнах світу, вирішуються загальні соціальні проблеми освіти:

- як збільшити доступ людей до освіти за наявності у них різних стартових можливостей і потреб її здобуття;

- як зробити освіту такою, що відповідає якісним вимогам сучасної і майбутньої економіки;

- як засобами освіти підготувати людину до умов життя і праці, що постійно змінюються.

Саме цим проблемам присвячені документи провідних міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на підтримку соціального прогресу в суспільстві, у тому числі й засобами освіти. Пошук відповідей на ці питання сприяв швидкому становленню нової методології досліджень в галузі освіти, передусім, появі моніторингу освіти [5].

Моніторинг якості освіти є однією із складових серйозних структурних перетворень в освітніх системах різних країн світу. За допомогою діагностики стану і якості освіти з'ясовують, які проблеми існують в освіті, якої вона якості, чи доступна якісна освіта усім членам суспільства, а також визначають стратегію розвитку освіти [11].

З метою визначення проблем, моніторинг освіти вибудовується на наступних принципах аналізу:

- наявність або відсутність загального доступу до навчання;
- акцент на рівноправ'я або зниження диспропорцій в освіті;
- увага до навчальних результатів усіх груп учнів;
- розширення засобів і форм здобуття освіти;
- збагачення середовища навчання;
- зміцнення партнерських зв'язків.

Основною метою моніторингу освіти є визначення можливості реалізації цих принципів на практиці, і, розробка на цій основі стратегій розвитку освіти.

Основне завдання моніторингу освіти – визначити:

- чи прийнятна освіта для вирішення завдань соціального прогресу, тобто чи відповідної вона якості;
- чи доступна якісна освіта всім учням цього віку;
- які результати освіти;
- які ресурси забезпечують якісну освіту;
- які чинники і фактори їхньої дії можуть привести до підвищення якості освіти для тих або інших груп учнів;
- як бере участь суспільство у вирішенні цих питань;

- які заходи для поліпшення освіти може зробити уряд і, те чи інше співтовариство.

Моніторинг – система безперервного контролю будь-якого соціального або економічного процесу, оцінки його відповідності заданим параметрам і цілям. Моніторинг здійснюється на основі комплексу засобів оперативного спостереження та аналізу процесу або зміни статусу конкретного об'єкта. У зв'язку з цим моніторинг реалізації програми розвитку навчального закладу може розглядатися як *спеціально організована система і постійний збір інформації та аналізу для оцінки (діагностики) держави, тенденцій розвитку та визначення існуючих проблем у розвитку програм закладів освіти* [3, 6].

У сучасних умовах реформи освіти основним механізмом розвитку навчального закладу стає його програма розвитку, в яку вдосконалення навчальної роботи бібліотеки може включатися як підпрограма або проект. Відповідно, програма (проект) розвитку бібліотеки навчального закладу повинна мати власні показники та індикатори успішного виконання, виражені у термінах покращення якості освіти. Таким чином, традиційні статистичні дані роботи бібліотек необхідно перетворити на соціальні індикатори, які можуть дозволити оцінити і поліпшити роботу бібліотек. Подібні індикатори дають можливість інтерпретувати показники роботи бібліотек з точки зору цілей обслуговування споживачів бібліотек [2, 4].

Основне питання, що вимагає відповіді – якою мусить бути сьогодні гарна бібліотека і скільки це буде коштувати? Незважаючи на те, що існують міжнародні стандарти і величезна кількість статистики, пов’язаної з роботою бібліотек, є багато проблем, пов'язаних з пошуком показників для оцінки роботи бібліотек. Найбільш складним є питання про оцінку впливу роботи бібліотек на такі напрямки розвитку навчального закладу як демократизація, соціальна інтеграція, підвищення грамотності, вплив на впровадження інновацій, а в цілому про вплив на підвищення якості освіти. Прикладом такого впливу може бути зростання грамотності як результат читання літератури. Основна складність в оцінці впливу полягає в тому, що ці показники складаються під впливом багатьох чинників, і

виділення одного з них (внесок бібліотеки) не завжди можливий. У цих випадках встановити вплив допомагає соціологічне опитування. Зважаючи на це, актуалізуються соціологічні моніторингові дослідження для аналізу „гарної роботи" бібліотек [10].

Модель моніторингу діяльності бібліотеки являє собою циклічну послідовність: *збір даних з індикаторів (за параметрами, показниками) – обробка і аналіз даних – формулювання оціночних суджень, що стосуються процесу, відносно якого здійснюється моніторинг.*

Моніторинг повинен давати відповіді на наступні питання:

- яка сутність проблеми, на яку варто звернути увагу?
- чому ця проблема виникла?
- для кого це є проблемою?
- яка продукція, послуги, інформація або заходи повинні бути запропоновані для її вирішення?

Володіючи такою інформацією, ми можемо прийняти рішення, яке краще відповідає безпосереднім потребам підвищення якості освіти для його споживачів [8].

Перше питання, яке ставиться при аналізі даних моніторингу – **„Що відбувається?"**

Наприклад:

- чи всі учні є користувачами бібліотеки?
- Чи всі учні систематично читають?
- Які в учнів уподобання у читанні? і т. д.

В тому випадку, якщо відповідь на питання – „так", то проблеми немає. У разі негативної відповіді, ми маємо проблему, яка вимагає уточнення.

Друге питання – **„Де? "** (де є відхилення або проблема?)

Наприклад:

- на всіх щаблях освіти або тільки в певному періоді?
- у всіх групах або в деяких?

Третє питання – **„Хто?"** (хто з учнів не користується бібліотекою (не читає систематично) – юнаки, дівчата, учні з неповних сімей тощо.)

Можливо, динаміка даних дозволить нам знайти відповідь на питання – **„Коли?"**

- коли з'явилася проблема?

- коли вона була вирішена в даному закладі?

- коли з'явилася тенденція до поліпшення ситуації?

Наступне питання – **„Чому?”**

- чому відхилення (або проблема) характерна для всіх учнів?

- чому за даним показником одна група відрізняється?

- чому в іншому місці проблеми немає?

Якщо ми зможемо з наявних даних відповісти на ці питання, і зрозуміти, чому це відбувається, то нам потрібно визначити – у чиїй компетенції вплив на вирішення цієї проблеми.

Якщо у нас при пошуку відповіді на ці питання недостатньо даних, то потрібне уточнення, зондування проблеми або збір додаткових даних, або їх дезагрегація. У цьому випадку необхідно сформулювати замовлення для проведення моніторингу з уточнення проблеми.

Моніторингове дослідження буде корисне, якщо воно проведено ретельно і об'єктивно, а дані проаналізовані і представлені адекватним для прийняття рішень чином [9, 13].

Проте виникають такі запитання:

- кому повинні бути адресовані дані моніторингу, і кого необхідно поінформувати про якість діяльності бібліотеки?

- яку інформацію мусить нести звернення до споживачів послуг?

Таким чином, результати аналізу моніторингових даних показують, по-перше, сам стан системи і процес її розвитку, по-друге, внесок бібліотеки в розвиток освіти через оцінку отриманих ефектів її діяльності.

Отже, виходячи з цього, можна визначити основні напрямки моніторингу розвитку бібліотеки ПТНЗ, які зможуть дати відповіді на ці питання.

Такими напрямками можуть бути наступні:

- розвиток ресурсного забезпечення бібліотеки.

- зростання ефективності використання ресурсів бібліотеки.

- розширення доступності послуг бібліотеки.

- підвищення якості бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Алгоритм проведення моніторингу розвитку бібліотеки ПТНЗ

Головна відмінність моніторингу від оцінки – глибина аналізу. Моніторинг проводиться для отримання оперативної інформації про стан справ. Система моніторингу розвитку бібліотеки повинна бути „вбудована" в розробку програми розвитку навчального закладу з самого початку. Для цього необхідно зробити наступне:

- визначити вимірювані показники (індикатори), за якими можна буде відслідковувати розвиток бібліотеки.
- встановити джерела інформації для проведення моніторингу.
- вибрати методи збору інформації.
- визначити частоту і графік збирання інформації з урахуванням інтенсивності оцінюваної діяльності.
- призначити відповідальних за отримання необхідної інформації і домовитися з тими, хто цю інформацію буде надавати.
- визначити технологію обробки і аналізу отриманої інформації.
- спланувати, як і кому будуть передані дані моніторингу, а також, хто і як буде їх використовувати [13].

Розглядаючи бібліотеку як культурний феномен цивілізації, явище, що має багато вимірів, але головну мету – збереження і поширення культури, включаючи й розвиток особи, ми маємо визначити і обговорити методи поєднання в діяльності бібліотек ПТНЗ усього спектру гуманітарних і технологічних завдань, необхідних для зміцнення позицій бібліотеки, здійснення її високої місії.

З роками змінювалася роль бібліотекаря: від працівника, який видавав книги й підручники, до спеціаліста у сфері нових інформаційних технологій, який у співдружності з викладачами повністю забезпечує інформаційно-бібліотечне обслуговування всіх напрямків навчально-виховного процесу [14].

Згідно „Положення про бібліотеку ПТНЗ" основне завдання бібліотеки ПТНЗ – бібліотечно-інформаційне

забезпечення навчально-виховного процесу шляхом повного, якісного і оперативного обслуговування всіх категорій користувачів бібліотеки [1].

Введення елементів самоосвіти в навчальний процес, розширення можливостей використання, резервів самостійного пізнання учнів висувають нові вимоги до викладачів, майстрів виробничого навчання, учнів, до всієї системи розповсюдження інформації, однією з яких є бібліотека ПТНЗ. Специфічними особливостями бібліотеки ПТНЗ є її підпорядкованість меті і завданням самого навчального закладу. Інша особливість – склад користувачів: це і учні 9-х класів, випускники шкіл, молоді люди з певним життєвим досвідом, викладачі, майстри виробничого навчання. Бібліотекар повинен вміти знаходити педагогічні прийоми, що відповідають рівню та індивідуальним особливостям кожного читача. Для цього бібліотекарю важливо знати структуру фонду, профіль навчального закладу, зміст навчально-виховного процесу, читацькі інтереси учнів, викладачів, майстрів виробничого навчання.

Вивчення читачів бібліотеки ПТНЗ передбачає диференційований підхід збирання і аналізу інформації про користувачів. Основні джерела такої інформації – читацькі формуляри, документація навчального закладу, окрім того, безпосереднє спілкування з адміністрацією, педагогами, учнями. Серед основних форм: бесіда та письмове опитування, анкетування, інтерв'ю. Серед питань: мотиви звернення до бібліотеки, рівень бібліотечно-бібліографічної культури, наявність домашньої бібліотеки, користування іншими бібліотеками тощо [16].

Як правило, основні мотиви читання пов'язані з потребами у поповненні нових знань, відпочинку, дозвілля. Важлива роль бібліотекаря ПТНЗ у спрямуванні самоосвітнього читання учнів, підборі та рекомендації літератури, що дозволяє поступово розширити коло джерел читання.

Бібліотекарем навчального закладу розроблений актуальний, необхідний і цілеспрямований моніторинг ефективності і якості діяльності бібліотеки. Аналізуючи діяльність навчальної бібліотеки, бібліотекарем систематизована об'єктивна інформація про стан бібліотечного

фонду; про роботу бібліотекаря з читачем; про рівень інформаційної культури учнів, відвідуваності навчальної бібліотеки, про методи виявлення та задоволення інформаційних потреб учнів і педагогічних працівників. В ході моніторингу встановлено ступінь відповідності фактичного (реального стану) бібліотечно-інформаційного простору прогнозованого і планованого; розроблена система прогнозованих змін в бібліотеці, попереджуючих розвиток негативних явищ в її освітньому середовищі (поетапно).

Бібліотекарем навчального закладу, іноді спільно з психологом, проводяться дослідження, анкетування, в яких беруть участь педагогічні працівники та учні. На основі даних, отриманих в результаті проведеного аналізу стану навчальної діяльності бібліотеки, виділяються пріоритетні проблеми, вирішуючи які, бібліотекар за допомогою адміністрації навчального закладу отримує можливість істотно і оперативно змінити, підвищити якість інформаційної освіти навчально-виховного процесу.

Прогноз очікуваного ефекту від заходів, що проводяться здійснюється на основі щорічного аналізу роботи бібліотеки ПТНЗ [12].

В ході моніторингу бібліотекарем проаналізовано інтенсивність використання наявних у бібліотеці фондів за 3 роки. Слід відзначити збільшення інтенсивності використання довідкової літератури і періодичних видань, що дозволяє судити про зростання науковості таких предметів, про високу результативність участі учнів у науково-практичних конференціях.

Бібліотека обслуговує читачів на абонементі, в читальному залі, в навчальних кабінетах.

Здійснення моніторингу забезпеченості інформаційних потреб користувачів у бібліотеці ПТНЗ включає безперервне спостереження за діяльністю бібліотеки, анкетування та інтерв'ювання учнів [4].

Результати анкетування виявили, що більшість учнів (91%) орієнтовані, в першу чергу, на бібліотеку свого навчального закладу. Однак значна частина респондентів звертається й до інших бібліотек: обласної та центральної

міської (районної), бібліотек вищих навчальних закладів. Результати дослідження виявили в цілому невисокий рівень інформаційного забезпечення потреб учнів у бібліотеках ПТНЗ: 59,3% з опитаних отримують необхідну літературу з теми у бібліотеці училища іноді; 29,3% – її зовсім не знаходять, і лише 6,6% учнів її знаходять.

За результатами дослідження встановлено, що основними мотивами звернення до бібліотеки ПТНЗ є навчальна, навчально-дослідницька, самоосвітня, дозвіллева діяльність. Так, 88,6% учнів звертаються до бібліотеки, щоб підготуватись до уроків, 82% – ознайомитись з періодичними виданнями, 88,6% – скористатись довідниками і словниками, 89,3% – з метою отримання певної книги, часопису та написання реферативної, пошукової роботи, 82,6% – скласти список літератури за темою, 85,3% – „більше знати і бути поінформованими", 86% – переглянути нові надходження, 78% – поспілкуватись і відпочити [15].

58% користувачів вважають, що для покращання роботи бібліотеки ПТНЗ необхідно збільшити та урізноманітнити фонди (відповідно до читацьких уподобань та професійних орієнтацій користувачів, 51,3% – кількість періодичних видань, 43,3% – придбати комп'ютер, 42,6% – зміцнити матеріально-технічну базу загалом.

Уся робота бібліотеки ПТНЗ представлена також на веб-сайті навчального закладу.

Бібліотека є інформаційно-методичним центром навчального закладу. За результатами моніторингу бібліотекарем при кількісній оцінці діяльності бібліотеки за останні 3 роки, 74% учнів і педагогічних працівників вказує на збільшення кількості заходів. Бібліотекар навчального закладу орієнтується на потреби користувачів і застосовує у своїй роботі ефективні методи і форми роботи, впроваджуючи в свою роботу інновації. Розроблена авторська програма: „Бібліотечні уроки як засіб розвитку інформаційної культури учнів". Програма розроблена для додаткової освіти студентів 1-2 курсів і передбачає розвиток навичок роботи з книгою, газетою, журналом, енциклопедією, електронним підручником; передбачає формування інформаційної культури учнів, сприяє

виявленню інформаційних потреб учнів. Бібліотекарем спільно з методичними об'єднаннями навчального закладу сформований банк методичної продукції в електронному та паперовому варіанті. Методичну продукцію систематизовано. За результатами анкетування, 98% педагогічних працівників вважають, що у підвищенні педагогічної та професійної майстерності їм допомагають такі заходи, як тематичні виставки, інформаційні та бібліографічні огляди, тематичні огляди і дні інформації [8, 16].

Отже, бібліотека ПТНЗ працює в контексті сучасної концепції культурологічної освіти, гуманізації освіти. І якщо книга стає постійним супутником молодої людини, її другом, то у цьому є частка роботи бібліотекаря.

Як неможливо відокремити процес навчання від процесу виховання, так не можна і відокремити проблеми освіти, бібліотеки. Тому бібліотека ПТНЗ продовжує свою діяльність в тих напрямках, за якими працює навчальний заклад.

Проведення моніторингу діяльності бібліотеки ПТНЗ (з досвіду роботи бібліотеки Луганського професійного торгово-кулінарного ліцею).

Надається приклад проведення соціологічного дослідження у вигляді анкетування серед учнів навчального закладу. За підсумками проведеного анкетування був зроблений аналіз. Одержані такі відомості.

АНКЕТА

Уважаемый читатель!

Просим Вас принять участие в социологическом исследовании.

Ваше мнение позволит внести необходимые изменения в работу нашей библиотеки и учесть Ваши потребности и запросы.

Благодарим Вас за участие!

1. Студентом какой группы (профессии) Вы являетесь?
2. Как часто Вы посещаете библиотеку?
3. Фондами каких библиотек Вы ещё пользуетесь?
4. Из каких источников Вы узнаете о литературе, имеющейся в нашей библиотеке?

- выставки новой литературы; –тематические выставки;

- рекомендации товарищей; – объявления;

- рекомендации преподавателей.

5. По какой дисциплине в нашей библиотеке не хватает литературы?

6. В каких газетах и журналах Вы нуждаетесь?

7. Нуждаетесь ли Вы в компьютерном оборудовании, в доступе в Интернет? Согласны ли Вы оплачивать услуги Интернет?

8. С какой целью Вы обращаетесь в библиотеку лицея?

- потребности, связанные с обучением;
- личный интерес к определённой теме или изданию;
- самообразование;
- научно-исследовательская работа;
- ради удовлетворения досуговых потребностей;
- другое (укажите).

9. Чтобы Вы посоветовали для улучшения работы библиотеки? Какие дополнительные услуги Вы хотели бы получать в библиотеке?

- выдача литературы из читального зала на ночь, на выходные дни;
- работа на компьютере;
- просмотр DVD и тематических телепрограмм;
- что ещё (напишите).

10. Какие мероприятия (на какую тему) Вы бы хотели, чтобы для Вас подготовила и провела библиотека лицея?

Всього прийняло участь у дослідженні – 75 учнів (на базі 9 кл.) – 100%

Віком – 15-30 років

Питання: З яких джерел довідуєтесь про літературу, яка є у бібліотеці?

- виставки нової літератури – 0,75%
- тематичні виставки – 0,75%
- оголошення – 9,35%
- рекомендації друзів – 10,6%

- рекомендації викладачів – 60%
- від бібліотекаря – 85%

Питання: З якої дисципліни у бібліотеці не достатньо літератури?

Організація виробництва підприємств харчування, Технологія приготування їжі, Обладнання підприємств харчування, Інформатика, Санітарія і гігієна.

Питання: У яких газетах та журналах маєте попит?

Современник, Джой, Футбольное обозрение, Космополитен, Городской курьер, Натали, Телегазета, Браво, Сериал, Вокруг света, Журнал рыболова, спортивні журнали, наукові, науково-технічні.

Питання: З якою метою звертаєтесь до бібліотеки ліцею?

- потреби, пов'язані з навчанням – 67%
- особиста зацікавленість до певної теми – 13,3%
- самоосвіта – 25,3%
- науково-дослідна робота – 12%
- задовільнення дозвіллевих потреб – 14%
- інше – 18%

Питання: Які додаткові послуги маєте бажання одержувати у бібліотеці?

- видання літератури з читального залу на нічний абонемент – 29,3%;
- робота на комп'ютері – 21,3%;
- перегляд DVD, тематичних телепрограм – 32%;
- інше – видання літератури цілодобово, робота у мережі Інтернет та інше.

Питання: Які заходи бажаєте, щоб було підготовлено та проведено бібліотекою ліцею?

Семінарські заняття, Історія створення навчального закладу, Культурні традиції народів світу, з історії кулінарії, з історії різних професій та інше.

Література

1. Типове положення про бібліотеку професійно-технічного навчального закладу (для всіх типів професійно-

технічних навчальних закладів) // Інформаційний збірник МОНУ. – 2004. – № 8. – С. 24–31. **2. Березовская С. С.** учебным процессом мы – единое целое / С. Березовская // Библиотека. – 1999. – № 7. – С. 20–22. **3. Большой** энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 1998. – С. 589. **4. Бочкова Т. М.** Організація роботи бібліотек у професійно-технічних навчальних закладах : методичні рекомендації. – Чернігів, 2009. – 11 с. **5. Володькова О. П.** Бібліотечне забезпечення навчального процесу / О. П. Володькова // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть : матеріали міжнар. наук. конф. до 70-річчя ХДАК. – Х., 1999. – Ч. 2. – С. 186–189. **6. Гончаренко С**. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 367 с. **7. Горська С.** Новітні технології та бібліотеки: будуємо діалог // Освіта. – 2011. – № 46–47. – листопад. – С. 8–9. **8. Євсюкова О. Т.** Бібліотека у системі освіти // Шкільна бібліотека. – 2010. – № 9. – С. 75–76. **9. Качанова Е. Ю.** Инновационно-методическая работа библиотек : учеб. пособие / Е. Ю. Качанова. – СПб : Профессия, 2007. – 320 с. **10. Крук Н. В.** Библиотека образовательного учреждения в информационном пространстве // Библиотековедение. – 2007. – № 1. – С. 43–45. **11. Мармоза О. І.** Інноваційні підходи до управління навчальним закладом / О. І. Мармоза. – Х. : Основа, 2004. – 240 с. **12. Меньщикова С. П.** Современные критерии и показатели оценки качества библиотечной деятельности : практ. пособие / С. П. Меньщикова. – М. : Литера, 2009. – 112 с. **13. Моніторинг** дослідження роботи шкільної бібліотеки щодо формування ключових компетентностей в учнів // Шкільна бібліотека. – 2010. – № 8. – С. 27. **14. Рогова П.** Спеціальне призначення: функції освітянських бібліотек України / П. Рогова // Бібліотечна планета. – 2001. – № 1. – С. 26–28. **15. Хімчук О. Є.** Задоволення інформаційних потреб учнів у шкільній бібліотеці // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. „Роль шкільної бібліотеки в системі національної освіти України” : тези доп. – К., 1997. – С. 81–82. **16. Чайка О.** Бібліотека сучасної профтехосвіти // Профтехосвіта. – 2010. – № 5. – С. 44–45.

М. О. Нагіба
(ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка” Ровеньківський факультет)

Збереження книжкових пам’яток, цінних та рідкісних видань у бібліотечних фондах

Книжкові пам’ятки, цінні та рідкісні видання являють собою основу духовних і матеріальних цінностей людства, вони є культурним надбанням кожної країни, її національною гордістю і багатством, духовним заповітом одного покоління іншому. Важливого значення набуває створення електронних копій цінних і рідкісних документів, формування повнотекстових баз даних з метою зменшення рівня зношеності документів, забезпечення збереження інформаційної складової документа, можливості надання максимального доступу до необхідних інформаційних ресурсів, що й зумовлює *актуальність теми* статті.

Мета статті: дослідити теорію та практику роботи щодо збереження та використання книжкових пам’яток, цінних та рідкісних видань, проаналізувати умови для збереження в повному обсязі первісних характеристик і важливих в історико-культурному значенні особливостей, набутих у процесі побутування таких книг.

Потрібно відзначити, що збереженню підлягає не тільки інформація, що міститься в рукописних книгах, стародруках чи рідкісних та цінних виданнях, але й загалом, їх первісний вигляд – для уявлення про книжкову культуру тієї чи іншої епохи, про різні стилі художнього оформлення та поліграфічного виконання. Потрібно чітко розмежовувати поняття збереження документа як матеріального об’єкта та збереження інформації шляхом перенесення її на інші носії для розповсюдження.

Збереження книжкових пам’яток сфокусовано у двох напрямах: перший – консерваційних або реставраційних методах збереження оригіналу; другий – переведення одиниці зберігання на мікрофільм або цифровий формат з метою збереження інтелектуального змісту [1, с. 359].

Консервація – 1) дії, що становлять мінімальне технічне втручання, необхідне для запобігання подальшому руйнуванню оригіналів; 2) охорона матеріальної основи видань, інших документів від природних процесів старіння й руйнування; 3) сукупність заходів, що забезпечують довготривале збереження вигляду, міцності та хімічної інертності книг, рукописів, гравюр.

Як правило, книжкові пам'ятки, цінні та рідкісні документи бібліотечних фондів являють собою складний і неоднорідний масив документів, які вийшли у світ у різний час, мають різну типажність, читацьку адресу, попит, ознаки старіння та ушкодження, і, відповідно, різний ступінь схоронності. Така неоднорідність документів зумовлює необхідність використання різних форм консервації – превентивну, різні види стабілізації, реставрації.

Під превентивною консервацією слід розуміти створення нормативних умов зберігання, систему заходів, що забезпечують захист документів і передбачають мінімум утручання в матеріальну природу документів.

Стабілізація – вид консервації, за якого уповільнюються процеси старіння матеріалів і виключається їх пошкодження. Цей процес відбувається за допомогою хімічних обробок, наприклад, нейтралізація кислотності паперу або знезараження біологічно пошкоджених матеріалів.

Ще однією технологією стабілізації є контейнерне зберігання. Для створення мікроклімату при зберіганні книг та документів використовуються контейнери, коробки, папки, обов'язковою умовою є те, що вони повинні бути виготовлені з інертних, безкислотних матеріалів, із застосування спеціального клею, до складу якого належать антиплісняві й дезінсекційні речовини.

Поширення набуває ламінування – книжки обгортають у самоклейкий прозорий матеріал.

Реставрація книжкових пам'яток – відновлення форми й зовнішнього вигляду документа, що виконується шляхом очищення, відтворення, доповнення, зміцнення оригіналів з обов'язковим збереженням ознак їх автентичності. Найбільш цінні об'єкти потрібно копіювати з використанням найменш

руйнівних методів. Основними принципами реставрації є: усі доповнення, унесені реставратором, повинні бути такими, що можна поновити відповідно до оригіналу; папір та інші матеріали, що відновлюють втрати, повинні відрізнятися від оригіналу, тобто реставрація при близькому перегляді повинна бути очевидною; обов'язковим є документування реставраційних процесів; методи технологічних досліджень повинні бути неруйнівними [2, с. 100].

Можна зробити висновок, що уявлення про правильну консервацію та реставрацію коротко сформовані в гаслі „Збереження краще за оновлення" [3], адже будь-яке втручання є все-таки більш чи менш кардинальним порушенням історичної достовірності примірника.

Наступним методом збереження цінних і рідкісних документів є впровадження методів репрографії, що дозволяє отримати фактично факсимільне відтворення оригіналу, допомагає ефективно й на сучасному рівні вирішувати проблеми збереження та доступності цінних та рідкісних документів. Основними способами збереження паперових документів на інших носіях інформації є мікрографування, ксерокопіювання та оцифровування.

Мікрографування – це перенесення текстів документа на мікроформи (застосовуються два види мікроформ: мікрофільми та мікрофіші). Порівняно з іншими способами перенесення інформації на інші носії воно має кілька переваг: не викликає сумнівів економічна доцільність створення, дублювання та поширення документів, оскільки вони дають можливість економити місце порівняно з паперовими носіями на 90 – 95%, мають високу концентрацію інформації та не потребують великих витрат на догляд; мікроформи вирізняє тривала збереженість – понад 100 або навіть 150 років; мікроформи стандартизовані на міжнародному рівні; відпрацьовано можливості перегляду мікроформ за допомогою різноманітних апаратів; при високій якості й наявності спеціального сканера мікрофільм може бути переведений у машинозчитувальну форму [4, с. 29].

Ксерокопіювання дає змогу одержати копію документа в тому самому чи інших форматах, що уможливлює вилучення з

обігу неміцного або ушкодженого оригіналу, відновлення відсутніх сторінок. Ксерокопіювання здійснюється у разі необхідності захисту цінних та часто запитуваних видань від зношеності шляхом вилучення оригіналів з обігу, дефектних видань тощо.

Оцифровування – спосіб одержання і зберігання зображень у машинозчитувальній формі. Залежно від способу оцифровування для сканування видань використовується таке обладнання: планшетні сканери, планетарні сканери, ручні сканери, цифрові фото і відеокамери [5].

Планшетні – найпоширеніший вид сканерів, оскільки забезпечує високу якість і прийнятна швидкість сканування. Такий сканер являє собою планшет, у середині якого під прозорим склом розташований механізм сканування. На планшетному сканері можна оцифровувати копії негативів, плоскі паперові документи в задовільному стані. Наприклад, спеціальні планшетні сканери типу Plustek OpticBook. Документи повинні мати стійкі засоби нанесення тексту та зображень і розкриватися на 180 градусів [5].

Планетарні сканери застосовуються для сканування книг або документів, що легко ушкоджуються. При скануванні немає контакту зі сканованим об’єктом. До цього класу належать книжкові сканери, які найчастіше використовуються при скануванні великої кількості книг або інших документів, розшивання яких не передбачається. Вони дають змогу розміщувати книгу сторінкою уверх, що забезпечує можливість перегортання сторінок у процесі сканування, напригпад, сканер OpticBok 3600 уможливлює сканування книги, відкритої на 90 градусів [4, с. 30]. Сьогодні є ціла низка спеціалізованих книжних сканерів різних виробників. За типом і механізмом їх можна розподілити: класичні (горизонтальний предметний стіл з „колискою” для книги або без неї, з камерою високої роздільної здатності та відмінною оптикою або LCD-лінійкою пристроєм зчитування); базовані на традиційних цифрових фотоапаратах (спеціалізовані штативи з плоским або предметним столом, з прижимним склом або без нього); повністю автоматизовані книжкові сканери (наприклад, книжковий сканер нового покоління ЭЛАРобот з автоматичним

перегортанням сторінок, який не вимагає постійної наявності оператора сканування) [6].

За допомогою цифрової фотокамери доцільно оцифровувати книги, фотографії, образотворчі видання та видання на крейдовому папері, документи, які неможливо безпечно притиснути або перегорнути.

Результатом сканування може бути як растрове зображення, так і файли, у яких зображення суміщено з текстом, що дає змогу здійснювати текстовий пошук (технологія оптичного розпізнавання літер OCR), але таке розпізнавання не буде ефективним, адже переважна більшість цінних та рідкісних видань надруковані строслов'янською мовою.

Основні формати, які застосовуються для збереження відсканованих зображень – це PDF, TIFF, DjVu, PNG. При створенні електронних версій таких документів окрім можливості звичайного зчитування тексту, потрібно відображати зовнішній вигляд першоджерела: його фактуру паперу, особливості друку, кольорову гаму. Тому доцільно використовувати формат PDF та TIFF.

Формат TIFF (Tag Image File Format) – графічний формат, розроблений компанією Aldus (сучасна Adobe) у 1987 р. як один з базових універсальних форматів представлення високоякісних зображень, що використовують у поліграфічній галузі. Зображення збережені в цьому форматі мають високу якість і за їхньою допомогою можна максимально передати інформацію про оформлення книги.

PDF (Portable Document Format) – відкритий формат файлу, створений і підтримуваний компанією Adobe Systems, для представлення двовимірних документів у вигляді незалежного від пристрою виводу та роздільної здатності. Файл формату PDF відповідатиме одному виданню і міститиме зображення сторінок у послідовності їхнього розташування у друкованому оригіналі.

Література

1. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах : монографія / Г. І. Ковальчук. – К. : НБУВ, 2004. – 644 с. **2. Склярская А. В.** Этические

проблемы реставрации редкой книги / А. В. Склярская // Редкая книга : изучение, сохранение, реставрация. – СПб., 2000. – 246 с. **3. Роос С.** История и этика консервации / С. Роос // Теория и практика сохранения памятников культуры : сб. науч. тр. – СПб., 1995. – Вып. 17. – С. 179–184. **4. Білоус Н.** Деякі питання теорії та практики збереження документних ресурсів : (на прикладі Книжкової палати України) / Н. Білоус // Вісн. Кн. палати. – 2001. – № 1. – С. 28–32. **5. Використання** у бібліотеках сучасних технологій копіювання документів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://korolenko.kharkov.com/21.html. – Назва з екрана. **6. Сканирование** книг, оцифровка книг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http: //www.scankiev.com.ua/book.htm. – Загл. с экрана.

Г. Б. Півнєва
(ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”)

Проблеми захисту інформації у бібліотеках.

Наше суспільство перетворилося з індустріального в інформаційне. Ми є свідками і учасниками бурхливого розвитку інформаційних технологій, який в свою чергу потребує захисту інформації. Одним із пріоритетів розбудови інформаційного суспільства в Україні є прагнення забезпечити кожному вільний доступ до інформації та знань.

Для захисту інформації потрібен не лише професійний рівень, а й культурний рівень, який визначає розуміння інформаційних процесів і вміння користуватися новітніми технологіями.

Важливими соціальними інститутами, які забезпечують збереження, накопичення та доступ до інформації та знань, є бібліотеки і архіви, які виконують також важливу суспільно-комунікативну функцію, будучи одними із базових елементів культурної, наукової, освітньої та інформаційної інфраструктури.

Питання з організації інформаційної безпеки бібліотеки були відображенні у публікаціях багатьох відомих бібліотекознавців. Так, Ю. Столяров розглянув проблеми інформаційної безпеки бібліотечного фонду та заходи зі збереження різноманітних носіїв інформації; Л. Альошин розкрив напрями та засоби забезпечення інформаційної безпеки як одного з аспектів безпеки бібліотеки; О. Юшина своє дисертаційне дослідження присвятила інформаційно-психологічній безпеці читачів публічних бібліотек, Є. Жабко та І. Купріянов визначили основні напрями та перспективи надання доступу до інформаційних ресурсів бібліотек та їхнього захисту. Як показує аналіз публікацій, присвячених цій проблемі, питання інформаційної безпеки вирізняється складністю та не одноманітністю багатьох теоретичних засад. При цьому специфіка бібліотечно-інформаційних закладів як об'єктів інформаційної безпеки (ІБ) полягає в необхідності надання користувачам доступу до інформації та забезпечення довготривалого збереження окремих електронних ресурсів. Отже, мета пропонованого дослідження полягає у визначенні складових ІБ бібліотеки та характеристиці організаційно-адміністративних заходів, спрямованих на формування ІБ бібліотечно-інформаційних систем.

Проблему інформаційної безпеки визнано актуальною на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях. Так, у документах ЮНЕСКО, що стосуються інформаційної політики цієї організації, зокрема, програмі „Інформація для всіх", вона розглядається в таких аспектах:

- захист конфіденційної інформації (у тому числі від несанкціонованого доступу);
- захист інформації від навмисних і ненавмисних дій із метою забезпечення зберігання світової інформаційної спадщини;
- захист від інформації негативного характеру;
- безпека даних особистого характеру;
- сумлінне використання інформації та захист прав інтелектуальної власності [2, с. 1].

Розглянемо такі елементи захисту інформації у бібліотеках:

перший – захист електронних ресурсів бібліотечно-інформаційних систем. Необхідним є комплексний підхід у вирішенні цієї проблеми. Під комплексною системою захисту інформації розуміється організована сукупність спеціальних підрозділів, напрямів, засобів, методів та заходів, що уберігають інформацію від внутрішніх та зовнішніх загроз. Ними можуть бути, наприклад, навмисні чи випадкові дії з боку персоналу або користувачів автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи, що призводять до порушення цілісності, доступності, достовірності та конфіденційності електронних ресурсів; техногенні або інші катастрофи; перебої у роботі програмно-технічного забезпечення; порушення фізичної цілісності комп'ютерного устаткування тощо;

другий елемент – інформаційна безпека користувачів та персоналу. З одного боку, інтереси особистості в інформаційній сфері, що можуть гарантувати її інформаційну безпеку, полягають у забезпеченні конституційних прав і свобод людини і громадянина на доступ до відкритої інформації, на її використання в інтересах здійснення не забороненої законом діяльності, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку, духовний та інтелектуальний розвиток. З іншого боку, активне використання мережних технологій у бібліотеках призвело до загострення проблеми створення інформаційно-психологічної безпеки користувачів, тобто захищеності психіки людини від несприятливих інформаційних факторів. Отже, система інформаційної безпеки бібліотечно-інформаційних систем має передбачати захист особистості від інформації негативного характеру, гарантувати її точність та надійність, запобігати несанкціонованому доступу до особистих даних користувачів та персоналу [2, с. 1–2]. Як і всякий продукт, інформація має споживачів, що потребують її, і тому володіє певними споживчими якостями, а також має і своїх власників або виробників.

Інформаційна безпека – багатогранна, можна навіть сказати, багатовимірна область діяльності, в якій успіх може принести тільки систематичний, комплексний підхід. Склад

комплексної системи захисту визначається на основі вивчення усіх інформаційних процесів та потоків системи, як наслідок, розробці такої моделі загроз, щоб забезпечити мінімізацію втрат. На основі моделі загроз має бути розроблена та запроваджена концепція та політика інформаційної безпеки та створена комплексна система захисту інформації, які мають забезпечувати такі послуги безпеки:

- конфіденційність інформації – властивість інформації, коли неавторизовані особи, які не мають доступу до інформації, не можуть розкрити зміст цієї інформації;
- цілісність інформації – властивість інформації, яка полягає в тому, що вона не може бути змінена навмисно або випадково користувачем чи процесом. А також властивість, яка полягає в тому, що жодний з її компонентів не може бути усунений, модифікований або доданий з порушенням політики безпеки;
- справжність;
- доступність – властивість ресурсу системи (інформації), яка полягає в тому, що авторизований користувач може отримати доступ до ресурсу тільки із заданою якістю;
- спостережливість – властивість ресурсу інформаційної технології, що дозволяє реєструвати всі дії користувачів, здійснювати доступ поіменно, відповідно до ідентифікаторів та повноважень, а також реагувати на ці дії з метою мінімізації можливих втрат в системі, що здійснюється також за рахунок застосування криптографічного захисту інформації (КЗІ).

Проблема захисту інформаційних ресурсів також стосується наукової бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка. Згідно із Законом України „Про авторське право і суміжні права” [4] під опублікуванням розуміється „випуск твору в обіг” для задоволення „розумних потреб публіки”, а також надання доступу до твору через електронні системи інформації. Електронний документ може бути виданням, або частиною видання (стаття з періодичного видання), інтернет-публікацією (призначеним для мережевого або комбінованого розповсюдження). Загалом під „публікацією” розуміють опублікований твір. За нормативними документами, матеріали,

що містяться в електронних ресурсах, включаючи віддалені електронні ресурси, вважаються опублікованими навіть за відсутності повних вихідних даних.

Проте ці документи не вирішують усіх проблем, що виникають у практиці бібліотеки в умовах використання новітніх інформаційних технологій, та часто викликають суперечність між потребою надання інформації користувачам та захистом прав авторів.

Таким чином для забезпечення захисту електронних ресурсів бібліотек важливим має бути фіксація правил та повноважень на їхній доступ та використання у внутрішніх документах бібліотеки : правилах, інструкціях та методичних рекомендаціях.

Література

1. Бобришева О. В. Інформаційна безпека бібліотеки: проблеми та шляхи формування / О. В Бобришева // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 12. – С. 1–3. **2. Бобришева О. В.** Правові засади формування комплексної системи захисту інформації у бібліотеках / О В Бобришева // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 12. – С. 23–26. **3. Жабко Е. Д.** Проблемы обеспечения безопасности информационных ресурсов в библиотеках / Е. Д Жабко, И. Ю. Куприянов // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества : материалы IV Междунар. конф. "Крым-97". – Режим доступу : ttp://www.gpntb.ru/ win/inter-events/crimea97/doc. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 20.11.2012. **4. Про** авторське право і суміжні права : [Електронний ресурс] : закон України. – Режим доступу : http://www.yablonsky.com.ua/Z2627_01.htm. – Назва. з екрана. – Дата звернення: 23.11.2012. **5. Юшина О. Л.** Информационно-психологическая безопасность: библиотековедческий аспект / О. Л. Юшина // Науч. и техн. б-ки. – 2003 – № 11. – С 32–45. **6. Ярочкин В. И**. Информационная безопасность / В. И. Ярочкин. – М. : Акад. проект, 2004. – 544 с.

Є. І. Савченко, І. М. Моторіна
(ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”)

Проблемы справочно-библиографического обслуживания в условиях компьютеризации

Справочно-библиографическое обслуживание является одним из важнейших направлений деятельности библиотеки, и поэтому в процессе создания информационно-библиографических систем и внедрения компьютерных технологий, именно это сфера деятельности претерпела самые существенные, на наш взгляд, изменения.

На сегодняшний день с появлением новых электронных видов носителей информации, поисковой системы Интернет, способных в течении считанных секунд предоставить всем обратившимся не только библиографическую, но и полнотекстовую, мультимедийную и графическую информацию, справочно-библиографические службы библиотек значительно усовершенствовали условия работы, чтобы соответствовать современным требованиям. В связи с такой глобальной трансформацией справочно-библиографической работы возник ряд проблем организационного, содержательного, технического и даже психологического порядка.

На примере научной библиотеки Луганского национального университета имени Тараса Шевченко, проанализируем некоторые проблемы справочно-библиографического обслуживания и дальнейшие перспективы развития.

Справочно-библиографический отдел библиотеки создает собственные электронные ресурсы – электронные аналитические записи на статьи из периодических изданий, тематические библиографические списки и указатели, предоставляет биографическую и библиографическую информацию об ученых деятелех ДЗ „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”.

Поскольку справочная служба библиотеки была ориентирована на работу с традиционными документами, то появилась новая библиотечная структура, через которую стало технически возможным осуществлять доступ к электронной информации – электронный читальный зал.

Сегодня практически все вузовские библиотеки имеют в своих структурах электронные читальные залы, а если не имеют, то стремятся их открыть, пытаясь таким образом решить проблемы электронного обслуживания пользователей.

На современном этапе развития данная структура имеет автоматизированную локальную сеть библиотеки, применяет в работе приобретенное программное обеспечение и успешно реализует собственное накопление электронных ресурсов, доводя их до читателей.

В связи с реорганизацией структур библиотек был создан информационно-библиографический центр библиотеки, где электронный читальный зал стал составной частью справочной службы библиотеки. Такая структура позволила соединить в единое целое возможности новых компьютерных технологий и профессиональные знания и опыт библиотекарей, которые на протяжении многих лет осуществляли справочно-библиографическое обслуживание пользователей. Таким образом повсеместное распространение сетевого доступа обеспечило доступность электронной информации для всех категорий пользователей не зависимо от их местонахождения. Еще более значимым является создание полнотекстовой базы данных библиотеки и приобщение пользователей к работе с ней. Главной проблемой стало то, что доступ к полнотекстовой БД научной библиотеки возможен только непосредственно в электронном читальном зале, и не доступен для удаленных пользователей, т. к. еще не до конца завершена работа по техническому обеспечению электронного читального зала. Формирование полнотекстовой БД научной библиотеки, которая содержит электронные варианты диссертаций и магистерских работ научных деятелей университета, основывается на Законе Украины „Об авторском праве и смежных правах”.

Библиотечно-информационный сервис и все его составляющие, в любом случае, опираются на традиционные технологии библиотечной работы, обеспечивающие либо доступ к информации, либо доступ к документу.

Если проанализировать работу электронного читального научной библиотеки, то можно увидеть, что электронный читальный зал – это, в основном, помещения, где пользователи занимаются самостоятельным поиском информации в Интернет по самым различным вопросам, зачастую далеких от учебного процесса, т. е. в данном случае, помещения читального зала используются по принципу Интернет-кафе.

Кадровый состав электронных читальных залов сформирован в основном из молодых сотрудников, имеющих знания в области компьютерных технологий – считается, что это главное для специалистов такого профиля. Но владение знаниями библиотечных процессов и операций, задач, стоящих перед библиотечным обслуживанием является неотъемлемой частью эффективной работы кадрового состава электронного читального зала. Исходя из сложившейся ситуации, выход следует искать в совершенствовании структуры библиотеки и организации эффективной системы подготовки и переподготовки библиотечных специалистов.

Проблемы повышения квалификации сотрудников оставим за рамками нашей статьи – проблема обозначена давно и может быть решена только на государственном уровне, хотя и местные методические центры могут сделать немало, используя опыт и знания ведущих специалистов библиотеки.

Использование ресурсов Интернет в работе библиотеки, является, безусловно, важным и необходимым, отражает новую тенденцию развития справочно-библиографического обслуживания, т. к. осуществляется анализ информационных ресурсов Интернет, оценка их качества, надежности и доступности, а результаты данной работы представлены в виде тематических указателей на сайте научной библиотеки.

Но, на наш взгляд, более значимым является приобщение пользователей к работе с базой данных и электронным каталогом. Трудности в работе с электронными ресурсами и в использовании различных программных продуктов, а так же

различного состава библиографических записей для пользователей, возникшие на начальных этапах справочно-библиографического обслуживания, были успешно преодолены посредством разработки программы ББЗ по работе с электронными ресурсами для студентов. Двухчасовая программа включает краткую теорию вопроса, которая затем сразу же проверяется практикой.

На сайте библиотеки представлен курс ББЗ, включающий лекции, методические указания и тесты по информационной культуре.

Преподаватели университета, являются, наверное, самой консервативной частью пользователей библиотеки, привыкшей работать с печатными документами. Приобщение этой категории читателей к работе с электронными ресурсами мы осуществляем через проведение дней кафедр – в электронном читальном зале. Здесь мы представляем не только новинки по определенной теме, но показываем возможности поиска по электронному каталогу данных новинок, предлагаем способы овладения навыками работы поиска информации по различным параметрам.

Итак, из всего вышеизложенного видно, что в последние годы в развитии справочно-библиографического обслуживания четко проявляются новые аспекты и тенденции.

К таким современным тенденциям относятся использование при обслуживании читателей совокупных информационных продуктов, формирование, пополнение и обновление собственных баз данных, создание новых структур в библиотеках, обеспечивающих доступ к прогрессивным видам информации.

Взаимодействие всех этих обозначенных современных направлений в справочно-библиографическом обслуживании является гарантией успеха и успешности библиотеки в целом, ее трансформации в информационной общество в качестве основной составляющей, а не в виде скромного придатка к информационным технологиям.

Литература

1. Дворкина М. Я. Библиотечное обслуживание: новая реальность : лекции / М. Я. Дворкина. – М. : Профиздат, 2003. – 48 с. **2. Лопата О**. Електронні ресурси: порядок доступу та їх використання читачами наукової бібліотеки / О. Лопата // Бібл. вісн. – 2010. – № 3. – С. 8–15. **3. Проблема** организации справочно-библиографического обслуживания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=109697. – Загл. с экрана.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Аврамова Ірина Петрівна – завідувач науково-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Харківського національного університету радіоелектроніки.

Айвазян Олена Борисівна – директор Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Андріанова Вікторія Валеріївна – завідувач відділу наукової обробки документів і організації каталогів Наукової бібліотеки Донбаського Державного технічного університету, м. Алчевськ.

Бикова Олена Василівна – завідувач довідково-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Бичко Оксана Миколаївна – завідувач інформаційно-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Білоцька Ольга Миколаївна – директор Наукової бібліотеки Таврійського державного агротехнологічного університету.

Боровенська Катерина Олексіївна – завідуюча інформаційно-бібліографічним відділом Наукової бібліотеки Донбаського Державного технічного університету, м. Алчевськ.

Великосельська Ольга Михайлівна – вчений секретар Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Гросова Віра Василівна – завідувач сектору Наукової бібліотеки Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

Дуванська Наталія Миколаївна – завідувач відділу періодичних видань Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Етенко Наталія Юріївна – учений секретар Наукової бібліотеки Харківського національного університету радіоелектроніки.

Єпіфанова Ольга Вікторівна – кандидат технічних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Забєліна Євгенія Анатоліївна – провідний бібліотекар Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Застава Ірина Вікторівна – завідувач бібліотекою ВП „Луганський професійний торгово-кулінарний ліцей Луганського національного університету імені Тараса Шевченка”.

Зладюшкіна Катерина Анатоліївна – завідувач сектору обліку та реєстрації користувачів Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Зозуля Світлана Миколаївна – кандидат історичних наук, завідувач відділу науково-аналітичної обробки та поширення інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

Каїді Вікторія Валеріївна – вчений секретар Наукової бібліотеки Національного фармацевтичного університету, аспірант Харківської державної академії культури.

Клименко Лариса Євгенівна – завідувач сектору довідково-бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Донецького національного університету.

Климочкіна Олена Михайлівна – проректор з науково-педагогічної роботи ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Ключковська Світлана Анатоліївна – завідувач сектору іноземної літератури Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Ковтун Антоніна Іванівна – завідувач відділу абонементів Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Кормилець Юлія Вікторівна – аспірант, головний бібліотекар Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Кривошеєва Вікторія Олександрівна – заступник директора Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Куліна Маргарита Віталіївна – завідувач відділу навчальної літератури Наукової бібліотеки Донецького національного університету.

Кузуб Ірина Євгенівна – завідувач відділу зберігання фондів наукової бібліотеки Донбаського Державного технічного університету, м. Алчевськ.

Кусмарова Ольга Олександрівна – бібліотекар 1 категорії Наукової бібліотеки Харківського національного університету радіоелектроніки.

Лапко Ніна Миколаївна – завідувач сектору Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Макарова Ганна Григорівна – директор Наукової бібліотеки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Малютіна Оксана Федорівна – бібліотекар ВП „Старобільський факультет ЛНУ імені Тараса Шевченка".

Марфіна Жанна Вікторівна – директор Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Мацей Оксана Олександрівна – завідувач методичного відділу Наукової бібліотеки Хмельницького національного університету.

Морозюк Ирина Викторовна – заместитель директора по менеджменту и инновационным технологиям Луганской областной библиотеки для юношества.

Моторіна Ірина Миколаївна – бібліотекар Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Нагіба Марія Олександрівна – бібліотекар ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка" Ровеньківський факультет.

Нестеренко Тетяна Степанівна – завідувач сектору Наукової бібліотеки Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

Паральова Лариса Олександрівна – завідувач сектору МБА Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Півнєва Ганна Борисівна – бібліотекар Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Прихожа Ольга Євгенівна – завідувач відділу обслуговування науковою літературою Наукової бібліотеки Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

Прошкін Володимир Вадимович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач відділу аспірантури ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Рахніна Тамара Миколаївна – завідувач відділу комплектування Наукової бібліотеки Харківського національного університету радіоелектроніки.

Решетняк Лариса Михайлівна – завідувач відділу книгосховища Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Савельєва Вероніка Владиславівна – заступник директора Наукової бібліотеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Савченко Євгенія Ігорівна – бібліотекар Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Семенова Валентина Федорівна – директор Наукової бібліотеки Донбаського Державного технічного університету, м. Алчевськ.

Сидорова Олена Олегівна – завідувач відділу науково-методичної роботи Наукової бібліотеки Донецького національного університету.

Старостенко Наталія Олександрівна – завідувач бібліотекою ВП „Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка".

Ткаченко Тетяна Петрівна – директор Наукової бібліотеки Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

Чайкіна Олена Василівна – завідувач сектору історичної літератури Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Черепкова Наталія Опанасівна – завідувач сектору Наукової бібліотеки Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

Шиліна Оксана Олександрівна – завідувач відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення Наукової бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка".

Юршевська Тетяна Михайлівна – завідувач відділу періодичних видань Наукової бібліотеки Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського.

ЗМІСТ

1. Климочкіна О. М. Інформаційно-бібліотечне забезпечення вищого навчального закладу в контексті інноваційного розвитку освіти……..**4**
2. Марфіна Ж. В. Від минулого до майбутнього: історія створення й розвитку бібліотеки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.....**8**
3. Ткаченко Т. П. Формування моделі системи управління якістю бібліотеки як складової механізму управління якістю її діяльності…….**13**
4. Єпіфанова О. В., Савельєва В. В. Формування повнотекстових баз даних на основі АІБС „УФД/ Бібліотека”……**19**
5. Морозюк И. В., Маркетинговый инструментарий в деятельности Луганской областной библиотеки для юношества……**26**
6. Айвазян О. Б., Великосельська О. М. Наукова діяльність як стратегічний напрямок розвитку НБ ХНУ……..**42**
7. Прошкін В. В. Роль наукової бібліотеки в університетській педагогічній освіті……...**50**
8. Макарова Г. Г. Освітньо-інформаційна діяльність Наукової бібліотеки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка на допомогу навчально-виховному процесу…….**57**
9. Сидорова Е. О. Какую книгу выбирает молодежь?.....**62**
10. Решетняк Л. М. Модернізація основних напрямів методичної діяльності Наукової бібліотеки ЛНУ імені Тараса Шевченка……**68**
11. Шиліна О. О. Формування інформаційного простору у бібліотеках вишу……**74**
12. Семенова В. Ф. Створення та популяризація електронних ресурсів бібліотеки вищих навчальних закладів……..**78**
13. Гросова В. В. Вплив електронного середовища на особливості комунікаційного обміну між персоналом бібліотеки……**83**
14. Кривошеева В. А. Библиотечная мотивация как способ управления персоналом библиотеки в современных условиях..**89**

15. Каїді В. В. До питання необхідності впровадження маркетингових комунікацій в бібліотеки……**93**
16. Білоцька О. М. Рідкісні та цінні видання у фондах наукової бібліотеки Таврійського державного агротехнологічного університету……...**100**
17. Зладюшкіна К. А. Перспективи використання БД у Науковій бібліотеці ЛНУ ім. Тараса Шевченка…….**110**
18. Клименко Л. Е. Особенности и задачи формирования информационной культуры студентов……**113**
19. Прихожа О. Є. Визначення рівня ефективності та оцінка якості діяльності окремих структурних підрозділів бібліотеки……...**121**
20. Бичко О. М. Нові тенденції довідково-бібліографічного обслуговування користувачів наукової бібліотеки Хмельницького національного університету…….**131**
21. Лапко Н. Н. Библиотечные каталоги как информационная система……...**139**
22. Зозуля С. М. Професійна компетентність: дослідження сутності поняття в контексті бібліотечної професіології……..**144**
23. Дуванская Н. Н. Инновационное развитие библиотеки в информационном обществе: трансформация услуг и ресурсов……..**153**
24. Етенко Н. Ю., Аврамова І. П., Рахніна Т. М., Кусмарова О. О. Інформаційне забезпечення користувачів на базі міжбібліотечної взаємодії (досвід роботи НБ ХНУРЕ у корпоративних проектах)…….....**160**
25. Нестеренко Т. С. Практическое использование SWOT-анализа в управлении персоналом библиотеки……..**167**
26. Кормилець Ю. В. Дослідження ефективності використання електронної бібліотеки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”……..**178**
27. Ковтун А. И. Анализ форм учета автоматизированных библиотечных процессов обслуживания в системе „УФД/Библиотека”……....**183**
28. Мацей О. О. Безперервна освіта – гарант професійного успіху (досвід роботи з підвищення кваліфікації в НБ ХНУ)..**188**
29. Черепкова Н. О. Адаптація як елемент системи управління персоналом бібліотеки……..**195**

30. Забелина Е.А. Балансовый учет библиотечных фондов: его сущность, функции и проблемы……..**204**
31. Юршевська Т. М. Результати оцінки якості праці управлінських кадрів структурних підрозділів бібліотеки…...**209**
32. Бикова О. В. Довідково-бібліографічне обслуговування на сучасному етапі…….**218**
33. Кузуб И. Е. Редкая книга в новом формате…….....**223**
34. Ключковская С. А. Организация обслуживания иностранных студентов……...**229**
35. Андрианова В. В. Возможности удовлетворения информационных потребностей читателей с помощью электронного каталога научной библиотеки ДонГТУ…….…**233**
36. Старостенко Н. О. Бібліотека Лисичанського педагогічного закладу як інформаційне джерело якісної підготовки майбутніх спеціалістів……**238**
37. Малютіна О.Ф. Становлення та розвиток бібліотеки……**244**
38. Кудина М. В. Отдел учебной литературы НБ ДонНУ: от истоков к современности…….**250**
39. Паралева Л. А. Функционирование МБА и ЭДД в условиях работы современной библиотеки……**259**
40. Чайкина Е. В. Библиотека вуза в условиях трансформации высшего профессионального образования…….**263**
41. Боровенська К. О. Інноваційні методи бібліографування наукових досягнень учених ДонДТУ……..**269**
42. Застава І. В. Моніторинг діяльності бібліотеки ПТНЗ..…**273**
43. Нагіба М. О. Збереження книжкових пам'яток, цінних та рідкісних видань у бібліотечних фондах……....**286**
44. Півнєва Г. Б. Проблеми захисту інформації у бібліотеках……**291**
45. Савченко Є. І., Моторіна І. М. Проблемы справочно-библиографического обслуживания в условиях компьютеризации……..**296**

Наукове видання

Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі

Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції 14–15 березня 2013 року

Редакційна колегія:	Ж. В. Марфіна В. В. Залінова
Комп'ютерний макет:	К. А. Зладюшкіна
Коректори:	Л. М. Решетняк, О. В. Бикова

Здано до склад. 07.03.2013 р. Підп. до друку 11.03.2013 р.
Формат 60х84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк арк. 17,90. Наклад 100 прим. Зам. №126.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. т/ф (0642) 58-03-02.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.